

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Факультет початкової освіти

Кафедра фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі

Лабораторія модернізації початкової освіти

Науково-методичний центр інноваційних освітніх технологій

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Бердянський педагогічний університет

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної

інтернет-конференції

(м. Умань, 13 жовтня 2023 р.)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет початкової освіти
Кафедра фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі
Лабораторія модернізації початкової освіти
Науково-методичний центр інноваційних освітніх технологій
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Бердянський педагогічний університет
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
(м. Умань, 13 жовтня 2023 р.)

Умань
2023

Головний редактор:

Комар О. А., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, завідувач лабораторії модернізації початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Редакційна колегія:

Грiтченко Т. Я., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Лоюк О. В., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Роєнко Л. М., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Торчинська Т. А., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Шевчук І. В., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Чучаліна Ю. М., канд. пед. наук, доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Байдюк Л. М., викладач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Загоруйко Н. П., викладач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Солтусенко М. М., викладач-стажист кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Алексєєва Н. Д., викладач-стажист кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Відповідальний за випуск збірника:

Дудник Н. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. декана факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Рекомендовано до друку рішенням ради факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

(протокол № 3 від 26 жовтня 2023 року)

Т33 Збірник за результатами матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції сучасної підготовки учителів початкової школи» 13 жовтня 2023 року / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-т початкової освіти [та ін.] ; [голов. ред. Комар О. А. ; редкол.: Грiтченко Т. Я., Лоюк О. В., Роєнко Л. М. [та ін.] ; відпов. за вип. Дудник Н. В. – Умань, 2023.. –350с.

До збірника увійшли матеріали конференції учасників ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції сучасної підготовки учителів початкової школи» у яких учасники розглядають актуальні питання організації освітнього процесу в сучасній ступеневій освіті.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

УДК 378.018.8:373.3.011.3-051(06)

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2023

ЗМІСТ

Алексеева Наталія Дмитрівна

Мистецтво як інструмент впливу на розвиток емоційно-вольової сфери молодшого школяра..... 12

Аркушенко Галина

Соціально-комунікативна активність особистості: сутність і структура 17

Бабак Альона Андріївна

Принципи формування саморегуляції навчальної діяльності та її рівні 21

Балог Наталія Іванівна

Організація сприятливого освітнього середовища для розвитку критичного мислення молодших школярів 25

Барботько Марина Ігорівна

Формування пізнавальної активності школярів як об'єкт дидактичного та методичного аналізу 28

Батура Даріна Андріївна

Емоційна компетентність майбутнього вчителя початкових класів для професійної діяльності в умовах еміграції 32

Бездітна Анна Юріївна

Вплив статевого виховання на особистісний розвиток дитини молодшого шкільного віку 39

Берега Наталія Юріївна

Змістовий аспект поняття «Цілісна картина світу» як наукової категорії 43

Бойко Ганна Вікторівна

Проблема наступності суміжних ланок освіти у педагогічній освіті 48

Большунова Юлія Вадимівна

Проблема запровадження соціально-емоційного та етичного навчання в початковій школі 53

Ботнар Ольга Іванівна Зміст навчання словотвору у початковій школі	58
Вдовиченко Маргарита Василівна Навчальний діалог, як засіб стимулювання особистісно орієнтованого спілкування.....	60
Веремієнко Вадим Олегович Створення власних онлайн-ресурсів для підготовки вчителів початкової школи з використанням ІКТ.....	62
Верозуб Юлія Іванівна Проблема активізації пізнавальної діяльності у психолого-педагогічній літературі.....	65
Воличко Оксана Юріївна Розвиток критичного мислення молодших школярів на уроках математики в освітньому середовищі Нової української школи.....	68
Вусата Ірина Олександрівна Формування морально-етичних цінностей молодшого школяра засобами дитячої літератури.....	73
Гальянова Олена Анатоліївна Інтерактивні технології як засіб практичної підготовки майбутніх вчителів в контексті реалізації концепції «Нової української школи».....	77
Германюк Тетяна Сергіївна Логічні завдання як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів в умовах Нової української школи.....	83
Гордейчик Світлана Сутність навчально-пізнавальної активності та етапи її формування.....	87
Грітченко Тетяна Яківна Екологічний стиль мислення вчителя початкової школи як система екологічно обґрунтованих норм і вимог.....	91
Гулик Наталія Дмитрівна Вікові особливості розвитку уваги молодших школярів.....	95

Гуменна Валентина Миколаївна Педагогічний потенціал мовно-літературної освітньої галузі в контексті розвитку критичного мислення молодших школярів.....	98
Данилюк Оксана Климівна Формування національної самоідентичності майбутніх учителів початкової школи засобами рідної мови	102
Деде Надія Дмитрівна Види творчих ігор та їх можливості у художньо-естетичному вихованні дошкільників.....	105
Дзерин Мар'яна Михайлівна Гра як засіб навчання грамоти першокласників	109
Добридень Алла Володимирівна Академічна добропорядність: виклики та перспективи	113
Жигульська Олександра Іванівна Розвиток soft skills здобувачів початкової освіти на уроках мовно-літературної освітньої галузі.....	117
Зеленчук Анастасія Володимирівна Сучасні тенденції пунктуаційної грамотності у учнів початкової школи	121
Зіньковська Софія Віталіївна Патріотичне виховання молодших школярів в умовах воєнного стану.....	127
Зорочкіна Тетяна Сергіївна Підготовка майбутніх учителів початкової школи до впровадження STEM-освіти у закладах загальної середньої освіти..	130
Іовхімчук Наталія Володимирівна, Савчук Тетяна Лінгвістичний аспект підготовки молодших школярів до вживання виражальних мовних засобів.....	134
Ішутіна Олена Євгенівна Європейський досвід концептуалізації медіапедагогічної компетентності вчителя.....	138

Калутова Лариса Василівна Проблема культури спілкування	143
Камлук Анастасія Миколаївна Зміст поняття «Комунікативна культура молодшого школяра»	146
Каптур Галина Антонівна Лінгводидактичні засади розвитку культури мовлення майбутніх учителів початкових класів	149
Климчук Вікторія Іванівна Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів на уроках математики засобами інтерактивних технологій.....	155
Ковбаса Валерія В'ячеславівна Організаційно-методичні засади залучення дітей з особливими потребами до корекційної роботи на уроках математики в 1 класі ...	159
Костик Юлія Юріївна Малі фольклорні жанри як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів	162
Котелянець Наталка Валеріївна Метод проєктів у формуванні пізнавального інтересу учнів початкової школи на уроках технології.....	166
Которощук Тетяна Русланівна Педагогічний такт – шлях до покращення професійної майстерності вчителя Нової української школи.....	170
Красовська Анастасія Олександрівна Формування у молодших школярів самостійності.....	175
Куманьова Людмила Василівна Формування креативної особистості молодшого школяра шляхом упровадження діяльнісного підходу на уроках «Мистецтва».....	178
Кустрьо Надія Василівна Формування гуманної особистості молодшого школяра шляхом упровадження аксіологічного підходу на уроках «Мистецтва».....	183

Лоюк Оксана Вікторівна Педагогічний потенціал уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у формуванні уявлень молодших школярів.....	188
Лоюк Олександр Сергійович Сутність та структурні компоненти цифрової компетентності особистості.....	192
Луцинкевич Людмила Анатоліївна Формування компетентності педагогічного партнерства майбутніх вчителів початкових класів в умовах коледжу	196
Маринич Альона Олександрівна Використання засобів наочності у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку в освітньому середовищі Нової української школи	201
Матухно Оксана Юріївна Деякі аспекти особливостей прояву обдарованості в молодшому шкільному віці	205
Меклеш Богдана Миколаївна Педагогічні технології інтегрованого навчання «мистецтва» у початкових класах Нової української школи	210
Меленишин Наталія Борисівна Формування національної ідентичності студентів у комунальному закладі «Балтський педагогічний фаховий коледж».....	214
Мельничук Віта Олександрівна Технології та інновації в дистанційному навчанні: підготовка майбутніх вчителів до цифрової реальності	219
Мікорута Дінара Олександрівна Фольклорна ономастика та її місце в системі лінгвістичних наук ...	222
Мірзоєва Ганна Андріївна Лінгво-дидактичні підходи до вивчення дієслова в початковій школі	227

Надкернична Любов Іванівна	
Підготовка майбутніх учителів початкових класів до педагогічної взаємодії з учнями у форматі концепції «Нова українська школа»	231
Натан Катерина	
Співпраця дітей, батьків та вчителя у вихованні культури родинних взаємин.....	235
Натарова Віра Василівна	
Проблема морального виховання в контексті історико-педагогічного аналізу.....	239
Непотрібна Юлія Іванівна	
Теоретичні основи формування артистичних умінь і навичок молодших школярів	241
Нестерчук Дарина Юріївна	
Застосування діяльнісного підходу до формування дослідницької компетентності учнів початкових класів Нової української школи.....	245
Ніколайчук Тетяна Юріївна	
Здоров'я як фундаментальна категорія людського буття.....	250
Ніконенко Наталія Миколаївна	
Художня література як засіб розвитку доброти у молодших школярів	253
Оксамітня Юлія Петрівна	
Вивчення проблеми формування екологічної культури молодших школярів через опитування суб'єктів освітнього процесу	255
Попович Марія Володимирівна	
Вплив етнокультурного середовища прикарпаття на формування особистості молодшого школяра.....	259
Резніченко Ірина Геннадіївна	
Психологічна підтримка школярів у процесі дистанційного навчання в умовах війни.....	262
Рибачок Євгенія Петрівна	
Особливості соціалізації учнів молодшого шкільного віку	266

Романенко Людмила Віталіївна, Фищук Анна Володимирівна	
Дослідницька діяльність учнів на уроках математики в початковій школі – як наукова проблема	269
Рудніцька Вікторія Миколаївна	
Інтерактивні технології формування культури екологічної поведінки учнів початкової школи	273
Семко Лілія Василівна	
Організація соціально-педагогічного партнерства в освітньому процесі Нової української школи	276
Смаль Анна Ігорівна	
Практичні аспекти формування у молодших школярів дослідницького уміння бачити проблеми	279
Солтусенко Марина Михайлівна	
Використання навичок створення мультимедійних засобів, як способу покращення фахової підготовки вчителя початкових класів.....	282
Стельмашук Жанна Григорівна	
Роль проєктної діяльності у формуванні особистості молодшого школяра в НУШ.....	286
Сухоручко Катерина Леонідівна	
Проблема підготовки майбутнього вчителя початкових класів до розвитку математичних здібностей учнів	290
Федоренко Аліна Олександрівна	
Формування креативності молодших школярів засобами STEAM-освіти	294
Фрай Лілія Миколаївна	
Використання інноваційних технологій, їх форм, методів та прийомів на уроках в початкових класах	299
Францишина Яна Андріївна	
Формування пізнавальної активності здобувачів початкової освіти в навчальній діяльності.....	304

Царук Анастасія Павлівна Методи дослідження шкільної адаптації та дезадаптації	308
Ціпан Тетяна Степанівна До проблеми формування виховного середовища закладу вищої освіти	311
Червінська Інна Богданівна Медійна грамотність учасників освітнього процесу як основа інформаційної безпеки в умовах воєнного стану	314
Шафоростова Олена Володимирівна Розвиток літературно-творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку	317
Шибасва Ангеліна Віталіївна Формування творчо спрямованої особистості учня молодшого шкільного віку	322
Шимко Лілія Миколаївна Особливості викладання інформатики у початковій школі	325
Шпаченко Оксана Валентинівна Особливості вивчення поетичних творів на уроках літературного читання в 4 класі НУШ	334
Ябурова Олена Володимирівна Онлайн-табори як засіб формування міжкультурної компетенції майбутніх вчителів іноземних мов в умовах воєнного стану в Україні	339
Яцина Світлана Миколаївна Роль інтерактивної технології на уроках літературного читання в освітньому процесі Нової української школи	344

Алексєва Наталія Дмитрівна
доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій у
початковій школі,
член національної спілки
театральних діячів України
Заслужений працівник культури України
начальник Центру культури і
дозвілля «Гаудеамус»
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

МИСТЕЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Зважаючи на необхідність функціонування особистості в умовах всеохоплюючої глобалізації, що вимагає від неї, в першу чергу, здатність встановлювати та підтримувати контакт із оточуючими, оволодівати принципами екологічного спілкування та налагоджувати міжособистісну взаємодію, основною метою концепції Нової української школи є особистісно орієнтоване навчання, яке передбачає перенесення вектора із пізнання зовнішньої реальності на усвідомлене дослідження внутрішньої.

Саме розвиток емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку є необхідною умовою їх успішної адаптації до соціуму. Цілісне сприйняття реальності відбувається за умов, коли дитина не лише аналізує ситуацію, а й жваво реагує на неї. Це забезпечує її включеність у процес, створює емоційно наповнений контекст, сприяє глибокому усвідомленню, поглибленню соціального досвіду.

Проблема емоційного інтелекту знайшла своє обґрунтування в наукових положеннях вітчизняних та зарубіжних спеціалістів, таких як: Н. Буркало, М. Зайднер, К. Ізард, Дж. Мейєр, О. Мельник, В. Моргун, П. Селовей, Г. Савонова, І. Сухопара, О. Сєрат, П. Фернандес-Боррокол.

Емоційно-вольова сфера молодшого школяра характеризується здатністю дитини контролювати власну поведінку та реакції, діяти відповідно до правил та вказівок дорослих. Проте учні потребують допомоги в процесі розвитку вмінь та навичок, необхідних для ефективного управління вольовими зусиллями, у підпорядкуванні дій внутрішнім мотивам, у засвоєнні системи ціннісних орієнтацій.

Необхідно врахувати, що особливостями емоційної сфери молодшого школяра є: розвиток самостійності; підвищена емоційна вразливість та чутливість; схильність до афективної поведінки; формування складного комплексу внутрішніх переживань; формування інтелектуальних емоцій (здивування, радість переживання нового тощо), абсолютна довіра до дорослого; здатність керувати своєю поведінкою; спостерігається поділ самооцінки на завищену, занижену та адекватну [1; 5, с. 65]. У дітей 7-10 років розвиваються такі соціальні емоції як самолюбство та емпатія. Дитина починає осмислювати свої емоції, думки та вчинки, відбувається поступове становлення самосвідомості та здатності до рефлексії [2, с. 52].

Автором розроблені рекомендації щодо підвищення рівня емоційно-вольової сфери дітей початкової школи за допомогою різноманітних мистецьких напрямів, засобів та технік:

- Оформлення кабінету відповідно до основних вимог кольористики, озеленення кабінету, створення живого куточку;
- Використання ігр-розминок для кращого усвідомлення дітьми власних емоцій (провина, страх, злість, заздрість);
- Проведення різноманітних квестів, конкурсів, змагань, вікторин, тренінгових занять тощо;
- Використання у роботі карток, фотографій, ілюстрацій тощо;
- Демонстрація управління різними психоемоційними станами, володіння певним рівнем театральної майстерності, необхідної для перевтілення;
- Робота над різноманітними соціальними проблемами (наприклад, булінгу) засобами театралізації;

- Створення власних коміксів за допомогою корисних сервісів та платформ;
- Впровадження «музичних хвилинок» як засобу релаксації;
- Опанування основ евристичної бесіди, що дозволяє стимулювати допитливість, уяву, пам'ять та мислення;
- Вербальна інтерпретація творів мистецтва навчить учнів розглядати їх прихованих зміст, глибше аналізувати передані емоції;
- Програвання вистав або міні-діалогів з використанням театрального реквізиту, відображення певних подій та ситуацій, соціальних проблем, людських вад та достоїнств, протистояння певних груп цінностей;
- Заохочення імпровізації (вокальної, акторської, пластичної тощо);
- Графічне зображення заданої теми та емоцій, які викликає певний музичний твір;
- Залучення дітей до колективного віршування;
- Створення коротких відеороликів певної тематики на основі конкретного музичного твору або картини відомого художника;
- Застосування інтерактивних технологій з метою набуття учнями навичок взаємодії, співпраці, досягнення компромісу, усвідомлення та відстоювання власної позиції;
- Застосування методу проектів, що підтримує формування позитивної взаємозалежності, здатності до кооперації та співтворчості;
- Використання методів сугестивної технології, що об'єднує всі способи експресивного впливу на дитину (колір, форма, паузи, інтонація і т. п.);
- Організація сюжетно-рольової гри, що стимулює навички ідентифікації дитини із своїм персонажем (потренуватись відігравати певні стратегії поведінки, поглянути на себе крізь призму нового образу);
- Колективне створення казок про ноти, сторітеллінг («Жила-була довірлива До...», «У сіроокої Сі було шість сестер...» і т. д.);
- Вираження певної емоції або соціального явища (проблеми), використовуючи можливості театру тіней;

- Впровадження різноманітних завдань на основі ігрової пантоміми для забезпечення розвитку координації рухів, що позитивно позначається на різних показниках емоційно-вольової саморегуляції особистості;

- Дослідження історії різних творів кіномистецтва, біографії відомих акторів та режисерів;

- Створення ігрових ситуацій, демонстрація виконаного завдання, що дозволяє відшліфувати точність рухів, міміки і т. д.

- Вікторина «Згадай мелодію», «Подорож країнами Європи: народні пісні (традиційні костюми, художні традиції, картини відомих митців» тощо);

- Створення колажу на задану тематику («Відомі люди України», «Місця, де я мрію побувати», «Мої захоплення» тощо);

- Малювання форм, які вирізняються симетрією, гармонійністю (візерунки, сніжинки, спіралі, фігури), що стимулює вольові зусилля дитини та сприяє подоланню стресів.

Перераховані заходи мають на меті занурити учнів в атмосферу співробітництва та творчого самовираження, сприяти налагодженню взаємодії між учасниками освітнього процесу, оволодінню соціальними навичками та навичками емоційної грамотності, розвитку адаптивності та гнучкості мислення.

Розрізняють велику кількість видів арттерапії: ізотерапія, пісочна терапія, ліплення, скульптура, бібліотерапія, казкотерапія, драмотерапія, лялькотерапія, музична терапія, танцювально-рухова терапія, кольоротерапія, мандалотерапія, фототерапія, колажування, відеотерапія, орігамі, ігротерапія тощо. Поєднання різноманітних видів мистецтв (музичного, образотворчого, хореографічного, театрального) дозволяє значно розширити можливості застосування арт-терапевтичних методів та технік у роботі із дітьми молодшого шкільного віку.

Висновки. Мистецтво сприяє розвитку самоусвідомленості, заохочує до відповідальності, самостійності й незалежності, здатності домовлятися та вирішувати конфлікти, в тому числі й внутрішні. Дитина вчиться обирати, опановувати навички прийняття рішень та

формування здатності брати за них відповідальність. Серед позитивних наслідків впливу занять мистецтвом виділяють також сприяння психоемоційному розвантаженню, профілактику негативних психічних станів школярів, а також збагачення учнів емоційним досвідом та посилення чуттєво-емоційного сприйняття особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитрієва С. М., Гуменюк Т. М. Діагностика особливостей емоційно-вольової сфери молодших школярів як умова підвищення професійної компетентності дитячого психолога.

Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи. 2015. С. 32-35.

2. Котик Т. М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. для вчителів початкової школи. Тернопіль: Астон, 2020. 192 с.

3. Котик Т., Кежковська І. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов'язковий освітній результат Нової української школи. *Освітні обрії.* 2020. № 2. С. 20–26.

4. Лелюх-Степанчук О. О. Емоційний інтелект як проблема психологічної науки. *Актуальні проблеми психології:* зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка. 2018. Том. X. Вип. 31. С. 83- 92

5. Масол Л. М. Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентісного підходу: Навчально-методичний посібник «Нова Українська Школа». Київ : Видавництво «Генеза», 2019. 208 с.

6. Масол Л. М. Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентісного підходу: Навчально-методичний посібник «Нова Українська Школа». Київ : Видавництво «Генеза», 2020. 160 с.

7. Мистецтво : особливості викладання в початковій школі : навчально-методичний посібник / автор-уклад. В. П. Мартинова. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.

Аркушенко Галина
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА

Різні аспекти поняття соціально-комунікативної діяльності наукою досліджуються вже близько тридцяти років. Орієнтування освітнього процесу на активність та соціальну активність того, хто вчиться, його активну, пізнавальну, комунікативну, саморозвиваючу діяльність спрямовували такі вчені, як: В. Бондаренко, О. Киричук, В. Киричук, О. Коберник, Л. Петько, В. Тернопільська, А. Цветкова та ін.

У науковій літературі висвітлені три основні підходи щодо визначення поняття соціальної активності:

– по-перше, соціальна активність – це наднормативна, ініціативна, творча діяльність, самодіяльність. Тому соціальна активність особистості є суттєвою суспільною якістю людини, що виявляється у здатності суб'єкта до цілеспрямованої взаємодії з середовищем, у здатності, яка базується на її потребах і інтересах, існує як внутрішня готовність до дії і проявляється як усвідомлена і енергійна діяльність, спрямована на перетворення різних областей дійсності і самих соціальних суб'єктів;

– по-друге, поняття «соціальна активність» розглядається як поведінка особистості;

– по-третє, соціальна активність – це риса, властивість, інтегративна якість особистості [1, с. 134].

В процесі дослідження ми виявили, що поняття «соціальна активність» семантично взаємодіє з такими поняттями, як діяльність, соціальна відповідальність, спілкування, життєва позиція, соціалізація, соціальна адаптація, громадський обов'язок тощо.

Педагогічна наука поняття «соціальна активність» досліджувала як головну якість в характеристиці особистості, яка є суб'єктом суспільних відносин. О. Киричук розглядав соціальну активність як ставлення і готовність особистості до праці, суспільства, духовного та суспільного життя [3].

Соціально-комунікативна активність охоплює весь процес і результати взаємодії індивіда з усією сукупністю соціальних явищ, які виявляються в ході пізнання світу і його перетворення. І, як слушно зазначає О. Киричук, у рамках цього єдиного процесу, можливо, діють специфічні закономірності, відмінні як від суто соціальних, так і від суто біологічних[4].

По суті, соціально-комунікативна активність – це активний процес входження індивіда до різних соціальних груп, його здатність до взаємодії на основі засвоєних норм, ідеалів, цінностей. Соціальна діяльність: праця, спілкування, пізнання, гра, навчання – є головним чинником соціально-комунікативної активності.

При формуванні соціально-комунікативної активності молодших школярів варто звертати увагу на їхні емоційні та індивідуально-типологічні особливості, вольові якості, на засвоєння учнями морально-етичних цінностей, норм і правил поведінки, на взаємовідносини з іншими дітьми, становлення їх самосвідомості.

Формування соціально-комунікативної активності передбачає аспекти соціального розвитку, які В. Кремінь виділив такими: соціальна сфера, вербальна або комунікативна, інтерактивна, сфера оцінних та самооцінних відносин, мотиваційна сфера [5].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми додамо ще три сфери особистості, які відіграватимуть провідну роль у процесі формування соціально-комунікативної активності. Це – інтелектуальна, вольова, емоційна. Зупинимось на кожній з них, даючи їм головну характеристику в аспекті нашого дослідження.

Ми розділяємо думку Н. Волкової, яка вважає, що у молодшому шкільному віці якісно і кількісно розвивається інтелект. Це проявляється у здатності дитини сприймати навколишню дійсність, запам'ятовувати більшу кількість інформації, розмірковувати тощо.

Кількісні зміни визначаються збільшенням швидкості процесу сприймання та розширенням обсягу сприйнятого, рівнем запам'ятовування.

Комунікативна сфера розкриває здатність дитини до самостійної активності у сфері мовного висловлювання, уміння вступати в діалог, дотримання етикетних форм спілкування. Для дітей, які приходять до школи, має особливе значення здатність до активних мовних дій. Йдеться про словниковий запас, володіння необхідними формами мовного висловлювання, багатством мови, уміння розуміти зміст висловлювання інших людей.

Емоційна сфера молодших школярів охоплює переживання нового, здивування, сумніви, радощі в пізнанні, які стають основою формування пізнавальних інтересів, допитливості учнів. Розвитку моральних почуттів сприяють групові заняття та ігри, які формують відповідальність та товариськість.

Молодші школярі дуже емоційно вразливі. У них розвивається почуття симпатії: для учнів молодшого шкільного віку важлива думка педагога, який є для них авторитетом і може одним жестом чи поглядом створити дитині емоційний настрій відповідно власної емоції.

Вольова сфера визначає успішність дитини у набуванні здатності виконувати цілеспрямовані дії, долати при цьому труднощі у навчанні та спілкуванні, підпорядкувати їм свою активність, довільно регулювати поведінку, вміти активно керувати своєю увагою, слухати, думати, запам'ятовувати, узгоджувати свої потреби з вимогами вчителя. Підвищена емоційна збудливість негативно впливає на волю і на самоволодіння.

Інтелектуальна сфера ототожнюється з системою розумових операцій таких, як мислення, пам'ять, сприймання, увага та ін. [2, с. 87].

Соціально-комунікативна активність пов'язана з особистісним і соціальним благополуччям. Вона вимагає розуміння того, яким чином індивіди можуть забезпечити собі оптимальну взаємодію між собою, зокрема як ресурс для себе, власної сім'ї та безпосереднього

соціального середовища, а також знання про способи взаємодії, які будуть сприяти цьому. Для успішної міжособистісної та соціальної співучасті важливим є розуміння норм поведінки й манер, які є загальноприйнятими в суспільстві.

Ініціативність пов'язана з умінням індивіда перетворювати ідеї на дії. Уміння й навички пов'язані з активною діяльністю особистості для задоволення власних потреб.

Таким чином, соціально-комунікативна активність молодшого школяра є багатоаспектною, багатокомпонентною особистісною якістю особистості, яка проявляється в різних видах життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волянська О. В., Ніколаєвська А. М. Соціальна психологія : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 275 с.
2. Долинська Л. В., Скрипченко О. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. 2-е вид. Київ : Каравела, 2009. 400 с.
3. Киричук О. В. Соціально-комунікативна активність особистості в контексті суб'єктно-вчинкової парадигми. Рідна школа. 2007. № 5. С. 12–15.
4. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції. Київ : Рад. шк., 1982. 344 с.
5. Кремень В. Г. Освіта й наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.

Бабак Альона Андріївна
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РІВНІ

У вітчизняній психології питання про вивчення проблеми регуляції та саморегуляції було поставлене М. Боришевським, який специфічно людський спосіб регуляції пов'язував зі створенням та використанням знакових психологічних знарядь, які визначив як оволодіння процесами власної поведінки, адже процеси саморегуляції людини забезпечують активну і доцільну поведінку організму в умовах будь-якого впливу навколишнього середовища.

За визначенням В. Войтко, саморегуляція є здатністю людини керувати собою на основі сприйняття та усвідомлення актів своєї поведінки і власних психічних процесів [1].

Чимало науковців у своїх дослідженнях звертають увагу на рівневу характеристику саморегуляції.

Так, М. Гриньова виокремлює три рівні саморегуляції – низький, середній та високий, а також два профілі, які можуть характеризувати кожен з них. Профіль саморегуляції містить індивідуальні особливості саморегуляції особистості, зокрема, загальний рівень розвиненості її компонентів. Так, при гармонійному профілі регуляції всі основні процеси або ланки регуляції розвинуті приблизно на одному рівні (згладжений профіль регуляції), при акцентованому – на різних рівнях (пікоподібний профіль). Очевидно, що гармонійний профіль регуляції може бути сформований на різному загальному рівні регуляції: на високому рівні усі ланки регуляції будуть відносно однаковою мірою добре розвинуті і взаємозалежні; на низькому рівні буде спостерігатися їх однаково слабкий розвиток і взаємозв'язок [2].

Цікавим є погляд В. Чайки, який на основі рівневого співвідношення соціального і біологічного в особистості, стверджує наявність елементів саморегуляції на кожному рівні, яких К. Платонов (1986) виділяє чотири:

- перший представлений тими компонентами особистості, які мають тільки біологічну детермінацію: темперамент, статеві та вікові властивості;

- другий рівень включає в себе особистісні особливості перебігу психічних процесів, детермінований і біологічними, і соціальними чинниками;

- третій рівень зумовлений переважно соціальними чинниками, складається із звичок, умінь, навичок і знань особистості;

- четвертий рівень має винятково соціальну детермінацію і представлений такими характеристиками особистості, як переконання, світогляд, прагнення, інтереси, бажання.

На думку В. Чайки, елементи саморегуляції на першому можна виявити через психофізіологічну регуляцію. На другому рівні вони базуються на волі особистості. Третій рівень характеризується трансформуванням елементів саморегуляції у вольові навички, на четвертому вони визначаються прагненнями, переконаннями, світоглядом і реалізуються через відображення у діяльності соціальних потреб. Крім того, перший рівень характеризується підсвідомою саморегуляцією, а решта три – свідомою, що залежить від впливу соціуму та вольових усвідомлених дій [4, с. 6].

Варто згадати модель О. Киричука, яка включає чотири регуляторні ланки, виділення кожної з яких пов'язано зі специфічною регуляторною функцією:

1. Цілепокладання та утримання цілей. Саме ціль є системоутворюючим, вихідним компонентом психічної системи регуляції довільної активності.

2. Побудова моделі значимих умов. Ця ланка виконує роль джерела інформації про умови, необхідні для визначення програми реалізації цілі. Блок забезпечує усвідомлення та міру деталізації уявлень про умови реалізації цілі.

3. Планування та прогнозування цілей. У функцію блоку входить антиципація компонентного складу дій, способів та послідовності їх проведення.

4. Ланка контрольно-корекційних процесів. У функцію блоку входить контроль прийнятих рішень, що пронизує всі блоки регуляції, оскільки на кожній стадії реалізації діяльності відбувається контроль актуального стану шляхом порівняння за прогнозованим.

Автор наголошує на незалежному існуванні таких ланок від психічних засобів і способів реалізації довільної активності, що, по суті, означає представленість у моделі універсального механізму саморегуляції, який у той же час не обмежує індивідуальних проявів саморегулятивної активності.

Деяке уявлення дають зауваження О. Киричука «Причини появи автономності криються в деяких специфічних особливостях функціонування системи свідомої психічної регуляції діяльності... Можна припустити, що у автономних ефективність функціонування окремих ланок контуру психічної регуляції є значно вищою... Наявна функціональна узгодженість, еквівалентність між собою окремих ланок саморегуляції та адекватність функцій загальній вихідній цілі» [3].

Ретельний аналіз досліджень, проведених різними вченими, а також узагальнення практичного досвіду дозволило сформулювати основні принципи формування саморегуляції і побудувати їх систему.

Принцип методу діяльності взаємопов'язаний з дидактичними принципами свідомості й активності та зв'язку теорії з практикою. Формування саморегуляції створює можливості для відпрацювання свідомого підходу студентів до оволодіння знаннями: усвідомлення мети, способів її досягнення, врахування особливостей завдання, аналіз правильності його виконання.

Принцип паритетності та принцип свідомості й активності визначають гуманізовану систему взаємин між педагогом і учнем на суб'єкт-суб'єктній основі, активізацію вихованців, створення педагогом умов для самоактуалізації та творчого саморозвитку особистості.

Принцип гнучкості дозволяє реалізувати дидактичні принципи індивідуалізації навчальної діяльності, а саме, врахувати індивідуальні й вікові особливості здобувачів освіти (їх здібності, нахили, інтереси, устремління). Створення системи засобів, що містять різнорівневі програми, диференційовані завдання, контрольні роботи дозволяє учню регулювати власну діяльність, здійснити самооцінку, самоконтроль і, нарешті, самовизначення.

Принцип розвиваючого навчання знаходиться у взаємозв'язку з дидактичним принципом міцності засвоєних знань та формування вмінь і навичок. Оволодіння діапазоном загальнонавчальних умінь і навичок, нагромадження індивідуального досвіду пошукової діяльності, розвиток процесів сприймання ознак предметів і явищ для визначення моделі значущих умов, автоматизація навчальних дій сприяє реалізації вказанного дидактичного принципу.

Принцип наступності, який обумовлює застосуванням і збереженням структури саморегуляції, при ускладненні матеріалу на різних вікових етапах розвитку дитини доповнює дидактичний принцип системності і послідовності навчання, згідно з яким процес пізнання здійснюється від простого – до складного, від нижчого – до вищого, від попереднього – до наступного. Відповідно змінюється і ускладнюються компоненти саморегуляції, що обумовлює динаміку її розвитку.

Саморегуляція є вищим ступенем діяльності учня у процесі навчання, коли вміння виконувати навчальні операції перетворюється на навички і послідовність їх здійснюється автоматично. Цей принцип є орієнтацією школярів на те, щоб вони завжди налаштовували себе на успіх: у навчанні, у житті, у майбутній професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринців М. Роль емоцій у розвитку здатності до саморегуляції. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Психологічні науки. 2013. Т. 2, Вип. 10. С. 84–89.

2. Гриньова М. В. Рівні сформованості саморегуляції навчальних дій та спосіб їх визначення. *Педагогіка*. Респ. наук-метод. зб. Вип. 30. Київ: Радянська школа. 1991. С. 26–31.

3. Киричук О. В. Рівні саморегуляції в системі діяльностей та сфера саморозвитку особистості. Зб. мат–лів наук.-практ. конф. «Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти» (м. Севастополь, 6–7 липня 2012 р.); у 2-х книгах. Кн. 1. Київ. : Інститут обдарованої дитини. 2012. 152–159.

4. Прохоренко Л. І. Проблема регулюючого компоненту саморегуляції у дітей зі зниженим інтелектом в пізнавальній діяльності. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : Зб. наукових праць. 2012. №9 (11). С.153–161.

Балог Наталія Іванівна

здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

доктор педаг. наук, професор,
професор кафедри теорії та
методик початкової освіти

Красовська О. О.

*Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка*

Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ СПРИЯТЛИВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Одним із шляхів входження України до світового освітнього простору є реформування вітчизняної освіти через орієнтацію на технологію розвитку критичного мислення.

Зазначена технологія дає змогу одночасно і більш ефективно формувати в учнів низку ключових компетентностей.

За своєю сутністю технологія формування критичного мислення вимагає від учнів: застосування нових знань, зважаючи на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти й ухвалювати рішення самостійно чи в складі команди; розв'язувати конфлікти; шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел; розвиває критичне мислення і прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання і здатність самостійно вчитися.

Невід'ємною складовою оновлення української школи є *створення нового освітнього середовища*, що сприяло б розвитку здібностей критичного мислення кожного учня.

Правильно організоване освітнє середовище спонукає до активної навчальної діяльності, сприяє інтелектуальному розвитку учнів, дає змогу кожній дитині повірити в свої сили і здібності, навчитися взаємодіяти з однолітками, розуміти й оцінювати їхні почуття і вчинки, а саме це є в основі навчання.

З метою створення умов для забезпечення можливості кожного учня здобувати нові знання, робити власний вибір, розвивати нові та вдосконалювати набуті практичні навички доцільно організовувати у початкових класах *навчальні центри*. Важливими навчальними осередками, що відображають навчальні потреби й інтереси дітей, є центр читання і письма, центр природознавства, математичний центр, центр творчості та центр відпочинку [2, с. 10].

Під час тематичних тижнів учитель поступово додає нові навчальні матеріали до наявних навчальних осередків. Показниками якості навчальних центрів є їхня насиченість і структурованість [1, с. 54].

На початку навчального року важливо поступово ознайомлювати дітей з кожним навчальним центром, пояснювати призначення різних матеріалів, способи та правила користування ними. Учитель разом з дітьми обговорюють доцільність розміщення речей у певних центрах та ухвалюють спільне рішення щодо місця зберігання. Така участь у дискусії створює можливості для формування в учнів умінь

висловлювати свою думку та обґрунтовувати її, слухати думки інших дітей, ухвалювати спільні рішення [2, с. 12]..

У навчальних центрах проводять різні види пізнавальної діяльності. На відповідному матеріалі учні опановують такі важливі прийоми розумової роботи, як аналіз і синтез, класифікація, узагальнення, вміння робити висновки. Учитель придумує для дітей різні проекти, у яких вони можуть використовувати всі ті речі, що містяться в навчальних осередках. Певна атмосфера дослідництва підсилює креативність дітей, сприяє розвитку навичок критичного мислення. Учням можна запропонувати намалювати те, що вони бачать; запитати, що їх цікавить. Учитель складає список запитань, що виникають у дітей, і використовує ці дані для планування уроків у майбутньому.

Отже, створення навчальних центрів як складової освітнього середовища, має передбачати *урахування таких умов*:

- інформаційна насиченість;
- доступність і можливості пізнавальної діяльності;
- реалізація творчого потенціалу особистості;
- орієнтація освітньої системи на розвиток навичок критичного мислення.

Для розвитку критичного мислення молодших школярів учителям потрібно:

- визначити час і забезпечити умови для застосування критичного мислення;
- дати змогу учням вільно розмірковувати, висувати різні ідеї та думки;
- сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- створити для учнів безризикове середовище, вільне від кепкувань;
- підтримувати кожного учня у процесі формулювання критичних суджень;
- виявляти уважність до критичних суджень учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большакова І. Критичне мислення. Початкова школа. К.: Видавничий дім «Перше вересня», 2016. 144 с.

2. Маценко Н. Вчимося вчитися та критично мислити. Нестандартні завдання за темами тижнів до курсу «Я досліджую світ» 1 клас. Х. : Вид. група «Основа», 2020. 133 с.

Барботько Марина Ігорівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій
у початковій школі **Торчинська Т.А.**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЯК ОБ'ЄКТ ДИДАКТИЧНОГО ТА МЕТОДИЧНОГО АНАЛІЗУ

Невід'ємною ознакою високої мовної культури є володіння лексичним багатством рідної мови. Школярі, засвоюючи лексичні поняття, розвивають увагу до слова та його значення, розширюють активний запас слів, виробляють уміння користуватися ними в усному й писемному мовленні. Систематична робота з лексики сприяє створенню необхідних передумов для вивчення різних розділів шкільного курсу на лексичній основі, для цілеспрямованого збагачення словникового запасу учнів. Рівень мовного і мовленнєвого розвитку особистості є водночас показником її розумових здібностей.

Вивчення лексики у шкільному курсі української мови – невід'ємна частина роботи над розвитком мовлення учнів. Шкільний курс має свої лінгвістичні основи, під якими слід розуміти ті базові положення мовознавства, що становлять теорію і практику вивчення

лексики в школі. Сучасна методика збагачення мовлення учнів українською лексикою будується на основі здобутків українського теоретичного мовознавства (праці І. К. Білодіда, А. А. Бурячка, М. А. Жовтобрюха, А. П. Коваль, І. С. Олійника та ін.).

Вивчення лексики української мови в історії нашого мовознавства розвивалося у двох напрямках, по-перше, під кутом зору становлення лексичних норм, і по-друге, в напрямі їхнього теоретичного осмислення.

Лексикологія є наукою не про окремі слова, а про лексичну систему мови в цілому. Тому слова вивчаються з точки зору: 1) їхнього смислового значення; 2) місця в загальній системі лексики; 3) походження; 4) вживаності; 5) сфери застосування в процесі спілкування; 6) їхнього експресивно-стилістичного характеру. Як розділ науки, лексикологія має свій об'єкт дослідження і володіє своєю системою понять, які тісно пов'язані з граматичними, фонетичними і словотвірними формами та значеннями.

Методика вивчення лексики ґрунтується на вченні про слово як мовну реальність, що становить собою основну, центральну функціонально-структурну одиницю мови. Слова служать для називання явищ дійсності, їхню матеріальну оболонку становить комплекс звуків або один звук.

Розрізняють три типи лексичних значень слова: номінативне, фразеологічно зумовлене і синтаксично зумовлене. Номінативне значення супроводжується додатковими – експресивними і стилістичними відтінками.

У шкільний курс лексики включені такі лексико-семантичні поняття: лексичне значення, однозначні і багатозначні слова, пряме і переносне значення, омоніми, синоніми, антоніми. Також молодші школярі на елементарному рівні знайомляться з лексичною системою мови з погляду походження і сфери вживання.

Порядок повідомлення відомостей про лексичні явища, які вивчаються у школі, такий:

- 1) визначення лексичного поняття, його суть;
- 2) мета використання лексичного явища в мовленні;

- 3) способи відображення цього явища в словниках;
- 4) використання його в різних стилях мовлення [2, с. 96].

Ознайомлюючи учнів із багатозначними словами, наголошуємо на тому, що переважна більшість слів української мови є багатозначними. Вони мають прямі й переносні значення, які найточніше розкриваються в контексті. Переносне вживання слів особливо поширене в художньому та розмовному стилях. Переносне значення можна визначити тільки у сполученні з іншими словами.

Значні труднощі для учнів становить розмежування багатозначних слів та омонімів. Із зовнішнього погляду омонімія подібна до полісемії. Омоніми й багатозначні слова можна розмежувати за допомогою підстановки відповідних синонімів, в іншому випадку звертати увагу на належність слів до різних семантичних груп. Критерієм може бути наявність морфологічних ознак відповідних слів та їхніх синтаксичних зв'язків з іншими словами. С. І. Дорошенко пропонує такий спосіб розрізнення омонімії та полісемії: до однакових слів дібрати співвідносні слова. Якщо ці слова не стануть у синонімічний ряд – це омоніми. Наприклад: *ключ – джерело, ключ – відмичка*. Отже, ці слова є омонімами. Певною мірою допомагає розмежувати багатозначність і омонімію виявлення, підбір споріднених слів.

Омоніми – слова, однакові за звуковим складом, але різні за значенням: *перо* (птаха) і *перо* (для написання), *лист* (рослини) і *лист* (паперу).

Різновидами омонімів є омофони, омоформи і омографи.

Омоформи – це слова, що мають однаковий звуковий склад тільки в певній граматичній формі, наприклад: *шию* (дієслово) і *шию* (іменник у знахідному відмінку).

Омофони – слова, що однаково звучать, але по-різному пишуться: *мене – мене, гребі – гриби, надія – Надія*.

Омографи – слова, що мають однакове написання, але вимовляються по-різному, наприклад: *замок – замо́к, дорóга – доро́га*. Значення омонімів розкривається в контексті. Поза контекстом їхній зміст визначити важко.

Опрацьовуючи тему «Синоніми», слід звертати особливу увагу на формування вміння добирати синоніми з певним значеннєвим відтінком, уникати невиправданого повторення однакових чи спільнокореневих слів. Окремий різновид синонімів становлять фразеологічні синоніми. Вони співвідносні зі словами певних частин мови, а саме: з іменниками (*сон рябої кобили – нісенітниця*), прикметниками (*як дві краплі води – схожий*), дієсловами (*тримати язик за зубами – мовчати*), прислівниками (*серед білого дня – вдень*).

Уміле використання синонімів робить мовлення багатшим, емоційно насиченим, досконалішим.

Опрацьовуючи тему «Антоніми», слід звертати увагу на те, що багатозначне слово може мати кілька антонімічних пар залежно від кількості значень, наприклад: *сухий – мокрий, сухий – емоційний, сухий – м'який*. Звертаємо увагу учнів на те, що антоніми, як і синоніми, допомагають яскравіше, повніше передавати думки.

Отже, засвоєння лексичних понять, розкриття їхньої суті, внутрішніх взаємозв'язків між ними є основою вивчення лексики. Щоб активізувати діяльність учнів, збагатити словниковий запас, виховати увагу до слова, вчителю варто пропонувати такі лексичні завдання: добір власних прикладів; виявлення і виправлення лексичних помилок; класифікація лексичних явищ, складання схем і таблиць; лексичний аналіз; визначення функцій лексичного явища в тексті залежно від його стилю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кутенко Л. О. Особливості роботи над словом // Початкова школа. – 2006. – № 12. – С. 17-20.
2. Передрій Г., Карпенко Т. У світі звуків і слів: Цікаві завдання з фонетики, лексикології і словотвору. – К.: Богдана, 2008. – 398 с.
3. Файчак З. Є. Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів засобами народознавчого матеріалу та навчальної гри. – Івано-Франківськ, 2014. – 57 с.

Батура Даріна Андріївна
Аспірантка кафедри теорії і
практики початкової освіти
*ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»*
м. Слов'янськ, Україна

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЕМІГРАЦІЇ

В умовах теперішнього соціально-політичного стану, економічної кризи та нестійкості ринку освітня сфера потребує висококваліфікованих спеціалістів, а саме, педагогів, які володіють софт-навичками, мають цінності, спрямовані на активізацію, гармонізацію, оптимізацію міжособистісного спілкування, знаходження консенсусу. Такі кадри мають мислити раціонально та критично, ухвалювати нестандартні рішення у складних, часто змінюваних, ситуаціях, бути асертивними, тобто керуватися філософією особистої відповідальності, виявляти власну ресурсність залежно від умов часу.

Важливість професійної підготовки педагогічних кадрів у руслі сучасних тенденцій наголошено в нормативних документах. Так, згідно з основним Законом України «Про освіту», спільним для всіх ключових компетентностей особистості є вміння конструктивно керувати емоціями [5]. Положення Концепції «Нова українська школа» (НУШ) фокусуються на навчанні учнів розуміти власні емоції та будувати ефективне взаєморозуміння, тобто особливу увагу приділяють розвитку емоційного інтелекту, емоційної грамотності, емоційної компетентності учня [1]. Відповідно до оновленої рамки ключових компетентностей Європи «LifeComp» [11], у якій основний акцент переноситься саме на емоційний складник особистості, наразі чинні освітянські нормативні документи в Україні переглядаються і в результатах навчання на всіх освітніх рівнях від початкової школи до

післядипломної освіти відображаються різні аспекти соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН).

У Законі України «Про освіту» зазначено, що освітні заходи, спрямовані на підвищення здатності сприймати погляди інших, розвиток самосвідомості і надання позитивного досвіду допомагають у розвитку емпатії. Здатність розпізнавати емоції інших переплітається із самосвідомістю або здатністю ідентифікувати, маркувати та описувати власні переживання [4].

У межах Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року зокрема окреслено проблему, яка наразі потребує розв'язання: збільшення частки молоді, яка здобуває освіту за кордоном. Метою Концепції при цьому визначено забезпечення проведення докорінної та системної реформи освіти в напрямі створення нової структури навчального закладу, що надасть змогу засвоїти новий зміст освіти і набути ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості. Наскрізним вмінням для усіх компетентностей також вказано конструктивне керування власними емоціями [6].

В. Гарков виділяє думку про те, що люди можуть виражати свої емоції за допомогою невербального спілкування. Ми здатні точно ідентифікувати щонайменше шість основних емоцій в інших, незалежно від нашого культурного походження: гнів, відраза, щастя, смуток, страх і здивування. Таким чином, здатність читати невербальні сигнали, як тон голосу, жести, міміку є ключем до розвитку емоційної компетенції. Це передбачає усвідомлення різноманітності, можливості визнавати та приймати те, що люди з різних культур можуть дотримуватися відмінних цінностей або мати інший досвід; що це є частиною багатства людства [11].

Отже, інтерпретування емоцій, запобігання конфліктів, а в результаті – булінгу, адекватна реакція на подразники морального характеру, розширення власного досвіду з урегулювання міжособистісних зв'язків допомагає зберегти та зміцнити ментальне здоров'я. У свою чергу компетентнісний підхід до навчання має на меті

виховати особистість, яка буде приносити добробут усьому людству. І розвиток емоційного інтелекту – чи не найголовніший пункт у цьому плані. Емоційна складова, її формування й розвиток у сучасного покоління людей, що перебувають в умовах інформаційного суспільства – одна з найбільш актуальних проблем сучасної науки. Особливо важливим її вирішення є для підготовки фахівців педагогічної галузі, адже було помічено, що педагоги, які мають високий рівень емоційного інтелекту, демонструють потенційні переваги та більшу успішність у професійній діяльності.

О. Локшина впевнена, що становленню професійного «Я» передують переосмислення власних потреб, надбаних умінь, соціальних очікувань, пріоритетів, адекватної самооцінки, прагнення до саморозвитку. Таким чином фахівець навчається проявляти повагу, любов, толерантність, вживати заходів для поборення труднощів у різного типу відносинах. На шляху такого психологічного зростання та формування емоційної компетентності особистість окреслює кроки своєї подальшої педагогічної діяльності шляхом планування [3].

Однак сучасні реалії українського політичного життя, зокрема вторгнення російських військ на територію України, розставило нові акценти в професійній діяльності педагогів: нові умови її проведення відразу почали справляти негативний вплив на емоційно-психологічне здоров'я та в результаті – на професійну діяльність педагогів. Несприятливі умови професійної педагогічної діяльності в Україні, що виражаються через повітряні тривоги, обстріли, незадовільні умови праці, спричинили масову еміграцію педагогів.

У іноземних країнах українські вчителі змушені пристосовуватися до інших освітніх систем, що спричинює ще більшу емоційну руйнацію та професійне вигорання. Наукові розвідки щодо вирішення цієї проблеми в стані розвитку, але готових «рецептів» емоційного відновлення чинних педагогів та підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності в різних стресових та несприятливих умовах наукова спільнота наразі не пропонує. Через це емоційна компетентність та самоактуалізація вчителя у роботі з українськими дітьми в умовах еміграції, а особливо підготовка майбутніх учителів

початкових класів до такої діяльності є досить серйозним і дійсно актуальним викликом освітянської сучасності.

Емоційну компетентність в контексті НУШ розглядали у своїх працях такі вітчизняні вчені: В. Тюріна, І. Данченко [9], І. Сухопара [7], Ю. Гичко [2], С. Тітаренко [8] та ін. Над поняттям емоційного інтелекту працювали такі відомі іноземні психологи та педагоги: Д. Гоулман, А. Хадікар [10] та ін.

Так, І. Сухопара наголошує на тому, що концепція Нової української школи потребує емоційно компетентного педагога. Емоційна компетентність вчителя початкової школи є динамічною комбінацією поглядів, цінностей, вмінням вираження, розуміння, управління власними емоціями та емоційним станом учнів, особистих якостей для успішного здійснення освітнього процесу на емоційній основі, засадах емпатії, поваги, співробітництва. У структурі емоційної компетентності вчителя початкової школи вона визначила такі компоненти:

- особистісний – вірування, розуміння, управління власними емоціями;

- міжособистісний – здатність сприймати, розуміти, впливати на душевний стан учнів [7].

На думку В. Тюріної та І. Данченко, задля відстеження ефективності й результативності інноваційного процесу, контролю, упорядкування, корекції навчальної діяльності, в контексті емоційної компетентності викладачеві варто розвивати вміння та навички управління своїми емоціями і почуттями, поліпшувати здатність до самоорганізації [9]. Ю. Гичко вважає, що емоційна компетентність передбачає цілісний та прогресивний розвиток емоційної сфери особистості і представляє собою набір знань, умінь та навичок, які дозволяють адекватно діяти на основі обробки всієї емоційної інформації. Емоційна компетентність збагачує досвід особистості, сприяє швидкому аналізу емоціогенних ситуацій. Саме тому, на глибоке переконання фахівця, емоційна компетентність може і повинна виступати аспектом спеціального тренування, адже орієнтація у

власному емоційному світі, а відтак, і адекватна поведінка дозволяє гармонійно взаємодіяти з навколишнім світом [2].

С. Тітаренко глибоко переконаний, що варто розглядати емоційну компетентність майбутніх професіоналів як готовність і здатність особистості гнучко управляти емоційними реакціями: власними та інших людей, адекватно до ситуацій і умов, що змінюються. Емоційна компетентність фахівця професій типу «людина-людина» полягає у його усвідомленій готовності до реалізації емоційних, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності та вирішення соціальних завдань. Розвиток емоційної компетентності майбутніх педагогів сприятиме їхньому професійному становленню й особистісному вдосконаленню, актуалізації адаптивних здібностей, збереженню здоров'я та запобіганню «професійного вигорання», гармонійному функціонуванню у соціумі, життєвим досягненням [8].

Д. Гоулман та А. Хадікар впевнені у тому, що емоційний інтелект має більше значення, ніж рівень IQ, адже, керуючись розумінням емоцій навколишніх, фасилітатор корегує свої дії під час провадження фронтального навчального процесу. На їхню думку, необхідна навичка майбутнього складається з чотирьох компонентів:

- емпатія – співпереживання, розуміння відносин і психічних станів іншої людини;
- керування своїми емоціями – стан, в якому коуч залишається психологічно гнучким, зосередженим та вмотивованим;
- самосвідомість – формування такого світосприйняття, при якому легко визначити та прийняти емоцію, причини її виникнення і заходи щодо поводження;
- управління відносинами – створення емоційної хвилі задля налагодження позитивного й дієвого клімату спілкування [10].

Д. Гоулман та А. Хадікар [10] висловлювали свою думку щодо емоційного інтелекту як цінного складника особистості, який із кожним роком зацікавлює все більше дослідників. Попит на навички емоційного інтелекту, згідно з дослідженням менеджера наукових програм, в середньому має зрости у шість разів в період з трьох до п'яти років. Така тенденція зумовлена автоматизацією та активним

впровадженням у всі сфери життя штучного інтелекту. Рутинну роботу виконуватимуть машини, а професії, що пов'язані з міжособистісним спілкуванням, стануть домінуючими у майбутньому. Погоджуючись із Д. Гоулманом та А. Хадікаром [10], порівнюємо проявлення навички позитивного спілкування зі звичкою: використовуючи різноманітні психологічні інструменти її легко перейняти та усвідомлено впровадити.

Отже, проведений аналіз засвідчив достатній рівень дослідження понять «емоційна компетентність», «емоційний інтелект», «професійне вигоряння педагогів», однак у сучасній українській та світовій науці наявний брак наукових розвідок, присвячених розвитку та вдосконаленню емоційної компетентності вчителя початкових класів у процесі фахової підготовки, що дозволить йому надалі ефективно організувати власну професійну діяльність за різних обставин, зокрема і в умовах еміграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» (Feasibility Study on Opportunities for SEL within New Ukrainian School Reform) / за заг. ред. Гриневич Л., Калашнікової С. Київ : ВГ «Шкільний світ». 2021. 314. (дата звернення: 29.09.2023.).

2. Гичко Ю. Емоційна компетентність як базова якість у формуванні професійного фахівця. *Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінги*. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. Умань. 2019. С. 22–44. (дата звернення: 29.09.2023.).

3. Локшина О. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 21–30. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30> (дата звернення: 19.08.2023).

4. Новий Закон України «Про освіту» від 2018 р. Ключові новації освіти / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/>

app/media/zagalna%20serednya/BOOKLETTE_INFO-ZAKON-2018_PRESS.pdf (дата звернення: 19.08.2023).

5. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 22.08.2023).

6. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету міністрів України № 988-р від 14.12.2016. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 20.08.2023)

7. Сухопара І. Емоційна компетентність вчителя в контексті Нової української школи. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2020. № 1. С. 111-122. URL: <http://surl.li/khsty> (дата звернення: 21.08.2023.).

8. Титаренко С. Формування емоційної компетентності майбутніх вихователів у процесі професійної підготовки. *Система неперервної освіти вчителів початкової школи* : веб-сайт. 2019. URL: <http://surl.li/khstg> (дата звернення: 21.08.2023.).

9. Тюріна В., Данченко І. Структура інноваційної компетентності викладача закладу вищої освіти. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ: Impatto dell'innovazione sulla scienza: aspetti fondamentali e applicati*. 2020. № 2. С. 74–76. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/3739/3668f> (дата звернення: 21.08.2023.).

10. Goleman D., Khadikar A. What is emotional intelligence and why is it becoming ‘a must-have skill’ at work? : веб-сайт. 2022. URL: <http://surl.li/khstt> (дата звернення: 21.08.2023.).

11. Sala A., Punie Y., Garkov V., Giraldez M. LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence, Luxembourg : Publications Office of the European Union. 2020. DOI : 10.2760/302967 (дата звернення: 21.09.2023.).

Бездітна Анна Юріївна
здобувачка вищої освіти «бакалавр»
*Вінницький державний
педагогічний Університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ВПЛИВ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема впливу статевого виховання на особистісний розвиток дитини молодшого шкільного віку залишається актуальною через зміни в суспільстві та технології, а також через потребу забезпечити дітей необхідною інформацією та підтримкою для їхнього здорового і безпечного розвитку. Належне статеве виховання може допомогти дітям зрозуміти своє тіло, емоції та відносини з іншими людьми, а в цілому забезпечити їм психологічний комфорт, усвідомлення себе як представника відповідної статі.

Статеве виховання дітей та молоді рельєфно представлено у спадщині видатних українських педагогів, в тому числі А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського, чий підходи до виховання дітей вплинули на багато аспектів освіти, включаючи і статеве виховання, націлюючи на індивідуалізацію, гуманізм та формування у дітей моральних цінностей.

А. С. Макаренко стверджував, що «виховує все: люди, речі, явища, але насамперед і найбільше – люди. З них на першому місці – батьки і педагоги» [5,43]. Педагог підкреслював важливість системного підходу до статевого виховання учнів, розглядаючи його як невід'ємну частину загальної системи виховання, тому воно повинне сприяти розвитку індивідуальності та дотриманню особистої гідності дітей. Вважав, що відкритий та відвертий діалог між батьками, педагогами та учнями стосовно статевого питання є важливим елементом виховання та психологічного здоров'я дітей.

Аналізуючи процес статевого виховання дітей та підлітків, В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що повноцінний розвиток

неможливий без врахування того факту, що кожний первісний колектив складається з «представників двох частин роду людського». Від моральної культури відносин між дітьми – хлопчиками та дівчатками, залежить моральна культура нашого суспільства, а також щастя та благополуччя майбутніх поколінь. Однією з важливих виховних цілей є формування у наших дітей глибокого розуміння того, що вони – майбутні дорослі, які будуть створювати нові родини та виховувати наступні покоління [3,139].

Статеве виховання – необхідний елемент процесу виховної роботи школи і сім'ї, що орієнтований на формування свідомості дітей, відповідно з їх приналежністю до конкретної статі, забезпечення умов для їх нормального психостатевого розвитку. Метою статевого виховання є засвоєння понять гігієни, етики та культури статевої взаємодії людей. Таке виховання проникає більш глибоко в сам характер особистості хлопчика і дівчинки, а не безстатевої особистості взагалі «учня». Виступає як компонент виховного процесу загалом, що включає використання сукупності засобів, методів та форм, які гарантують успішне здійснення правильного статевого розвитку, вироблення статевої поведінки, що відповідає соціальним нормам та здорове відношення до теми статі.

Оскільки молодший шкільний вік є фундаментом для формування основ статевої ідентичності, то методи та засоби статевого виховання мають бути адаптованими до віку та потреб дітей і сприяти їхньому здоровому розвитку. На думку Т. О. Ткачук, статеве виховання учнів буде ефективнішим, якщо буде об'єднувати зусилля класного керівника, медика, шкільного психолога, працівників правоохоронних органів, соціальних працівників у роботі з учнями [4].

У системі статевого виховання використовують (Кузнецова О. А. та ін.) наступні засоби та методи:

- обговорення проблемних ситуацій, що виникають у процесі спілкування, пов'язані із стереотипами поведінки представників різної статі, міжособистісні стосунки дівчаток та хлопчиків. Теми ситуацій для обговорення: «Вибір професії для хлопчиків та дівчаток», «Тато і мама: роль в сім'ї», «Я спілкуюсь як хлопчик\дівчинка» та ін. ;

- обговорення дитячих листів, у яких відображені специфічні проблеми, що хвилюють хлопців та дівчат до 10 років. Серед питань, що виникають, поширеними виявляються: «Яка різниця між хлопчиком і дівчинкою?», «Чому виникають зміни у моєму тілі?», «Як мені спілкуватись із дівчинкою\ хлопчиком?» та ін. ;

- обговорення художньої літератури для дітей, завдяки якій збагачується уява учнів про мужність та жіночність для адекватної статевої поведінки. До такої літератури відносяться: «Маленька жінка» Луїзи Мей Олкотт, «Принцеса Софія: Правила для принцес» Сара Нільсен, «Земля Дівчат» Ернест Клайн, «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері, «Король Лев» Руджеро Джаккі та ін.;

- ігрові ролі та ігрові ситуації, які формують вміння орієнтуватися у виборі способу спілкування з людьми іншої статі (дорослі, однолітки). Можна запропонувати дітям зіграти ігри: гра «Магазин», гра «Лікарня» (дозволяють дітям спробувати себе у ролі різних професій), гра «Місіс і містер» (сприяє розвитку спільних комунікаційних навичок), гра «Я вчиню у цій ситуації...» (допомагає краще розуміти, які способи спілкування варто використовувати у різних ситуаціях) тощо;

- інсценування проблемної ситуації у спілкуванні між людьми двох різних статей – завдяки використанню цього методу в учнів формується вміння приймати ефективні рішення, знаходити адекватні способи, щоб підтримати позитивне ставлення до себе та до людей іншої статі у стресових ситуаціях. Приклади ситуацій, що можна розіграти:

• **Сцена 1 «Під час робочої співбесіди»:** Сашко (чоловік) та Марина (жінка) працюють в одній компанії і розглядають кандидатуру на вакантну посаду. Думки співробітників щодо важливих якостей, які має мати їх майбутній колега, відрізняються одна від одної, тому у них виникають суперечності;

• **Сцена 2 «Конфлікт в сім'ї»:** Максим та його сестра Вікторія розмовляють про їхню бабусю, яка має різні очікування від них через їхню стать. Максим відчуває, що бабуся вкладає більше відповідальності в нього як хлопця, ніж у Віку. Віка в свою чергу,

відчуває, що бабуся перекидає більшу відповідальність стосовно побуту на неї, ніж на її брата.

- бесіди, що пов'язані з культурою спілкування між дівчатами та хлопцями, на тему: «Розуміння інших: спілкування між дівчатами та хлопцями», «Чи поважаємо ми один одного?», «Ми всі маємо рівні права» та ін.

Проведені дослідження (Бондар М.) на основі досвіду статевого виховання в українських школах показують, що, зокрема, діти після завершення 2 класу мають володіти навичками протидії неповаги, тиску та приниження стосовно себе. Також вони повинні розуміти свої кордони та відстоювати збереження особистого простору, зокрема не дозволяти себе торкатись, якщо це проти вашої волі та загрожує вам, у разі виникнення такої ситуації варто повідомити про це батькам або іншим дорослим. Після 4 класу учням необхідно знати, як саме зароджується людське життя, як проходить процес його розвитку та дорослішання. Таким чином, діти мають можливість визначати та оцінювати зміни, що відбуваються у їх тілі та зовнішньому вигляді [1].

Отже, на нашу думку, вплив статевого виховання на особистісний розвиток дитини молодшого шкільного віку є значущим у формуванні статевої ідентичності, гендерних поглядів та статевої поведінки дітей. Виховання у питаннях статі є важливою складовою формування комунікаційних та міжособистісних навичок учнів, а також вимагає уважного та відповідального підходу з боку батьків, вчителів і суспільства в цілому. Важливо, щоб статеве виховання було інформативним, позитивним і враховувало індивідуальні потреби кожної дитини, сприяючи її здоровому і гармонійному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар М. Статево виховання в українських школах: чому навчають дітей у різних класах. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://24tv.ua/education/stateve-vihovannya-shkolah-chomu-navchayut-ditey-novini-ukrayini_n1585535

2. Кузнецова О. А. Статеве виховання як педагогічна проблема. Науковий вісник: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. Збірник наукових праць. Одеса, 2002. Вип. 4-8. С. 66-73.

3. Сухомлинський В. О. Чоловіки і жінки в колективі. *Методика виховання колективу*. Київ : Видавництво «Радянська школа», 1971. С. 139-157.

4. Ткачук Т. Особливості статевого виховання молодших школярів [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2012_2/visnuk_73.pdf

5. Чала Н. В. Освітні ідеї А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського у сучасному контексті URL: https://lib.iitta.gov.ua/733658/1/Research%20approaches_seminar_abstract_collection.%20%D1%80.%2043-44.pdf

Береза Наталія Юріївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ «ЦІЛІСНА КАРТИНА СВІТУ» ЯК НАУКОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Поняття «картина світу» є науковою категорією, що трактується як «система уявлень про властивості та закономірності реальної дійсності, побудована в результаті узагальнення (синтезу) наукових понять та принципів» [12].

Від уміння людини орієнтуватися в навколишньому світі, встановлювати певну систему відносин значною мірою залежить її життєдіяльність у суспільстві та у природі, а також якість та успішність цієї життєдіяльності. Своєю чергою, це вміння

визначається повнотою знань, уявлень, ціннісних орієнтирів та потреб особистості, включеної в навколишній світ.

Перші визначення поняття «картина світу» наведено в роботах Л. Вітгенштейна, Й. Вайсгербер, В. Гумбольдта. У цих дослідженнях поняття «картина світу» було співвіднесено з поняттям «цілісний світогляд», у зв'язку з чим, категорія «цілісності» стала центральною характеристикою щодо картини світу. Крім того, дослідниками було виокремлено низку понять, які почали вживатися синонімічно до поняття «картина світу» – це «образ світу», «модель світу», «бачення світу» тощо [1].

Дослідження останніх років сконцентровані переважно на вивченні окремих складників картини світу як інтегрованого концепту: як зазначають науковці, аналізується «теоцентрична картина світу (О. Михайлова), концептуальна картина світу (Р. Павільоніс), нормативна та наукова картина світу (Н. Максимчук), індивідуальна картина світу (В. Маслова), філологічна картина світу (В. Щукін), міфологічна картина світу (С. Кошарна, С. Пітіна)» [6, с. 9] та інші ітерації цього поняття.

Узагальнюючи наявні на цей момент дослідження, присвячені теоретичному обґрунтуванню феномену картини світу, можна виокремити ряд провідних визначень:

– картина світу – це вища форма систематизації наукового знання, в якій, засновуючись на результатах теоретичної науки й певних філософських і культурологічних засадах, наукова спільнота здійснює універсалізацію та онтологізацію наукового знання, внаслідок чого створюється систематичне світоуявлення, яке може виступати стороною світогляду [5];

– картина світу – одна із форм світоглядного подання об'єктивної реальності в суспільній свідомості, що являє собою образ освоєної в практиці дійсності, компонент світогляду» [2, с. 86].

– картина світу наповнює культурним змістом сприйняття навколишніх речей, опосередковує людські комунікації, оскільки втілює смисловий контекст взаєморозуміння між людьми, сприяє

виробленню програми практичної поведінки, орієнтації людини у світі соціальних явищ, у реалізації прийнятого способу життя» [12, с. 271].

– картина світу – це безліч теорій у сукупності, котрі описують відомий людині природний світ, цілісна система уявлень про загальні принципи та закони світобудови [14, с. 120];

– картина світу – це інтегрований образ, єдність безлічі образів, різних сторін та проекцій дійсності. Вона постійно змінюється, рухається в залежності від різноманітного сприйняття дійсності, що оточує [4, с. 5];

– картина світу являє собою сукупність когнітивних і ціннісних орієнтацій, у зв'язку з чим, немає, і не може бути єдиної загальнонаціональної «картини світу» [13].

Перелік визначень сутності та змісту поняття «картина світу», звичайно, може бути продовжений. Історично виокремлюється ряд шаблів розвитку поняття «картини світу»: міфологічна, філософська, релігійна, наукова.

Найдавнішим способом осмислення навколишнього світу та природи є міфологічна картина світу, оскільки саме міфи описують первісні моральні ідеали, на які людство орієнтується протягом тисячоліть [3]. Так звані «фундаментальні питання»: «Звідки я?», «Що було до того, як я народився?», «Де починається світ?», «Хто створив світ?» і т. п., по суті, є міфологічними питаннями про початок світу та життя. Попри простоту, в цих питаннях сконцентровано прагнення особистості до пізнання першооснов світу.

Аналіз наукової літератури [7; 8; 9;] дозволяє зробити висновок, що сприйняття світу дітей дошкільного віку є міфологічним, максимально нерозчленованим, на його основі формується картина світу. У молодшому шкільному віці у дітей закладаються основи теоретичного мислення, завдяки чому, стає можливим формування наукової картини світу.

Динаміка формування картини світу в людини характеризується рухом від міфологічної, філософської, універсально-символічної до наукової картини світу. Обов'язковою умовою опанування науковим

пізнанням є визнання безумовної цінності наукових знань, аналізу навколишнього світу в освітній практиці.

Модель картини світу є складним та системним феноменом. Її системність обумовлена сукупністю таких принципів як: «1) цілісність; 2) структурність; 3) взаємозалежність від середовища; 4) ієрархічність; 5) побудова безлічі різних моделей, кожна з яких визначає лише певний аспект системи» [4].

Отже, для вивчення цілісної картини світу як багатопланового явища необхідний підхід з позиції зв'язку структури та змісту, функціонування та розвитку системи залежно від її елементів. У контексті педагогічної науки заслуговує на увагу теорія К. Ушинського, згідно з якою, цілісна картина світу є моделлю світу, яка зберігається в духовній пам'яті народу, його свідомості та культурі, як системне уявлення про просторово-тимчасове існування світу, нескінченність Всесвіту та місце і призначення людини в ньому, це жива динамічна, відкрита система філософсько-релігійних, наукових, художньо-естетичних образів, що розвивається. «Образ світу», який, згідно з педагогічною теорією К. Ушинського, людина будує самостійно, відбиває єдність зв'язків та відносин навколишнього світу. За словами вченого, він виступає як «духовна призма», що заломлює навколишній світ, який сприймає людина [11].

Відповідно до неї, виробляється ставлення особистості до світу, вирізняється вибір стратегії поведінки. Відповідно до сучасних наукових досліджень, цілісність картини світу визначається єдністю уявлень:

- про сутність та закономірності розвитку буття;
- про взаємозв'язок та взаємодію об'єктивного та суб'єктивного буття;
- про взаємозумовленість неживої та живої природи та людини з її біологічними та соціальними проблемами [10].

З погляду такого змісту, цілісна картина світу складається через єдність чотирьох складників: людина і космос, людина і природа, людина і людина, людина і щось (непізнане). Сучасний етап розвитку науки пов'язаний з інформатизацією та швидким розвитком усіх

галузей наукового знання. У зв'язку з цим поле пізнання, яке окреслює цілісна картина світу, постійно розширюється.

Таким чином, фундаментом формування цілісної картини світу слід вважати поступальний пізнавальний процес щодо навколишнього світу в його єдності, різноманітті, взаємозумовленості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаревич І. М. Філософія : навч. посіб. Київ : Алерта, 2012. 240 с.
2. Герчанівська П. Е. Культурологія : термінологічний словник. Київ : Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2015. 439 с.
3. Головня А. В. Міфологічний компонент ККС та МКС. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3725/1/05gavkkm.pdf> (дата звернення 16.05.2023).
4. Гончаренко С. У. Формування у дорослих сучасної наукової картини світу: монографія. Київ : ІПОД НАПН України, 2013. 220 с.
5. Добронравова І. С. Наукові картини світу як складова підвалин наукового пізнання. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr/nauk-k-svitu.html> (дата звернення 15.09.2023).
6. Кириленко К. М. До питання про демаркацію понять «картина світу», «світогляд» та «образ світу». *Актуальні проблеми філософії та соціології* : Науково-практичний журнал / Голов. ред. С. Г. Секундант, відпов. ред. Д. В. Яковлев; Міністерство освіти і науки України; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. Вип. 28. С. 9–13.
7. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 128 с.
8. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академ-видав, 2008. 432 с.
9. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 202 с.

10. Степанюк А. В. Методологічні та теоретичні основи формування цілісності знань школярів про живу природу: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 1999. 418 с.

11. Сухомлинська О. В. Ушинський Костянтин Дмитрович. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посібник для студентів ВНЗ : у 2 кн. Кн. 2. ХХ століття / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. С. 284–292.

12. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

13. Юрій М. Ф. Етнологія : Навч. посіб. 2006. Київ : Видавництво : «Дакор». 360 с.

14. Якімцов В. Еволюція сучасної наукової картини світу. *Аграрна економіка*, 2018, т. 12, № 1–2. С. 119–128.

Бойко Ганна Вікторівна

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти

Науковий керівник:

канд. педаг. наук, доцент кафедри теорії
початкового навчання **Волошина Г.П**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ПРОБЛЕМА НАСТУПНОСТІ СУМІЖНИХ ЛАНОК ОСВІТИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Забезпечення неперервності здобуття людиною освіти є можливим за умови реалізації принципів перспективності і наступності між суміжними ланками освіти, зокрема дошкільною і початковою. З переходом загальної середньої освіти на нові терміни, структуру та зміст навчання, актуалізується питання пошуку шляхів забезпечення цілісного розвитку особистості на різних рівнях освіти.

Концептуальні засади реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року проголошують побудову освіти усіх рівнів з максимальним урахуванням індивідуальних фізичних, психологічних, інтелектуальних особливостей дитини кожної вікової групи [2].

Серед ключових компонентів формули Нової української школи:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації дитини в суспільстві;
- наскрізний процес виховання, спрямований на формування соціально-моральних цінностей;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками;
- дитиноцентризм, орієнтація на потреби учня в освітньому процесі;
- нова структура школи, що сприятиме засвоєнню нового змісту і формуванню життєвих компетентностей;
- сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології навчання учнів, освітян і батьків у закладі освіти та поза його межами [1].

Тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти в умовах реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції Нової української школи мають багато спільного. Зокрема, гуманізм як норма поваги до особистості, доброзичливе, бережне ставлення до дитини без спонукання і насилля; визнання самоцінності кожного вікового періоду та орієнтація на вікові особливості; урахування індивідуальних інтересів, здібностей, темпу розвитку дитини; опора на досягнення попереднього етапу розвитку; створення сприятливих умов для формування і розвитку у дитини пізнавальних, психічних процесів, належної спрямованості на активність у соціумі, конструктивних мотивів поведінки, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до тих, хто її оточує; забезпечення реалізації можливостей дитини тощо.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (у редакції 2012 р.) та Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) визначається

пріоритетність особистісно-орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, середовищного підходів до розв'язання основних завдань дошкільної та початкової освіти. Обидва документи покликані забезпечити становлення особистості дитини, її фізичний, комунікативний, пізнавальний, соціально-моральний, художньо-естетичний, креативний розвиток, набуття нею практичного досвіду.

Державним стандартом початкової освіти окреслені такі ключові компетентності: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна, інформаційно-комунікаційна, культурна, громадянські та соціальні компетентності, підприємливість та фінансова грамотність, навчання впродовж життя. Зазначені компетентності формуються на основі компетентностей, що закладені у дошкільному віці: здоров'язбережувальної, комунікативної, предметно-практичної, ігрової, сенсорно-пізнавальної, природничо-екологічної, художньо-продуктивної, мовленнєвої, соціальної, особистісно-оцінної (згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти) [4].

Провідні види діяльності дітей старшого дошкільного віку (спілкування, гра, рухова, пізнавальна, господарсько-побутова, художньо-естетична (ліплення, малювання, аплікація, конструювання, слухання музики, спів, хореографічна, театралізована) мають бути збережені і змістовно збагачені у молодшому шкільному віці. Це дозволить здійснити поступовий перехід до навчання як нового провідного виду діяльності у перший (адаптаційно-ігровий) період початкової освіти. Поряд з іншими, метою цієї діяльності є розвиток різних видів активності дитини, її творча самореалізація, формування нових компетентностей.

Спільними для всіх ключових компетентностей є наскрізні вміння, як-то: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення,

розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами. Основою формування ключових компетентностей дітей у початковій школі є базові якості особистості дитини, набуті у дошкільному віці: спостережливість, допитливість, довільність, самостійність, ініціативність, відповідальність, чуйність, креативність, міжособистісна позитивна комунікація та інші [4].

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, здоров'я, здатність до творчого самовираження, критичного мислення та інше. Виникнення в кожному періоді розвитку дитини нової провідної діяльності (навчальної) не означає зникнення тієї, яка була провідною на попередньому етапі.

Відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти освітній процес у початковій школі організовується за циклами, з урахуванням вікових особливостей фізичного, психічного і розумового розвитку дітей 6–10 років. Перший цикл початкової освіти – адаптаційно-ігровий (1-2 класи); другий цикл – основний (3-4 класи). Це нововведення створює передумови поступового психологічно-комфортного переходу дитини від гри до навчання, які є провідними видами діяльності дітей відповідно дошкільного і молодшого шкільного віку [1].

Організація освітнього процесу на принципах наступності та перспективності забезпечить всебічний гармонійний розвиток самодостатньої, ініціативної, компетентної особистості на перших суміжних ланках системи безперервної освіти впродовж життя. Реалізація зазначених принципів у закладах дошкільної освіти і початковій школі полягає у забезпеченні єдності, взаємозв'язку та наскрізної узгодженості мети, змісту, методів, форм організації освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Обізнаність учителів початкових класів із програмами, методами, прийомами розвитку, виховання і навчання старших дошкільників у

закладі дошкільної освіти та ознайомлення вихователів старших груп з освітніми програмами, технологіями навчання, що використовуються у першому класі початкової школи, забезпечить умови для уникнення ситуацій форсування або штучного сповільнення природного темпу розвитку дітей. Змістовий і технологічний аспекти здійснення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти і початковій школі мають бути узгодженими з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Наказ президента України № 344/2013 від 25.06.2013р.: URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013(дата звернення: 09.10.2019).

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : МОН України, 2016. 34 с.

3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.

4. Базовий компонент дошкільної освіти: станом на 1 вересня 2012 року. Київ: Видавництво, 2012. – 26 с.

Большунова Юлія Вадимівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету початкової,
технологічної та професійної освіти
Хижняк І. А.
*ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна*

ПРОБЛЕМА ЗАПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО ТА ЕТИЧНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Європейські тенденції розвитку освітньої системи України спричинюють вагомі концептуальні, змістові та методичні зміни на всіх її рівнях, що від початку свого входження в національну освітню практику відображаються насамперед у освітньому процесі початкової школи. Однією з найбільших освітніх інновацій другого десятиліття ХХІ ст. стало впровадження соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН), що увійшло в активну фазу від 2020 р., коли було оновлено Європейську рамку ключових компетентностей «Особистісні, соціальні компетентності та навчання вчитися» (LifeComp) [9]. Аналізуючи вплив цього акту на нормативні документи, які регулюють освітній процес вітчизняної початкової школи, І. Хижняк зазначила, що до основних інновацій рамки належить «чітко виражений соціально-емоційний вплив на особистість учня, його соціально-емоційне навчання (СЕН), що наразі широко реалізується в європейському освітньому просторі» [8, с. 166].

Як слушно зазначають автори аналітичного огляду «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» [1], потреба використання елементів СЕН уже була окреслена в нормативних документах НУШ, проте із оновленням LifeComp ця необхідність набула нової актуальності та першочерговості і вимагає винайдення та апробації нових підходів до

СЕН, насамперед у початковій школі. В Україні наявні спроби вирішення окресленої проблеми на загальнодержавному рівні: у 2019 р. наказом МОНУ ухвалено програму проведення експерименту «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України на листопад 2019 – грудень 2024 рр. [5]. Програма передбачає введення елементів СЕЕН до освітньої практики в такі етапи:

- організаційно-підготовчий (жовтень 2019 р. – жовтень 2020 р.);
- концептуально-діагностичний (листопад 2020 р. – жовтень 2021 р.);
- формувальний (листопад 2021 р. – жовтень 2024 р.);
- узагальнювальний (листопад – грудень 2024 р.).

У Програмі зазначено очікувані результати на кожному з етапів, серед яких зокрема вказано ті, що напряду стосуються введення елементів СЕЕН у освітній процес закладів загальної середньої освіти: наукове обґрунтування проблеми формування м'яких навичок в учнівства шляхом використання технології соціально-емоційного та етичного навчання; організація освітнього процесу з використанням технології соціально-емоційного і етичного навчання; з'ясування та аналіз результатів реалізації соціально-емоційного і етичного навчання; створення різних моделей сприятливого емпатійного середовища для учнів та аналітичні висновки щодо їх ефективності та ін. [5].

Активну діяльність щодо розроблення навчально-методичного забезпечення СЕЕН у початковій школі розгорнули учені та вчителі практики у межах освітньо-просвітницької діяльності ГО EdCamp Ukraine. Так, у 2022 р. О. Елькін, О. Марущенко, О. Масалітіна, Т. Дрожжина, К. Журба розробили навчальну програму вибіркового курсу для 1–2 та 3–4 класів «Соціально-емоційне та етичне навчання: формування й розвиток м'яких навичок, стійкості, уваги та подолання травми» [3; 4]. Завдання курсу спрямовані на досягнення результатів навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти і передбачають зокрема

важливі особистісні уміння і якості учнів: розрізняти і розуміти емоційні стани; виявляти емпатію і співпереживання; керуватися моральними цінностями у своїй поведінці, прогнозувати можливі наслідки своїх дій, визначати альтернативи, приймати моральні рішення та ін.

У 2023 р. автори посилили можливості використання СЕЕН в початковій школі та запропонували вчителю методичний посібник до указанного вибіркового курсу або для запровадження елементів СЕЕН на різних уроках, заняттях та в позаурочний час на вибір педагога, адаптувавши навчальну програму СЕЕН для 1–2 та 3–4 класів початкової школи, створену Центром споглядальної науки й етики на основі співпереживання Університету Еморі в Атланті, штат Джорджія, США [6; 7]. У посібнику автори зокрема вказують, що «Станом на 2023 р. СЕЕН імплементується в 144 країнах світу (з них у 24 країнах – на системному рівні, зокрема, і в Україні). Викладання СЕЕН ведеться 22 мовами (у тому числі українською) із залученням 250 тисяч освітян і 6 млн. учнів і учениць [6, с. 3].

Науково-практичним супроводом ефективного використання елементів СЕЕН у початковій школі має стати також практичний poradnik О. Венгловської, О. Елькіна, О. Марущенко та О. Федоренко «Упровадження компонентів розвитку емоційного інтелекту в учнівства» [2]. У посібнику розглядається поняття емоційного інтелекту учня, наголошується, що особливої актуальності питання його формування набули у «постковідні, воєнні та повоєнні часи, коли під загрозою опинилося ментальне та фізичне здоров'я здобувачок і здобувачів освіти (так само, як і батьківства, освітян)» [2, с. 4]. Автори слушно зазначають, що негаразди в зовнішньому житті негативно впливають як на когнітивні здатності, так і на соціально-емоційні характеристики особистості учнів.

Розвиток компонентів емоційного інтелекту у здобувачів загальної середньої освіти, на думку дослідників, може бути ефективним за дотримання таких психолого-педагогічних умов: знання та розуміння педагогами та іншими причетними особами мети, завдань розвитку емоційного інтелекту, прагнення до саморозвитку у відповідному

напрямку; створення у закладах освіти інклюзивного, безпечного середо вища, спрямованого на емоційну підтримку учасників і учасниць освітнього процесу; вибудовування освітнього процесу з дотриманням принципів дитиноцентризму, партнерства, відкритості, рівності, діяльнісного та аксіологічного підходів; налагодження партнерської взаємодії з психологічною службою закладу освіти та батьківством щодо вивчення наявного емоційного стану учасниць і учасників освітнього процесу, розроблення практичних кейсів із упровадження різних практик з розвитку компонентів емоційного інтелекту разом з інструментами для зворотного зв'язку щодо дієвості пропонованих кейсів [2, с. 4].

Отже, проблема запровадження СЕЕН у освітній процес початкової школи є актуальним завданням сучасності, що вимагає від усієї освітянської спільноти, науковців, батьківства посилення уваги до формування емоційного інтелекту, чуйності, стресостійкості, самозарадності учнів початкової школи, а відтак – до їхнього емоційно-етичного, соціального, морального та патріотичного виховання за принципами європейської інтеграції та національної самобутності Української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» (Feasibility Study on Opportunities for SEL within New Ukrainian School Reform) / за заг. ред. Л. Гриневич, С. Калашнікової. Київ : ВГ «Шкільний світ», 2021. 312 с. URL : https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ILID_FS-on-SEL_final.pdf (дата звернення: 04.09.2023).

2. Венгловська О. А., Елькін О. Б., Марущенко О. А., Федоренко О. Ф. Упровадження компонентів розвитку емоційного інтелекту в учнівства: практичний poradnik педагогам закладів загальної середньої освіти. Київ : УІРО, 2023. 18 с.

3. Елькін О., Марущенко О., Масалітіна О., Дрожжина Т., Журба К. Навчальна програма «Соціально-емоційне та етичне навчання:

формування й розвиток м'яких навичок, стійкості, уваги та подолання травми, 1–2 класи (курс за вибором)» для закладів загальної середньої освіти, 2022. Київ. 9 с.

4. Елькін О., Марущенко О., Масалітіна О., Дрожжина Т., Журба К. Навчальна програма «Соціально-емоційне та етичне навчання: формування й розвиток м'яких навичок, стійкості, уваги та подолання травми, 3–4 класи (курс за вибором)» для закладів загальної середньої освіти, 2022. Київ. 9 с.

5. Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України на листопад 2019 – грудень 2024 рр. : наказ МОНУ № 1431 від 18.11.2019 р. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2019/11/19/1431-vid-18112019.pdf> (дата звернення: 04.09.2023).

6. Соціально-емоційне та етичне навчання: навч. прогр. для ран. поч. шк. / гол. ред. О. Елькін. 2-ге вид. К.: ТОВ «Інжиніринг», 2023. 320 с.

7. Соціально-емоційне та етичне навчання: навч. прогр. для поч. шк. / гол. ред. О. Елькін. Харків : Дім реклами, 2021. 339 с.

8. Хижняк І. Стандартизація української освітньої системи в контексті європейських тенденцій розвитку. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 черв. 2023 р. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 164–170. URL : https://sites.google.com/view/pnpu15/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BAjournal/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2023 (дата звернення: 04.09.2023).

9. Sala A., Punie Y., Garkov V., Giraldez M. LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence, Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2020. DOI : 10.2760/302967_ (дата звернення: 04.09.2023).

Ботнар Ольга Іванівна

здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

канд. педаг. наук, доцент кафедри теорії

початкового навчання **Волошина Г.П**

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

м. Умань, Україна

ЗМІСТ НАВЧАННЯ СЛОВОТВОРУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Аналіз завдань, визначених чинними програмами для початкової школи щодо опрацювання морфеміки й словотвору, дозволив констатувати їх поступове розширення й уточнення. Такий підхід, на нашу думку, має забезпечити формування в учнів стійких мовних умінь і навичок, а саме: сформувати в учнів поняття про частини слова; забезпечити усвідомлення молодшими школярами ролі морфем; сформувати в учнів уміння розрізняти форми слова й спільнокореневі слова; забезпечити практичне оволодіння морфологічними способами творення слів (без називання термінів); сформувати вміння здійснювати морфемний розбір; сприяти збагаченню словника учнів.

У чинних програмах початкової школи є додержання єдиних вихідних позицій у навчанні рідної мови, що відбито в їх основних змістових лініях: мовленнєвій, мовній, соціокультурній та діяльнісній (М. Пентилюк). Загальновідомо, що початкова школа, з одного боку, звернена до дошкільних закладів, а, з іншого, – до основної школи. Тому сучасною методичною наукою зроблено низку спроб опрацювання морфеміки й словотвору на основі принципів наступності й перспективності.

Оскільки програмою для 1-4 класів передбачено пропедевтичну мовну освіту учнів, а саме засвоєння ними знань про одиниці різних мовних рівнів, мета вивчення рідної мови на цьому етапі полягає в опануванні молодшими школярами грамоти (початкових умінь читати і писати); засвоєнні доступного кола знань; мовленнєвому розвитку

дітей; формуванні вмінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення.

Водночас, на нашу думку, не є виправданим пропоноване в програмі скорочення годин на опрацювання морфеміки. Загальновідомо, що знання, вміння й навички з морфеміки, набуті учнями в початковій школі, слугують основою для вивчення розділів «Будова слова. Орфографія» та «Словотвір. Орфографія» в основній ланці. Тому зменшення кількості годин, які відводяться на вивчення будови слова в 3 класі, негативно вплине на підготовку молодших школярів до опанування курсу української мови на наступному етапі навчання. Зазначені недоліки проаналізованих програм, на наш погляд, негативно впливають на практику вивчення словотворчого матеріал у початковій школі, не сприяють усвідомленню вчителями початкових класів необхідності оволодіння методикою словотворчої роботи, спрямованої на формування мовленнєвих умінь школярів.

У процесі вдосконалення змісту розділів «Будова слова» і «Словотвір» у програмах із рідної мови для початкової школи, на нашу думку, важливо передбачити: врахування дошкільної мовної підготовки дітей у галузі словотворення; посилення уваги до семантики афіксів під час вивчення морфемної структури слова; усвідомлення дітьми взаємозв'язку морфемного складу слова та його лексичного значення; вивчення морфеміки й словотвору у функціонально-стилістичному аспекті; розвиток логічного мислення учнів, формування й удосконалення їхніх комунікативних умінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М. С. Перспективність і наступність у навчанні української мови в початковій і середній школі. *Українська мова і література в школі*. 1991. № 8. С. 15-20.
2. Ковальчук Г. Про вдосконалення структури підручника. *Дивослово*. 2000. № 5. С. 40-43.
3. Передрій Г. Вивчення складних питань шкільного словотвору *Українська мова і література в школі*. 2004. № 2. С. 29-35.

4. Савченко О.Я. Новий етап розвитку 4-річної початкової школи. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 6-10.

Вдовиченко Маргарита Василівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

НАВЧАЛЬНИЙ ДІАЛОГ, ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ

Головною метою сучасної освіти, яка забезпечує її високу якість, є навчання, спрямоване на розвиток комунікативних вмінь у школярів: вміння спілкуватися, уважно слухати і розуміти свого співрозмовника, співпрацювати, здатність чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, впевнено відстоювати власну позицію, аргументовано переконувати інших, бути толерантним до різних думок. Важливою складовою комунікативної компетентності здобувача початкової освіти є особистісно орієнтоване спілкування, яке є засобом комплексного підходу до навчання, виховання та розвитку дитини, коли педагогічний вплив здійснюється на всі сфери особистості дитини.

Особистісно орієнтоване спілкування – процес взаємодії вчителя та учня, його завдання включає обмін інформацією, регулювання взаємин, створення сприятливого психологічного клімату та побудову емоційного контакту, враховуючи індивідуальність дитини [1]. Для особистісно орієнтованого спілкування властиві особливі методи спілкування, які базуються на розумінні, визнанні та прийнятті дитини як унікальної особистості. Ці методи включають в себе здатність вчителя прийняти та зрозуміти точку зору дитини, ідентифікуватися з нею, врахувати її емоційний стан і самопочуття, зберегти її особистісні інтереси і перспективи розвитку.

Серед основних методів стимулювання молодших школярів до особистісно орієнтованого спілкування є навчальний діалог, який сприяє активізації пізнавальної та емоційної діяльності молодших школярів, навчає їх правилам мовленнєвого етикету та сприяє вільному обміну думками та враженнями.

Навчальний діалог, у своїй сутності, максимально наближений до реального спілкування, тому є невід'ємною частиною освітнього процесу в початковій школі. Він має міжособистісний суб'єкт-суб'єктний характер та заснований на рівності сторін, спонукає здобувачів освіти до співпраці в генерації нових ідей, думок та поглядів [3]. Вчителі активно використовують навчальний діалог разом із іншими методами, засобами і формами організації навчання для того, щоб розвивати та формувати особистісні якості учнів, їх ключові навички та вміння в мовленні та комунікації.

Навчальний діалог спрямований на розвиток двох основних груп навичок у процесі спілкування: комунікативно-моральних (забезпечують культуру взаємодії та спілкування) та комунікативно-інтелектуальних, включаючи здатність чітко формулювати думки, висловлювати їх зрозуміло, ставити запитання та відповідати на них, а також здатність конструювати власні висловлювання з урахуванням інформації, яку надали інші [2].

Ефективними методами, засобами та прийомами використання навчального діалогу у процесі стимулювання молодших школярів до особистісно орієнтованого спілкування є бесіди, мовленнєві ситуації, сюжетно-рольові, дидактичні, рухливі, словесні, театралізовані ігри, ігри мовленнєвої спрямованості, ігри-інсценівки, ігри-драматизації, продовження діалогу, перетворення монологу в діалог, доповнення пропущених реплік з діалогу, відновлення деформованого тексту діалогу, складання діалогу із вказаними словами та словосполученнями, інтерв'ю тощо.

Стимулювання молодших школярів до спілкування засобами навчального діалогу має будуватися на гуманістичній позиції з дотриманням таких вимог, як створення доброзичливої, позитивної атмосфери спілкування; надання учневі свободи висловлювання та

поведінки у різних видах діяльності; висловлювання взаємних оцінок і суджень вчителя та дитини в різних ситуаціях без використання порівнянь, звинувачень або образ; вміння терпимо слухати будь-яку відповідь, запитання, ідею, рішення учасника взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бившева Т. Ф., Капше І. А., Овчарова І. А. Міжособистісне спілкування в освітньо-педагогічній діяльності. *International scientific innovations in human life*. 2021. № 9. С. 203–208.

2. Вихрущ В., Романишина Л. Навчальний діалог як базовий концепт розвивальної парадигми сучасної освіти. *Педагогічний дискурс*. 2016. № 20. С. 21–27.

3. Семеновська Л. А. Навчальний діалог як інноваційний чинник удосконалення педагогічної взаємодії. Проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і здоров'я людини : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава : Сімон, 2020. С. 61–65.

Веремієнко Вадим Олегович

викладач кафедри теорії

початкового навчання

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

СТВОРЕННЯ ВЛАСНИХ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІКТ

Сучасний світ переживає революцію в галузі інформаційних технологій, яка безперечно впливає на всі сфери життя, включаючи освіту. Особливо важливою є інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у підготовку майбутніх вчителів початкової школи. Створення власних онлайн-ресурсів для цієї цілі є актуальною та обіцяючою ініціативою. Розглянемо переваги такого підходу,

можливість створення власних ресурсів, та ключові аспекти успішного впровадження ІКТ у підготовку вчителів початкової школи.

По-перше, власні онлайн-ресурси надають можливість забезпечити актуальність і релевантність навчального матеріалу. Сучасна освіта швидко змінюється, і те, що було актуальним кілька років тому, може бути застарілим сьогодні. Завдяки створенню власних ресурсів, вчителі можуть оновлювати і адаптувати матеріали відповідно до сучасних вимог і потреб учнів [2].

По-друге, індивідуалізація навчання стає більш доступною завдяки онлайн-ресурсам. Кожен учень має свої унікальні особливості та швидкість навчання. За допомогою інтерактивних вправ і завдань на основі ІКТ, вчителі можуть надавати індивідуальну підтримку кожному учневі, допомагаючи йому засвоювати матеріал на своєму власному рівні [6].

По-третє, створення власних онлайн-ресурсів дає вчителям можливість більш ефективно використовувати час у навчальному процесі. Замість того, щоб проводити багато часу на пояснення базового матеріалу, вони можуть надавати доступ до нього через відеоуроки або інтерактивні модулі. Таким чином, вчителі можуть сконцентрувати увагу на більш глибокому розумінні та застосуванні знань [5].

Проте створення власних онлайн-ресурсів для підготовки майбутніх вчителів початкової школи вимагає певного підходу та підготовки. Ось деякі ключові аспекти, які слід враховувати:

Визначення цілей та мети: Перш за все, необхідно визначити, які саме цілі і завдання має виконувати створений ресурс. Чи має він слугувати для основного навчання, додаткової підтримки або оцінювання [3] ?

Адаптація до аудиторії: Важливо враховувати потреби та особливості майбутніх вчителів початкової школи. Ресурси повинні бути доступні та зрозумілі цій аудиторії [1].

Вибір платформи та інструментів: Вибір правильної платформи та інструментів для створення ресурсу має велике значення. Це може

бути веб-сайт, платформа для дистанційного навчання, мобільний додаток тощо.

Структура та контент: Ресурси повинні бути логічно структуровані та містити як теоретичний матеріал, так і практичні завдання. Логічно структуровані ресурси грають важливу роль у забезпеченні ефективного навчання і сприяють кращому розумінню та засвоєнню матеріалу [4].

Взаємодія та зворотний зв'язок: Забезпечення можливості взаємодії між вчителем та учнями, а також збір зворотного зв'язку, є важливим для покращення якості навчання [6].

Оцінка та вдосконалення: Регулярна оцінка ресурсу та його вдосконалення на основі зворотного зв'язку вчителів та студентів допомагають забезпечити якість навчання. Цей аспект важливий, оскільки він спрямований на постійне вдосконалення ресурсу та врахування потреб і побажань користувачів.

Отже, створення власних онлайн-ресурсів з використанням ІКТ є важливим напрямком розвитку сучасної освіти. Вони надають можливість підвищити актуальність навчання, індивідуалізувати процес та ефективно використовувати час. Однак успішна реалізація цієї ідеї вимагає від вчителів відповідальності, підготовки та стеження за розвитком технологій та освітніх потреб. Це може сприяти покращенню якості навчання та підготовці майбутніх вчителів до викликів сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуревич Р. С., Гордійчук Г. Б., Кадемія М. Ю., Кобися В. М., Коношевський Л. Л. Підготовка майбутніх учителів в інформаційному освітньому середовищі педагогічних закладів вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2020. Вип. 57. С. 5–14.

2. Концепція створення освітніх онлайн-ресурсів для дітей молодшого шкільного віку. *Український інститут розвитку дитини* : Веб-сайт. URL: <https://uied.org.ua> (дата звернення: 02.10.2023).

3. Лецюк І. Організація процесу формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування інформаційно-комунікаційного середовища. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 1 (45). С. 306–313.

4. Мехед Д. Б., Мехед О. Б., Швидкий А. Л. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у мотивації навчальної діяльності студентів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. №31. С. 417–421.

5. Соколова Ю. І. Структурування готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування засобів дистанційного навчання. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 1 (60), С. 320–326.

6. Шквир О., Гайдамашко І. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до дистанційного навчання. *Молодь і ринок*. 2020. № 3-4 (182-183), С. 17–22.

Верозуб Юлія Іванівна

здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

канд. педаг. наук, доцент кафедри теорії
початкового навчання **Волошина Г.П**

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

м. Умань, Україна

ПРОБЛЕМА АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Проблема активізації навчання є предметом дослідження багатьох вчених. Значний внесок у дослідження цієї проблеми внесли М.Данилов [3], С.Божук [4], Н. Бондарчук [6], та інші. В силу великої значущості й складності ця проблема досі є однією з важливих у

педагогічній практиці. Сам процес пізнання спрямований не тільки на поглиблення знань учнів про явища, а й на їх розуміння особистісного ставлення до отриманих знань і самому пізнавальному процесу. Тому до активної пізнавальної діяльності відбувається не тільки засвоєння знань і умінь, а й розвиток емоційно-оцінного ставлення до процесу і результатами пізнання [1].

Сутність пізнавальної активності багатьма вченими розуміється як спрямована актуалізація раніше засвоєних знань або способів діяльності й застосування їх в нових умовах, коли в процесі взаємодії школяра з навчальним матеріалом відбувається не тільки поглиблення його знань, а й вироблення їх особистісного ставлення до засвоєваних знань і самого пізнавального процесу. Так, Ф. Харламов пізнавальну активність пов'язує з інтенсивною аналітичною розумовою діяльністю учнів в процесі вивчення ними навколишнього світу і оволодіння системою наукових знань. А.Маркова розглядає пізнавальну активність як вид активного ставлення до вчення як до пізнання, де має місце наявність сенсу, значущості для дитини вчення як пізнання, всі види пізнавальних мотивів і т. д. визнаючи за учнями активний початок в пізнавальному процесі, вона стверджує, що на основі цього школяр формується як суб'єкт навчальної діяльності.

Пізнавальна активність школярів є об'єктом багатьох досліджень, педагоги й психологи аналізують ті чи інші сторони даної проблеми. На нашу думку, під активністю розуміється вміння людини впливати на власні потреби, погляди, цілі, навколишню дійсність, оновлювати і, нарешті, змінювати її. Активність допомагає учням за короткий час і успішно засвоїти соціальний досвід, розвиває комунікативні здібності, формує ставлення до навколишньої дійсності. А пізнавальна активність – це інтелектуально-емоційна схильність до процесу пізнання, прагнення учнів до навчання, виконання індивідуальних і загальних завдань, реалізація практичної та розумової діяльності. Тільки завдяки цьому можна на високому рівні засвоїти знання. Пізнавальна активність, природно, багато в чому залежить від рівня активності пізнавальних процесів.

Пізнавальна активність – це один з найважливіших мотивів навчання школярів. Під впливом пізнавальної активності навчальна робота навіть у слабких учнів протікає продуктивніше. Пізнавальна активність при правильній педагогічній організації діяльності учнів і систематичної і цілеспрямованої виховної діяльності може й повинна стати стійкою рисою особистості школяра і впливає на його розвиток. Пізнавальна активність виступає перед нами і як сильний засіб навчання. Під впливом інтересу розвивається розумова активність, яка виражається в безлічі питань, з якими школяр, наприклад, звертається до вчителя, до батьків, дорослим, з'ясовуючи сутність цікавих для нього явищ. Пізнавальна активність виступає і як сильний засіб навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов Н. Інтеграційна функція навчання. Київ: Освіта, 2009. 304 с.
2. Бондарчук Н. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів . Вісн. Житомир. держ. ун-ту. 2018. № 41. С. 103-106.
3. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів. *Рідна школа*. 2002. №6. С. 18-19.
4. Божук С. Психолого-педагогічні умови розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. Актуальні питання дошкільної та початкової освіти. Кривий Ріг: 2019. Вип. 2. С. 124-127.

Воличко Оксана Юрїївна

здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

канд. педаг. наук, доцент,
доцент кафедри теорії та
методик початкової освіти

Міськова Н. М.

Приватний вищий навчальний заклад
*«Міжнародний економіко-
гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*
м. Рівне, Україна

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сучасне суспільство потребує громадян, здатних орієнтуватися в життєвих перипетіях, приймати неординарні рішення, творчо підходити до розв'язання складних завдань, самостійно давати оцінку результату своєї діяльності, мислити гнучко й динамічно, адаптувати свої міркування до суспільного потоку мислення. Ці завдання актуальні на будь-якому етапі шкільної освіти, а етап навчання у початковій школі є тим фундаментом для формування критичного мислення.

Дослідження критичного мислення як очевидного інноваційного явища в 1970-1980-х рр. проводились А. Кройфодою, Б. Кейла, Ч. Метьюзом, Дж. Макінтепом. О. Белкіна-Ковальчик, І. Бондапчик, Т. Бопопай, Б. Косипа, К. Котюченко, Л. Пипоженко, О. Пометун, Г.Ткомоповка, І.Цищенко, Л.Теплецька, Ч.Тепно, О.Тягло. Сучасні дослідження не повною мірою висвітлюють усі проблеми формування творчого мислення молодших школярів. Проте вивчення проблеми розвитку критичного мислення учнів початкової школи у процесі вивчення курсу математики є недостатнім.

Критичне мислення – це вищий тип мислення, засноване на інформації, свідоме сприйняття своєї розумової діяльності. У наукових працях вчені стверджують, що на молодший шкільний вік припадає період активної фази розвитку критичного мислення. Саме тому вчителю початкової школи важливо вчити цьому з перших днів перебування дітей у школі.

Значну роль у здатності критично мислити відіграють емоції, тому неабияка увага приділяється розвитку емоційного інтелекту. На уроках розвитку критичного мислення необхідно обов'язково знаходити час для креативу, адже вміння генерувати нові ідеї і критично їх осмислювати – чи не основний показник успішності людини.

Завданням технології критичного мислення є потреба сформувати новий стиль мислення, що характеризується відкритістю, гнучкістю, рефлексивністю, усвідомленням внутрішньої неоднозначності позицій і поглядів, альтернативності рішень. Відбувається розвиток основних якостей особистості, таких як критичність, рефлексивність, комунікабельність, креативність, мобільність, самостійність, толерантність, відповідальність за свої рішення та результати своїх дій.

Технологія є особистісно-орієнтованою і дозволяє вирішувати широкий спектр освітніх завдань: навчальних, виховних та розвиваючих. В умовах динамічно змінного світу дуже важливо допомогти кожній людині отримати можливість включитися в міжкультурну взаємодію, сформувати базові навички людини відкритого інформаційного простору та навчитися застосовувати ці навички.

Розвиток критичного мислення – одне з наскрізних завдань Нової української школи. На уроках учні порівнюють свої очікування з тим, що реально отримують під час навчальної діяльності; ставлять запитання; експериментують; застосовують знання практично; аналізують отриманий досвід; переосмислюють свої очікування; формують висновки; переносити зміст вивченого на власний досвід; практикувати стратегії мислення. Таким чином, коли учень сприймає

нову інформацію в процесі навчальної діяльності, він вчиться стежити за власним розумінням матеріалу.

Особливостями освітнього процесу, побудованого на принципах критичного мислення є: освітній процес організовується як дослідження учнями певної теми, яке здійснюється шляхом інтерактивної взаємодії між ними; результатом навчання є не засвоєння фактів і чужих думок, а вироблення власних суджень з певної теми; здійснення оцінювання результатів із використанням зворотного зв'язку «учні-учитель»; навчальний процес потребує від учнів достатніх навичок оперування доказами; учні повинні бути вмотивовані до обговорення проблеми [1].

Щоб навчити дітей узагальнювати, систематизувати, аналізувати, робити висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, потрібно добре продумувати кожний етап уроку математики. Озброюю учнів знаннями та вмінням їх знайти, відсіяти від непотрібної інформації, перевести їх у досвід власної діяльності, розвиваю в них критичне мислення для адекватного оцінювання себе, світу, свого місця у цьому світі, математичного мовлення. Це здійснюю завдяки таким інтерактивними методами роботи [2, с. 128]: мозковий штурм; подорож сходинками «Я знаю... Я вмію... Я можу...»; мікрофон; незакінчені речення; коло ідей; спільний проект; синтез думок; ажурна пилка.

Набагато важливіше навчити, ніж просто розповісти. Ефективними на уроках математики є такі форми роботи:

1. Бліц-опитування «учень-учень»; запитай товариша.

Після розв'язання задачі чи прикладу біля дошки пропонують учням класу поставити однокласнику п'ять запитань. Оцінюємо не лише відповідь учня, а й роботу тих, хто формулював запитання, що мають дослідницький, чи творчий характер.

2. Мікрофон. Цей метод використовують під час опитування або на етапі закріплення вивченого матеріалу. Така робота змушує школярів уважно слухати, слідкувати за ходом фронтального опитування.

3. Робота в парах. Цей метод ефективний для досягнення будь-якої

дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань. Наведемо приклад.

На дошці записано завдання у двох варіантах. До дошки виходять двоє учнів, які сидять за однією партою. На зворотній частині дошки, так щоб не бачили учні класу, вони виконують запропоновані завдання. Клас працює в зошитах за варіантами. Після виконання завдання учні обмінюються зошитами і перевіряють розв'язання, звіряючи їх записами на дошці. Найчастіше на уроках можна використовувати такі завдання роботи в парах: Гра «Незнайко» (один учень читає, інший виправляє помилки); Гра «Кіт і мишка» (зробити критичний аналіз чи редагування письмової роботи один одного).

4. Робота в групах. На уроках групову роботу організуємо так: спочатку всі разом розв'язуємо задачу або якесь математичне завдання практичного змісту з повним коментарем та аналізом. Потім пропоную учням об'єднатися в групи по 4 особи. Кожна група отримує завдання, схоже на те, що розв'язували разом. Учні групи повинні обговорити це завдання, письмово виконати його в зошитах. Хто перший виконав завдання в зошиті, той робить на дошці схематичні записи. Кожна група відповідає біля дошки. Якщо учням була запропонована текстова задача, то вони ілюструють схему до задачі. Завершальним етапом групової роботи є самостійна робота учнів над новим завданням. Продуктивною така форма роботи, на мою думку, буде на етапі формування вмінь і навичок.

5. «Навчаючи – вчусь» («Всі всіх навчають», «Рух Брауна»). Така форма організації навчання використовується при вивченні блоку інформації або під час узагальнення та повторення вивченого. Учні діляться своїми знаннями з однокласниками. Вони отримують картки з інформацією, що стосується теми, ходять по класу та діляться своїми знаннями та думками з іншими.

6. «Ажурна пилка» («Мозаїка», «Лобзик»). Клас ділиться на «домашню» та «експертну» групи. Кожен учень входить до кожного з них. Завдання для «домашніх» груп: аналіз і засвоєння наданої інформації для подальшого обговорення. Потім створюються «експертні» групи, до кожної з яких входить по одному представнику

«батьківських» груп. Повертаючись до «домашньої» групи, обговорюється інформація, отримана в «експертній» групі.

7. «Метод Прес» його мета навчити учнів висловлювати свою думку з дискусійного питання, доводячи її аргументовано, чітко і зрозуміло.

Алгоритм роботи «Метод ПРЕС». Учитель пояснює механізм етапів методу і наводить приклади його застосування. Бажаючі роблять спроби застосувати цей метод щодо визначеної проблеми. Коли алгоритм зрозуміють усі учні, учитель використовує його на кожному уроці.

8. Одним із прогностичних методів розвитку критичного мислення є «кошик ідей». Мета методики – навчити аналізувати набуті знання, спонукати до творчих дій, намагатися уважно читати інформацію.

Реалізація мети формування в учнів початкової школи критичного мислення, здебільшого, лежить у площині методики навчання та технологій проведення уроків, оскільки програмою з математики визначено зміст, який є доцільним для розвитку критичного мислення молодших школярів. Загальна технологія розвитку критичного мислення учнів початкової школи має реалізовуватись в усіх змістових лініях початкового курсу математики [3].

Таким чином, потреба систематичного використання технології розвитку критичного мислення у процесі навчання математики у початковій школі сприяє розвитку мислинневих процесів молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бикова Ю. О. Прийоми розвитку критичного мислення на уроках математики. *Методичний пошук. Розвиток критичного мислення учнів на уроках математики*. 2018. Вип. 8. С. 11–15.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. Київ : Академвидав, 2004. – 304 с.

3. Євтушенко Н. Розвиток логічного мислення учнів під час навчання математики. *Математика в рідній школі*. 2016. № 12. С. 10–14.

Вусата Ірина Олександрівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій
у початковій школі **Торчинська Т. А.**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Морально-етичне виховання учнів передбачає наявність сукупності сформованих моральних якостей особистості, що обумовлюють її поведінку, розкривають ставлення людини до суспільства, праці, людей до самої себе.

З огляду на це, моральні якості – це усталені риси характеру особистості, що визначають її відносини з людьми, характеризують ставлення до себе й довкілля, а також є усвідомленими і внутрішньо прийнятими нею правилами поведінки в суспільному житті.

Виховання моральних цінностей у дітей молодшого шкільного віку передбачає органічне поєднання найбільш відповідних вимогам початкової школи методів, форм і засобів морального виховання. Тільки в їхній органічній єдності можна виховати людину з високими моральними переконаннями, що досить чітко простежується у досвіді В. О. Сухомлинського [3]. Він прагнув того, щоб уже в молодших школярів за допомогою слова вчителя, прикладу в дитячій душі утверджувалися моральні цінності, які існували протягом тисячолітньої історії народу.

Розкриваючи суть моральних цінностей на конкретних прикладах у своїх творах для дітей, педагог розвивав і збагачував духовне життя дитини. У молодшому шкільному віці, зважаючи на те, що дитина тільки вчиться орієнтуватися в новому для себе оточенні та умовах

навчання, доцільно сформувані такі моральні якості, як: колективізм, дисциплінованість, волю, мужність, чесність, чутливість на всіх уроках. Теоретичні основи морального виховання висвітлені як у працях видатних педагогів минулого, зокрема, К. Ушинського, В. Сухомлинського, так і в працях сучасних учених: І. Бега, Л. Божович, А. Богуш, О. Вержиховської, О. Кононко, В. Кременя, О. Матвієнко, О. Савченко, О. Скрипченка та ін.

Виховання стійкості морально-психологічних якостей дитини вимагає певної організації як її мотиваційної сфери, так і поведінки. Саме в діяльності і спілкуванні виявляється активність особи молодшого школяра, і формуються його потреби та мотиви поведінки.

Етичні знання учнів є результатом їх морально-пізнавальної діяльності, організовуваної в навчальному процесі. Зміст моральної вихованості особи визначається тими індивідуальними змістовно-структурними змінами в її моральній сфері, які виступають як результат засвоєння молодшими школярами соціального досвіду поведінки [4].

Початок процесу морального виховання у ранньому дитинстві із застосуванням усієї палітри його засобів є запорукою гідного, шляхетного життя у зрілому віці.

Дієвим засобом при цьому є дитяча література, яка демонструє моделі поведінки, що впливають на формування морально-етичних уявлень і цінностей [2]. Це той змістовий компонент, який вимагає належної презентаційної форми. Такою формою стає правильно підібрані методика вивчення художніх творів, застосування інструментарію новітніх педагогічних підходів у процесі актуалізації функціонального потенціалу літератури, майстерність учителя у пропагуванні дитячої книги.

Варто зазначити, що проблема формування морально-етичних цінностей молодших школярів засобами сучасної літератури у контексті педагогічної теорії та практики недостатньо досліджена. Дитячу літературу частіше розглядають з філологічної точки зору як художньо-естетичний феномен, ігноруючи та недооцінюючи її функціональний потенціал. Уникаючи ідеологічного навантаження,

заперечуючи домінування пізнавальної і виховної функції літератури для дітей, у ній перестали бачити засіб навчання і виховання школярів [1].

Особливо цінні в моральному вихованні молодших школярів казки Василя Олександровича Сухомлинського [3]. Насичені глибоким етичним змістом, вони наштовхують учнів на роздуми, примушують аналізувати власну поведінку, робити висновки. Моральні порушення молодших школярів, за В. Сухомлинським, це – егоїзм, недисциплінованість, жорстокість, невдячність, підлість. Для цього слід проникнути у внутрішній світ молодшого школяра, зрозуміти причини, що породили зло, знайти ключі до виправлення вад

Однак, все, що є середовищем дитини так чи інакше має значний вплив на дитину, формує її світогляд, ціннісну позицію, додає досвіду. Потреба активізувати сучасну літературу для дітей у системі засобів навчання й виховання, актуалізує побудову певної концепції та окреслення стратегічних завдань для початкової школи.

Молодші школярі особливо вразливі щодо проблеми моралі та моральності, тому література, яка використовується у навчально-виховному процесі має не тільки зацікавлювати, спонукати до читацької самостійності, а й мотивувати до певних дій, вчинків, поведінки у повсякденному житті.

Запропоновані для читання тексти мають бути особливо виважені, збалансовані з огляду на моральні категорії добра, честі, гідності, справедливості.

Оптимальні результати впливу літератури для дітей на морально-етичні позиції школярів забезпечують ефективні й правильно підібрані у процесі роботи з дитячою книжкою (текстом) сучасні методики навчання і виховання, зокрема ті, які у Новій українській школі визначені як пріоритетні.

Крім педагогічного впливу на формування моральних якостей особистості впливають багато чинників: соціальне середовище, різні види діяльності, провідні типи спілкування, статево-рольові відмінності дітей, при цьому кожен вік вносить свій внесок у

формування моральної свідомості особистості; соціальна обстановка, що склалася в нашій країні, накладає відбиток на формування особистості, характеризується підвищеною сприйнятливістю до засвоєння моральних правил і норм [1]. Це дозволяє своєчасно закласти моральний фундамент розвитку особистості.

Стрижнем виховання, що визначає моральний розвиток особистості в молодшому шкільному віці, є формування гуманістичного відношення і взаємини дітей, опора на почуття, емоційну чуйність.

З огляду на це, пріоритетного значення набуває всебічний розвиток людини, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання моральних якостей, формування духовних цінностей як важливих чинників її становлення як особистості.

Таким чином, проаналізовані погляди науковців до морального виховання молодших школярів з позиції нового розуміння навчально-виховного процесу підтверджують необхідність переосмислення процесу морального виховання, пошуку нових підходів до його організації в умовах докорінної реконструкції українського суспільства.

Отже, урокам літературного читання належить особлива роль у вихованні учнів. Робота над художніми творами допомагає розширити життєвий досвід молодших школярів, опанувати головні моральні закони людства та розширити інтелектуальний розвиток дітей даної вікової категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубровська Л.О., Дешко О.О. Формування моральних якостей молодших школярів: теоретичний аспект. Психолого-педагогічні науки. 2017. № С. 69-74.

2. Пенькова С.Д. Моральне виховання молодших школярів на уроках літературного читання. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2019. Вип. 1. С.143-151.

3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: У 5-ти т. К.: Рад. школа. 1977. Т. 3. С. 7-279.

4. Хоружа Л. Л. Етика вчителя як детермінанта соціально-психологічного розвитку молодшого школяра. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2003. Вип.4. URL:http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/4/visnk5.pdf (дата звернення: 25.10.20).

Гальянова Олена Анатоліївна
магістр, викладач
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
м. Вінниця, Україна

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»

Реформування загальної середньої освіти в Україні на сучасному етапі, у першу чергу, пов'язано з розбудовою Нової української школи, яка пройшло вже повний етап у початковій школі. З огляду на це стає очевидною необхідність якісної підготовки конкурентноспроможного вчителя початкової школи, адже саме від нього залежить ефективність реалізації нової освітньої парадигми, що ґрунтується на компетентнісному та діяльнісному підходах, педагогіці партнерства й дитиноцентризмі. Відповідно до Концепції Нової української школи вчителі початкових класів повинні сформувати у здобувачів освіти ключові компетентності, які потрібні людині у XXI столітті.

Вперше в Україні на національному рівні затверджено професійний стандарт вчителя початкових класів, в якому чітко визначено його функції, зокрема: планування і здійснення освітнього процесу; забезпечення і підтримка навчання, виховання і розвитку учнів в освітньому середовищі і родині; створення освітнього середовища; рефлексія і професійний саморозвиток тощо [2, с. 3]. Забезпечити підготовку майбутніх вчителів до виконання зазначених

функцій слід вже на етапі оволодіння професією. Ми виходимо з того, що саме використання інтерактивних технологій, як одного із основних методів інновації, в ході організації та проведення педагогічної практики є ефективним засобом підготовки конкурентоздатних компетентних фахівців.

Метою інтерактивного навчання є створення комфортних умов навчання, при яких студент відчуває свою успішність, інтелектуальну досконалість, професійну компетентність, що робить продуктивним сам освітній процес.

Водночас аналіз сучасної педагогічної теорії та практики свідчить про дисбаланс між запитами українського суспільства на висококваліфікованих педагогічних працівників, перспективами його розвитку та готовністю вчителів до сприйняття та реалізації освітніх реформ в Україні. На нашу думку, використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх вчителів початкової школи в процесі педагогічної практики сприятиме розв'язанню таких суперечностей:

- між суспільними запитами на підготовку педагогів нової формації та недостатньо інноваційною забезпеченістю освітнього процесу у вищій школі;

- між швидкими темпами реформування початкової ланки загальної середньої освіти і проблемами, що пов'язані з пошуком ефективних технологій підготовки вчителів, здатних працювати в умовах Нової української школи за новим Державним стандартом початкової освіти на компетентнісній основі тощо.

Практична підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Початкова освіта» є одним із ключових видів навчальної роботи у коледжі. Її концептуальні засади формуються у межах нової освітньої парадигми й орієнтовані на ідеї педагогіки партнерства, творчості, самовизначення, самоактуалізації, самореалізації особистості майбутнього фахівця. Формування професійної компетентності студентів в процесі практичної підготовки ми розглядаємо як цілеспрямований, регульований процес, який детермінований інноваційним змістом, методами та технологіями навчання,

наближеними до реальних професійних завдань та умов майбутньої діяльності.

У системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів практична підготовка забезпечується в процесі теоретичного навчання та при проходженні різних видів педагогічної практики. Педагогічна практика як аналог майбутньої професійної діяльності сприяє розв'язання системи завдань, зокрема: студенти-практиканти закріплюють і поглиблюють знання з психолого-педагогічних та інших дисциплін, використовують уміння й навички у розв'язанні педагогічних завдань, здійснюють творчий, дослідницький підхід до організації освітнього процесу в початкових класах, проектують і проводять уроки, заняття, виховні справи, заходи із застосуванням ефективних методів роботи, сучасних технологій, у тому числі – інтерактивних, здійснюють рефлексію тощо.

Інтерактивне навчання дає змогу інтенсифікувати процес розуміння, засвоєння й творчого застосування знань під час вирішення практичних завдань. Воно побудоване на основі спілкування та взаємодії, що реалізуються в технологіях, в методах, в організаційних формах [1; с. 38]. Досвід засвідчує, що використання інтерактивних технологій є доцільним в усіх видах і на всіх етапах педагогічної практики, адже створює оптимальні умови для реалізації активної й інтерактивної суб'єкт-суб'єктної моделі освітнього процесу, взаємодії усіх його учасників, забезпечує реалізацію компетентнісного та діяльнісного підходів тощо.

Педагогічні умови впровадження інтерактивних технологій в практичну підготовку майбутніх вчителів початкових класів: розпочинати слід з технологій, які не потребують значної підготовки, витрат часу, різноманітних ресурсів («Робота в парах», «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Так чи ні»). Поступово можна переходити до використання більш складних технологій, які потребують певних організаційних змін в освітньому процесі, мають особливості в управлінні навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів освіти («Мозаїка», «Мозковий штурм», «Аналіз ситуації», «Дискусія», «Метод проектів», рольова гра) тощо.

Налагодження взаємодії в ході практики має бути цілеспрямованим, слід врахувати й ієрархію цілей; застосовувати різноманітні інтерактивні технології (колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, відпрацювання дискусійних питань тощо); послідовність і системність управління, коли керівник практики (згодом студент) забезпечує цілісність й планомірність інтеракції, тобто: проектування, підготовка, реалізацію, контроль; професійно спрямованою, що дозволяє ефективно реалізувати завдання педагогічної практики, зокрема:

- формувати уміння і навички студентів організувати, прогнозувати, провести спостереження в початкових класах та оформити його результати;

- розвивати уміннями з проектування й організації навчальної і виховної роботи в класі (учнівському колективі), з окремими учнями, їх батьками;

- використовувати традиційні та інноваційні методи, форми, технології роботи з врахуванням викликів та потреб Нової української школи;

- долучитись до дослідницької роботи з діагностування особливостей освітнього процесу, діяльності вчителя, класовода, молодших школярів тощо.

Педагогічна практика здобувачів вищої освіти з використанням інтерактивних технологій стає дієвим засобом, який дає можливість студентам ознайомитись із сучасними технологіями, використати їх, виявити особисті можливості й потреби, застосовуючи рефлексію, окреслити шляхи для подальшого самовдосконалення. Практиканти навчаються створювати сприятливе інтерактивне освітнє середовище як зовнішнє (фізичне), так і внутрішнє (психологічне, спілкування), набувають досвід роботи, коли практично всі учасники освітнього процесу залученні до спілкування, взаємодії, рефлексії тощо.

Використання інтерактивних технологій потребує від керівника практики та студентів ґрунтовної загальнопедагогічної підготовки, а саме: володіння змістом матеріалу та відповідних змістових ресурсів: різноманітних текстів, прикладів, фактів, ситуацій й ін.; наявності

плану уроку (заняття, заходу), в якому необхідно чітко визначити хронометраж, ролі усіх його учасників, підготувати систему запитань і відповідей, передбачити чергування видів роботи, результати тощо.

Слід врахувати особливості використання інтерактивних технологій на різних етапах уроку, заходу. Так для вступної частина роботи більш доцільним є використання таких технологій, як: «Вітання», «Усмішка», «Дерево очікувань», «Разом в колі», що сприяє організаційній роботі, актуалізації знань; змістова (основна) частина взаємодії: «Робота в парах», «Робота в групах», «Ротаційні трійки», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Снігова куля», «Акваріум», коли предметна діяльність, спрямована на досягнення певних цілей; заключна частина – інсценування, аналіз ситуацій, дискусії, «Прийняття рішення», «Звернення», що сприяє подальшій спільній діяльності, викликає бажання продовжувати розпочату справу; підведення підсумків – «Коло ідей», «Мікрофон», метод «ПРЕС», що забезпечує результативну післядії. Використання інтерактивних технологій в ході педагогічної практики передбачає проведення руханок, інтелектуальних, танцювальних, музичних пауз, фізкультхвилинок для зняття втоми, покращення самопочуття, відновлення працездатності, покращення емоційного стану тощо.

Використання інтерактивних технологій на практиці формує у здобувачів вищої освіти базових компетентностей вчителя початкових класів та ключових компетентності в учнів початкових класів (оптимізм – віру у свої сили, відчуття рівноправності, команди, прагнення до саморозвитку, кооперації і співпраці, здатність до генерування ідей, розвиток критичного мислення тощо).

Разом з тим, ми виявили певні труднощі, які виникають у студентів та учнів при використанні інтерактивних технологій в ході педагогічної практики, а саме, невміння працювати самостійно, висловити свою думку, відкрито проявити себе, об'єктивно оцінити себе та інших, вислухати опонента, переключитись на інший види роботи, підтримати увагу, дозувати час, формувати правила й рутини тощо.

Досвід роботи свідчить, що подоланню складнощів при застосуванні інтерактивних технологій в ході педагогічної практики сприяють такі фактори:

- проектування й чітке передбачення цілей та результатів інтерактивної моделі (суб'єкт-суб'єктної) взаємодії між усіма її учасниками та ланками;

- теоретична, моральна, мотиваційна, операційна готовність усіх учасників освітнього процесу до впровадження інтерактивних технологій;

- педагогічно доцільна різноманітність інтерактивних технологій, системність, послідовність та регулярність їх використання;

- ресурсне забезпечення (наявність технічних засобів, приміщень тощо).

Таким чином, використання інтерактивних технологій навчання в ході педагогічної практики майбутніх фахівців забезпечує формування їх професійних компетентностей. Майбутні фахівці набувають креативні, когнітивні, соціальні, дослідницькі компетентності, оволодівають сучасними освітніми технологіям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтерактивні технології навчання дорослих : навчально-методичний посібник / Сисоєва С. О. ; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. К. : ВД «ЕКМО», 2015, 324 с.

2. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» / Наказ Мін. соц. Політ. України. 10.08.2018. № 1143.

3. Інтерактивні методи навчання. [Електронний ресурс].- Режим доступу:<http://www.lycem-do-dytyny.com>.

Германюк Тетяна Сергіївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ЛОГІЧНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Логічні завдання мають довгу історію, і вони були використані в різних культурах і часи для розвитку інтелектуальних навичок. Однак їх сучасна форма та методологія базуються на роботі вчених і філософів, таких як Аристотель, Іммануїл Кант, та Іван Петрович Павлов. Аристотель, наприклад, розвивав теорію силогізмів, яка є важливою основою логічного вивчення.

У сучасному світі, де інформація доступна швидко і велика кількість завдань ставиться перед учнями, розвиток логічного мислення стає надзвичайно важливим завданням. Логічне мислення є основою критичного та аналітичного мислення, і воно необхідне для успішної адаптації дітей до сучасного інформаційного суспільства. Один з ефективних способів розвитку цієї важливої навички в молодших школярів - використання логічних завдань в уроках Нової української школи [5].

Нова українська школа – це реформа освіти, яка ставить перед собою завдання покращити навчання та підготувати дітей до викликів сучасності. Однією з її ключових концепцій є розвивальне навчання, яке спрямоване на розвиток всіх аспектів особистості дитини, включаючи інтелектуальний розвиток.

Логічні завдання, такі як головоломки, ребуси, математичні задачі і логічні гри, можуть бути потужним інструментом для розвитку логічного мислення молодших школярів у рамках Нової української школи. Ось декілька аргументів, що підтверджують цю ідею:

1. Розвиток критичного мислення: Розв'язання логічних завдань вимагає від учнів аналізу і обговорення різних можливих рішень. Це сприяє розвитку їх критичного мислення та здатності аналізувати інформацію перед прийняттям рішення.

2. Розвиток творчого мислення: Вирішення логічних завдань може потребувати нестандартного підходу та творчого мислення. Учні навчаються шукати неочікувані рішення та використовувати свою уяву [3].

3. Засіб формування навичок саморегуляції: Робота над логічними завданнями вимагає терпіння та вміння розподіляти час. Це розвиває навички саморегуляції, які також є важливими для успіху в навчанні.

4. Відомий спосіб навчання: Логічні завдання мають довгу історію в освіті як ефективний спосіб навчання. Вони використовуються в різних культурах та системах навчання як інструмент розвитку мислення.

5. Сприяє формуванню практичних навичок: Логічні завдання можуть бути пов'язані з різними предметами, включаючи математику, мову, науку та інші. Вони сприяють формуванню практичних навичок і розумінню того, як навчальний матеріал застосовується в реальному житті [5].

Методологічні підходи до використання логічних завдань в уроках Нової української школи (НУШ) повинні відповідати основним принципам реформи освіти та сприяти розвитку критичного та творчого мислення учнів. Ось деякі методологічні підходи, які можуть бути використані для цієї цілі:

Інтерактивне навчання: Використання логічних завдань під час інтерактивних уроків, де учні активно залучаються до процесу вирішення завдань та обговорення рішень з однокласниками. Цей підхід сприяє обміну думками та розвитку критичного мислення.

Проблемне навчання: Застосування логічних завдань для вирішення реальних проблем та завдань, що ставляться перед учнями. Це навчає їх застосовувати логічні навички до практичних ситуацій.

Проектна методика: Використання проектів, які включають логічні завдання, у навчальний процес. Учні можуть працювати над

проектами, де потрібно розв'язувати завдання, що вимагають логічного мислення [2].

Групова робота: Розподілення учнів на групи для вирішення логічних завдань. Групи можуть обговорювати рішення та надавати аргументи одна одній, що сприяє розвитку критичного мислення та співпраці.

Застосування технологій: Використання комп'ютерних програм та онлайн-ресурсів для створення інтерактивних логічних завдань. Це може бути ефективним інструментом для привернення уваги учнів та збільшення їхнього інтересу до вивчення.

Системна робота з логічними завданнями: Включення логічних завдань в систему навчального плану, де вони мають послідовний розвиток від року до року. Це дозволяє учням поглиблювати свої логічні навички протягом усього навчання в школі.

Розвиток метакогнітивних навичок: Навчання учнів рефлексії над своїм власним логічним мисленням, а також навчання стратегій вирішення завдань та аналізу власних помилок.

Впровадження різних видів логічних завдань: Використання різноманітних форм логічних завдань, таких як головоломки, кросворди, математичні задачі, логічні гри, щоб розвивати різні аспекти логічного мислення [1].

Використання цих методологічних підходів дозволяє ефективно впроваджувати логічні завдання в уроки Нової української школи та сприяти розвитку критичного та творчого мислення учнів.

Впровадження логічних завдань у навчальний процес може бути покращено за допомогою різноманітних програм та ресурсів, які надають інструменти для створення, використання та вирішення цих завдань. Ось деякі програми та ресурси, які можна використовувати:

Google Forms – можете використовувати його для створення логічних завдань та впровадження їх у ваших учнів.

Kahoot! – можете створювати завдання, які вимагають логічного мислення, і грати з учнями в режимі реального часу.

Scratch – учні можуть створювати власні логічні головоломки та інтерактивні ігри.

MindMeister – ви можете використовувати його для створення структурованих логічних завдань та завдань на розвиток критичного мислення.

Duolingo – це платформа для вивчення іноземних мов, але вона також містить логічні завдання, які допомагають розвивати мовне мислення та логічні навички.

LEGO Mindstorms – це програмне забезпечення для робототехніки, яке дозволяє учням створювати та програмувати роботів для вирішення різних логічних завдань [2].

Ці програми та ресурси можуть бути використані як на уроках, так і вдома для розвитку логічного мислення та навичок вирішення проблем. Важливо вибирати ресурси, які відповідають віковим та рівневим характеристикам учнів та цілям навчання.

Логічні завдання мають значення не лише для розвитку логічного мислення, але і для загального когнітивного розвитку дітей. Вони стають доповненням до навчання у рамках Нової української школи, сприяючи розвитку навичок, необхідних для успішного життя в сучасному світі. Логічні завдання можуть бути використані як на уроках, так і в позаурочний час, сприяючи розвитку логічного мислення та стимулюючи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anderson J. The Role of Logic Puzzles in Cognitive Development. *Journal of Educational Psychology*. 2015. Vol. 109(4). С. 532–547.
2. Гаряча І. Логічні завдання як інструмент розвитку критичного мислення учнів. *Педагогічний аспект*. 2020. № 12(3). 45–56.
3. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1-4 класи. Харків : Основа, 2007. 160 с.
4. Присяжнюк Т. А. Сутність поняття «логічне мислення». *Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації* : матеріали V Всеукр. наук. конф. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. Ч. I: Педагогіка, психологія, мовознавство. С. 104–107.
5. Семенова О. Використання логічних завдань у навчанні в умовах Нової української школи. *Педагогіка та психологія*. 2019. № 5(2), С. 87–98.

Гордейчик Світлана
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

СУТНІСТЬ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ТА ЕТАПИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

З психологічної точки зору, пізнавальна активність – це міра розумового зусилля, спрямована на задоволення пізнавальних інтересів індивіда. Як педагогічне явище, пізнавальна активність є двостороннім взаємопов'язаним процесом: з одного боку, це форма самоорганізації і самореалізації учня, з другого – результат цілеспрямованих зусиль педагога в організації пізнавальної діяльності учня.

У науковій літературі поняття «пізнавальна активність» розуміється як властивість особистості, що формується протягом її життя в суспільстві у процесі цілеспрямованого навчання і виховання. Так, на думку О. Горської та, Л. Живицької, пізнавальна активність, це особистісне утворення, яке виражає індивідуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чуйність учня в пізнавальному процесі [1; с. 60].

У дослідженнях В. Лозової "пізнавальна активність" визначається як властивість особистості, котра виявляється в її ставленні до пізнавальної діяльності, передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також в якості цієї діяльності, яка здійснюється шляхом вибору найбільш оптимальних способів для досягнення цілей пізнання [7].

У енциклопедії освіти активність визначається як якість особистості, що проявляється в енергійній, інтенсивній діяльності в

роботі, навчанні, громадському житті, різних видах мистецтва, в іграх [3].

Як одну з форм активності О. Киричук розглядає пізнавальну активність – вид психічної активності, що з’являється у тварин у формі орієнтувального рефлексу, а в людини, крім того, у формах мимовільної уваги, цікавості, творчості [4]. Водночас у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття "пізнавальна активність", хоча в багатьох дослідженнях учені називають деякі загальні істотні риси цього поняття.

Визначаючи пізнавальну активність як особливий психологічний феномен, науковці досліджують її в різних аспектах. Так, Г. Коберник розглядає пізнавальну активність школяра як якість діяльності, у якій виявляється особистість самого учня в його ставленні до змісту і процесу діяльності, прагненні до ефективного оволодіння знаннями і вміннями, а також мобілізації морально-вольових зусиль для досягнення навчально-пізнавальних цілей [5].

На основі аналізу різних підходів до поняття “пізнавальна активність” можна зробити висновок, що під пізнавальною активністю особистості потрібно розуміти таку її активність, яка характеризується прагненням до відкриття нового. Вона може проявлятися позапланово, без участі вчителя. Активність, що проявляється в процесі взаємодії вчителя і учнів, розуміють як навчальну активність. Тоді пізнавальна активність, яку особистість виявляє під час учіння, нами розуміється як навчально-пізнавальна активність.

Отже, навчально-пізнавальна активність – системна якість навчальної діяльності учня, що проявляється у ставленні його до її змісту і процесу, у прагненні до активного оволодіння знаннями і способами їх здобування за оптимальний час, в мобілізації морально-вольових зусиль на досягнення навчально-пізнавальної мети.

Найбільш узагальнено структуру пізнавальної активності дітей представлено у праці О. Брежневої, яка виокремлює в ній три компоненти: емоційний, змістовий і вольовий, – а також три етапи формування у дітей пізнавальної активності [2]. Перший етап, на думку автора, пов’язаний із виникненням інтересу до пізнання,

основою чого є емоційний компонент пізнавальної активності. Роль емоційного компонента як першооснови для розвитку активності дітей посилюється у зв'язку з тим значенням, яке мають емоції і почуття у розвитку дитини, мотивації різних видів її діяльності, зокрема пізнання. Водночас у цьому процесі орієнтуватися лише на емоційний компонент недостатньо.

Приєднуємося до думки С. Кулачківської та С. Ладивір, які стверджують, що викликана емоціями допитливість як рушійна сила спрямованості інтересів дитини до пізнання навколишнього світу стає суттєвим фактором формування пізнавальної активності лише в тому випадку, коли у своєму розвитку вона поєднується з оволодінням дитиною способами цілеспрямованого пізнання [6]. За відсутності такої обумовленості дитяча допитливість мотивує звичайну зацікавленість, позбавлену свідомого прагнення до отримання знань.

Другий етап пов'язаний із впливом активності на вольовий і змістовий компоненти. У дітей повинні сформуватися самостійність під час виконання завдань, ініціативність у виборі рішень, які поєднуються з активним оволодінням дітьми розумовими діями – узагальненими способами обстеження предметів, здатністю абстрагувати та узагальнювати ознаки і відношення об'єктів пізнання тощо.

На третьому етапі робота педагога спрямовується на вдосконалення пізнавальної активності, окремих вольових якостей дитини – наполегливості, ініціативності тощо.

У психолого-педагогічних дослідженнях представлено декілька видів активності, притаманних дитині, яка навчається [4].

Репродуктивно-наслідувальна активність, за допомогою якої досвід діяльності набувається особистістю за допомогою використання досвіду іншої людини. Це найелементарніша форма прояву активності, проте в розвитку дитини вона відіграє суттєву роль. Ураховуючи те, що в цьому виді активності об'єктивно закладені великі можливості для розвитку дитини, репродуктивно-наслідувальна пізнавальна активність відіграє важливу роль у процесі навчання.

Пошуково-виконавська активність є складнішим видом, оскільки характеризується вищим ступенем самостійності. На цьому рівні активності дитині необхідно прийняти завдання (поставлене дорослим) і самій відшукати способи його виконання. Оволодіння дітьми таким видом пізнавальної активності можна розглядати як значне досягнення. Як показники такої активності варто розглядати наявність у дитини інтересу до навчального завдання та процесу його виконання; самостійність у пошуку розв'язання пізнавального завдання та застосування знайдених способів його розв'язання в інших практичних ситуаціях; уміння помічати помилки у себе та інших дітей, аналізувати їх причини; здатність чітко формулювати запитання щодо змісту теми, що вивчається, виявляти ініціативу, самостійність у виборі правильного рішення.

Творча активність – найвищий рівень, оскільки цей вид пізнавальної активності передбачає вміння дитини самостійно формулювати нове пізнавальне завдання, відшуковувати нові, нетрадиційні, оригінальні способи його розв'язання. Зрозуміло, що цей вид активності можливо сформувати лише у тих дітей, які відзначаються високим рівнем інтелектуального розвитку, тобто обдарованих дітей, яким притаманне прагнення до творчого пошуку в різних видах діяльності, зокрема і в пізнавальній.

Розвитку пізнавальної активності сприяють такі ситуації, коли учитель відшукує досконаліші шляхи своєї роботи, які опираються на задум учнів, на їх прагнення до творчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активні методи навчання при викладанні методики мови /за ред.: О. Горська, Л. Живицька; / Школа першого ступеня: теорія і практика. Переяслав-Хмельницький, 2003. №6. с. 55 – 62.
2. Брежнєва О. Г. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників. *Дошкільне виховання*.1998. № 2. С. 12–14.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Киричук О. В. Карпенко З. О. Формування суспільної активності

особи. *Рад. школа*. 1986. №7. 57—63 с.

5. Коберник Г. І. Диференційоване навчання на уроках математики. *Початкова школа*. 1999. №9. С. 25—27.

6. Кулачківська С. Є. Ладивір С. О. Я – дошкільник : вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку. К. : Нора-прінт, 1996. 108 с.

7. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів. Харків: Основа, 1990. 89 с.

Грiтченко Тетяна Якiвна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фахових методик та iнновацiйних технологiй у початковiй школi
*Уманський державний педагогiчний унiверситет iменi Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ЕКОЛОГIЧНИЙ СТИЛЬ МИСЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК СИСТЕМА ЕКОЛОГIЧНО ОБГРУНТОВАНИХ НОРМ I ВИМОГ

Екологiчна освiта нинi є прiоритетним напрямом розвитку системи освiти в Українi. В Нацiональнiй стратегiї розвитку освiти в Українi зазначається, що одним iз ключових напрямiв державної полiтики є екологiзацiї освiти. Стрижневим завданням освiти у ХХI столiттi, зазначається в документi, є розвиток екологiчного мислення, орiєнтованого на майбутнє [2].

Проблемi формування екологiчного мислення присвячено низку наукових праць українських та зарубiжних учених, зокрема: М. Багера, Г. Бiлявського, В. Бровдiя, С. Варв'янського, Ф. Вольвача, О. Ганюкова, М. Дробнохода, С. Ковальова, А. Матвiйчука, Р. Фурдуя, М. Хроленко, Л. Чушкової, М. Швед та iнших.

Екологічне мислення є одним із різновидів загального поняття «мислення», який розвивається на екологічному змісті та є інтелектуальною якістю людини, що дозволяє пізнавати й аналізувати явища дійсності шляхом оперування екологічними категоріями. Воно функціонує одночасно і як спосіб отримання знань і як процес розв'язання конкретних проблем екологічного характеру [5].

Екологічне мислення має загальнокультурне, загальноосвітнє і професійне значення. Воно дозволяє особистості вибрати оптимальний з екологічних позицій варіант дій.

Екологічне мислення є одним із найважливіших компонентів екологічної культури людини. Саме визначення «екомислення» відображає специфіку об'єкта пізнання (окремі явища, процеси, або системи соціоприродного характеру, екологічні проблеми й ситуації) [4].

У Концепції екологічної освіти зазначено, що глибоким опануванням екологічними знаннями, формуванням екологічного мислення, свідомості й культури мають бути охоплені громадяни всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності [1].

Нагальною постає потреба цілеспрямованого формування екологічного мислення у майбутнього вчителя початкової школи, вчителя, який розуміє взаємозв'язки, що існують між природою, людиною і суспільством, вчителя здатного мислити та діяти екологічно доцільно, адже саме від його ефективної роботи багато у чому залежить успішне розв'язання великої кількості екологічних проблем сучасного суспільства та його майбутнього. Формування екологічного мислення відбувається в особистості у процесі екологічної освіти, результатом якої стає екологічний стиль мислення.

Екологічний стиль мислення вчителя початкової школи розглядаємо як екологічно обґрунтовану систему норм і вимог, якою він керується у підході до своєї професійної діяльності та її результатів. Методологічні аспекти цього стилю мислення нерозривно пов'язані з ціннісними, мотиваційними, світоглядними, пізнавальними, поведінковими компонентами особистості. Екологічний стиль мислення зсередини організовує мислення вчителя,

характеризуючи його з боку способів і засобів пізнання, є методологічним регулятивом. Основними характеристиками екологічного стилю мислення вчителя початкової школи визначаємо: гуманітарну спрямованість, екологічність, емоційність, рефлексійність. Учитель зі сформованим екологічним стилем мислення здатний нестандартним шляхом передавати учням екологічні знання, уміння, навички й цінності, формувати у них екологічну свідомість, екологічну культуру, творче мислення.

Становлення майбутнього вчителя початкової школи як «людини екологічної» відбувається завдяки властивим екологічному стилю мислення освітній, виховній та розвивальним педагогічним функціям. Освітня функція полягає в прилученні здобувачів вищої освіти під час навчання у ЗВО до основ екологічного стилю мислення та опанування ними умінням свідомо керуватися його нормами й вимогами у своїй діяльності; виховна – у формуванні ставлення майбутніх фахівців до екологічного стилю мислення як до цінності, як системи екологічно обґрунтованих норм і вимог, якими слід керуватися в діяльності, як умови й передумови етично-екологічної самоосвіти, залучення до елементів екологічної культури та здорового способу життя; розвивальна – в розвитку творчих здібностей, становлення їх як людей культури. Вважаємо, що формування екологічного світогляду і стилю мислення у майбутніх фахівців не повинно зводитися лише до засвоєння наукових фактів і законів у процесі екологічної освіти, воно має сприяти виробленню у них власної внутрішньої позиції до реального світу.

Методологічні регулятиви екологічного стилю мислення детермінують етично-екологічні цінності, світогляд, ідеали й потреби майбутнього вчителя початкової школи, які знаходять свій вияв у способах практичного освоєння ним природи та взаємодії з людьми. На думку М. Швед, вони є установкою на самовдосконалення, усвідомлення і вивільнення внутрішніх можливостей особистості студента, етичного становлення його як людини культури [3].

Таким чином, екологічний стиль мислення володіє значним освітнім потенціалом і виступає засобом виховання цілісної,

креативної і другодомінантної особистості педагога. Опанування майбутнім учителем нормами, вимогами, характеристиками та принципами цього стилю мислення є неодмінною вимогою часу, передумовою й умовою його професійною і методологічної культури, обов'язковим компонентом підготовки до здійснення екологічної освіти молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про концепцію екологічної освіти в Україні: № 13/6-19 від 20.12.2001. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. № 7. 2002.
2. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: [https:// zakon.rada. gov.ua/laws/show/344/2013#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text) (дата звернення: 04.10.2023)
3. Стецула Н. Екологізація освіти як ключова тенденція сталого розвитку суспільства. Молодь і ринок. №6–7 (185–186). 2020. С. 115–121.
4. Хроленко М. В., Пальчик О. А. Засоби формування екологічного мислення учнів. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9340/1/164.pdf>. (дата звернення: 04.10.2023)
5. Швед М. С. Розвиток екологічного мислення студентів університету в процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Львівський держ. ун-т ім. І. Франка. Львів, 1997. 211 с.

Гулик Наталія Дмитрівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*
м. Умань, Україна

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Для успішної навчальної діяльності необхідний постійний і ефективний самоконтроль учнів, що уможлиблюється тільки при наявності досить високого рівня довільної уваги.

Вчені О. Сергеєнкова, О. Столярчук, О. Коханова, О. Пасека, вважають, що *увага* – це «особлива форма психічної діяльності, яка виявляється в спрямованості та зосередженості свідомості на значимих для особистості предметах, явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях» [2, с. 106].

Довільна увага – це «свідомо спрямоване зосередження особистості на предметах і явищах навколишньої дійсності, на внутрішній психічній діяльності. Основний компонент довільної уваги – воля. Силою волі людина здатна мобілізувати й зосередити свою свідомість на потрібній діяльності впродовж досить тривалого часу» [1, с. 713].

На дошкільному етапі вікового розвитку в дітей домінувала мимовільна увага. Увазі першокласника характерні особливості, типові для дошкільнят: вона слабо організована, має невеликий об'єм, слабо розвинені переключення і розподіл уваги. Діти ще не вміють спрямувати свою увагу на головні, суттєві елементи об'єктів. При виконанні навчальних завдань їхня увага часто переключається з необхідних для їх вирішення умов на другорядні несуттєві ознаки, які відрізняються особливою зовнішньою яскравістю або емоційною привабливістю. Передумовами розвитку довільної уваги молодшого школяра можна вважати довільно-контекстне

спілкування з дорослими як одне з новоутворень дошкільного віку та кризи семи років.

Інтенсивний розвиток довільної уваги відбувається під впливом навчальної діяльності. Цьому сприяє чітка зовнішня організація дій учня, суворе дотримання певного порядку дій, пред'явлення йому таких зразків, зовнішніх засобів, користуючись якими він починає керувати власною свідомістю та діяльністю. Це може здійснюватися і при виконанні спеціально організованої перевірки зроблених дитиною або іншими учнями помилок. Поступово молодший школяр навчається керуватися у діяльності самостійно поставленою метою, тобто довільна увага стає у нього провідною.

Довільність уваги, що зростає, впливає на розвиток інших властивостей уваги, які є дуже недосконалими на першому році навчання.

Обсяг уваги молодшого школяра набагато менший, ніж обсяг уваги дорослої людини. Слабше розвинений у дітей і *розподіл уваги*, що проявляється особливо помітно під час написання диктантів, коли необхідно одночасно виконувати кілька дій: слухати текст, згадувати правила написання, застосовувати їх і писати. Але вже до 2-го класу в школярів відбуваються суттєві зрушення в розвитку цієї властивості за умови, що дорослі, організовуючи навчальну діяльність дітей удома, спонукатимуть останніх контролювати свою діяльність в процесі одночасного виконання кількох дій.

Дітям молодшого шкільного віку характерною є значна *нестійкість уваги*. В середньому, дитина молодшого шкільного віку здатна утримувати увагу на будь-якій діяльності упродовж 15–20 хвилин, потім починається відволікання уваги. *Стійкість уваги* є вищою при виконанні ними зовнішніх дій і нижчою при виконанні внутрішніх розумових дій. Цим обумовлена доцільність чергування розумових завдань і завдань зі складання схем, малюнків, креслень. Молодші школярі частіше відволікаються при виконанні простої, монотонної діяльності, ніж при розв'язанні складних завдань, що вимагають використання різноманітних способів та прийомів роботи.

Слабко розвинене у молодших школярів *переключення уваги*. Це частково обумовлено тим, що на початку навчання у них ще не сформовані навчальні вміння і навички, що і заважає швидко переключитися з одного виду навчальних завдань до інших. Однак вдосконалення навчальної діяльності вже до 2 класу призводить до значного підвищення рівня розвитку вміння переключатися від одного етапу уроку до іншого, від однієї навчальної дії до іншої.

Одночасно з розвитком довільної уваги продовжує розвиватися мимовільна увага, яка більшою мірою пов'язана не з яскравістю та зовнішньою привабливістю об'єктів, а з емоціями, почуттями, мотивами, потребами та інтересами дітей, що виникають у процесі навчальної діяльності, які починають постійно обумовлювати спрямованість уваги.

Довільна увага у молодшому шкільному віці залишається нестійкою, оскільки в дітей ще не розвинені повною мірою внутрішні засоби саморегуляції. Така нестійкість проявляється у недостатньому вмінні розподіляти увагу, у легкому відволіканні та насичуваності, швидкій стомлюваності, утрудненому переключенні уваги з одного об'єкта на інший.

Напрямами розвитку довільності уваги є:

- формування вміння керуватися цілями, які ставить дорослий;
- формування здатності до самостійної постановки цілей та, відповідно, до самостійного контролю за своєю поведінкою.

У цілому, до кінця молодшого шкільного віку підвищується рівень мимовільної та довільної уваги, значно розширюється обсяг уваги (у середньому, вдвічі), вдосконалюється вміння розподіляти її, діти набувають здатності досить довго зберігати і виконувати довільно задану програму дій. Поступово властивості довільної уваги можуть ставати стійкою особливістю особистості, яка називається уважністю. Формування уважності молодшого школяра тісно пов'язане з розвитком його повноцінної пізнавальної активності та інтересу до інтелектуальної діяльності, розвитком мотиваційної сфери в цілому, а також вольових якостей особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.

2. Загальна психологія : навчальний посібник / О. П. Сергеєнкова та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.

Гуменна Валентина Миколаївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Нестабільність та непередбачуваність подій у життєдіяльності сучасного суспільства вимагає від людини: критичного погляду на події, що відбуваються, з позиції інтерпретації інформації, формулювання прогнозів, оцінки ситуацій і думок, розгляду різноманітних точок зору; здатності представляти своє бачення тих чи тих подій на основі логічних роздумів, узагальнень, соціальної рефлексії.

Означене актуалізує проблему розвитку критичного мислення людини.

На думку Н. Демченко, «критичне мислення є інтелектуальним процесом застосування навичок високого рівня (аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації, суб'єктивної і об'єктивної оцінки інформації, зібраної суб'єктом учіння через спостереження, досвід, міркування, комунікації та рефлексію), який передбачає точність, ясність і узгодженість думок та актуальність і справедливість

висновків. Критичне мислення – це усвідомлений, самостійний, рефлексивний, цілеспрямований, обґрунтований, контрольований та самоорганізований процес» [1, с. 43].

У контексті розвитку критичного мислення молодших школярів значний педагогічний потенціал має мовно-літературна освітня галузь Державного стандарту початкової освіти. У означеному документі загальними результатами опанування мовно-літературної освітньої галузі в контексті формування у молодших школярів критичного мислення є:

- сприймання, аналіз, інтерпретація, критична оцінка інформації в текстах різних видів, медіатекстах та використання її для збагачення власного досвіду;

- висловлення думок, почуттів та ставлень, взаємодія з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримання норм літературної мови [2].

У Державному стандарті початкової освіти означено вимоги до обов’язкових результатів навчання здобувачів початкової освіти з мовно-літературної освітньої галузі в контексті розвитку критичного мислення (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов’язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1-2 класи	3-4 класи
Аналізує та інтерпретує усну інформацію	розпізнає ключові слова і фрази в усному повідомленні, виділяє їх голосом у власному мовленні; пояснює, чому інформація зацікавила; за допомогою вчителя виявляє очевидні ідеї у простих текстах, медіатекстах	визначає та обговорює цілі, основні ідеї та окремі деталі усної інформації; пояснює зміст і форму текстів, зокрема медіатекстів, пов’язує, зіставляє із власними спостереженнями, життєвим досвідом, враховує думки інших осіб
Оцінює усну інформацію	висловлює думки щодо усного повідомлення, простого тексту, медіатексту; намагається	висловлює своє ставлення до усного повідомлення, простого тексту, медіатексту, обґрунтовує думки, спираючися

	пояснити свої вподобання; звертається до дорослих за підтвердженням правдивості інформації	на власний досвід; визначає позицію співрозмовника, погоджується з нею або заперечує її
Аналізує та інтерпретує текст	пов'язує інформацію з тексту з відповідними життєвими ситуаціями; розрізняє головне і другорядне в тексті; визначає тему художнього твору, а також простого медіатексту	пов'язує елементи інформації в цілісну картину; розрізняє факти і думки про ці факти; формулює прямі висновки на основі інформації, виявленої в тексті; визначає форму і пояснює зміст простих медіатекстів
Оцінює текст	висловлює власні вподобання щодо змісту прочитаних творів, літературних персонажів, намагається пояснити, що подобається, а що ні; висловлює думки щодо простих медіатекстів	висловлює власне ставлення до творів, літературних персонажів, об'єктів мистецтва і навколишнього світу, наводить прості аргументи щодо власних думок, використовуючи текст, власний досвід та інші джерела; описує враження від змісту і форми медіатексту

У Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Савченко О. Я., 1–2 клас та у Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Шияна Р. Б., 1–2 клас у контексті мовно-літературної освітньої галузі виокремлено змістові лінії, опанування змісту яких сприятиме розвитку критичного мислення молодших школярів:

1. Змістова лінія «*Взаємодіємо усно*» спрямована на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей (бесіда, дискусія у класі, мікродискусія в групі, обговорення в парі тощо);

2. Змістова лінія «*Читаємо*» передбачає формування в учнів навички висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах, працювати з

інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях, практичному досвіді;

3. Змістова лінія «Досліджуємо медіа» передбачає формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах (фільм, мультфільм, реклама, фотографія тощо) та використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти [3; 4].

Отже, зміст мовно-літературної освітньої галузі має значний потенціал у розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розгляді ефективних методів, прийомів, технологій навчання в контексті розвитку досліджуваного феномену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демченко Н. М. Розвиток критичного мислення в учнів початкових класів на уроках математики. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2022. № 3. С. 38–45.

2. Державний стандарт початкової освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 року № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 року № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text> (дата звернення: 12.08.2023).

3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я., 1–2 клас : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» від 21.03.2018 року № 268 (у редакції наказу «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» від 08.10.2019 року № 1272). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 14.08.2023).

4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б, 1–2 клас : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм

для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» від 21.03.2018 року № 268 (у редакції наказу «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» від 08.10.2019 року № 1272). URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 14.08.2023).

Данилюк Оксана Климівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і
методики початкової освіти,
*Волинський національний університет
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ РІДНОЇ МОВИ

Національна самоідентичність є однією з фундаментальних цінностей сучасного суспільства, а виховання підростаючого покоління в дусі національної самоідентичності – однією з передумов відродження нації. Національна ідентичність – це персональна ідентичність або відчуття належності до певної держави чи нації. Це сенс «нації як цілісного цілого, представленої самобутніми традиціями, культурою та мовою» [1].

Зважаючи на те, що основна місія у вихованні підростаючого покоління національно свідомих громадян України покладається на вчителя, особливої актуальності набуває проблема формування національної свідомості майбутніх учителів початкових класів. Саме їх висока національна свідомість сприяє ефективній навчально-виховній діяльності.

Мова є не лише засобом спілкування, але й важливим чинником

формування національної ідентичності, оскільки саме мова відображає неповторний спосіб світобачення її носіїв, відбиває духовні й вольові особливості національного характеру.

Мова етносу виконує культурологічну функцію і формує національно-мовну картину світу, обстоювали В. фон Гумбольдт, Е. Сепір, Бодуен де Куртене, О. Потебня, Л. Щерба, М. Комлев, Ж. Соколовська, Г. Колшанський, Р. Кісь, І. Голубовська, В. Кононенко та інші.

Повернення широкого загалу українського суспільства до національної мови і культури потребують істотних змін у науковій розробці методики навчання української мови. В першу чергу, необхідно виділити шар етнокультурознавчої лексики, яким має володіти кожна освічена людина, а також визначити науково обгрунтовані засади, методи і прийоми її засвоєння.

У вітчизняній педагогічній науці етнокультурознавчий підхід до вивчення української лексики розуміють як власне національну навчально-виховну систему, що сформувалася завдяки поєднанню народного, національного, загальнолюдського через зв'язок минулого з сучасним і майбутнім в історії народу. Продуктивною основою етнокультурознавчого виховання є фольклор, церковні повчання, літописи, заповіти, звернення, послання нащадкам, тобто давні національно-культурні тексти навчально-виховного спрямування.

Таким чином, етнокультурологія у своїй семантиці містить національний компонент. Традиційною основою її є народна педагогіка, тобто давня система навчання і виховання української школи, що виникла природним шляхом разом із розвитком етносу і включає знання, ідеали, погляди, уявлення, настанови, які виступають як сукупність педагогічної мудрості народу.

Етнопедагогічний аспект зумовлює вироблення в учнів умінь вирізняти національну специфіку рідної мови у порівнянні з іншими мовами світу, виразність, багатство, відчувати відтінки у значеннях рідного слова, особливості відображення оточуючого, а також формувати на цій основі мовленнєві вміння і навички, які проявляються в активній мовленнєвій діяльності.

Реалізація етнопедагогічних учень і поглядів на процес навчання рідної мови полягає у виробленні особливого національного колориту мовлення учнів. Навчаючи дітей мови, В. Сухомлинський наголошував на особливому ароматі рідного слова, прагнув донести особливу мелодію, найтонші відтінки його до вихованців. Поки дитина не відчула аромату слова, зазначав вчений, не побачила його найтонших відтінків, не заглибилася і не зрозуміла специфічних рис мови, навчання грамоти починати не можна [2].

Згідно з навчально-виховною концепцією української (державної) мови, вироблення навичок літературно-мовної практики має здійснюватися на ґрунті наскрізної ідеї українознавства. У зв'язку з цим предмет «українська мова» повинен структуруватися на чотири змістові лінії: лінгвістичну, комунікативну, лінгвокультурологічну і діяльнісну. Лінгвокультурологічна передбачає знання тематичних груп слів, пов'язаних з особливостями культури, звичаями, традиціями, святами, головними історичними подіями, постатями діячів культури, мистецтва, науки, суспільно-політичними явищами, реаліями освіти, господарської діяльності, побуту тощо. Важливим є ознайомлення з фразеологізмами, прислів'ями, приказками, загадками, прикметниками, які відображають народний досвід, особливості національного характеру.

Таким чином, підсумовуючи дослідницький матеріал, можна констатувати, що мова надає картині світу деякої специфіки, національного колориту, що пояснюється особливостями культури і традицій народу. Основними складовими національно-культурного виховання є оволодіння життєвим мовним мінімумом, правилами етики спілкування, образною системою мови, а також формування кращих рис характеру людини через мову. Мовне виховання – багатогранний і складний процес, метою якого є формування національно свідомої особистості з високим рівнем інтелектуальної і мовленнєвої культури, а засобом реалізації – багатовіковий досвід народного виховання.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у вдосконаленні змісту професійної педагогічної підготовки, яке

здійснюватиметься через корекцію програми з сучасної української мови, української дитячої літератури, педагогіки та інших дисциплін щодо насичення їх матеріалами з яскраво вираженим національним звучанням для цілісного гармонійного сприйняття національної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна_ідентичність. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki> (звернення 22.08.2023).

2. Сухомлинський В. О. *З чого починається громадянин*. Вибр. тв.: в 5 т. Київ, 1997. Т 5. С. 359-366. riad. i ker. avt. kol. N. Danyliuk. Kyiv: VTs «Prosvita», 2004. 704 s.

Деде Надія Дмитрівна
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Науковий керівник:
доктор пед. наук, проф.,
завідувач кафедри фахових методик
та інноваційних технологій
у початковій школі **Комар О.А.**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ВИДИ ТВОРЧИХ ІГОР ТА ЇХ МОЖЛИВОСТІ У ХУДОЖНЬО- ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Гра належить до традиційних і визнаних методів навчання і виховання дошкільнят, оскільки дарує радість і захоплення, коли сам процес гри сповнений несподіванок, а результат – таємниця.

Гра – це цілий світ, на одному полюсі якого – життя, а на другому – уява дитини. А між цими полюсами – країна дитячих ігор, дитячої творчості [60, с. 36]. Творча гра – найприродніша і найпривабливіша

діяльність дошкільника, яка має яскраво виражений самодіяльний характер.

Творчі ігри – це такі ігри, в яких виявляються образи, що містять в собі умови перетворення навколишнього світу [61, с.167].

Зауважимо, головною ознакою творчої гри, яка виділяє її серед інших ігор дітей, є наявність уявної ситуації, яку створюють самі діти, замість реальної, і діють в ній, виконуючи певну роль, відповідно до тих значень, які вони при цьому надають оточуючим предметам.

Як зазначає Д. Менджерницька, завдяки ігровій уявлюваній ситуації, яку створює сама дитина, відбувається осмислювання реальних речей і дій дошкільником. З цією особливістю пов'язане і виникнення задуму у грі. Поява задуму, пошуки засобів для його реалізації мають зв'язок із розвитком творчої уяви і означають перехід до творчої діяльності.

У процесі творчої гри діти беруть на себе різноманітні ролі так, ніби замінюючи людей, які знаходяться між собою в певних соціальних взаємовідносинах та виконуючи їх дії. Вони усвідомлюють суть відносин між людьми, яка в інших умовах залишається від них прихованою.

Характерною рисою творчої гри є ще й те, що дитина просто копіює оточуючу дійсність, а наслідуючи те, що бачить, комбінує своє уявлення. Дитина по-справжньому переживає те, що відображає у грі, і в результаті замислюється над тим, що раніше сприймала лише емоційно.

Цікавий експеримент провели психологи. Вони запропонували своїм донькам грати... в сестер. Дівчатка трохи здивувалися (адже вони і так сестри!), але пропозицію прийняли. За час гри, що тривала кілька днів, у них не виникало ніяких конфліктів та сварок. Виконуючи правила, вони поводитись так, як мають поводитись сестри: старша керувала молодшою, поступалася їй, опікувалася нею; молодша слухалася.

Цей експеримент дав можливість ученим зробити певні висновки, а саме:

- моделюючи ту чи іншу життєву ситуацію, дитина підпорядковує своєю

поведінку вимогам ролі. І якщо в грі дитина завжди дбайлива, смілива, уважна, приязна, то ці якості вона виявлятиме і в своїй поведінці, у спілкуванні з дорослими й ровесниками;

- беручи на себе роль дорослого, дитина відтворює в грі його життя, діяльність та взаємини. Так вона пізнає навколишнє, засвоює норми поведінки.

Гра дає змогу самостійно застосовувати набуті знання. При цьому, джерелом дитячої гри є, насамперед, спостереження. Читання художньої літератури, перегляд телепередач, іграшки теж дають змогу поглибити і узагальнити дитячі уявлення про навколишній світ.

Вчені, розглядаючи творчу гру як важливий засіб виховного процесу дітей дошкільного віку, пропонують таку *класифікацію творчих ігор*:

- 1) сюжетно-рольові ігри;
- 2) будівельно-конструктивні ігри;
- 3) театралізовані ігри.

У грі дитина щиро передає свої почуття, переживання. У зв'язку з розвитком ігрового задуму дитячі почуття стають більш усвідомленими, складними. Тому гра є важливим засобом формування художньо-естетичних почуттів, а ігрові переживання залишають глибокий слід у свідомості дитини.

Для виконання задуму діти користуються різним способами: словом, власними діями, предметами-замінниками, зведенням споруд тощо.

Здійснюючи задум, дитина використовує іграшки і різні предмети, що допомагає їй діяти відповідно до прийнятої на себе ролі. Якщо поблизу немає потрібних іграшок, дитина замінює один предмет іншим. Здатність використовувати у грі предмети-замінники, наділяти їх уявленими ознаками також становить одну з характерних особливостей дитячої творчості. Однак у грі «не все може бути всім»: замінюються і перейменовуються лише ті, які припускають ігрову дію

чи відповідний жест або стають точкою прикладання до неї. З віком у дітей з'являється потреба самостійно виготовляти необхідні іграшки, які б відповідали їх задуму, були максимально подібними до предметів дійсності. Дорослий повинен підтримати прагнення дитини до самостійного виготовлення іграшок, навчити її цьому.

Ігрові і реальні стосунки між дітьми тісно пов'язані, але не тотожні і не можуть не відповідати один одним (тобто при наявності морального сюжету моральний рівень реальних взаємин дітей в грі може виявитись заниженим).

Для самостійної творчої діяльності дітей, прояву їхніх здібностей необхідно, щоб навколишнє середовище сприяло становленню і розвитку естетичних почуттів. Це й естетичне оформлення загального інтер'єру дитячого садка, і особливий колорит в оформленні кожної групи, і спілкування з природою. Важливою умовою для збереження інтересу дітей до самостійної художньої діяльності, для стимулювання їх театральних-ігрових творчих проявів є організація і оформлення ігрових куточків у дитячому садку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайленко Н. Л., Короткова М. А. Як грати з дитиною. – К.: Синас, 2000. – 156 с.
2. Неменова Т. Розвиток творчих проявів дітей у процесі театралізованих ігор // Дошкільне виховання, 1989. – № 1. – С. 19–23.

Дзерин Мар'яна Михайлівна
здобувач вищої освіти «бакалавр»
*Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського*
м. Вінниця, Україна

ГРА ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

На сучасному етапі розвитку освіти гра є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавою і захоплюючою роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, в тому числі є ефективним інструментом вчителя у навчанні першокласників грамоти.

Досить давно було досліджено, що гра – це перевірений і, як висновок, ефективний засіб навчання в початковій школі, але ні в якому разі не універсальний. Ще К. Д. Ушинський застерігав проти «забавляючої педагогіки», підкреслюючи, що засобами гри значно легше навчити дитину читати й писати, але серйозна навчальна праця потребує від дитини такої ж серйозної, клопіткої і зосередженої роботи. Гру досить часто використовують у початковій школі, тому що це єдиний спосіб зробити серйозну роботу цікавою. Гра розвиває у дітей психологічну гнучкість, розкутість, комунікабельність, має емоційно-вольовий вплив, вчить працювати в команді, водночас є засобом розвитку дитячої уяви, пізнавальних здібностей, емоційності особистості, збагачує словниковий запас.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти за роки навчання в школі молодші школярі мають набути не тільки знання, уміння і навички, а ще й опанувати особистий досвід культури спілкування і співпраці в різних видах діяльності [1]. Особлива роль належить учителям початкової школи, оскільки за їх великої роботи цілеспрямовано виявляються та розвиваються здібності учнів, формуються вміння та, особливо, бажання вчитися.

Підкреслюючи важливість застосування гри в навчанні школярів, В. Сухомлинський писав: «Тисячу разів сказано: навчання – праця, і його не можна перетворювати на гру. Та не можна відгородити китайською стіною працю від гри. Придивимося уважно, яке місце гри

в житті дитини. Для неї гра – це найсерйозніша справа. В грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного особистісного розвитку» [4, 234]. Розвиваючи погляди В. О. Сухомлинського стосовно гри, І. О. Тарасова ділиться і своїм передовим досвідом. Гра, як стверджує дослідниця, «спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок, розвитку мислення, практичних дій, збагачення життєвого досвіду» [3, 16]. Таким чином, гра є дуже важливим засобом навчання дитини, пізнання навколишнього світу і людських взаємин, адже її учасники вчать думати, працювати, творити.

Отже, з вище зазначеного можна зробити висновок, що використання на уроках гри робить процес навчання цікавим, створює у дітей бадьорий творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу. Для дітей, які переходять із закладу дошкільної освіти, де гра – основна форма життєдіяльності, до початкової школи, важливою умовою правильного особистісного розвитку є насичення освітнього процесу грою.

Гра в початковій школі може полегшити, а в деяких випадках навіть вирішувати важливі завдання освіти, виховання, розвитку учнів:

- ✓ розвивати мотивацію до навчальної діяльності, спілкування, пізнання;
- ✓ оптимізувати комунікативний простір освітнього закладу;
- ✓ розвивати ціннісно-нормативні регулятиви міжособистісного, внутрішньогрупового, міжгрупового, межкультурного спілкування;
- ✓ сприяти розвитку самопізнання та самосвідомості учнів;
- ✓ оптимізувати комунікації у відносинах усіх учасників освітнього процесу (вчитель-учень, учень-учень, учень-клас; клас-учитель і ін.);
- ✓ сприяти і супроводжувати розвиток загальних і спеціальних здібностей, в тому числі в пізнанні, навчанні, творчості;
- ✓ дозволяти і регулювати конфліктні ситуації;
- ✓ розвивати світогляд і розширювати культурне поле особистості;

Часто можна зіткнутися з проблемою невміння педагогів оцінити психофізіологічний стан учнів і відповідно підібрати форми і методи навчання, що будуть доречними і в той же час матимуть ефективний результат. З великою ймовірністю це приводить до зниження бажання вчитися, а також до появи синдрому розчарування у школі. Необхідний ґрунтовний розгляд дитячої гри і вивчення умов, що дозволять всебічно зацікавити, а згодом і розвивати багатогранний внутрішній світ дитини.

Гра і навчання – психологічно різні види діяльності. Якщо різко відмовитись від гри і перейти виключно до навчальної діяльності, можна завдати шкідливого впливу на психологічний стан дитини. Такий різкий контраст при зміні вільної моделі поведінки дитини в грі на жорстко регламентовані навчальні заняття, що розгортаються з ініціативи вчителя, ускладнює адаптацію до школи. Тому учителі Нової української школи знають, що під час навчання грамоти першокласників варто використовувати ігри, які сприятимуть кращому засвоєнню навчального матеріалу, до того ж це цікавий і ефективний інструмент вчителя, що дає змогу дітям краще звикнути до освітнього процесу. Слідуючи рекомендаціям В. І. Дронь, практикуємо у роботі з першокласниками проведення таких ігор (відповідно до періодів навчання грамоти першокласників):

Добукварний період

У цей період уроки навчання грамоти мають загальномовний зміст. У дітей формуються навички аналізу предметів і явищ, класифікації їх за родовими і видовими ознаками; уміння ділити слова на склади, розрізняти кількість складів у слові, виділяти в них наголос; уміння самостійно визначати послідовність звуків у слові, відчувати звук як окремий елемент слова, розрізняти голосні і приголосні (тверді і м'які) звуки за звучанням та артикуляцією, позначати їх умовними знаками, записувати складо-звукові моделі слів. У цьому періоді доречним буде використання таких ігор: «Правда чи ні», «Уважні долоньки», «Телеграф», «Ланцюжок», «Чарівна паличка», «Впіймай звук», «Лото в парах», «Висади квітки на клумбу» та ін.

Букварний період

У цьому періоді діти вивчають букви на позначення голосних і приголосних звуків, прийоми читання з орієнтуванням на голосні, ознайомлюються з літерами я, ю, є, ї, апострофом, розділовими знаками. Дидактичні ігри, розроблені для цього періоду, плануємо застосовувати під час вивчення будь-якої літери, змінюючи лише лексичний матеріал. Наприклад: «Хто у слові командир?», «Швидко слово шукай», «Збери слово», «Буква заблукала»,

Післябукварний період.

У цей період відбувається закріплення та вдосконалення навичок читання. Учні вчаться працювати з текстами, виробляють правильну інтонацію читання. У післябукварний період застосовуються такі ігри: «Дощик», «Впіймай помилку», «Розвідники», «Розписані загадки», «Слідчі». Сприяє досягненню мети уроку і застосування в ході їх проведення різноманітних кросвордів, анаграм, ребусів та логогрифів [2].

Отже, з вище зазначеного можна зробити висновок, що використання на уроках гри робить процес навчання цікавим, створює у дітей бадьорий творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу. Використання ігрових технологій навчання на уроках грамоти створює умови кращого засвоєння нового матеріалу та активізації пізнавальної діяльності учнів, адже під час гри в дітей формуються та закріплюються властивості, вміння, здібності, потрібні для виконання соціальних, професійних і творчих функцій у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>
2. Дронь В.І. Дидактичні ігри на уроках навчання грамоти. Добропілля: Новий шлях, 2011. 24 с.
3. Сопівник Р. В., Дубровська Л. О., Дубровський В. Л. Система дидактичних ігор як засіб ефективності навчально-виховного процесу

у сучасній початковій школі. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2016. № 4. С. 111-114. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2016_4_23

4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. К.: Радянська школа, 1969. 244 с.

Добридень Алла Володимирівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри виховних технологій та
педагогічної творчості
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

АКАДЕМІЧНА ДОБРОПОРЯДНІСТЬ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Академічна добропорядність є однією з основних цінностей вищої освіти, яка передбачає дотримання етичних стандартів, чесність та інтелектуальну чесність у навчальному процесі. У сучасному світі, де доступ до інформації безпрецедентно великий, питання збереження академічної добропорядності стає надзвичайно актуальним.

Зростання плагіату, шахрайства під час іспитів, недостатня увага до джерел при написанні наукових праць – це лише кілька прикладів проблем, з якими зустрічаються сучасні заклади освіти. Ці виклики породжують сумніви у рівності та справедливості системи вищої освіти.

В той же час, академічна добропорядність має величезний потенціал для зміцнення якості освіти та підвищення рівня професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Інституції можуть розглядати це як можливість сприяти творчому мисленню, дослідженням та розвитку критичного мислення серед студентства.

Державна політика в сфері освіти здійснюється Президентом України та Верховною Радою України і відображається у відповідних законодавчих актах: Закон України «Про освіту» (2017 р.), Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), Закон України «Про дошкільну освіту» (2001 р.), Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) та ін. На рівні державного законодавства унормовано розуміння поняття «академічна доброчесність», уніфіковано види порушень академічної доброчесності та відповідальність за них.

Сучасні заклади освіти зустрічаються з рядом складних викликів у забезпеченні академічної добропорядності, які включають в себе:

Плагіат та копіювання. Сприянням інтернету стало надзвичайно легко копіювати та вставляти текст з веб-сайтів без належного цитування джерел. Це є серйозною загрозою академічної чесності.

Недостатні навички цитування. Значна кількість здобувачів вищої освіти не мають достатніх навичок у правильному цитуванні та форматуванні джерел. Це може призводити до ненавмисних порушень авторських прав.

Системи антиплагіату та їх обхід. Сучасні програми для виявлення плагіату можуть бути обмануті здобувачами, що робить важко відслідковувати недобросовісних виконавців наукових робіт.

Зменшення значення дослідницької роботи. У вигляді легших шляхів до отримання високих балів, учасники освітнього процесу можуть відмовлятися від власних досліджень та практику самостійного мислення.

Тиск на здобувачів вищої освіти. Великий академічний тиск, конкуренція та страх невідповідності можуть спонукати студентство до звертання на недозволені джерела для отримання допомоги.

Мовні труднощі. Здобувачам, які не володіють мовою навчання належним чином, складніше відзначити власні думки в академічних роботах, що призводить до спроби скористатися чужими текстами.

Розв'язання цих викликів вимагає від університетів впровадження строгих норм та політик, які сприяють академічній чесності, а також надання належної підтримки здобувачам вищої освіти у розвитку

навичок дослідницької роботи, правильного цитування та критичного мислення.

Вашій увазі пропонуємо розглянути перспективи вирішення проблем академічної недопропорядності:

Строгий контроль та покарання. Університети можуть вживати більш суворих заходів щодо контролю за плагіатом та іншими порушеннями академічної чесності. Це може включати в себе вдосконалення технологій виявлення плагіату та встановлення жорстких санкцій за порушення.

Навчання етичному мисленню. Університети можуть впроваджувати програми навчання та виховання, спрямовані на розвиток етичного мислення серед здобувачів вищої освіти. Це може включати в себе курси з академічної етики, які допомагають розуміти важливість чесності у навчанні та дослідженнях.

Підтримка учасників освітнього процесу. Університети можуть надавати підтримку здобувачам вищої освіти у написанні наукових робіт та забезпечувати доступ до джерел, які допомагають у правильному форматуванні та цитуванні. Крім того, можна впроваджувати менторські програми, які допомагають розробляти навички письма та досліджень.

Залучення до участі в наукових дослідженнях. Сприяння активній участі здобувачів вищої освіти у наукових дослідженнях може сприяти розвитку їх академічних навичок та збільшити зацікавленість до навчання. Це може стати стимулом для більш відповідальної поведінки у сфері академічної чесності.

Культура взаєморозуміння та поваги. Важливо створити атмосферу поваги до ідей і праці інших. Це може бути досягнуто шляхом встановлення культури взаємопідтримки та розуміння серед учасників навчального процесу.

Підсумовуючи вище сказане, бачимо що у сучасному світі вищої освіти, академічна добропорядність залишається ключовою складовою якісної освіти та інтелектуального розвитку. Проте, заклади освіти й надалі зустрічаються зі складними викликами у забезпеченні академічної чесності. Плагіат, недостатні навички цитування, обхід

систем виявлення плагіату та інші фактори можуть підірвати інтегритет академічного середовища.

З врахуванням цих викликів, важливо, щоб університети приділяли особливу увагу розвитку програм та ініціатив, спрямованих на виховання етичних норм у вихованців. Це може включати в себе навчання правильному цитуванню, розвиток критичного мислення та виховання у здобувачів вищої освіти свідомості щодо важливості академічної чесності.

Також важливо підкреслити роль викладачів у сприянні академічній чесності. Шляхом надання належної підтримки, вони можуть заохочувати учасників освітнього процесу розвивати власні думки та дослідницькі навички, що знижує ймовірність виникнення плагіату та інших порушень академічної чесності.

Отож, усі учасники навчального процесу повинні сприяти створенню культури взаєморозуміння, поваги до ідей і інтелектуальної праці інших. Це сприятиме підвищенню рівня академічної чесності та забезпечить вищу якість освіти для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Огляди ОЕСР на тему доброчесності в освіті: Україна 2017. Інститут розвитку освіти. Київ; Таксон, 2021. 184 с.

2. Фініков Т. В., Артюхов А. В. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2020. 234 с.

3. Хоружий Г. Ф. Європейська політика вищої освіти. Монографія. Полтава: Дивосвіт, 2020. 384 с.

Жигульська Олександра Іванівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»*
м. Слов'янськ, Україна

РОЗВИТОК SOFT SKILLS ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Євроінтеграційний шлях України передбачає реформи в галузі освіти, зокрема в початковій ланці. Нині велика увага приділяється розвитку soft skills (м'яких навичок) у здобувачів початкової освіти, що сприяє їхньому успішному зростанню, вдалому вступу в соціальне життя та адаптації до змін у суспільстві.

Соціальні тенденції доводять, що важливо не лише набути глибокі знання для життєвого успіху. Особистість повинна розкривати свій внутрішній потенціал, творчо підходити до розв'язання завдань, спільно працювати з іншими, брати відповідальність за свої дії, сміливо рухатися вперед і впевнено долати труднощі для досягнення найкращих результатів.

Ключовим для успіху особистості є розвиток soft skills. Цей процес розпочинається ще в дошкільному віці і продовжується в початковій школі, яка є сензитивним періодом для розвитку всіх здібностей та потенціалу. Учителям важливо постійно відстежувати розвиток м'яких навичок учнів, щоб розуміти, як краще розвивати дітей і які завдання ставити перед ними. Головною метою вчителя є створити умови, за яких кожна дитина може розкрити свій потенціал і успішно інтегруватися в суспільство.

Проблему розвитку soft skills особистості представлено в працях О. Демченко, Є. Зеер, Л. Степанової, О. Жовнич, Н. Казьмірчук, І. Стахової, К. Коваль, Т. Кожушкіної, С. Наход та інших. У типових освітніх програмах та підручниках Нової української школи зацентровано увагу на розвитку soft skills здобувачів початкової освіти.

У дослідженнях L. Brewer зазначено, що м'які навички відрізняються від жорстких або твердих (hard skills), оскільки вони не мають жорсткої прив'язки до конкретної сфери діяльності [2]. Досліджень, пов'язаних із формуванням м'яких навичок в українській школі, мало, і вони обмежуються загальними аспектами використання цих навичок.

Часто м'які навички також визначають як універсальні або функціональні компетентності, а їх володіння називають функціональною грамотністю (functional literacy). ЮНЕСКО та Європейська комісія встановили мінімальний рівень такої грамотності, який необхідний для кожного європейця, щоб ефективно взаємодіяти в суспільстві та досягти успіху, як громадянин та професіонал.

Один з пріоритетних підходів до розвитку м'яких навичок в початковій школі включає у себе розгляд таких здібностей, які умовно позначаються як «4 К»: креативність, критичне мислення, комунікація і колаборація.

Креативність часто сприймається як здатність генерувати інноваційні та корисні ідеї. На уроках української мови і читання в початковій школі цю здатність можна розвивати за допомогою когнітивних вправ, таких як мозковий штурм (швидке генерування ідей) та аналіз сутності проблеми. Розвиткові креативного потенціалу здобувачів початкової сприяють такі методи навчання, як командне навчання, case-study, моделювання, навчання через спостереження, ігрове навчання, імпровізація та рольова гра.

Важливо пам'ятати, що здатність учнів генерувати унікальні та корисні ідеї залежить від їхньої теоретичної бази та знань основ рідної мови. Тому на початковому етапі слід заохочувати здобувачів початкової освіти поступово виходити за межі стандартного мислення, а не вимагати негайно генерувати інноваційні ідеї. Важливо створити в класі сприятливу атмосферу для творчого самовираження і розвитку креативних здібностей. Наприклад, звичайні завдання з підручника можуть включати креативні елементи, такі як пояснення, генерація гіпотез, застосування правила до нового прикладу або створення власного прикладу.

Критичне мислення, у широкому розумінні, є складною навичкою, яка допомагає розв'язувати завдання в умовах обмеженої інформації. На уроках української мови в початковій школі критичне мислення передбачає наявність чотирьох основних компонентів:

- системний аналіз: здатність визначати взаємозв'язок між різними складовими в певній системі;
- аналіз аргументації: здатність доходити логічних висновків, спираючись на дані або твердження;
- творчий процес: уміння створювати стратегію, теорію, методику або аргументаційну лінію на основі доступної інформації;
- оцінка: здатність оцінювати якість процесів та приймати рішення. Оцінка охоплює аналіз кінцевого результату мислення з урахуванням конкретної ситуації.

Уміння критично мислити є надзвичайно важливою навичкою для майбутнього. Воно допомагає учням аналізувати інформацію, ефективно використовувати свої знання та обґрунтовувати свої думки. Здобувачі початкової освіти навчаються формулювати власні гіпотези, ставити аргументовані запитання та розрізняти факти від сумнівних тверджень.

Комунікація розглядається як процес обміну інформацією з метою передачі значень і досягнення бажаних результатів. На уроках української мови цей процес може мати різні форми, від написання творів та читання книг до виступів з презентаціями або участі в дебатах.

Колаборація, або спільна робота, на уроках української мови в початкових класах включає в себе такі елементи:

- міжособистісна комунікація: здатність взаємодіяти з іншими людьми в командному оточенні;
- уміння вирішувати конфлікти та розмірковувати над точками зору інших;
- управлінські навички: здатність керувати груповими процесами та організовувати спільну діяльність.

Участь учнів у командній роботі залежить від їх бажання співпрацювати та здатності враховувати думки інших людей,

координувати ідеї різних осіб, розв'язувати проблеми в команді, знаходити спільний підхід та досягати компромісу. Важливо враховувати також роль оцінювання в процесі командної роботи та формувати групи учнів залежно від завдань, які потрібно вирішити.

Підсумовуючи отримані результати, можна визначити, що педагогам потрібно приділити значну увагу розвитку soft skills у здобувачів початкової освіти. Важливо залучати їх до комунікативної діяльності, навчати брати відповідальність за свої дії та вчинки, працювати над розвитком творчих здібностей і формувати вміння раціонально використовувати час і бути організованими. Для досягнення цих цілей на уроках української мови можна використовувати ділові ігри, сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації та інсценізації. Ці методи дозволяють здобувачам початкової освіти активно працювати, розвивати навички спілкування і співпраці, а також розкривати свій творчий потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Brewer L. The top 6 skills today's employers want. Work in progress. 2014. Retrieved from: <http://iloblog.org/2014/04/11/the-top-6-skills-todays-employers-want/>

Зеленчук Анастасія Володимирівна
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПУНКТУАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Пунктуаційна грамотність є важливою складовою успішної освіти та розвитку дитини. Незалежно від того, в якому суспільстві ми живемо, правильне використання розділових знаків є важливим навичкою для збереження змісту та точності в мовленні. Особливо важливою є пунктуаційна грамотність у початковій школі, де формуються основи писемної мови. Сучасні тенденції в пунктуаційній грамотності учнів початкової школи варто розглядати з урахуванням сучасних освітніх та технологічних змін.

1. Інтерактивні методи навчання

Сучасні тенденції в освіті вимагають використання інтерактивних методів навчання. Учні початкової школи активно вивчають пунктуацію завдяки інтерактивним вправам, іграм та онлайн-ресурсам. Вчителі використовують комп'ютерні програми та ігри, які розвивають навички правильного використання розділових знаків. Це робить навчання більш цікавим і ефективним для дітей.

2. Використання сучасних технологій

Сучасні технології дозволяють учням ефективно вивчати пунктуацію. Мобільні додатки, онлайн-курси та відеоуроки допомагають вчителям та батькам надавати дітям доступ до навчального матеріалу. Багато з цих ресурсів включають інтерактивні вправи та відстеження прогресу, що сприяє більш ефективному навчанню.

3. Звернення до текстових редакторів

З віком діти починають користуватися текстовими редакторами для написання робіт та вправ. Ці редактори автоматично вказують на

помилки в пунктуації, що допомагає учням виправляти їх. Але, незважаючи на це, важливо, щоб діти розуміли, чому вони вносять певні пунктуаційні зміни, а не просто відправляли їх на автоматичне виправлення.

4. Практичні завдання

Практичні завдання є важливою частиною навчання пунктуації. Вчитель повинен надавати учням можливість практикувати правила в реальних текстах. Це може бути написанням есе, статей, листів, де діти використовують розділові знаки, щоб передати свої думки та ідеї чітко та зрозуміло.

5. Зважене навчання

Навчання пунктуаційної грамотності має бути зваженим і поступовим процесом. Учні повинні спочатку ознайомитися з основними розділовими знаками, такими як крапка, кома, крапка з комою тощо, і вивчати їх використання в різних ситуаціях. Поступово вводяться складніші правила пунктуації, які діти можуть вивчати поетапно.

Заключно, сучасні тенденції пунктуаційної грамотності у учнів початкової школи відображають сучасний підхід до навчання, який поєднує традиційні методи з інноваціями. Важливо, щоб учні мали можливість вивчати пунктуацію як частину загальної мовної культури та розвивали навички, які будуть корисними у подальшому житті.

Не слід забувати, що сучасна освітня парадигма спрямована на становлення особистості з високим інтелектуальним потенціалом, здатної вчитися і працювати в умовах постійного розширення інформаційного простору, що значною мірою залежить від того, чи вміють школярі самостійно знаходити, переосмислювати, об'єктивно оцінювати інформацію та практично її застосовувати.

Основна мета вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах України на сучасному етапі полягає в інформуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами рідної мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Відповідно до поставленої мети **головним завданням навчання української мови на сучасному етапі є:**

- *урахування виняткової ролі державної мови в суспільному й особистісному розвитку кожного громадянина й потреби належною мірою оволодіти нею;*

- *виховання свідомого прагнення до вивчення української мови;*

- *ознайомлення з мовною системою як основною для формування мовних умінь і навичок – орфографічних, граматичних, лексичних, правописних, стилістичних;*

- *формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу і людства в цілому;*

- *урахування компетентісного підходу до навчання української мови;*

- *формування в учнів потреби в удосконаленні власної мовленнєвої здатності впродовж усього життя.*

Формування загальної культури учнів неможливе без розвитку в них навичок грамотного письма. На сьогоднішній день в теорії і практиці актуальним залишається питання підвищення орфографічної та пунктуаційної грамотності.

Грамотність - слово багатозначне. У поширеному розумінні воно означає насамперед написання слів і речень без помилок, згідно з існуючими нормами правопису, які відповідають усталеним нормам сучасної літературної мови.

Одна із складових загальної культури людини є її орфографічна та пунктуаційна грамотність. Уміти грамотно писати — життєва необхідність. Грамотна людина без труднощів напише заяву чи листа, занотує почуття або прочитане. Вона, безперечно, скрізь працюватиме краще, продуктивніше. А це те, чого потребує сучасна Україна, якій потрібні грамотні фахівці в усіх галузях державної діяльності. Тому вчителям, а словесникам передовсім, треба домагатися, щоб наші учні були освіченими, грамотними людьми, достатньою мірою

ознайомленими з багатими скарбами української мови і могли практично використовувати їх.

Запорука успіху вчителя-словесника в цій справі вироблення системи навчання грамотного письма. Однією із причин великої кількості орфографічних помилок у письмових роботах учнів вважають розрив між теоретичними знанням та вміннями й навичками, тобто вони не вміють зовнішні дії переносити у внутрішній, розумовий план. Учителі переконуються, що школярі, добре знаючи правила, вміючи навести приклади, під час виконання письмових робіт не бачать орфограми, не можуть застосувати правило на практиці. Отже, у дітей відсутні орфографічна пильність, навички самоконтролю, пишуть вони на слух, якчують.

І все ж таки є всі підстави стверджувати, що диспропорція між знаннями і практичними вміннями (орфографічними навичками) пояснюється насамперед недостатнім засвоєнням теоретичного матеріалу. Адже відомо, що грамотно може писати той, хто глибоко засвоїв, осмислив граматичний матеріал.

Виробити свідоме письмо допоможуть активні методи навчання, а ними можуть бути певні дослідження, спостереження, узагальнення, які проводять самі учні. Але вчитель не повинен задовольнятися лише їхнім розумінням нового матеріалу. Перше сприймання ними нового не має цілісного характеру, тому велику роль тут повинні відігравати добре продумані вправи – навчальні, а вже потім творчі. Слід колективно закріплювати виучуване, переконатись, що кожен розуміє правило, наводить самостійно приклади, і лише після цього давати класну самостійну роботу.

Вироблення орфографічних умінь і навичок має поєднуватися з розвитком мовлення. Діти охоче пишуть твори, перекази різного виду і змісту, але допускають при цьому велику кількість помилок. Тому кожній творчій роботі має передувати підготовка, спланована з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, набутих умінь тощо.

Вивчаючи зі школярами правопис, зустрічаємося з великими труднощами. Словесник насамперед вимагає знання теорії мови - так

диктує програма. Програма з української мови побудована так, що новий матеріал вивчається майже на кожному уроці, а тому не вистачає часу закріпити пройдене. Та щоб забезпечити грамотність, самого лише знання правил не досить, потрібна також різноманітна й ефективна практика письма, виконання навчально-тренувальна практика письма, виконання навчально-тренувальних вправ, які мають виробити навички безпомилково і швидко застосувати вивчені правила, працювати свідомо, адже правописна практика взаємопов'язана з постійним мисленням.

Передумовою правильного виконання різних видів завдань є стійка увага. Розсіяність – характерна психологічна особливість підлітків. Тому-то учнів насамперед слід привчати слухати, систематично й наполегливо виробляти вміння зосереджуватись під час будь-якої письмової роботи. Проте одних словесних спонукань не досить. Для цього потрібні різноманітні, добре підготовлені навчальні завдання, які активізували б думку учня. Крім того, кілька робіт учитель має перевірити на оцінку під час уроку, чим стимулюватиме дітей виконувати завдання уважно, з почуттям відповідальності.

Ефективним вважається той урок, на якому вдається досягти високої мовленнєвої активності учнів. Тому на більшості уроків необхідно йти шляхом створення проблемної ситуації та обов'язкового варіативного повторення виучуваного матеріалу. При цьому урізноманітнюю форми роботи на уроці. Серед них вдалими є такі: конкурс на краще запитання, тематичний брейн-ринг, виклад матеріалу за опорним плакатом, схематичне відтворення теми, роботи з додатковою літературою на зіставлення матеріалу та інші. Звичайно, навчання при цьому диференційоване. Великої уваги потребує індивідуальна робота, зокрема з обдарованими дітьми. Виділити можна кілька основних напрямів:

1. Забезпечення опрацювання обдарованим дітьми позапрограмної літератури.

2. Умотивований контроль за виконанням завдань підвищеної складності.

3. Додаткові індивідуальні заняття.

4. Проведення позакласних заходів.

5. Організація творчої роботи (творчі мовно-літературні конкурси, олімпіади тощо).

Значна частина учнів із задоволенням виконує завдання творчого характеру: складання розповіді за поданим початком, творів-мініатюр, створення поезії, рецензування творчої роботи та ін.

Основний метод – проблемно-пошуковий; основна вимога – наростання складності; педагогічна технологія – класно-урочна система в поєднанні з лекційно-семінарською формою, система формування і розвитку творчої особистості в поєднанні диференційованого та індивідуального навчання.

Основне завдання вчителя – у виробленні в учнів комунікативних умінь і навичок, у засвоєнні ними основних теоретичних відомостей з української мови, формуванні вміння користуватися всіма багатствами мовних і мовленнєвих засобів, засвоєнні норм української літературної мови, виробленні міцних орфографічних та пунктуаційних навичок. Водночас слід розвивати мислення учнів, формувати вміння самостійно поповнювати свої знання.

Виконання цих нелегких завдань потребує від учителя чіткої організації праці, створення власної системи викладання.

Кожен урок організовувати так, щоб знайти час і найефективніші методи, форми та види роботи для реалізації запланового.

Зіньковська Софія Віталіївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день Україна переживає надзвичайно складний період. Це безпосередньо пов'язано з вторгненням держави-агресора до нашої країни 24 лютого 2022 року. Освітній процес в умовах воєнного стану зазнав деяких змін. Однак, те, що залишається незмінним, – це актуальність національно-патріотичного виховання учнів, особливо молодших школярів, створення для них оптимальних шляхів розвитку патріотичних почуттів і формування громадянської позиції.

Аналізуючи історико-педагогічну літературу, можна помітити у численних працях тематику патріотизму. Її висвітлювали Г. Сковорода, К. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський та ін. Також сучасний стан патріотичного виховання розглядається у роботах І. Беха, О. Вишневського, П. Кононенка, Н. Косаревої, Ю. Руденка, Б. Ступарика та ін.

У всіх авторів існує власне формулювання поняття національно-патріотичного виховання, однак покликаючись на державні документи, можна зазначити, що це комплексна діяльність різних органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї та закладів освіти, яка формує у молодого покоління високу патріотичну свідомість, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [1].

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [1].

Враховуючи умови війни, необхідно знаходити нові способи формування патріотизму як фундаментальної якості молодших школярів. Також важливо пам'ятати про вікові особливості дітей та добирати доцільні методи й засоби патріотичного виховання. Задля реалізації поставленої мети впроваджують тематичні заходи, бесіди, флешмоби в урочний та позаурочний час, аби неперервно формувати соціальні та громадські компетентності в учнів.

16 березня 2022 року Президентом України було прийнято Указ про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок російсько-української війни. Щоденно о 9 годині громадяни вшановують світлу пам'ять, відвагу, героїчність подвигів тих, хто захищав незалежність, цілісність і суверенітет України [3]. Після хвилини мовчання важливо обговорити з дітьми емоції та їх відношення до ситуації. Обмінюючись ними, в учнів формується свідоме ставлення до реалій сьогодення.

На ранкових зустрічах варто обговорювати державні символи України, який сенс закладено в них та яку роль вони стали відігравати під час війни. Це формує у дітей здатність ідентифікувати українську символіку та надавати їй високої значущості в сьогоденні. Також учитель може запропонувати дослідити процес розвитку герба від часів Київської Русі до незалежності, аби діти збагнули глибину українського коріння в історичному аспекті.

Доцільно впроваджувати виховні проєкти із застосуванням літературно-музичних композицій за творами українських дитячих письменників і композиторів. Наприклад, "Рідний край, де ми живемо,

Україною зовемо”, ”Я і моя родина – казковий дивосвіт”, а також презентувати творчі роботи дітей та батьків ”Моя маленька Батьківщина”. Цікаво можна підготувати і провести фестивалі дитячої творчості ”Дякуємо ЗСУ”, ”Герої сьогодення” як презентацію подвигів військових, їхнього складного шляху та надзвичайних історій життя.

Неодмінно важливу роль відіграє волонтерська діяльність. Необхідно долучати школярів до благодійних акцій спільно з волонтерськими організаціями. Тоді в дітей формується почуття особистої значущості в суспільстві, а отже, формується взаємозв’язок із громадою, громадянським суспільством у цілому. До прикладу, неодноразово заклади освіти організовують благодійні ярмарки, де беруть участь школярі різного віку. Кожен має можливість проявити себе та допомогти військовим.

Щорічно в Україні проводяться тематичні заходи, які присвячені героїчним подвигам українських воїнів у боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України:

- до Дня пам’яті Героїв Крут;
- до Дня Героїв Небесної Сотні;
- до Дня захисника України;
- до Дня Гідності та Свободи.

Після таких заходів важливо провести рефлексію, яка має показати дітям їхню важливість у творенні нової України, донести її історико-культурні здобутки, сформувані поняття єдності та незалежності. А також усвідомити значення України серед інших держав, її роль у світовому співтоваристві, сучасну політичну ситуацію, силу та міць українського народу.

Отже, очевидно, що війна внесла значні зміни до національно-патріотичного виховання учнів. Однак, важливо пам’ятати, що саме молодший шкільний вік є сензитивним у формуванні морально-етичних, духовних, громадянсько-патріотичних та соціально-політичних якостей учнів. Можна сказати, що ”у центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни” [2, с.19]. У нашій державі патріотичне виховання базується на любові до України, ціннісному ставленні до культури та

історії, повазі до себе та співгромадян. Учитель виховує учнів в умовах шани до рідного краю, мови та свободи. Залучаючи школярів до найрізноманітніших заходів патріотичного спрямування, можна сформувати гідного громадянина незалежної України. Лише таке покоління може будувати вільну державу та сміливо йти у світле майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція національно-патріотичного виховання. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdilo-novukontseptsiyu-patriotichnogo-vyhovannya/>
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди» , 2017. 206 с.
3. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Указ Президента України №143/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729>

Зорочкіна Тетяна Сергіївна

доктор педагогічних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри початкової освіти
*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Швидкий технологічний прогрес, глобалізація та виклики сучасного світу створюють потребу у висококваліфікованих фахівцях, які володіють глибокими знаннями у галузях природничо-математичної науки, технологій, інженерії для розробки та впровадження інноваційних технологій навчання. Саме такі фахівці є

конкурентоспроможними і мають значну перевагу на міжнародному ринку праці. Тому перспективним напрямом розвитку системи освіти у XXI столітті стає STEM-освіта, яка покликана забезпечити молодь якісною фаховою підготовкою для здійснення професійної діяльності у світі інновацій та технологій.

У 2015 році Міністерство освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти спільно з представництвом компанії Intel почали впровадження напрямів STEM-освіти в навчальних закладах України. Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) (5 серп. 2020 р. № 960-р.) та затверджено «План заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року» (13 січ. 2021 р. № 131-р.). У зв'язку з цим в Україні активізувалося вивчення науковцями ключових понять та теоретичних засад STEM-освіти (Н. Балик, Я. Биковський, Г. Єльнікова, Н. Зима, О. Стрижак), змісту і напрямів впровадження STEM-освіти в освітній процес (П. Атаманчук, О. Гриньова, Н. Мірча, М. Левченко, В. Листопад) та особливостей її реалізації в закладах освіти (О. Мирончук, Н. Павчич, О. Скрипник, Г. Труханенко, Н. Форкун та інші).

У проекті Концепції STEM-освіти в Україні зазначається, що STEM-освіта – це категорія, що визначає відповідний педагогічний процес формування і розвитку розумово-пізнавальних, творчих якостей молоді, рівень яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці [2].

STEM-освіта у контексті Нової української школи має забезпечити реалізацію прав громадян України на отримання якісної освіти в умовах інтеграції української системи освіти в світовий та європейський освітній простору та забезпечувати формування ключових компетентностей в учнів: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська

компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя.

Успішному засвоєнню ключових компетентностей допоможе впровадження принципів STEM-освіти в освітній процес Нової української школи. Алже інтеграція та дослідницько-проектна діяльність є провідними принципами STEM-освіти, які перегукуються з орієнтирами НУШ [3].

Відповідно до структури загальної середньої освіти перший етап реалізації STEM-підходу відбувається у початковій ланці. Такий підхід передбачає стимулювання у молодших школярів допитливості, підтримки інтересу до навчання і пошуку знань, мотивація до самостійних досліджень, створення учнями простих приладів, конструкцій [3].

У зв'язку з цим виникає необхідність у підготовці майбутніх учителів початкової школи до реалізації в освітній процес STEM-технологій, що сприятимуть розвитку у молодших школярів дослідницьких умінь, навичок критичного мислення та вирішення проблем.

Разом з тим до таких фахівців постають вимоги:

- 1)одночасно володіти математичними і природничими науками;
- 2) бути націленими на наукові досягнення і саморозвиток у педагогічній діяльності;
- 3)володіти навичками роботи із технологіями та інжинірингом тощо.

Майбутній учитель початкової школи має бути готовим до таких організаційних заходів і форм освітнього процесу із запровадженням STEM, як:

- 1)проведення інтегрованих уроків, що передбачають практичні та відкриті дослідження;
- 2)проведення позакласних заходів STEM-спрямування;
- 3)залучення учнів до реалізації Stem-проектів (акцент здійснюється не тільки на опануванні учнями певної теми, а й на креативності подання матеріалу, науковій новизні, дизайну оформлення тощо);

4) залучення учнів до науково-дослідницької діяльності (STEM-дослідження);

5) здійснення моделювання і програмування молодшими школярами (виготовлення макетів, виробничих проєктів;

б) створення програм обчислення фізичних величин;

7) створення Lapbook учнями з теми, яка вивчається тощо. [4, с. 51].

Таким чином, одним із найважливіших завдань упровадження STEM-освіти в освітній процес початкової школи є підготовка майбутніх учителів початкової школи. Для цього потрібно озброїти майбутнього вчителя знаннями із різних освітніх областей природничих наук, інженерії, технологій і програмування, напрямів, які охоплює STEM-освіта. А також опанувати методикою застосування STEM-технологій в освітньому процесі початкової школи, здійснювати моніторинг якості освіти, упроваджувати міжпредметну інтеграцію з застосуванням новітніх технологій, формувати в учнів критичне мислення та навички самостійного здобуття знань, командної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багашова, В. STEM-освіта – від уроку до інновації. *Наук. зап. Малої акад. наук України. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. НАН України*, Нац. центр «Мала акад. наук України». Київ, 2017. Вип. 10. С. 183–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snjasu_2017_10_21

2. Концепція розвитку STEM-освіти до 2027 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-uhvaliv-konsepciyu-rozvitku-stem-osviti-do-2027-roku> (дата звернення: 09.10.2023 р.)

3. Матвієнко О. В. Елементи технології STEM-освіти на уроках математики в початкових класах. *Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*. Київ : Видво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 30. С. 123–127. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/31913/1/Matvienko_Fatych.pdf (дата звернення: 09.10.2023 р.)

4. Мірча Н. Зміст і напрями організації освітнього процесу із запровадженням STEM-навчання задля формування компетенцій учнів. *Наук. зап. Малої акад. наук України. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. НАН України, Нац. центр «Мала акад. наук України».* 2019. Вип. 15. С. 50–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snjasu_2019_15_11 (дата звернення: 09.10.2023 р.)

Іовхімчук Наталія Володимирівна
канд. філол. наук, доцент
Савчук Тетяна,
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ВЖИВАННЯ ВИРАЖАЛЬНИХ МОВНИХ ЗАСОБІВ

Формування в здобувачів початкової освіти умінь і навичок користуватися мовними засобами у процесі сприймання, розуміння і продукування текстів усної і письмової форм є провідною метою навчання української мови, яка пов'язана зі складними мотиваційними процесами, що супроводжуються здатністю до мовленнєвої діяльності на основі уяви, яка сприяє кращому засвоєнню виражальних мовних засобів і формуванню вмій свідомо ними користуватися під час спілкування.

Розвиток уяви в свою чергу впливає на формування уявлень (зорових, слухових, мовленнєвих). Зорові уявлення відіграють важливу роль у засвоєнні учнями мовленнєвих знань. Зокрема, читання, письмо, навички орфографії потребують передусім утворення в них зорових уявлень. Слухові ж уявлення, як стверджує Г. Костюк, відображають звукові властивості предметів і явищ об'єктивної діяльності, серед них важливе місце посідають мовні та

музичні уявлення [2, с. 27].

Мовленнєві уявлення відображають фонетичну сторону мови, тобто звуковий склад слів, а також тембр голосу й інтонацію розмови. Вони мають важливе значення для засвоєння рідної мови, зокрема, формування орфоепічних навичок, опанування виразного читання, що є складовими формування мовленнєвої компетенції у процесі засвоєння виражальних засобів української мови. Важливу роль у вираженні емоцій відіграють виражальні мовні засоби, за допомогою яких досягається не тільки виразність висловлювання чи емоційність спілкування, а й може послаблюватися або посилюватися ефективність мовлення (наприклад, за допомогою допоміжних виражальних засобів – міміки, жестів тощо).

Мовленнєва діяльність супроводжується певними мисленнєвими діями, що є основним видом розумових дій. Тільки поняттєвий тип мислення протікає в мовних формах, воно розвивається одночасно з процесом оволодіння рідною мовою. Тому дитина, оволодіваючи мовленням, спочатку не спирається на мислення, тобто опановує мовлення інтуїтивно. Вивчення мови в школі дозволяє спиратися на мислення. Ось чому методика вважає доцільним навчати дітей мови й розвивати мовлення на основі усвідомлення операцій з мовним матеріалом і з опорою на розумові дії.

Необхідність розуміння слухачем мовленнєвого повідомлення з метою вираження власної думки припускає продуктивне осмислення мовленнєвого повідомлення, зіставлення всього його викладу.

Читання також відіграє неабияку роль у процесі засвоєння виражальних мовних засобів: уміння швидко і свідомо читати є однією з найнеобхідніших умов формування мовленнєвої компетентності молодших школярів. Окрім того, під час читання відбувається поповнення словникового запасу школярів, ознайомлення з виражальними засобами рідної мови (фонетичними, лексичними, морфологічними, стилістичними) безпосередньо у художніх текстах, які виконують роль взірцевих, зокрема у текстах розмовного та публіцистичного стилів. Без вироблення навичок аудіювання і читання не відбувається подальшого відтворення мовлення, а без акценту на

вживанні виражальних мовних засобів у тексті неможливим є раціональне використання цих засобів у побудові висловлювання, а це, відповідно, призводить до низького рівня мовленнєвої компетенції школярів.

Однак для успішного формування мовленнєвої компетенції школярів особливо необхідно активізувати психологічні механізми породження мовлення, у процесі якого і формуватимуться вміння відбирати виражальні мовні засоби для висловлення певної думки. Найскладнішим є поєднання всіх видів виражальних мовних засобів, яке властиве писемному мовленню – самостійній цілісній цілеспрямованій мовленнєвій структурі, що забезпечує спілкування за допомогою тексту. Під текстом розуміємо письмове “висловлювання, яке складається з кількох речень, має певну змістову і структурну форму” [1, с. 188].

Для успішної мовленнєвої діяльності учень повинен володіти певними знаннями: для сприйняття мовлення (слухання, читання) необхідними є знання, що допомагають пізнавати мовні форми та співвідносити їх з позамовною діяльністю; для породження мовлення (говоріння, письмо) необхідно володіти тими знаннями, які допомагають відбирати потрібні одиниці мови і використовувати їх з урахуванням змісту мовлення, ситуації спілкування. Це означає, що під час сприйняття мовлення учні повинні розпізнавати виражальні мовні засоби, а під час його породження – раціонально ними користуватися для побудови висловлювання (тексту).

Мовні знання формуються паралельно й у взаємозв'язку з уміннями і навичками користуватися виражальними мовними засобами у процесі мовленнєвої діяльності. Мовленнєві вміння в усіх видах мовленнєвої діяльності пов'язані з емоціями, уявленнями, мисленням. У рецептивному мовленні, коли пізнаються форми мови та їх значення, потрібно співвідносити ці форми з позамовною дійсністю, глибоко вникати у підтекст мовлення. А в процесі породження мовлення треба орієнтуватися в позамовній дійсності, в умовах спілкування і вміло добирати засоби мови (у тому числі й виражальні) для побудови мовлення кожного разу по-новому, тобто відчувати,

уявляти, мислити.

Ефективність роботи над уживанням здобувачами початкової освіти виражальних мовних засобів у текстах розмовного, художнього та публіцистичного стилів залежить від урахування психологічних особливостей їхнього розвитку сприйняття. Це такі особливості: суперечливість у розвитку емоційної сфери; збільшення інтелектуальних можливостей; розвиток комунікативних здібностей.

Знання цих особливостей допоможе словеснику у роботі над уживанням учнями початкових класів виражальних мовних засобів у текстах розмовного, художнього та публіцистичного стилів, правильно спрямовувати пізнавальну діяльність учнів у процесі роботи над творами художньої літератури і мовними явищами, сприятиме ефективнішому розв'язанню завдань виховання всебічно розвиненої, емоційно вихованої, активної, творчої особистості.

Отже, формування мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів у процесі опрацювання виражальних мовних засобів – складний багаторівневий процес. Успішним цей процес буде лише за умови розвитку виразного й образного мовлення учнів, оскільки ці динамічні індивідуальні процеси передбачають свідоме користування виражальними мовними засобами для передачі думки та відбивають рівень сформованості мовленнєвих умінь і навичок, що виявляється в мовленнєвій діяльності особистості і є одним із чинників загальної культури людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів. К. : Вища шк., 1985. 360 с.
2. Костюк Г. С. Психологія. Підручник для вузів. К. : Вища шк., 1988. 252 с.

Ішутіна Олена Євгенівна
канд. педаг. наук, доцент,
*доцент кафедри теорії і практики
початкової освіти,
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД КОНЦЕПТУАЛІЗІЇ МЕДІАПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Сучасна освіта із обов'язковістю передбачає інтенсивне використання сучасних цифрових технологій та засобів масової комунікації, уможлиблює визначення мети освіти у формуванні особистості в інформаційному суспільстві. Відповідно, сьогодні проблема медіаосвіти є в центрі уваги науковців, чиї дослідження торкаються зокрема і питання медіапедагогічної компетентності вчителя. Європейський досвід у концептуалізації цієї компетентності вчителя визначається рядом ключових аспектів, які сприяють розвитку медіаосвіти та підвищенню якості навчання.

Зазначимо, що медіакомпетентність особистості являє собою сукупність знань, умінь і навичок, спрямованих на оволодіння кваліфікованою, самостійною, творчою й соціально відповідальною дією щодо медіа; здатність передавати, оцінювати, аналізувати, синтезувати повідомлення в різних формах; досвід, застосований у сфері медіа, який спонукає особистість до самоосвіти, саморозвитку; здатність гармонійної співвідносності медіа й особистості з метою компетентного розуміння змісту медіатекстів. Однак, медіакомпетентність учителя потребує уточнення цього поняття з огляду на специфіку його професійної діяльності.

Європейський Союз сприяв розробці моделі медіакомпетентності для вчителів, запропонувавши рамку цифрової компетентності для освітян DigiCompEdu [3], яка була розроблена на дискусій і консультацій між експертами та практиками, а також досліджень наукових джерел і аналізу практичних інструментів цифрової освіти.

Модель компетентності розрахована на вчителів у всіх освітніх секторах і тому не спеціалізується на певній конкретній сфері.

Модель складається з 22 аспектів медіакомпетентності у шести сферах: професійне залучення, цифрові ресурси, оцінювання, викладання та навчання, розширення можливостей учнів і сприяння розвитку цифровій компетентності учнів. На основі цього сформульовано шість рівнів компетентності від A1 до C2.

Загалом, у DigiCompEdu простежується розуміння (цифрових) медіа як відповідного інструменту для освіти і передбачено формування навичок педагогів застосовувати ці інструменти для проєктування освітнього середовища та збагачення педагогічної практики. У той же час розробники DigiCompEdu зосереджуються лише на ролі цифрових медіа в процесі поширення знань, здебільшого без урахування можливостей полегшити підготовку чи оцінку навчальних заходів, сприяти налагодженню комунікації з учнями. Тим не менш, DigiCompEdu є важливим ресурсом для опису медіакомпетентності вчителів [3].

M. Rohs, B. Schmidt-Hertha, K. J. Rott, R. Bolten пропонують термін «медіапедагогічна компетентність», під яким розуміють готовність і здатність педагога відповідально використовувати цифрові медіа в контексті викладання і навчання [4].

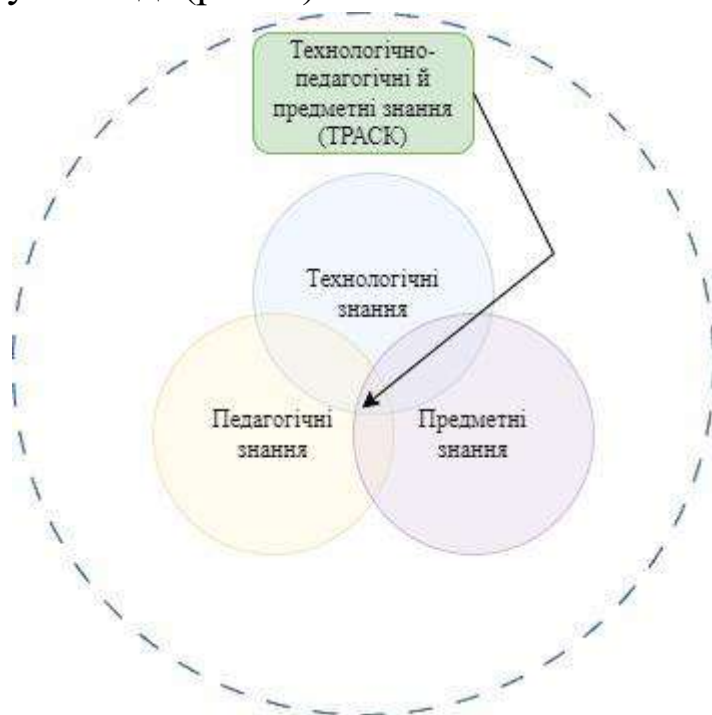
D. Aparicio González, F. Tucho & R. Marfil-Carmona [1], аналізуючи медіакомпетентність студентської молоді Іспанії, виокремлюють у цьому понятті 6 різних вимірів: мова; технології; процеси взаємодії; творчі та дифузійні процеси; ідеологія; цінності та естетика, – кожен з яких розвивається як окремо, так і комплексно з іншими під час навчання в університеті.

Крім того, модель медіапедагогічної компетентності для вчителів-стажистів, розроблена S. Blömeke, була вдосконалена G. Tulodziecki та S. Grafe [5], які схарактеризували чотири компоненти: уміння застосовувати медіа для викладання та навчання (медіадидактична компетентність); готовність до розвитку медіакомпетентності учнів з урахуванням структури медіакомпетентності та способів розвитку її компонентів; можливість використовувати цифрові медіа для

застосування інновацій на рівні організаційного розвитку у своїх школах; загальна медіакомпетентність учителів як центральна передумова для преших трьох аспектів.

Модель медіапедагогічної компетентності, представлена в дослідженні М. Rohs, В. Schmidt-Hertha, К. J. Rott і R. Bolten [4], описує аспекти, пов'язані з медіа, із ширшою педагогічною спрямованістю. Важливим у моделі є те, що вона розглядає необхідність враховувати, що медіапедагогічна компетентність не може бути окремою, а базується на більш загальних педагогічних і пов'язаних із медіа компетентностях, як описано в моделі Technological Pedagogical And Content Knowledge (TPACK) [2].

Модель TPACK [2] розрізняє три основні сфери знань вчителів: предметні знання у сфері медіа, загальнопедагогічні знання і технологічні знання, які зосереджуються на навичках використання медіа в загальному вигляді (рис. 1).

Рис. 1. Схематичне представлення моделі Technological Pedagogical And Content Knowledge (TPACK)

У моделі медіапедагогічної компетентності для освітян М. Rohs, В. Schmidt-Hertha, К. J. Rott і R. Bolten [4] ці виміри називають загальною компетентністю, предметною компетентністю, дидактичною компетентністю та загальною медіакомпетентністю.

Науковці підкреслюють важливість знання змісту і виокремлюють предметну дидактичну компетентність, яка, як і інші згадані компетентності, не належить до основних аспектів медіапедагогічної компетентності, але, на думку М. Rohs, В. Schmidt-Hertha, К. J. Rott і R. Volten [4], її слід розглядати як необхідну основу для медіапедагогічної компетентності освітян.

Узагальнюючи підходи, описані в дослідженнях [2; 4], зазначимо, що ТРАСК є інтеграційним підходом, що поєднує триєдину компетентність: технологічну (Technological Knowledge), педагогічну (Pedagogical Knowledge) та змістову (Content Knowledge). Щодо медіапедагогічної компетентності вчителя ця модель розширюється та враховує особливості роботи з медійними ресурсами та засобами, увиразнюючись у таких елементах:

1. Змістова компетентність (Content Knowledge – СК): це знання вчителя про конкретну предметну область, зокрема предметні знання та обізнаність у відповідних медіаресурсах, які можуть бути використані для навчання. Учителю важливо розуміти, які медіаресурси найкраще підходять для конкретного уроку або теми.

2. Педагогічна компетентність (Pedagogical Knowledge – ПК): це знання вчителя про те, як ефективно викладати та керувати навчальним процесом. У медіапедагогіці вона включає педагогічні методи та стратегії, які підтримують використання медіаресурсів для досягнення навчальних цілей, а також уміння сприймати й аналізувати потреби та можливості учнів.

3. Технологічна компетентність (Technological Knowledge – ТК): це знання вчителя про технології та інструменти, які можуть бути використані для роботи з медіа. Учителю потрібно розуміти, як користуватися різними медіатехнологіями й медіазасобами (ПК, програми, цифрові камери, інтернет-ресурси тощо).

4. Медіакомпетентність (Media Knowledge – МК): це специфічні знання вчителя про медіаграмотність та медіакультуру, які передбачають розуміння медійних форматів, медіаплатформ, а також здатність аналізувати медіаконтент з критичної точки зору та сприймати медіаповідомлення в контексті суспільства.

Отже, медіапедагогічна компетентність за підходом ТРАСК – це інтегрована компетентність учителя, що об'єднує всі зазначені вище компоненти. Учитель зі сформованою медіапедагогічною компетентністю може поєднувати знання про зміст, педагогіку, технології та медіаграмотність, щоб створити ефективні та інноваційні уроки в певній предметній галузі.

Ця модель допомагає вчителям розуміти важливість інтеграції медіа в освітній процес та надає засоби для розвитку необхідних компетентностей. Вона підкреслює, що успішне впровадження медіа в освіту вимагає не лише знання технологій, але і розуміння педагогічних принципів та змістових аспектів, а також уміння аналізувати та критично оцінювати медіаконтент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aparicio González D., Tucho F. & Marfil-Carmona R. The dimensions of media competence among Spanish university students. *Icono* 14. 2020. 18 (2). P. 217–244. DOI: 10.7195/ri14.v18i2.1492
2. Mishra P., & Koehler M. J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers college record*. 2006. Vol. 108(6), P. 1017–1054.
3. Redecker C. European framework for the digital competence of educators. Luxembourg: European Union. 2017.
4. Rohs M., Schmidt-Hertha B., Rott K. J., Bolten R. Measurement of media pedagogical competences of adult educators. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*. 2019. Vol. 10, No. 3. P. 307–324. DOI 10.3384/rela.2000-7426.ojs393
5. Tulodziecki G., & Grafe S. Approaches to Learning with Media and Media Literacy Education – Trends and Current Situation in Germany. *Journal of Media Literacy Education*. 2012. Vol. 4(1). P. 44–60.

Калутова Лариса Василівна
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Науковий керівник:
доктор пед. наук, проф.,
завідувач кафедри фахових методик
та інноваційних технологій
у початковій школі **Комар О.А.**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ

Проблема формування культури спілкування у тій чи іншій мірі виникала протягом усього розвитку суспільства. Спілкування є невід'ємною частиною контактування людей. Упродовж свого життя кожному з нас доводиться спілкуватися із найрізноманітнішими особистостями. Через комунікацію люди пізнають світ й виражають власні думки, реалізують потребу один в одному. Комунікація дозволяє організувати людині різноманітні види діяльності, як теоретичні, так й практичні. У спілкуванні здійснюється обмін інформацією, взаємний вплив однієї особистості на іншу. Спілкування впливає на фізичний та духовний розвиток людини, формує її як соціальний об'єкт. Саме комунікування є однією із першочергових потреб людини, в ході якої відбувається не лише розвиток суспільства, а й формування певних норм та правил спілкування.

Протягом десятиліть кожна нація виробляла певні зразки поведінки, що відповідали її менталітету та взаємодії людини з суспільством. Правила згодом переростали у суспільні норми, які можуть суттєво відрізнятися не лише у різних націй, а й у різних спільнотах, так мовний етикет завжди характеризується етнічними особливостями, національною самобутністю. Що стосується мовного етикету українців, то він відображає такі риси нашої нації, як благочестя, повагу до батьків, жінок, демократію, емоційність, естетику та інші. Життєвий досвід, який поступово набувається,

дозволяє вирішувати будь-які повсякденні проблеми. Однак насправді лише одиниці людей самостійно відкривають правила спілкування, які допомагають уникнути додаткових труднощів у стосунках з іншими людьми. У процесі комунікації формуються не тільки когнітивні здібності людини, але й невід'ємні компоненти психічного життя: самооцінка, самосвідомість, усвідомлення власного «Я» та відчуття своєї особистості в будь-якій життєвій ситуації, критерії ставлення до інших людей тощо.

Мовний етикет має велике значення для життєдіяльності суспільства і для функціонування мови. Саме тут найбільш яскраво виявляється стан мовної культури, духовні цінності, етнічні риси суспільства, рівень стосунків між людьми. Етика спілкування полягає не тільки у нормативному застосуванні формул мовного етикету у стандартних етикетних ситуаціях, вона охоплює комунікативну поведінку людини загалом. І чим вища у людини загальна культура, тим вища її культура спілкування з іншими.

У ранньому віці дитини закладаються основи особистісної культури, у тому числі й культури спілкування. Маючи певну базу, людина протягом усього життя прагне вдосконалити свою культуру. До цього її спонукає бажання постійно відкривати щось нове та незнайоме. Якщо культура спілкування закладена в людині з дитинства і стає її нормою життя, то вона буде проявлятися на підсвідомому рівні. Мовний етикет формує поведінку людини – спонукає її поводитися певним чином відповідно до конкретної ситуації, в якій можна дуже чітко побачити вплив мови на людину, на її вчинки.

Психологи і педагоги стверджують, що спілкування лежить в основі нормального психічного розвитку особистості учня початкової школи. Учні початкових класів потребують не лише фізичного комфорту, вони вже прагнуть спілкуватися з дорослими доступними їм засобами, тому що кардинальною умовою і провідним фактором розвитку дитини є спілкування. Одним із засобів людського спілкування є мова – система словесних знаків, що використовуються як форма існування, засіб засвоєння та передачі суспільно-історичного

досвіду людства. Знаючи мову, люди обмінюються думками, розуміють одне одного та взаємодіють. Словесне спілкування здійснюється за допомогою мовлення (практичне використання мови для спілкування), засобами якого є слова. Мова є значущим засобом спілкування в людському суспільстві. Оскільки будь-яке повідомлення не залишає людину байдужою, спілкування завжди включає емоції – невербальне спілкування.

Культура спілкування, на переконання А. Макаренка, відображається стилем і тоном колективу, основними ознаками якого є:

- 1) звичка гальмування: здатність перестати сперечатися, поступатися, контролювати емоції, стримуватися;
- 2) здатність відчувати оточуючих;
- 3) почуття власної гідності, яке повинно проявлятися в доброзичливості;
- 4) постійна енергія, життєрадісність, відсутність конфліктів, незадоволення на обличчі [2, с. 210].

Джерелом творчості В. Сухомлинського була народна педагогічна мудрість, навчання і виховання багатством рідної мови. У його працях «14 Законів дружби», «Десять не можна», «Дев'ять негідних речей» розкривається зміст і методика роботи з виховання в учнів молодшого шкільного віку поважного ставлення до людей і обов'язку перед ними.

Зважаючи на те, що у сучасних умовах важливою ланкою системи освіти стає всебічний розвиток дітей: вміння знайти правильне вирішення різних міжособистісних та міжкультурних ситуацій, творчий розвиток, здоровий спосіб життя, знання правової бази та самоорганізації [1, с.32-34], перед сучасним педагогом постала проблема пошуку методів та прийомів формування мовленнєвої культури учнів молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnik для вчителя: підручник. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.

2. Лузан П. Г., Васюк О. В. Історія педагогіки та освіти в Україні: навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: ДАКіМ, 2010. 296 с.

Камлук Анастасія Миколаївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА»

За сучасних умов розвитку суспільства надзвичайно важливими є навички: досягати успішної адаптації в соціальному середовищі, здійснювати ефективну комунікативну і предметну діяльність, забезпечувати психологічно комфортну взаємодію і досягати взаєморозуміння. Означені здатності складають зміст комунікативної культури особистості.

Вітчизняний педагог Л. Ткаченко *комунікативну культуру особистості* трактує як результат інкультурації і показник «культурної адаптованості» особистості, її «вписаності» в систему культури, що дозволяє розглядати її в контексті соціально-культурних процесів, що має вияв: у психологічній готовності особистості до взаємодії в межах єдиного культурного середовища; мірі розуміння нею змістовного наповнення та комунікативної ролі певної системи знаків як на раціональному, так і на емоційно-чуттєвому рівнях; психологічному комфорті; можливості самореалізації особистості в межах даної культури [3, с. 89].

Комунікативна культура є однією із найважливіших якісних характеристик особистості, що дозволяє реалізувати її потреби у соціальному визнанні, повазі, самоактуалізації, допомагає успішному процесу соціалізації.

Комунікативна культура, на думку О. Шестобуз, «залежить від усіх сфер психіки особистості: пізнавальної, емоційної, вольової, мисленнєвої, мовленнєвої, але особливо органічно – з її мотиваційною сферою, яка виступає психологічним підґрунтям набуття комунікативних знань, вмінь і навичок, розвитку морально-комунікативних якостей» [4, с. 3].

У процесі формування комунікативної культури важливим є саме період молодшого шкільного віку, головною особливістю якого є зміна соціальної позиції дитини. Остання приступає до систематичного навчання, стає членом шкільного і класного колективу, змінюються її відносини з дорослими. Нормований світ соціальних стосунків потребує нових моральних якостей, організованості, відповідальності, сформованості контрольних-оцінних навичок. У молодшому шкільному віці відбувається перебудова всієї системи ставлень дитини до дійсності; вона починає осягати принципи і правила, за якими відбувається спілкування людей.

У контексті формування комунікативної культури молодшого школяра важливими є такі комунікативні якості:

- *змістовність*, що потребує вміння виокремлювати головне, розміщувати фактичний матеріал у висловлюванні в потрібній послідовності;

- *логічність* – вміння послідовно, обґрунтовано викладати думки;

- *зв'язність* – вміння взаємопов'язано викладати частини змісту, теми;

- *точність* – вміння добирати для передавання інформації найбільш влучні вербальні засоби, зумовлені метою висловлювання, передавати суть;

- *чіткість* – вміння точно передавати істотне, формулювати висновки;

- *багатство мовних засобів* – здатності до опанування й гармонійного використання різноманітних лексичних, граматичних і стилістичних засобів;

- *зрозумілість* – вміння доступно викладати думку;

– *правильність* – вміння викладати думки відповідно до мовної норми;

– *виразність* – вміння відмовлятися від мовленнєвих стереотипів, а також добирати вислови згідно з комунікативною ситуацією тощо [1; 2].

Під *комунікативною культурою молодших школярів* ми розуміємо багатоаспектне особистісне утворення, що є результатом взаємодії внутрішніх (комунікативний потенціал, що включає комунікативні здібності, комунікативну активність, комунікативні властивості, комунікативну компетентність) та зовнішніх (мовний етикет, комунікативні норми та традиції, що регулюють спілкування у соціумі та в своїй сукупності утворюють комунікативну поведінку) факторів.

Комунікативна культура молодшого школяра передбачає певний досвід, що складається із компонентів: *ціннісний досвід* – інтереси, ідеали, переконання, норми, що орієнтує зусилля учнів на формування комунікативної культури; *досвід рефлексії* – співвідношення знань про свої можливості, самого себе з вимогами дійсності; *досвід звичайної активізації* – адаптація до певної ситуації спілкування, взаємодії, змін умов, орієнтація на визначені умови в досягненні успіху; *операційний досвід* – комунікативні уміння, а також уміння саморегуляції; *досвід співробітництва* – формується у взаєминах і спілкуванні вихованців з ровесниками, іншими людьми, сприяє об'єднанню зусиль, спільному вирішенню завдань та передбачає взаємодію [1, с. 65].

Тож компонентами комунікативної культури молодших школярів є:

1) *комунікативні здібності* (властивості особистості, що забезпечують здатність до взаємодії з урахуванням комунікативних можливостей співрозмовника – мовних, мовленнєвих, комунікативних);

2) *комунікативні якості* (соціально значущі, стійкі особливості поведінки особистості в спілкуванні – емпатія, толерантність, такт і рефлексія);

3) *комунікативна активність* (готовність особистості діяти адекватно до комунікативної ситуації за власною ініціативою).

Комунікативна культура молодших школярів – це інтегральне особистісне утворення, що базується на сукупності лінгвістичних та риторичних знань, умінь і навичок, позитивного досвіду мовленнєвої поведінки, емоційно-ціннісного ставлення до культури; сприяє успішній адаптації до різноманітних життєвих ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра. Київ : Міленіум, 2006. 336 с.
2. Тернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження : монографія. Житомир : Вид-во ПП «Рута», 2008. 300 с.
3. Ткаченко Л. В. Формування комунікативної культури молодших школярів. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія «Філологічні науки»*. 2018. Вип. 5. С. 85–95
4. Шестобуз О. Вікові особливості формування комунікативної культури молодших школярів. *Perspective innovations in science, education, production and transport*. 2016. URL: <https://sworld.com.ua/konfer45/50.pdf> (дата звернення: 19.09.2023).

Каптур Галина Антонівна

канд. філол. наук, доцент,

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

м. Луцьк, Українка

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасні вимоги українського суспільства до якості освіти зумовили актуалізацію проблеми підготовки педагогічних працівників зі сформованою професійною компетентністю, провідне місце в якій належить високому рівню культури мовлення. Метою модернізації змісту шкільної освіти, згідно з законодавчими й нормативними

документами (Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», Державний стандарт вищої освіти, Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року») [2], стало формування мовленнєво-мовної особистості, здатної на основі засвоєних норм усного і писемного спілкування вільно використовувати мовні засоби в різних професійних ситуаціях.

Проблема культури мовлення проявляється в таких основних аспектах: багатство, впливовість, нормативність, адекватність, естетичність, поліфункціональність мовлення та ін. Н. Бабич, зокрема, виокремлює такі складники культури мовлення: правильність, точність, логічність, багатство, чистота, доречність, достатність (поняття кількості мовлення), виразність, емоційність [1, с. 38].

Мовлення людини, особливо вчителя початкових класів, повинне бути своєчасним, цілеспрямованим, переконливим, виразним, а найголовніше – чистим, нормативним. Нормативність мови, її відповідність з вимогами – це культура мови, яка розробляє правила вимови, наголошування, побудови словосполучень і речень та вимагає від мовців їх дотримання [5, с. 12].

Зауважимо, що майбутній учитель повинен вміти швидко схоплювати необхідну інформацію, осмислити її для подальшого використання й передачі, вміти створювати монологи, вести діалоги та керувати процесом спілкування у межах своєї компетенції» [4, с.5]. Як відомо, слово є одним із інструментів професійної педагогічної діяльності. Значною мірою від того, наскільки є багатим активний словник мовця, рівень його загальної культури, техніка мовлення, залежать професійна майстерність, імідж та успіх у реалізації освітніх завдань.

Охарактеризуємо основні комунікативні ознаки культури мовлення. *Правильність* – одна з найголовніших комунікативних ознак мовлення; це дотримання закріплених у літературній мові норм. Правильність мовлення – це базова вимога культури мовлення, її основа. Правильність мовлення є, по суті, об'єктом шкільного навчання, адже знання про мову й культуру усного та писемного

мовлення закладаються у шкільному курсі вивчення рідної мови. Формування навичок правильного мовлення передбачено програмою.

Із правильністю та нормативністю мовлення тісно пов'язана його чистота. *Чистота мовлення* виявляється у безпомилковому мовленні на лексичному, стилістичному, орфоепічному рівнях. А критерійним показником чистого мовлення є вживання літературного слова. Нечистим вважається мовлення, в якому наявні діалектизми, жаргонні слова, іншомовні слова тощо.

Чистота мовлення характеризується правильною літературною вимовою, відсутністю акценту (орфоепічний аспект); позалітературних елементів: діалектизмів, вульгаризмів, канцеляризмів, плеоназмів, штампів, слів-паразитів (слововживання); відповідності інтонації змісту та експресії висловлення, підборі правильного тону розмови (інтонаційний аспект).

Важливою комунікативною ознакою культури мовлення, яка пов'язана зі свідомістю людини є *точність*. Характеристиками точного мовлення є уважне ставлення до мови, правильний вибір слова, добре знання відтінків значень слів-синонімів, правильне вживання фразеологізмів, крилатих висловів, чіткість синтаксично-сміслових зв'язків між членами речень [4, с. 52].

Окрім цього, наступним критерієм культури мовлення є його закономірність, послідовність, вмотивованість, тобто *логічність*. Мовлення, яке підпорядковане законам логіки, яке формується на рівні мислення – мова – мовлення закладає основи точного й логічного мовлення. З чого можна зробити практичний висновок: погане мовлення є, насамперед, наслідком поганого мислення і лише потім – поганих знань мови. А отже, щоб навчитися добре висловлювати свої думки, треба навчитися добре мислити.

Багатство й різноманітність мовлення характеризується великою кількістю слів у мові, визначає рівень словникового запасу мовця. Щодо співвідношення багатства і культури мовлення, то вона формується різноманітністю лексико-фразеологічного запасу, фонетико-інтонаційною виразністю, різними способами поєднання

слів і словосполучень у реченні, різними способами та засобами вираження думки.

Наше мовлення може буде багатим і різноманітним за умови *роботи зі словниками*: тлумачним, фразеологічним, іншомовних слів, проте лексичне й фразеологічне багатство мовлення формується не лише за допомогою словника, а ще варто досліджувати мовлення письменників, запозичувати з нього слова, крилаті вислови, прислів'я і приказки.

Не менш важливою комунікативною ознакою культури мовлення є *доречність*. Через доречність відображаються точність, логічність, виразність, чистота мовлення в цілому. Доречність мовлення характеризується добром мовних засобів, які відповідають змісту та характеру експресії повідомлення.

Отже, культура мовлення – це нормативність і правильність викладу інформації, шляхом репрезентації чистого, точного, логічного доречного висловлювання відповідно до умов і вимог конкретної ситуації. Поняття «культура мови» словник мовознавчих термінів подає так: культура мови – це ступінь відповідності нормам орфоєпії, слововживання; здатність наслідувати ліпші зразки у власному індивідуальному мовленні [3, с. 16]. Таким чином, блискуче володіння мовою, її нормами у процесі живомовної практики людини й розкриває її культуру мовлення.

Найголовнішою ознакою літературної мови є її унормованість, адже мовні норми є обов'язковими для всіх носіїв. Розрізняють мовні норми:

- орфоєпічні – регулюють правильну вимову звуків, словосполучень та наголошування у словах;

- лексичні – врегульовують вибір уживаних слів у властивому їм значенні та правильне поєднання їх за змістом у словосполученні й реченні;

- граматичні – врегульовують правильність творення й уживання слів та їх форм, правильну побудову словосполучень й речень;

- стилістичні – регулюють уживання мовних засобів відповідно до їх стилістичного забарвлення й стилю мовлення;

- орфографічні – регулюють правильний запис слів;
- пунктуаційні – регулюють правильну розстановку розділових знаків [5, с. 32].

Необхідно наголосити, що важливим чинником формування культури мови майбутніх учителів у контексті модернізації освіти стало впровадження перспективних інноваційних освітніх технологій розвитку, навчання, викладання у закладі вищої освіти. Використання їх поруч із традиційними технологіями суттєво оптимізує процес мовної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Якісні показники традиційних технологій, зокрема, чітка організація педагогічного процесу, науковість навчального матеріалу; планомірний ідейно-емоційний вплив викладача; послідовна, логічно структурована подача навчального матеріалу, врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів, орієнтація на розвиток пам'яті (запам'ятовування і відтворення) тощо, забезпечують можливість якісної передачі викладачем мовного матеріалу. Водночас інтенсифікація викладання дисциплін, спрямованих на культуромовну підготовку вчителя, зокрема, мови професійного спілкування, відбувається шляхом упровадження інноваційних освітніх технологій, що забезпечує подолання негативних процесів, властивих для традиційних форм навчання, передусім, пригнічення ініціативи, однаковий підхід до всіх студентів, орієнтацію на формування техніки шаблонного мовлення, відсутності пріоритету навчання, творчому використанню засобів мовної виразності тощо.

Упровадження інновацій в освітній процес вищої школи забезпечує використання освітніх технологій, метою яких є підвищення якості організації навчальної діяльності та оптимізації засвоєння практичних умінь майбутніми фахівцями.

Вища педагогічна освіта орієнтована на виховання культури мовлення майбутнього фахівця, покликана забезпечити формування національно-мовної особистості та мовленнєвої компетентності майбутнього педагога. Формування мовнокомунікативної компетенції є невід'ємною складовою фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів, професіоналізм якого визначається здатністю

засвоїти основи мовленнєвої культури і стати національно-мовною особистістю. Важливе значення в цьому процесі належить усвідомленню значення культури мовлення у майбутній фаховій діяльності та умінням дотримуватися норм української літературної мови, користуватися її виражальними засобами з урахуванням умов і завдань професійної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1994. с. 231.
2. Вітюк В.В. Культура мовлення як основа правописної грамотності майбутніх учителів початкової школи. *Освітній простір України*. 2019. Том 17. С.229-236.
3. Ганич Д. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
4. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: навч. посібник. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2008. 54 с.
5. Пентилюк М., Маруніч І., Гайдаєнко І. Ділове спілкування та культура мовлення: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 224 с.

Климчук Вікторія Іванівна

здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доцент **Казьмірчук Н.С.**

*Вінницький державний
педагогічний університет*

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

На сьогодні в українській освіті існує проблема, яка полягає в оптимізації освітнього процесу початкової школи. Саме вона виступає тією базою, яка опирається на подальшу організацію виховання та навчання молодших школярів. В учнях потрібно формування вміння запам'ятовувати матеріал не механічно, а з розумінням сенсу, вміти аргументувати свою відповідь, логічно міркувати, працювати самостійно. Позитивним результатом буде, якщо під час проведення уроків математики використовувати інтерактивні технології навчання.

У Національній доктрині розвитку освіти України XXI столітті наголошується, що у системі освіти має забезпечуватися всебічний розвиток особистості. Виявлення на ранніх термінах задатків і здібностей, формування інтересів і потреб, сучасного світогляду, навичок самостійного наукового пізнання, оволодіння засобами практичної та пізнавальної діяльності. Ці завдання реалізуються в школі під час вивчення учнями різних предметів, зокрема української мови та математики [4, с. 12].

Як виділено у Концепції Нової української школи два цикли початкової освіти. Перший цикл полягає початкової освіти в адаптації дитини до нового освітнього середовища, до шкільного життя: активного, пізнавального, цікавого (адаптаційно-ігровий період). Основні орієнтири організації освітнього процесу в цьому циклі

визначено такі: – найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожній дитині впевненість і мотивацію до пізнання [5].

Теоретичний і практичний курс методики навчання математики в початковій школі у свої працях досліджували відомі науковці-методисти Б. Дрозд, М. Козак, О. Комар, Г. Коберник, Д. Клименченко, О. Корчевська, О. Нікуліна, Г. Мартинова, О. Митник, І. Хом'юк та багато інших.

Як зазначено в енциклопедії освіти *пізнавальна самостійність* розкривається як «сформованість потреби та вміння самостійно мислити, здатності орієнтуватися в новій пізнавальній ситуації, самому бачити питання, задачу, віднаходити шляхи їх вирішення» [3, с. 680].

Активізація пізнавальної діяльності відбувається під час використання різноманітних прийомів інтерактивного навчання, а саме: «Акваріуму», «Кола ідей», «Мозкового штурму», «Мікрофону», «Навчаючись – учусь», «Займи позицію» тощо. На уроках математики вчитель початкової школи постійно має здійснювати інтелектуально-емоційну підтримку молодших школярів на основі авансування. Саме такий підхід передбачає віру в здібності й успіхи дітей, що в подальшому впливає на розвиток їх пізнавальної самостійності.

Для розвитку пізнавальної самостійності доречним буде застосування гри «Шифрувальники» (робота в парі). Суть гри полягає в зашифруванні та розшифруванні будь-якого слова в довільному порядку за алфавітом. Кожна з літер абетки закодовується відповідною цифрою. Дана гра дає можливість зашифрувати епітети та цитати до уроків математики. Часто застосовуються у проведенні вікторин і брейн-рингів. Наприклад:

М О К І Д С

6 4 2 5 3 7

$$5 + 2 = \mathbf{C} \quad 2 + 1 = \mathbf{Д} \quad 5 + 2 = \mathbf{С}$$

$$3 + 2 = \mathbf{І} \quad 1 + 4 = \mathbf{І} \quad 1 + 3 = \mathbf{О}$$

$$0 + 2 = \mathbf{К} \quad 2 + 4 = \mathbf{М} \quad 1 + 5 = \mathbf{М}$$

Робота з геометричним матеріалом (фронтальна робота з використанням прийому «Мозковий штурм») буде активізувати

розвиток пізнавальної самостійності. Молодшим школярам пропонується відповісти на запитання: - які геометричні фігури ви побачили? - скільки відрізків нарахували? - знайдіть суму довжин відрізків.

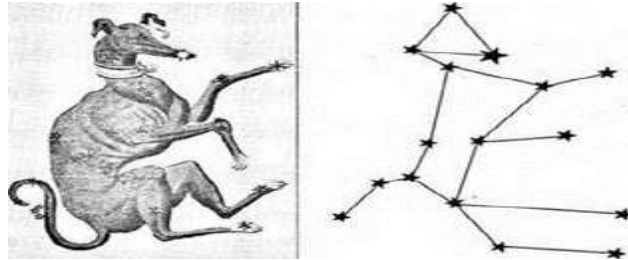

Рис. 1. Робота з геометричним матеріалом (інтернет джерело)

Використання методу «Займи позицію» дає можливість кожній дитині висловити свою думку, проявити свою творчу активність і пізнавальну самостійність. Учня можна запропонувати висловити свої творчі уявлення та самостійні думки. Наприклад при розв'язуванні задачі:

1 позиція: розв'яжи задачу за схемами.

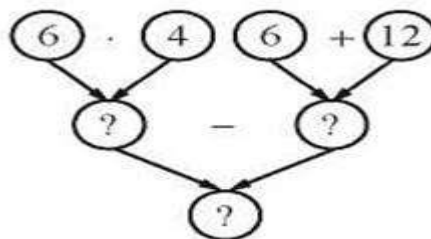

Рис. 2. Схема для складання задачі (інтернет джерело)

2 позиція: Обґрунтую міркування: $12 - 6 = 6$ (арк.)

Отже, використання інтерактивних технологій як засобу розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів на уроках математики відіграє важливе значення. Під технологіями інтерактивного навчання ми розуміємо систему способів організації взаємодії педагога та учнів у формі навчальних ігор, що гарантує педагогічно ефективне пізнавальне спілкування, в результаті якого створюються умови для переживання учнями ситуації успіху в навчальній діяльності та взаємозбагачення їх пізнавальної самостійності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик Т. С. Розвиток пізнавальної самостійності на уроках математики в початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 30, 46-49.
2. Білик Т.С., Казьмірчук Н.С. Особливості організації проектної діяльності молодших школярів на уроках математики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2020. С. 18-23.
3. Енциклопедія освіти / Акад.пед.наук України/ головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента від 17 квітня 2002 року №347 / 2002 . *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. № 2. С. 9-22.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 01.10. 2023).
6. Хом'юк І. В. Шляхи формування пізнавальної самостійності молодших школярів на уроках математики. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (69.2). С. 139-143

Ковбаса Валерія В'ячеславівна
студентка
Університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДО КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В 1 КЛАСІ

1. Індивідуалізація навчання: Залучення дітей з особливими освітніми потребами до корекційної роботи в 1 класі передбачає створення індивідуальних навчальних планів та підходів для кожного учня з урахуванням його потреб і можливостей. [2, с. 23].

2. Використання варіативних методів та матеріалів: Важливо використовувати різноманітні методи навчання та навчальні матеріали, щоб забезпечити доступність математичних концепцій для всіх дітей. [5, с. 15].

3. Корекційні заняття на індивідуальному та груповому рівнях: Організація індивідуальних та групових корекційних занять допомагає зосередити увагу на конкретних потребах учнів та розвивати їх математичні навички. [7, с. 54].

4. Підтримка вчителя-дефектолога: Вчителю-дефектологу слід бути включеним у процес навчання та співпрацювати з основними вчителями для розробки та впровадження корекційних стратегій. [1, с. 76].

5. Моніторинг та оцінка: Регулярний моніторинг навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами допомагає вчасно виявляти та виправляти труднощі у навчанні. [5, с. 43].

6. Взаємодія з батьками: Залучення батьків до процесу корекційної роботи сприяє спільній роботі для покращення навчання дітей. [6, с. 15].

7. Психологічна підтримка: Важливо створити психологічно безпечну атмосферу в класі для дітей з особливими освітніми потребами та підтримувати їх в розвитку позитивного ставлення до математики. [7, с. 98].

8. Професійний розвиток вчителів: Посилення кваліфікації вчителів та педагогів-дефектологів є важливим аспектом організаційно-методичних засад залучення дітей з особливими освітніми потребами до корекційної роботи на уроках математики. [2, с. 72].

Організація корекційної роботи на уроках математики в 1 класі для дітей з особливими освітніми потребами вимагає відповідних організаційно-методичних засад. Ось кілька ключових принципів:

Індивідуалізація навчання:

- Створення індивідуальних навчальних планів для кожної дитини з урахуванням її особливостей та потреб.
- Визначення конкретних цілей та завдань для кожної дитини відповідно до її рівня знань та навчальних потреб. [3, с. 54].

Використання варіативних методів та матеріалів:

- Розробка та використання різноманітних навчальних матеріалів (ігри, маніпулятиви, додаткові завдання тощо) для визначення найефективніших методів навчання. [4, с. 17].

Спеціалізовані підходи:

- Залучення вчителя-дефектолога або інших спеціалістів для сприяння корекційній роботі та підтримки дітей з особливими потребами. [6, с. 33].

Групова та індивідуальна робота:

- Організація індивідуальних занять для дітей з великими потребами та групових занять для тих, хто може навчатися в колективі. [4, с. 56].

Моніторинг та оцінка:

- Регулярний моніторинг навчальних досягнень кожної дитини та аналіз результатів для вдосконалення навчального процесу.

Залучення батьків:

- Взаємодія з батьками дітей з особливими потребами для обговорення навчального процесу, рекомендацій та підтримки вдома. [1, с. 65].

Формування позитивного ставлення:

- Створення позитивної атмосфери у класі, де діти почуваються важливими та здатними до успіху у математиці. [3, с. 73].

Професійний розвиток вчителів:

- Організація навчання та тренінгів для вчителів з методів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у математиці.

- Зазначені організаційно-методичні засади можуть допомогти створити ефективну систему корекційної роботи на уроках математики в 1 класі, спрямовану на найкращі результати для дітей з різними освітніми потребами. [7, с. 63].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація : навч. посіб. К. : Либідь, 1997. 168 с.

2. Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 21 червня 2018 року. К.: «Наша друкарня». 2018. 176 с.

3. Остапівська І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до викладання математики в умовах інклюзивного підходу Педагогічний часопис Волині. 2017. № 3. С. 68-73.

4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / під ред. Сисоєвої С. О. К., 2001. С. 42.

5. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. Початкова школа. 2004. № 10. С. 8-10.

6. Пометун О. І. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання : наук.- метод. посіб. К. : А.С.К., 2004. 192 с.

7. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання. К.: Шкільний світ, 2007. 112 с.

Костик Юлія Юріївна

здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій

у початковій школі **Торчинська Т.А.**

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

м. Умань, Україна

МАЛІ ФОЛЬКЛОРНІ ЖАНРИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Серед національних духовних цінностей можна виокремити яскравий та унікальний феномен – фольклор – своєрідна художньо-філософська система, що відтворює характер зв'язків етносу з навколишнім світом на різних етапах його історичного розвитку. Важливість пізнання фольклору для сучасної людини, і особливо дитини, – у ціннісному ядрі національної культури, бо саме в художніх образах, у системі мови, в жанровій визначеності явищ фольклору поєдналися та знайшли втілення духовні засади життя, морально – естетичний кодекс, продуктивний досвід обрядової діяльності, пов'язаної з працею, родинним побутом народу [3].

Вивчення творів усної народної творчості у початковій школі має важливе виховне значення. Вони містять великий запас моральних принципів, якими повинна користуватися людина у своєму житті; невичерпне джерело народних традицій, звичаїв, які наповнені естетичним принципом. Твори народного фольклору розповідають про життя та побут нашого народу у різні історичні періоди. Саме це повинно формувати у дитини любов до Батьківщини, до рідної мови і виховувати бережливе ставлення до природи, до людей, сприяти розвитку розумових здібностей дітей, формуванню особистості школяра.

Під час навчання молодші школярі ознайомлюються зі значущими одиницями художніх текстів, оволодівають практичними вміннями впізнавати, розрізнявати та називати окремі літературні жанри: казку, оповідання, вірш, байку, малі фольклорні форми (загадку, прислів'я); ігровий фольклор (скоромовка, лічилка).

У змісті навчальної програми передбачені для вивчення такі форми усної народної творчості, як загадки, скоромовки, лічилки, дитячий ігровий фольклор, казки про тварин, прислів'я та приказки. Вони часто використовуються на уроках для закріплення вивченого матеріалу, при актуалізації опорних знань учнів і вивченні нової теми [5].

Загадка – народний твір, який з'явився ще задовго до того, як люди навчилися читати й писати. З давніх-давен до загадування й розгадування загадок ставилися відповідально. У наш час загадки є одним з видів розваг, але ця розвага має серйозний підтекст. Діти легко запам'ятовують і завчають напам'ять віршовані рядки, і захопившись грою, дитина навіть не помічає, що вчиться. Короткі віршовані твори приваблюють дітей співзвуччям. А це значно допомагає оволодіти рідною мовою.

У загадках наявний елемент гри, а тому цим жанром захоплюються діти. Загадки розвивають кмітливість, увагу, стимулюють уяву, допитливість, спостережливість дитини при вивченні явищ природи, навколишнього оточення, трудової діяльності людини, тому мають велике етнопедагогічне значення. Використання цих різноманітних віршованих вправ і загадок сприяє всебічному розвитку дітей [4].

Багато спільного із загадками мають прислів'я та приказки. Їх об'єднує насамперед метафоричність, що ґрунтується на спостереженнях за природою та побутом, а також стислість і чіткість викладу. Переносне значення вислову дозволяє іноді вживати загадку як прислів'я. У прислів'ях виражений життєвий досвід, узагальнена народна мудрість. Прислів'я – не минуле, не старовина, а живий голос народу: народ зберігає в пам'яті тільки те, що йому необхідно сьогодні

і потрібно буде завтра. Народні прислів'я легко запам'ятовуються завдяки грі слів, різним співзвуччям, римах, ритміці.

Близькі до прислів'їв приказки. Відрізняються лише тим, що у приказках немає висновків, повчань, які є у прислів'ях. Приказка дає дотепну оцінку події, вчинкам людини, але тут нема повчань, висновків [1].

Якщо ми задамося метою допомогти дитині в розвитку мовлення, то навряд чи зможемо знайти щось краще, ніж старі народні короткі лічилки, забавлянки – прості пісеньки, ритмічні та благозвучні.

Українська народна культура накопичила величезну кількість забавлянок для дітей молодшого віку. Тут і утішки, і пальчикові ігри, і забавлянки з елементами масажу, лоскотання, чукалки (гойдання на коліні), маленькі римовані діалоги, що заохочують до розвитку мовлення, примовлянки до різних дій протягом дня (прокидання, вмивання, їжа, сон).

Своєрідним вступом до колективних дитячих ігор є лічилки – мініатюрні вірші з чітким ритмом і повною римою; вони допомагають визначити роль учасників гри чи розміщення їх за групами. Виконуються лічилки, як правило, речитативом. Авторами і виконавцями лічилок є самі діти.

Чимало лічилок, що складаються із, здавалося б, цілком зрозумілих слів, часто не мають ясного змісту. Але це не заважає їх популярності у дітей, які люблять деяку загадковість і яких приваблюють яскраві, незвичайні співзвуччя [2].

Скоромовки належать до перлин народної творчості. Діти легко переймають від старших, запам'ятовують і залюбки розважаються ними. Скоромовки вводяться як елемент вироблення орфоепічних норм, як засіб розвитку дихання, від якого залежить виразність читання і декламування. Цінність скоромовок полягає не в смисловому навантаженні чи оригінальних засобах художнього вираження, а в такому доборі і розстановці слів, вимова яких потребує певних зусиль і сприяє виробленню дикції, правильної артикуляції, що, у свою чергу, підвищує культуру усного мовлення.

Крім того, завдяки скоромовкам прищеплюється увага й повага до кожного вимовленого звука, слова, до якості і чистоти мовлення.

Скоромовки, як інші зразки усної народної творчості, можна використовувати на різних етапах уроку мови та літературного читання. Заучують їх колективно й індивідуально (або з невеликою групою дітей).

Інші назви скоромовок – спотиканки, швидкомовки. Промовляння скоромовок – справа не проста; з першого разу, без підготовки, зробити це без помилок складно не тільки дитині, а й дорослому. Та після докладених зусиль впоратися з цим завданням можна, і дуже важливо, що цей жанр широко представлений у програмі української мови та літературного читання в НУШ [3] .

Як неписаний моральний кодекс, як принцип народної педагогіки, як самотність самого життя – таке значення мали малі жанри у формуванні характерів і почуттів молодого покоління. Завдяки цьому виду народної творчості учні дістають уявлення про багатство мови, розвивають своє образне мислення, естетичні почуття.

Український фольклор – це високохудожній дидактичний матеріал, який повинен більшою мірою використовуватись учителем, оскільки в ньому багатовіковий досвід народного виховання. Він допоможе не лише сформувати моральний світ дитини, але й оволодіти мовленнєвим етикетом, підвищити інтелектуальний рівень, національну свідомість, формуватиме бажання стисло, ясно, глибоко, гарно висловлювати свої думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баршай Л. Про роботу зі скоромовкою // Початкова школа. 2009. №9. С. 26-28.
2. Безрукова І. Український дитячий фольклор і його використання в навчальній літературі // Рідні джерела. 2012. С. 7-14.
3. Бич Х. Малі фольклорні жанри як засіб формування мовленнєвої компетентності молодших школярів // Студентський науковий вісник. 2016. № 40. С. 100-103.

4. Дронь В. І. Малі фольклорні жанри як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів // Початкове навчання та виховання. 2019. № 28-30. С. 76-84.

5. Матеріали для занять. Лічилки. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/material-dla-zanat-licilki-292951.html> (дата звернення: 28.02.2021).

Котелянець Наталка Валеріївна
доктор педа. наук, професор
кафедри дошкільної та початкової освіти
*Центральноукраїнський
державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

МЕТОД ПРОЄКТІВ У ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЇ

Розвиток пізнавальних інтересів школярів є однією з найважливіших проблем сучасної педагогіки. Вона виступає як першочергова умова формування в учнів потреби в знаннях, набуття інтелектуальних здібностей, самостійності, забезпечення глибини й міцності знань. Нова українська школа орієнтує навчання на розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів як основи розвитку особистості, адже в процесі початкової освіти закладається основа навчальних умінь, які згодом стають основною умовою подальшого навчання.

Проблема розвитку пізнавальних інтересів дитини розглядалася, вивчалася, та отримала своє обґрунтування у працях відомих педагогів: Я. Коменського, К. Ушинського, С. Русової. Г. Щукіна ґрунтовно досліджувала цю проблему у своїх теоретико-експериментальних працях. Вона відокремила пізнавальний інтерес від загального, узагальнила педагогічні засоби його розвитку на різних

етапах навчання. Ця проблема розглядалась також у працях Н. Бібік, Б. Друзь, О. Киричук, О. Савченко, О. Скрипченко, В. Сухомлинського тощо.

Науковці пропонують різні підходи до визначення поняття «інтерес», що підтверджує його багатозначність, зокрема:

- Інтерес – готовність організму до відомої діяльності, що супроводжується підвищенням життєдіяльності й відчуття задоволення (Л. Виготський) [2].

- Пізнавальний інтерес – потреба у збагаченні розуму й серця. Так закріплюється допитливість й перетворюється у схильність до знань (Н. Новик) [4].

- Пізнавальний інтерес – особлива вибіркова спрямованість особистості на процес пізнання. Це взаємодія інтелекту й вольових процесів (Л. Назарець)[3].

Значна кількість авторів розглядає пізнавальний інтерес як потребу в знаннях, що орієнтує людину в навколишній дійсності та змушує її активно прагнути до пізнання, пошуку способів і засобів задоволення наявної у неї «спраги знань» (Л. Божович, Г. Менчинська, Г. Осипов, М. Скаткін, Ю. Куля).

У своїх працях О. Савченко зазначає, що пізнавальний інтерес – це прагнення до знань, що виявляється в активному ставленні учня до пізнання сутнісних властивостей і предметів. Лише в ситуації пошуку нових знань, інтелектуальної напруги, самостійної діяльності виникає й зміцнюється інтерес. Для розвитку пізнавального інтересу необхідно забезпечити правильне співвідношення репродуктивної й продуктивної діяльності [5, с 39].

Важлива особливість пізнавального інтересу полягає в тому, що його центром може бути таке пізнавальне завдання, яке потребує від людини активної, пошукової або творчої діяльності. У школі пізнавальний інтерес виникає в учня на основі змісту навчальних предметів. Не тільки набуті учнем знання, а й процес оволодіння знаннями, процес навчання в цілому включаються до сфери пізнавального інтересу, що дає змогу одержувати необхідні способи пізнання й сприяє постійному поступальному руху школяра [1].

У процесі пізнавального інтересу відбувається оволодіння змістом навчальних предметів та необхідними способами, вміннями та навичками, за допомогою яких учень здобуває освіту; позитивно впливає на перебіг психічних процесів - мислення, уяви, пам'яті, уваги, які під впливом пізнавального інтересу набувають особливої активності та спрямованості.

Головне у системі роботи з розвитку пізнавального інтересу молодших школярів – навчальний процес має бути інтенсивним та захоплюючим; необхідно довго утримувати в дитини почуття радості та інтересу. Тому в арсеналі вчителів початкових класів є безліч прийомів та засобів залучення інтересу учнів та «пожвавлення» змісту матеріалу. Перерахуємо деякі з них: новизна навчального матеріалу; використання нових та нетрадиційних форм навчання; повідомлення історичних відомостей; ефектні досліди; дидактичні ігри; навчання з комп'ютерною підтримкою; застосування мультимедіа-систем; взаємонавчання (у парах, мікрогрупах); тестування знань, умінь; показ досягнень учнів.

Значний потенціал у формуванні пізнавального інтересу учнів початкової школи серед загальноосвітніх дисциплін мають саме уроки технології.

Відповідно до нових стандартів зміст освітньої галузі «Технології» має практико-орієнтовану спрямованість, тобто: практична діяльність сприймається як засіб загального розвитку дитини (становлення соціальних особистісно-значущих якостей школяра, а також формування спеціальних, технологічних та універсальних навчальних процесів).

На уроках технології учні не лише приймають участь у процесі репродуктивної діяльності, під час якої виконують трудові дії та відтворюють запропонований учителем об'єкт, а й приймають участь у процесі творчої проєктної діяльності.

У початковій школі впровадження методу проєктів на уроках технології сприяє виникненню такої взаємодії та відносин школярів між собою, з дорослими, у яких задля досягнення мети реалізуються творчі здібності та пізнавальні інтереси особистості, досягається

запланований результат, відбувається розвиток внутрішнього світу зростаючої людини. При цьому виховна роль проєктування залежить від відображення цих трудових відносин у духовному житті учнів, у широті та глибині вольових зусиль особистості.

Впровадження методу проєктів в освітній галузі «Технології» – це комплексний процес, який формує у школярів пізнавальний інтерес, основи технологічної грамотності, культури праці, заснований на засвоєнні учнями способів перетворення матеріалів, енергії, інформації, а також технологій їх обробки.

Молодші школярі створюються проєкти в різних галузях людської діяльності, завдяки чому набувають навичок вирішення актуальних питань сучасності, пов'язаних з екологією, економікою, безпекою людини та природи, знайомляться з «дорослими» проблемами. Через набутий учнями досвід відбувається знайомство з виробництвом, маркетингом, підприємницьким світом професій. Молодші школярі в процесі участі у проєктній діяльності демонструють готовність:

– до пізнання та оволодіння основними дослідницькими методами: аналіз літератури, пошук джерел інформації, збір та обробка даних, наукове пояснення отриманих результатів, бачення та висування нових проблем, гіпотез, методів їх вирішення;

– до опанування комп'ютерною грамотністю, умінням працювати з аудіовізуальною та мультимедіа технікою;

- до володіння комунікативними навичками, толерантністю;

– до уміння інтегрувати раніше отримані знання з різних навчальних дисциплін для вирішення пізнавальних завдань.

Розвитку пізнавального інтересу сприяють також використання інформаційно-комунікаційних технологій, мультимедійних презентацій, інтерактивної дошки, різних візуальних та звукових засобів, дидактичних ігор, інтерактивних методів та форм навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. К.: Монографія, 1998. 199 с.

2. Выготский Л. С. Педагогическая психология. М.: Педагогика-Пресс, 1999. С. 316.

3. Назарець Л. М. Пізнавальний інтерес у контексті мотивації навчальнопізнавальної діяльності. Наукові записи. Острог, 2003. Вип. 4. С. 81–91.

4. Новик І. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до діагностичного супроводу розвитку пізнавальних пізнавальних інтересів молодших школярів: Дисертація. Київ, 2016. 318 с.

5. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. К., 1999. 220с.

Которощук Тетяна Русланівна
здобувачка вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник:

канд. педаг. наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти

Кіт Г. Г.

*Вінницький державний
педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ – ШЛЯХ ДО ПОКРАЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку освіти важливо, щоб вчитель прагнув до вдосконалення та розвитку своїх професійних здібностей. Вчитель повинен бути готовий до адаптації та використання нових технологій для оптимальної реалізації змін у освіті. Він повинен бути не лише передавачем знань, але й партнером у розвитку соціальних та емоційних навичок учнів. Вчителі, які більш конкурентоспроможні на ринку праці, обов'язково володіють високим рівнем педагогічної

майстерності. Одним із елементів педагогічної майстерності є педагогічний такт.

Педагогічний такт у широкому розумінні – це спеціальне професійне вміння вчителя, за допомогою якого він у кожному конкретному випадку застосовує щодо учнів найефективніший за певних обставин засіб виховного впливу (І. О. Синиця) [5, с. 31].

До обґрунтування аспектів педагогічного такту долучалося ряд вітчизняних та зарубіжних науковців (А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, І. Зязюн, В. Малахов, В. Онищенко, І. Синиця, С. Шендрик, В. Чернокозова, І. Чернокозов, Я. Якубсон та ін.). В. О. Сухомлинський розглядає педагогічну майстерність як єдність глибоких знань науки та практики мистецтва навчання та виховання, педагогічної творчості та ефективних методів навчання. Його погляди підкреслюють важливість педагогічного такту, етики та особистості духовної культури вчителя для досягнення успіху у вихованні та навчанні [1, с. 342-343]. Педагогічний такт, за концепцією І. А. Зязюна, виступає ключовим компонентом педагогічної майстерності та ґрунтується на моральних принципах, зокрема принципі гуманізму. Це сприяє формуванню стилю взаємодії вчителя з дітьми, враховуючи їхні безмежні можливості та право на гармонійний розвиток [3, с. 51].

Оволодіння досконалим педагогічним тактом є результатом вмілого керування педагогічними принципами. Ці принципи відображають психолого-педагогічні закономірності і надають вчителю інструменти для успішного впливу на учнів. Одним із найважливіших принципів є гуманістична спрямованість впливу вчителя. Вона передбачає піклування про фізичне та моральне здоров'я дитини і базується на повазі до особистості учня та бажанні зберегти його гідність. Гуманізм виявляється в повазі до особистості учня, його батьків та колег, а також у прагненні сприяти подальшому розвитку. Цей принцип допомагає створити сприятливу атмосферу в навчальному середовищі, де кожен учень відчує підтримку та розуміння. Ще одним важливим принципом є підхід до учня з оптимістичною гіпотезою. Віра в можливість перевиховання та морального удосконалення дитини є важливою складовою

педагогічного такту. Вчителі повинні вірити у потенціал кожного учня та надавати йому можливість розвиватися.

Опертя на позитивне у вихованця є ще одним ключовим принципом. Почати перевиховання з пошуку позитивних якостей учня допомагає побудувати довірчі стосунки та здійснити педагогічний вплив з позитивним результатом. Принцип міри вказує на необхідність дотримання балансу в педагогічному впливі. Вимогливість та повага до гідності учня не повинна перетворюватися на надмірну строгість або відчуженість. Педагог повинен знаходити ту «золоту середину», яка дозволяє досягти позитивних результатів у вихованні та навчанні. Не менш важливим є принцип раціоналізації негативних емоцій, які можуть виникати під час спілкування з учнями. Вчителі повинні навчитися контролювати свої емоції та адекватно реагувати на складні ситуації. Важливо зазначити, що принципи педагогічного такту впливають на фізичне та моральне здоров'я дитини. Педагог повинен виявляти турботу та піклування про всі аспекти особистості учня, а це можливо лише завдяки дотриманню вищезазначених принципів [2, с. 264-265].

У сучасному світі вчитель повинен не лише передавати знання, але й виховувати гармонійних особистостей. Для досягнення цієї мети важливо розвивати і вдосконалювати педагогічний такт, який полягає в умінні розуміти індивідуальні потреби кожного учня і впливати на них. Як же вчителям розвивати це вміння? За допомогою різних вправ можна зміцнювати свій педагогічний такт і ставати більш ефективнішим у вихованні і навчанні учнів.

- Перше, що можна робити – це вдосконалювати навички емпатії. Вчителям слід створювати ситуації, в яких вони відчують емоції і переживання учнів. Наприклад, відтворювати ситуації, які можуть виникнути у житті учня і спробувати зрозуміти їхню точку зору.

- Друге, вчителям корисно використовувати вправи на аналіз ситуацій. Це може бути групове обговорення конкретних ситуацій, в яких учні або вчитель стикнулися з певними викликами. Важливо аналізувати, які рішення були прийняті і як їх можна було б покращити.

- Третє, самоаналіз грає важливу роль у розвитку педагогічного такту. Вчителі повинні регулярно відділяти час для власного роздуму та аналізу своєї діяльності. Саморефлексія допомагає виявити, які аспекти вимагають поліпшення і розробити стратегії для їхнього вдосконалення.

- Четверте, вчителям варто тренувати комунікативні навички. Вони можуть використовувати рольові ігри, діалоги та інші методи для поліпшення спілкування учнями, їхніми батьками та колегами.

Завдяки цим вправам вчителі можуть посилити свій педагогічний такт та стати більш вдосконаленими у вихованні та навчанні учнів [4].

Педагогічний такт включає в себе якості, які варто вчителю розвивати для досягнення тактовності. Серед якостей, які вчителю варто розвивати є:

- Спостережливість і уважність. Вчителеві потрібно мати постійний інтерес до учнів і навчально-виховного процесу. Бути уважним до дрібниць і змін у поведінці та потребах учнів.

- Самовладання і витримка. Тактовність виявляється у здатності вчителя управляти своїми емоціями та приймати обдумані рішення, особливо у конфліктних ситуаціях.

- Повага до дітей. Вчителю необхідно вірити у добрі якості та наміри кожного учня і ставитися до них з повагою.

- Моральність і вміння розпізнавати моральну сторону справ. Педагог повинен бути свідомим з моральних принципів та мати вміння виявляти їх у власних діях та вчинках учнів.

- Розуміння мотивів поведінки учнів. Вчителю потрібно розуміти, чому учні вчиняють те, що вони роблять, враховувати їхній досвід, вік, індивідуальні особливості та мотиви.

- Попередження можливих наслідків. Вчителю варто передбачати можливі наслідки своїх слів і дій та уникати догматичних підходів.

- Творче мислення і рішучість. Педагог повинен бути відкритим до творчих рішень та сміливим у вирішенні професійних завдань та проблем.

Всі вище перераховані якості допомагають вчителю розвивати та вдосконалювати свій педагогічний такт, щоб створювати сприятливе та ефективне навчальне середовище для учнів [6].

Можна зробити висновки, що перед сучасними вчителями Нової Української Школи стоїть дуже важлива місія. Педагоги несуть відповідальність за формування гармонійних особистостей, готових до викликів сучасності. Педагогічний такт – це важливий компонент професійної майстерності вчителя, який допомагає створювати сприятливу атмосферу в класі, сприяти розвитку кожної дитини та впливати на її становлення як громадянина і особистості. Вчителі, які розвивають та вдосконалюють цю якість, здатні створювати навчальне середовище, де кожна дитина відчуває себе підтриманою та цінною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білюк О. В. Педагогічна майстерність і професіоналізм учителя з погляду В. О. Сухомлинського та А. С. Макаренка. Педагогічні науки: збірник наукових праць. Херсон, 2009. С. 341-344.

2. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність: підручник. 2008. 371 с.

3. Любчак Л. В. Педагогічна майстерність учителя початкової школи: Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти педагогічних університетів за спеціальністю: 013 Початкова освіта. Вінниця, 2022. 105 с.

4. Методичні рекомендації для студентів, які вивчають курс «Основи педагогічної творчості і майстерності» / Т. І. Бурлаєнко: НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2017. 38 с.

5. Основи педагогічної майстерності: модульно-рейтинговий підхід / Автор-упорядник О. І. Кіліченко. Івано-Франківськ, 2012. 206 с.

6. Педагогічний такт учителя [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pidru4niki.com/90497/pedagogika/pedagogichniy_takt_uc_hitelya

Красовська Анастасія Олександрівна
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ САМОСТІЙНОСТІ

Активна роль школярів у процесі навчання, де велика увага приділяється самоосвіті, зумовлює розвиток у них самостійності та ініціативи. Тому перед кожним вчителем постає завдання формування в учнів постійності як риси особистості. Крім того, якби самостійна робота на уроках позакласного читання була одним із провідних і домінуючих елементів, це дало б можливість як самим дітям вчитись зі свого особистого досвіду, розвивати мислення, розумові здібності, так і вчителю зуміти поставити процес оволодіння учнями вмінням самостійно працювати із художньою літературою на стежку самоосвіти, самоконтролю, самоаналізу, що розвивало б їх творчі здібності, формувало нові грані особистості. Адже учні – активні учасники позакласної роботи - мислять значно ширшими категоріями, мають можливість детальніше ознайомитись з новими творами у галузі літератури і мистецтва, розібратися у тих складних проблемах, які зараз висвітлюються у літературознавстві. Проте самостійну роботу на уроках позакласного читання треба збільшувати поступово, не скидаючи на дітей непосильну ношу розумової роботи, це забезпечить стабільний і систематичний процес оволодіння всім багатограним світом літератури.

Деякі вчителі з обережністю відносяться до збільшення кількості самостійної роботи учнів і вводять у процес навчання такі завдання, які були б розраховані на вимоги високої самостійності при виконанні заданої роботи. Вбачаючи, що насичення уроків самостійними завданнями для учнів, вимагатимуть значно більшого часу на вивчення кожної теми програми, а це загрожує її невиконанням, не спромоглись зрозуміти одного – час на уроках позакласного читання відходити від

загальних стандартів проведення і орієнтуватися на конкретний клас, атмосферу в ньому та рівень розумового розвитку, і відповідно складати таку програму, розраховану на здібності класу. Вчителі не віряють у сили учнів, проте досвід спеціалістів і методистів, які будують навчання на засвоєнні учнями самостійно навчальної програми, на їхній активності та ініціативі, доводить, що такі учні ясніше і швидше схоплюють і навчальний матеріал, і нові методи, прийоми, операції, виконують роботу з меншою кількістю помилок, проявляють інтерес до ефективності своїх вмінь і навичок.

Відомо, що будь-яка якість розвивається у процесі певної діяльності. Самостійність може розвинути у дітей тільки у процесі самостійної роботи. При роботі із художніми творами проведення такого роду робіт не тільки відкриває великі можливості, але і є необхідним. Тільки при достатній увазі вчителя до організації самостійної роботи учнів, можна досягнути дійсно усвідомленого і глибокого засвоєння ними знань. Без їх самостійності неможливо виробити ніяких умінь та навичок роботи із художніми творами. Для оволодіння цими навичками необхідно організовувати певну практичну діяльність учнів так, щоб їм поступово було необхідно долати зростаючі труднощі та перешкоди, проявляти все більший рівень творчості та постійності. Самостійна робота виступає важливим засобом розвитку у школярів пізнавальних здібностей: спостережливості, допитливості, уваги, пам'яті, мислення, творчої активності. Разом з тим практика роботи з художньою книгою є також основою для формування в учнів самостійності як риси особистості. Проблема, яку ми розв'язуємо - це пошук відповідей на запитання, які допоможуть читачам-початківцям захотіти навчатись і звикнути працювати з художніми творами без спонукання з боку вчителя, але під його керівництвом. Зразу визначимося, що словосполучення "працювати з художніми творами" ми розуміємо як спосіб засвоєння читачем літературних одиниць на доступному рівні, не лише фактичному, логічному, й емоційно-оцінному. Саме в такому плані, як здатність читача при знайомстві з текстом зрозуміти, знайти раціональне зерно у смисловому значенні твору, запам'ятати,

відтворити в пам'яті, не залишати без відповіді будь-яке з запитань, жодного не усвідомленого факту, події чи явища, що простежується у творі, розуміємо словосполучення "працювати з художніми творами".

Якість навчання визначається не тим, скільки дитина читає, як швидко читає твори і навіть не тим, залюбки чи під примусом береться за книжку, вона визначається прагненням дитини оволодіти навичками самостійної діяльності, компонентами якої є усвідомлення мотиву або потреби, знання світу книжок, вмінням працювати зі змістом книжки, сприймати і перетворювати здобуті знання у відповідності до своїх потреб. Теоретичний фундамент дозволив достатньо точно виділити основні, загальні для 4 класів початкової школи завдання уроків позакласного читання

1. Виховання читацької активності - пробудити у школярів цікавість до книжки і читання, навчити всебічно сприймати прочитане, удосконалювати у них навичку критичної оцінки матеріалу, що читається. Іншими словами – це допомога школярам в оволодінні художніми і образотворчими багатствами дитячої літератури.

2. Удосконалювати навичку і культуру самостійного читання налагодити і впорядковувати самостійне, домашнє читання школярів; навчати їх робити записи і замальовки до прочитаного; вміти бачити і оцінювати роботу художника-ілюстратора.

Говорячи про самостійну роботу, слід враховувати дві сторони одного процесу: навчальні функції вчителя і пізнавальні учня. Оскільки робота виконуватиметься учнем і його пізнавальна діяльність виступає важливим фактором у кінцевому результаті роботи, то необхідно прослідкувати, якими ж процесами зумовлена дана самостійність при особистій діяльності. Як вже говорилося, завдання, організовані для самостійної роботи учнів, тягнуть за собою мотив і інтерес. Вони відіграють роль комплексного подразника, що стимулюватиме аналітико-синтетичну діяльність під впливом мотиваційних збудників.

Куманьова Людмила Василівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-
гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА»

В освітньому процесі загальноосвітнього навчального закладу використовується широке коло форм, методів і засобів стимулювання розвитку творчої особистості, серед яких особливе місце займає конструктивна діяльність. Значна роль щодо цього надається загальноосвітньому навчальному закладу, який виконує соціальне замовлення держави в освіті, спрямоване на розвиток соціально активної особистості дитини молодшого шкільного віку, самостійної, працелюбної, здатної до перетворення навколишнього світу. У Державному стандарті початкової освіти вказано, що «в умовах глобалізаційних змін на часі модернізація змісту початкової освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає розвиток суспільства» [1, с.12].

Згідно з новими програмними вимогами в сучасних загальноосвітніх закладах використовується наступне трактування «художньо-продуктивна діяльність» або «художнє конструювання». Художнє конструювання – це творча діяльність дитини з різними матеріалами, в процесі якої вона створює корисні та естетично значущі вироби для ігор, праці, побуту. Художнє конструювання має спрямованість на розвиток у дітей молодшого шкільного віку естетичного сприйняття навколишнього світу, початкових творчих

здібностей, перших умінь і навичок в галузі художнього конструювання [5].

Метою навчання дітей молодшого шкільного віку художнього конструювання є: формування комплексу необхідних знань, умінь, навичок художньо-конструктивної та художньо-перетворювальної діяльності та їхніх потреб відповідно до соціальних замовлень суспільства; виховання до віку естетично розвиненої, творчої, соціально активної особистості.

Завдання вчителя у навчанні дитини художнього конструювання – спрямувати її діяльність як на виготовлення конкретного предмета, так і розвивати творчість дитини, сприяти її всебічному розвитку. Здійснюючи роботу з художнього конструювання з учнями, вчитель в її організації повинен спиратися на вікові особливості дітей, які визначають психічний розвиток дитини і готовність до здійснення художньо-естетичної діяльності [3, с.14].

Організація та проведення уроків «Мистецтва» з елементами художнього конструювання у сучасному загальноосвітньому закладі будуть ефективними за наступних умов:

- наявності розвивального середовища для занять дітей художньо-продуктивною діяльністю (обладнаних майстерень, куточків праці, добору необхідних інструментів і матеріалів);

- відповідної професійної підготовки вихователів з художнього конструювання та основ дитячого дизайну;

- організації у закладі освіти змінних виставок творів мистецтва, а також постійно діючих музеїв дитячої праці;

- орієнтації педагогів на виготовлення учнями виробів з елементами національного декоративно-прикладного мистецтва та розвиток креативного мислення, здібностей та інтересів учнів до певних видів художнього конструювання;

- наявності творчих форм роботи шкільних установ із сім'єю (конкурси на виготовлення дитячої іграшки, подарунків до свят, залучення батьків до гурткової роботи з ручної праці, спільні екскурсії);

– надання можливості дітям самостійного вибору засобів, матеріалів та інструментів під час роботи;

– організації співпраці дітей з однолітками на заняттях та свідомого засвоєння суспільно корисного значення праці.

Державний стандарт початкової освіти визначає зміст і структуру початкової освіти за його інваріантною і варіативною складовими. Завдання у галузі художньо-продуктивної діяльності, що реалізуються при проведенні уроків «Мистецтва» (з урахуванням її художньо-естетичної складової), найбільшою мірою визначаються в мистецькій освітній галузі, яка має наступну структуру [1, с.2].

Реалізація поставленої мети і завдань здійснюється за змістовими лініями: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво», які окреслюють одну з моделей досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти. Змістова лінія «Художньо-творча діяльність» націлює на розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів через практичне освоєння основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого самовираження. Ця змістова лінія реалізується через формування в учнів умінь застосовувати різні виразні засоби творення художніх образів, імпровізування та естетичного перетворення доквілля [1, с.16].

У процесі створення виробів на уроках «Мистецтва» дитина пізнає культуру, історію, традиції свого народу. Результати розвитку учня у предметно-практичній діяльності визначаються за такими показниками:

– усвідомлює, що навколишній предметний світ – рукотворний, створений для задоволення потреб людини та завдяки людській праці;

– виявляє ціннісне ставлення до результатів людської праці, розуміє її необхідність і мотивацію, зв'язок з життєвими потребами, станом здоров'я;

– охоче займається предметно-практичною діяльністю;

– вміє визначити мету, завдання, спрогнозувати кінцевий результат, спланувати послідовність дій, узгодити власні дії з діями партнерів;

– свідомо добирає адекватні прийоми роботи, знаряддя праці, матеріали; намагається відійти від зразка, проявляє фантазію, винахідливість;

– самостійно долає труднощі, прагне довести розпочату справу до завершення;

– виявляє працелюбність, відповідальність, організованість;

– здатна оцінити результат своєї роботи та роботи однолітків, внести корективи, виправити помилки;

– бережливо ставиться до рукотворних виробів [7, с.67].

Змістова лінія «Сприймання та інтерпретація мистецтва» спрямована на пізнання цінностей, що відображають твори мистецтва. Її реалізація передбачає розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду, формування в них умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво, виявляючи до нього емоційно-ціннісне ставлення.

Реалізація змістової лінії «Комунікація через мистецтво» націлена на соціалізацію учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я» (своїх мистецьких досягнень і можливостей). Змістова лінія передбачає формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, зокрема у різних культурномистецьких заходах, обговореннях тощо, а також формування уявлень про можливість і способи регулювати свій емоційний стан завдяки мистецтву.

Мистецтво сприяє формуванню конструктивних компетентностей у процесі:

– здійснення елементарних розрахунків для встановлення пропорцій, визначення метру, запису ритму;

– спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва;

– самостійного (чи за допомогою дорослого) використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення;

– співпраці з іншими, зокрема участі у мистецьких заходах, прикрашенні середовища для друзів, сусідів;

– прояву відповідальності за особистий і колективний результат;

– опанування народних традицій, мистецтва рідного краю; толерантного ставлення до мистецтва різних народів;

– проявів творчої ініціативи та намагання її реалізувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності;

– презентації результатів власних мистецьких досягнень;

– виявлення бажання впроваджувати нові ідеї.

Стосовно мистецької освіти, зміст навчання повинен включати компоненти: знання в сфері теорії та практики художньої діяльності; уміння та навички в зображальній, декоративній і конструктивній діяльності; досвід творчої діяльності; досвід морально-етичної оцінки творів мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав. 2004. 218 с.

3. Комоед Н. И. Дизайнерська діяльність дошкільнят. ТОВ ИД «Білий вітер». 2011. 70 с.

4. Коновець С.В. Образотворче мистецтво в початковій школі. Київ. 2000. 79 с.

5. Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWt_PYU9IWX_M/view/27.10.2016 р. 40 с.

6. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Перероблене і доповнене видання. Львів: Новий світ – 2000. 2020. 154 с.

7. Масол Л. М. Методика навчання «Мистецтва» у початковій школі. Харків. 2006. 256 с.

Кустрьо Надія Василівна

здобувачка ступеня магістра
початкової освіти

*Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-
гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

ФОРМУВАННЯ ГУМАННОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА»

Аксіологічний підхід має особливе значення для формування гармонійної особистості учня початкової школи. Аксіологічний підхід має своєю науковою основою аксіологію – вчення про цінності. Людина розвивається шляхом освоєння нею культури як системи цінностей і одночасно стає творцем нових елементів культури, тобто відбувається становлення індивіда як творчої особистості. Важливим чинником культурологічного підходу є єдність загальнолюдського, національного і особистісно-культурного.

У науково-педагогічній літературі аксіологічний підхід тлумачиться з різних позицій:

- сукупність методологічних прийомів, які забезпечують аналіз певних сфер життя, діяльності крізь призму системоутворювальних культурологічних понять на предмет цілей, цінностей, установок, норм, моделей поведінки;
- загальнонауковий метод дослідження;

- методологічна основа і методологічний принцип теорії і практики педагогічної освіти;

- принципова гуманістична позиція, згідно якої людина визначається суб'єктом культури, її головною дійовою особою.

О. Рудницька визначає, що мистецька освіта – освітня галузь, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та удосконалення власної почуттєвої культури [6, с. 156]. Л. Масол стверджує, що мистецька освіта є посередником між суспільно значущими культурними цінностями й особистісними цінностями людини та забезпечує набуття загальнокультурних, художньо-пізнавальних, комунікативних компетентностей, формує прагнення і здатність до художньо-творчої самореалізації і духовного самовдосконалення протягом життя [4, с. 35].

На основі аналізу науково-методичних праць С. Коновець, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалки, О. Рудницької, філософських, мистецтвознавчих, художньо-педагогічних джерел визначаємо, що мистецька освіта – це галузь освіти, спрямована на формування в особистості духовної культури, художньо-творчої самосвідомості, яка включає художньо-мистецькі знання та уявлення, сформовану систему ціннісних орієнтацій, розвинену емоційно-почуттєву сферу, що скеровують до самовиразу в художньо-творчій діяльності та спонукають до спілкування з мистецтвом протягом життя.

Мета мистецької освіти учнів початкових класів полягає у формуванні особистісно і суспільно значущих світоглядних якостей, їх індивідуального визначення в світі мистецьких цінностей, а також активізації процесів мистецької самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення особистості, здатності до творчості та новаторства у творчій діяльності. Реалізація зазначеної мети передбачає виконання комплексу завдань, серед яких виокремлюємо: формування цілісної системи художніх знань; формування ціннісних орієнтацій, художніх умінь та навичок, художньо-творчої самосвідомості, яка базуватиметься на основі опанування досвіду художньо-творчої

діяльності, орієнтованої на забезпечення продуктивного входження в соціокультурну та освітню практику; відкритості до художньо-педагогічних інновацій; формування досвіду культуротворчої діяльності.

Технологія «діалогу культур» є актуальною нині в умовах посилення ролі мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки учнів початкової школи. Результатом функціонування даної технології у галузі мистецької освіти стає базова культура особистості, ключові компетентності, а тобто цінності і норми, спосіб мислення та творчі здібності. У діалозі з культурно-мистецькими явищами особистість утверджує свій неповторний погляд на світ, свою позицію, формує своє «Я» шляхом засвоєння сучасної культури як відродження попередніх культур. Результатом спільного творчого пошуку є нові почуття, ідеї, взаємини.

Комунікативна функція мистецької освіти виявляється у різних видах спілкування: діалог з митцем, діалог з образом твору, діалог культур, внутрішній діалог, діалог типу «вчитель-учень», «учень-учень». Опанування основ мистецької освіти – це своєрідний творчий процес співпереживання та інтерпретації, що має активний діалогічний характер.

Доцільними технологіями сприйняття і осмислення художніх творів під час проведення активних лекційних занять, на думку Г. Падалки, є: вербалізація змісту художніх творів та художнє ілюстрування словесних пояснень [5, с. 102]. Вербалізація змісту художніх творів – технологія зорієнтована на досягнення більш глибокого розуміння студентом внутрішньої сутності художніх образів, характеристики їх змістового наповнення. Залучаючи учнів до словесного коментування образного змісту художніх творів різних жанрів, вчитель активізує художнє увагу, стимулює багаторазове сприйняття образу, дозволяє глибше усвідомлювати зміст твору в цілому і в деталях. Художнє ілюстрування словесних пояснень полягає в демонстрації художніх творів з метою підтвердження, аргументації завдяки художнім прикладам певних теоретичних понять, словесно вираженої думки. Ілюстрування ґрунтується на принципах художньо-

педагогічної демонстрації і передбачає досконалий показ, який відповідає естетичним критеріям. Високохудожні репродукції, художні твори - супутники методу художньої ілюстрації.

На уроках «Мистецтва», на наш погляд, дуже ефективною є фасилітована дискусія – технологія спілкування, яка полягає в колективному обговоренні проблеми за допомогою навідних запитань. Л. Масол стверджує, що методика спрямована на розвиток уміння пильно спостерігати, міркувати над змістом художніх творів, розуміти багатозначність образів мистецтва, їх здатність пробуджувати різні думки [4, с. 93].

Фасилітація - досить складна форма організації навчання, яка забезпечує навчальний процес на трьох рівнях: предметному (смісловому); рівні переживань (досвід, почуття, бажання); рівні взаємодії (комунікація та співробітництво в групі). Фасилітація – це сукупність методів і прийомів організації навчальної діяльності, що дозволяє залучити учасників до процесу осмислення і аналізу ситуацій професійної художньо-педагогічної діяльності, пошуку шляхів їх вирішення, осмислення і поширення педагогічного досвіду, а також взаємонавчання на основі знань і досвіду учасників. Методи фасилітації передбачають особистісну відповідальність кожного учасника навчального процесу за досягнення загального результату, орієнтовані на застосування знань у повсякденній професійній діяльності.

На нашу думку, технологія педагогічного спілкування – фасилітована дискусія на заняттях з навчальної дисципліни «Мистецтво» сприяє удосконаленню знань початкових класів, активізує процеси сприйняття і усвідомлення змісту та художньо-творчої цінності творів живопису, графіки, скульптури. До прикладу, на практичному занятті на тему: «Формування образотворчих знань умінь і уявлень учнів 1-4 класів з навчальної проблеми «Колір» нами організовано фасилітовану дискусію за змістом живописних творів вітчизняних та зарубіжних художників з використанням поліекрану.

На першому етапі були здійснені організаційно-методичні заходи. Це розподіл учнів групи та організація роботи в парах: отримання

завдань на картках для сприймання та мистецтвознавчого аналізу художніх живописних творів (репродукції картин: Поля Гогена «Папуги», Анрі Матіса «Фрукти і бронза», Пабло Пікассо «Дівчинка на кулі», Михайла Врубеля «Царівна лебідь» та інші). На другому етапі передбачалася і здійснювалася учнями в парах під керівництвом модератора-фасилітатора розробка питань для фасилітованої бесіди за змістом живописних творів про особливості їх колористичного багатства. Перед учнями було поставлено завдання: виявити знання з галузі кольорознавства та вміння підбирати, формулювати змістовні питання за темою. Наступним етапом було проведення фасилітованої бесіди з використанням мультимедійного пристрою для фронтальної демонстрації художніх живописних творів. Представники пар виступали в ролі модератора і зверталися з серією запитань до групи. Підводячи підсумки фасилітованої дискусії відзначимо активну участь учнів, актуалізацію їх креативного мислення, образної мови, емоційно сприятливу, невимушену атмосферу даної педагогічної технології. На завершення - обмін враженнями та оцінювання в балах за участь у фасилітації.

Технології аксіологічного підходу до мистецької освіти – важлива запорука формування креативної особистості учня початкової школи, адже причетні до формування усіх складових свідомості. Її соціокультурну роль у системі формування учня початкових класів вбачаємо у розвитку важливих особистісних якостей: внутрішньої духовної культури, власної системи життєвих та професійно орієнтованих цінностей, багатого емоційно-почуттєвого світу, художньо-творчих здібностей та досвіду культурно-мистецької діяльності, саморозвитку і самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою КМУ від 21 лютого 2018 р. №87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.
2. Коновець С.В. Образотворче мистецтво в початковій школі. Київ. 2000. 79 с.
3. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Перероблене і доповнене видання. Львів: Новий світ – 2000. 2020. 154 с.
4. Масол Л. М. Методика навчання «Мистецтва» у початковій школі. Харків. 2006. 256 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ. Освіта України, 2008. 274 с.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.

Лоюк Оксана Вікторівна

доцент кафедри

фахових методик та інноваційних
технологій у початковій школі,

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

м. Умань, Україна

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УРОКІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ФОРМУВАННІ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Молодший шкільний вік є сенситивним щодо формування уявлень та наукових понять. Уявлення виникають на основі відчуттів і сприймання як результат усвідомлення, запам'ятовування і відтворення та стають основою формування первинних наукових понять, простих за змістом, які потім об'єднуються в складніші та змістовніші за обсягом.

Вітчизняні психологи О. Сергєєнкова, О. Столярчук, О. Коханова, О. Пасєка, вважають, що *уявлення* – «образи раніше сприйнятих предметів, явищ, думок чи фантазій людини» [1, с. 69].

Оскільки уявлення про об'єкт виникають за відсутності самого об'єкта, то вони, зазвичай, не такі яскраві й детальні, як сприймання, але більш схематизовані та узагальнені: в них відображаються найхарактерніші наочні особливості, властиві класу подібних об'єктів. Відтак, уявлення – не просто наочні образи дійсності; вони завжди певною мірою узагальнені образи дійсності. Уявлення завжди є результатом узагальнення окремих сприймань.

У кожному уявленні узагальнено і закріплено все те, що особистісно значиме, емоційно забарвлене і органічно пов'язане з безпосередньою практикою, досвідом конкретної людини.

Роль уявлень у пізнанні надзвичайно вагома. Уявлення про різноманітні предмети та явища навколишнього світу є необхідною основою розумових процесів, а, отже, і умовою розвитку мислення та уяви школярів. Вони виникають не миттєво і не в закінченому вигляді, а формуються, поступово вдосконалюються, змінюються під впливом нових, цілеспрямованих актів сприймання. Тому систематична робота над утворенням у свідомості дітей виразних, точних уявлень про предмети і явища навколишнього світу – одне із важливих завдань роботи вчителя.

Забезпеченню утворення правильних сприймань сприяє:

1) врахування вже наявних з цього питання уявлень, виявлення їх правильності або помилковості;

2) організація спілкування дітей з предметами і явищами природи та суспільства (безпосередні спостереження, експерименти, що виконуються дітьми самостійно у позаурочний час або на уроках в ході практичних та лабораторних робіт з натуральними об'єктами природи; іноді натуральний об'єкт можна замінити його наочним посібником. Ці методи повинні супроводжуватися спеціальними завданнями, спрямованими на уточнення сприймання).

Для виникнення правильного уявлення про досліджуваний предмет, явище, процес, або ж природну ситуацію у свідомості учнів,

вчителю необхідно створити умови для подразнення рецепторів якомога більшої кількості аналізаторів:

1) організація *цілеспрямованого відчуття і сприймання* ознак, властивостей об'єктів, їх зовнішніх зв'язків;

2) поєднання чуттєвої суті сприймання зі *словесним визначенням* (називання предметів, явищ тощо);

3) організація *усвідомлення змісту* уявлення;

4) організація *запам'ятовування чуттєво-наочного образу* об'єкта чи групи об'єктів;

5) організація *закріплення сформованого уявлення* через репродуктивне відтворення його змісту без наявності об'єкта;

6) організація *застосування сформованого уявлення* при розв'язанні задач за зразком, у подібній та новій ситуаціях.

Реалізації означених вище умов найефективніше сприятиме інтегрований курс «Я досліджую світ».

Інтегрований курс «Я досліджую світ» – «навчальний предмет, спрямований на формування у молодших школярів цілісного уявлення про світ через освоєння змісту природничої, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної, технологічної, інформатичної, математичної, мовно-літературної освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти» [2, с. 32].

Одним із завдань цього курсу є формування у молодших школярів дослідницьких умінь, опанування доступних способів пізнання себе, предметів і явищ природи і суспільного життя (спостереження, обстеження, дослід, практична робота, вимірювання, систематизація, класифікація, встановлення логічної та часової послідовності подій, критична оцінка побаченого (почутого), встановлення зв'язків і залежностей в природі і суспільстві, між станом довкілля і діяльністю людини, впливу поведінки на здоров'я та безпеку, залежності результату від докладених зусиль, аналіз наслідків ризикованої поведінки) [3].

Організуючи процес чуттєвого пізнання навколишнього світу на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», вчителю не варто покладатися на те, що учням достатньо всього лише надати предмет,

явище, процес для вивчення, вважаючи, що процес чуттєвого пізнання відбудеться автоматично, без будь-якої допомоги та керівництва з боку вчителя. Процес чуттєвого пізнання – це не механічне відображення дійсності.

Результативність того чи іншого виду спілкування з об'єктами навколишнього світу посилюється через:

- створення проблемної ситуації за допомогою правильно поставлених запитань та завдань;
- постановку перед дітьми ясної мети діяльності та спілкування;
- постановку послідовної системи питань, що спрямовують увагу дітей на ті чи інші особливості, властивості об'єкта та змушують учнів вдивлятися, вслухатися (їх формулювання має бути коротким, конкретним, простим, але таким, що не підказує відповідь);
- організацію порівняння предметів з метою виокремлення загальних та відмінних ознак;
- засвоєння термінів, що позначають даний предмет або його окремі властивості;
- створення замальовок з пам'яті тощо.

Формування уявлень у молодших школярів значною мірою опирається на сприймання конкретних предметів, явищ, процесів або ситуацій навколишньої дійсності, тобто подразників першої сигнальної системи. Тому саме інтегрований курс «Я досліджую світ» із використовуваними в ході опанування його змісту різноманітних завдань дослідницького характеру як дослідження-розпізнавання, дослідження-спостереження, дослідження-пошук має значний педагогічний потенціал у формуванні та розвитку досліджуваного феномену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна психологія : навчальний посібник / О. П. Сергєєнкова та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.

2. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» : навч.-метод. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені

Павла Тичини ; уклад. : Т. Я. Грітченко, О. В. Лоюк. Умань : Візаві, 2021. 583 с.

3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я., 1–2 клас : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» від 21.03.2018 року № 268 (у редакції наказу «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» від 08.10.2019 року № 1272). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 11.09.2023).

Лоюк Олександр Сергійович
здобувач другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Важливою здатністю сучасної людини є впевнене, критичне і відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, професійної діяльності й участі у житті суспільства – цифрова компетентність, яку Європейський парламент і Рада Європейського Союзу у 2018 році визначили як ключову компетентність для навчання протягом життя.

Вважаємо за необхідне зупинитися на таких істотних для нашого дослідження поняттях як «компетентність» та «цифрова компетентність».

У Законі України «Про освіту» *компетентність* визначено як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення,

поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [5].

Поняття «цифрова компетентність» учені трактують по-різному:

– інтегрована здатність особистості, до складу якої входять знання, уміння, досвід, цінності та ставлення, що можуть бути реалізовані в загальному вигляді на практиці (Л. Гаврілова, Я. Топольник) [1];

– «комплекс знань, умінь, навичок і рефлексійних установок майбутніх учителів у взаємодії з інформаційним освітнім середовищем» (О. Романовський, В. Гриньова, О. Жерновникова, Л. Штефан, В. Фазан) [6, с. 187];

– «доведена здатність працювати індивідуально або колективно, використовуючи інструменти, ресурси, процеси і системи, які відповідають за доступ до інформації (відомостей і даних) та її оцінювання, застосовувати таку інформацію для вирішення проблем, спілкування, створення інформаційно-спрямованих рішень, продуктів і систем, а також для отримання нових знань» (О. Овчарук) [4, с. 14];

– «універсальні способи передачі, отримання, пошуку, обробки, надання, узагальнення, систематизації, перетворення інформації в знання» (О. Жерновникова) [2, с. 223].

Цифрова компетентність – компетентність, що включає такі складові: здатності, стратегії, цінності та обізнаності в цифровому просторі, які потрібні в процесі використання сучасних ІК-технологій; ефективність вирішення проблем, які виникають при використанні ІК-технологій; роботу з інформаційними джерелами; створення контенту та його використання в межах правових відносин у кіберпросторі; забезпечення реалізації своїх прав у цифровому просторі; здатність до комунікації з іншими користувачами [7].

Вітчизняний педагог О. Наливайко вважає, що *базовими елементами цифрової компетентності є:*

- знання та уміння працювати в цифровому середовищі;
- здатність взаємодіяти та комунікувати з різними суб'єктами у кіберпросторі; уміння шукати та аналізувати інформацію;

○ здатність до відповідальної поведінки в процесі створення та розповсюдження цифрового контенту;

○ знання операційних і технологічних можливостей техніки, з якою необхідно взаємодіяти [3].

Отже, структура цифрової компетентності включає такі чотири компоненти: знання; вміння та навички; мотивація; відповідальність, кожен з яких реалізується в різних сферах діяльності в інтернеті:

1) інформаційна та медіакомпетентність – знання, вміння, мотивація і відповідальність, пов'язані з пошуком, розумінням, організацією, архівуванням цифрової інформації та її критичним осмисленням, а також зі створенням інформаційних об'єктів з використанням цифрових ресурсів (текстових, образотворчих, аудіо- та відео-);

2) комунікативна компетентність – знання, вміння, мотивація і відповідальність, необхідні для різних форм комунікації (електронна пошта, чати, блоги, форуми, соціальні мережі тощо);

3) технічна компетентність – знання, вміння, мотивація і відповідальність, що дозволяють ефективно і безпечно використовувати технічні та програмні засоби для розв'язання різних завдань, в тому числі використання комп'ютерних мереж, хмарних сервісів тощо;

4) споживча компетентність – знання, вміння, мотивація і відповідальність, що дозволяють розв'язувати за допомогою цифрових пристроїв та інтернету повсякденні завдання, пов'язані з конкретними життєвими ситуаціями, які передбачають задоволення різних потреб.

Цифрова компетентність є наскрізною, оскільки сприяє опануванню інших ключових, предметних, міжпредметних компетентностей, що стосуються різних сфер життєдіяльності людини. Означене може складати предмет подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврілова Л., Топольник Я. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 61. № 5. С. 1–14.
2. Жерновникова О. Психологічний аспект реалізації дистанційних освітніх технологій у навчальний процес майбутніх учителів математики. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Вип. 2. С. 219–225.
3. Наливайко О. О. Цифрова компетентність: сутність поняття та динаміка його розвитку. *Компетентнісний підхід у вищій школі: теорія та практика* : монографія / кол. авт. ; за заг. ред. О. А. Жукової, А. І. Комишана. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 40–66.
4. Овчарук О. Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення: міжнародні підходи. *Формування інформаційно-комунікаційних компетентностей у контексті євроінтеграційних процесів створення інформаційного освітнього простору*: посібник / за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. В. Овчарук; НАПН України, Ін-т інформ. технол. і засобів навч. Київ : Атіка, 2014. С. 7–16.
5. «Про освіту»: Закон України від 05.09.2017 року № 2145-VIII (у редакції наказу від 24.06.2020 року № 725-IX) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.08.2023).
6. Романовський О., Гриньова В, Жерновникова О., Штефан Л., Фазан В. Формування цифрової компетентності майбутніх учителів математики: констатувальний етап. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 65. № 3. С. 184–200.
7. Ferrari A. *Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. 92 p.

Луцинкевич Людмила Анатоліївна
викладач
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-
педагогічний коледж»
м. Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ КОЛЕДЖУ

У сучасних умовах запит суспільства на підготовку підростаючого покоління до життя реалізується шляхом розбудови Нової української школи. У зв'язку з цим особлива увага надається якісній професійній підготовці майбутніх вчителів початкових класів, що засвідчує законодавча та нормативна освітня база, зокрема, затверджено професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (далі – професійний стандарт).

Професійний стандарт передбачає компетентнісний підхід до підготовки педагога та описує його загальні (громадянська, соціальна, культура самовираження, лідерська, підприємницька) та професійні (мовно-комунікативна, предметна, методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, компетентність педагогічного партнерства, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, здатність до навчання впродовж життя, рефлексивна) компетентності, визначає перелік трудових функцій вчителя початкової школи/класів (навчання учнів предметів (інтегрованих курсів), партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу, участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища, управління освітнім процесом, безперервний професійний розвиток) тощо [3].

Ми виходимо з того, що професійний стандарт визнає чіткі орієнтири вищих освітніх закладів у підготовці майбутніх фахівців.

Аналіз загальних і професійних компетентностей вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти, його трудових функцій, основної мети, особливостей професійної діяльності, місця й умов праці актуалізує проблему формування компетентності педагогічного партнерства майбутніх вчителів у коледжі.

Враховуючи актуальність проблеми педагогічного партнерства в контексті реалізації концепції Нової української школи та підготовки компетентних, конкурентноспроможних вчителів, слід зауважити, що ідея партнерства в освіті не є новою. Звернімось до досвіду лише окремих видатних зарубіжних та вітчизняних педагогів ХХ століття, які й на практиці підтвердили дієвість і результативність партнерської педагогіки. Французький педагог-реформатор Селестен Френе застував ряд освітніх закладів, зокрема «Школу успіху і радості», у якій педагоги керувались гуманними, демократичними принципами (природа дитини така ж, як і природа дорослого; нове життя школи будувалося на принципах співпраці: право учнів поряд з вчителями на керування життям і діяльністю школи; в основу виховання покладено гідність особи; взаємна повага вчителя і учня як одна з головних умов поновлення школи та ін.), використовувались форми, методи і засоби, які забезпечували співробітництво учасників освітнього процесу (діяла шкільна друкарня та самоврядування, учні готували тексти (дитячі твори) як вільний виклад своїх вражень і думок, бібліотеку навчальних посібників тощо) [2, с. 57].

Український педагог-новатор Василь Сухомлинський організував діяльність Павлівської школи за системою, яка випереджала свій час: дитина наділялася значною автономією, любов'ю та повагою, цінували її гідність. В умовах гуманізації виховання педагог по-новому осмислив сутність взаємин колективу і кожного вихованця, першим у вітчизняній педагогіці 50 -х років розпочав організацію педагогічного просвітництва батьків, щоб вони стали активними помічниками вчителів, в школі було започатковано й стало традиційним спільне проведення свят, різноманітних суспільно-корисних справ за участі школи, сім'ї та громадськості тощо [2, с. 172].

Аналіз сучасних наукових досліджень, публікацій показав, що педагогіка партнерства у системі освіти залишається об'єктом особливої уваги вітчизняних дослідників (Н. Бібік, О. Вознюк, Л. Гриневич, О. Іонова, В. Ковальчук, Т. Кравчинська, Л. Ніколенко, О. Онаць, О. Скідіна, О. Топузов, Л. Хижняк та ін.). В центрі уваги науковців перебувають й різні аспекти формування загальних і професійних компетентностей майбутніх педагогів, зокрема вчителів початкової школи (Т. Ваколя, І. Жаркова, І. Казанжи, І. Пальшкова, В. Поберецька, О. Пометун, О. Савченко, О. Шквир та ін.).

У сучасних дослідженнях склались різні підходи до розуміння поняття партнерства, так вчена В. А. Ковальчук розглядає його як систему взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності; спосіб взаємодії і взаємовідносин, організованих на принципах добровільності, рівності та доповнюваності результатів діяльності всіх учасників; організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації; спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені та злагоджені дії учасників спільної справи, на засадах взаємовигоди та рівноправності [1, с. 6].

Підготовка майбутніх вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти в умовах педагогічного коледжу здійснюється відповідно до професійного стандарту системно, комплексно, з врахуванням зв'язків між компетентностями, їх критеріями, особливостями реалізації і змістом трудових функцій. Компетентність педагогічного партнерства розглядається в єдності з функцією партнерської взаємодії вчителя з учасниками освітнього процесу та ґрунтується на загальних компетентностях, разом з тим, потребує наявності у педагога здоров'язбережувальної (здатність організовувати безпечне освітнє середовище, знання його ознак тощо) [3, с. 20], емоційно-етичної (здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття, емоції, потреби, керувати власними емоційними станами, знання їх різновидів, інтенсивності, причин появи, уміння конструктивно реагувати на стрес, конфліктні ситуації, сприяти

порозумінню тощо), психологічної та інших спеціальних компетентностей [3, с. 17].

На нашу думку, основним шляхом формування компетентності педагогічного партнерства у здобувачів вищої освіти є ґрунтовне ознайомлення з предметами психолого-педагогічного циклу. Він реалізується в ході лекційних, семінарських, практичних, лабораторних занять, під час виконання завдань самостійної роботи, при написанні курсових проєктів тощо. Майбутні фахівці набувають знання про сутність, компоненти й особливості управління педагогічною взаємодією з учасниками освітнього процесу з позицій педагогіки партнерства; уміння міжособистісних взаємин у комунікації, оволодівають стратегіями, методами та технологіями налагодження ефективної педагогічної взаємодії не тільки з педагогічною та батьківською спільнотою, але й представниками освітніх і соціальних інституцій, які займаються проблемами навчання, виховання, розвитку особистості.

Операційно-діяльнісну складову навчання при формуванні компетентності педагогічного партнерства майбутніх вчителів початкової школи доцільно реалізовувати через активацію діяльності студентів, налагодження їхньої співпраці командної роботи та проактивності, що сприятиме засвоєнню практик партнерської взаємодії, формуванню внутрішньої мотивації, здатності до емпатії, рефлексії тощо. Досвід роботи підтверджує ефективність залучення студентів до творчої, проєктної діяльності, доцільність використання різноманітних активних (імітаційних, неімітаційних) та інтерактивних методів навчання. Значний потенціал містить групова робота на різних етапах навчання, що відкриває можливості для дискусії, інтерактивної взаємодії її учасників. Робота в малих групах або парах дозволяє подолати бар'єри (мовні, особистісні), спілкування її учасників відбувається природно та без примусу, забезпечує рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей, що сприяє засвоєнню, усвідомленню, оцінці й умілому впровадженню здобувачами вищої освіти принципів педагогіки партнерства в освітній процес та подальшу педагогічну діяльність.

Враховуючи специфіку компетентності педагогічного партнерства та педагогічної діяльності в початкових класах закладу загальної середньої освіти, важливо в процесі навчання формувати у майбутніх вчителів систему цінностей (повага, співпраця, прийняття, підтримка, гідність тощо), здатностей (адекватно діяти, знаходити засоби для оригінального вирішення фахових завдань, постійно збагачувати свій досвід, розвивати в собі новий потенціал для досягнення творчої мети), розвивати системне і критичне мислення, що суттєво збагачує різні види та способи взаємодії, які корисні в професійній діяльності.

Отже, формування компетентності педагогічного партнерства здобувачів вищої освіти – це системний, цілеспрямований процес, результатом якого є загальна та спеціальна готовність майбутніх вчителів до партнерської взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти.

Партнерська взаємодія учасників освітнього процесу – це взаємодія на засадах рівності, гідності, взаєморозуміння та поваги, її забезпечення вимагає сформованості у вчителя загальних (соціальна, лідерська) та професійних (педагогічного партнерства, психологічна, емоційно-етична) компетентностей.

Важливими умовами формування компетентності педагогічного партнерства майбутніх вчителів початкових класів в умовах коледжу є забезпечення компетентнісного, діяльнісного підходів та впровадження принципів педагогіки партнерства у навчанні як основи для підготовки конкурентоспроможних спеціалістів, здатних вибудовувати нові продуктивні відносини в закладах освіти, співпрацювати, проявляти ініціативу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя : навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
2. Левківський М. В. Історія педагогіки : Навчально-методичний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 190 с.

3. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736-20. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf (дата звернення: 24.09.2023).

Маринич Альона Олександрівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

доктор педаг.наук, професор,
професор кафедри теорії та
методик початкової освіти

Красовська О.О.

*Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-
гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАОЧНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Підвищення ефективності та якості освітнього процесу є одним із завдань сучасної системи освіти. Концепція модернізації освіти в Україні пред'являє нові соціальні вимоги до системи освіти і, зокрема, до підготовки учнів у початковій школі, в якій закладається фундамент для подальшої освіти.

У сучасній педагогічній науці все більша увага приділяється оптимальному поєднанню найрізноманітніших організаційних форм і засобів навчання, які дозволяють більш ефективно вирішувати освітні

завдання, максимально враховуючи зміст досліджуваних курсів, вікові особливості учнів, розумне поєднання раціонального та емоційного у викладанні та навчанні. Соціальні запити, що пред'являються сьогодні в початковій школі, диктують вчителю пошуку нових форм навчання. Однією з таких актуальних проблем і є потреба використання засобів наочності, які б всебічно розвивали учнів початкових класів.

Принцип наочності, як один з основних принципів навчання, в сучасній дидактиці розуміється ширше як систематична опора не тільки на конкретні предмети і їх зображення, але і на їх моделі. Це, у свою чергу, означає розширення сфери їх застосування.

Завдяки «живому спогляданню» людина пізнає зовнішні характеристики, які предметів, подій і процесів. Правильно підібрані і вміло включені в систему використовуваних учителем методів і організаційних форм навчання дидактичні засоби полегшують реалізацію принципу наочності. Завдяки цьому вони не тільки покращують умови безпосереднього пізнання дійсності учнями, а й дають матеріал у формі вражень і спостережень, на який спираються непрямі пізнання, розумова діяльність, а так само різні види практичної діяльності.

У сучасній освітній практиці початкової школи засоби наочності можна розділити на дві групи:

– конкретні засоби наочності – це безпосередньо предмети, явища навколишнього світу та демонстрація способів дій з ними (або моделі вищезазначеного), які мають чуттєво-образний вплив на свідомість учня;

– абстрактні засоби наочності – це візуальне представлення понять, наприклад схеми, графіки, таблиці тощо [2, с. 98].

Засобами наочності вважаємо такі засоби пізнання, які у взаємодії суб'єкта з інформаційними знаковими системами формують у його свідомості компоненти мисленнєвої діяльності у формі наочних образів, розвивають уміння оперувати ними, включають їх у складніші структури мислення, активують мисленнєву діяльність суб'єкта у процесі сприйняття й обробки інформації в процесі пізнання, зокрема в освітньому процесі.

Надалі, термін «наочність» розумітимемо як основний дидактичний принцип навчання, а термін «засоби наочності» – як засоби, за допомогою яких цей принцип реалізується в процесі навчання.

На сучасному етапі неоднозначним є питання класифікації засобів наочності. У багатьох дослідженнях поділ засобів наочності на види здійснювався за однією суттєвою ознакою, яка виступала основою класифікації. Кожен вид засобів наочності має реалізовувати певні дидактичні функції таким чином, щоб навчальна інформація, закладена в наочність, була максимально зрозуміла, сприйнята і засвоєна учнями.

Залежно від дидактичних функцій розрізняють такі види наочності: предметна, модельна, знакова, віртуальна [3, с. 536]. Відповідно до видів наочності можна виділити такі засоби наочності: засоби предметної наочності, засоби модельної наочності, засоби знакової наочності, засоби віртуальної наочності.

Відповідно до функцій наочності засоби унаочнення також дуже різноманітні: предмети та явища навколишньої дійсності; дії вчителя й учнів, що демонструють, як треба виконувати ту чи іншу операцію та як і яким обладнанням користуватися; зображення реальних предметів – різноманітні іграшки, предметні малюнки, картини, образні моделі з паперу, картону й символічні зображення – карти, таблиці, схеми, креслення, картки з математичною символікою [2, с. 69].

До наочних засобів належать також інформація, яку учні сприймають за допомогою технічних засобів навчання: кінофільми, діафільми, звукозапис, радіо, телепередачі. Ці види наочності називаються аудіовізуальними, оскільки інформацію вони передають через звук і зображення.

Вибір наочності для конкретного уроку зумовлюється не тільки його навчальною метою, а й іншими чинниками. Зокрема, специфікою мікросередовища школи та попереднім рівнем готовності дітей, їхнім емоційним станом, віком, резервом навчального часу. Особливо

важливим джерелом чуттєвого досвіду майже на всіх уроках є актуалізація емоційних спостережень дітей.

При виборі наочних засобів навчання потрібно враховувати, що вони найбільш успішно вирішують наступні дидактичні завдання:

- сприяють розвитку в учнів наочно-образного мислення;
- виступають в ролі засобу активізації уваги при засвоєнні будь-якого навчального матеріалу;
- сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів;
- дозволяють конкретизувати розглядувані теоретичні питання;
- розширюють сферу практичних застосувань розглядуваних об'єктів, які безпосередньо не можуть бути використані для спостереження на уроці;
- створюють можливості для моделювання явищ, що безпосередньо не спостерігаються;
- наочно систематизують і класифікують досліджувані явища на схемах, таблицях і т.п.;
- виступають в ролі методів стимулювання інтересу до учіння, створення установки на ефективне учіння;
- дозволяють в конкретизованій формі одержати інформацію про ступінь навчального матеріалу [1, с. 3].

Отже, використання засобів наочності в освітньому процесі початкової школи сприяє формуванню уявлень, що правильно відображають об'єктивну реальність, формує в учнів образні уявлення, а також поняття, для розуміння зв'язків і залежностей, що є одним із найважливіших положень дидактики. Використання учителем засобів навчання так, щоб один доповнював інший, дозволяє досягнути учням високих результатів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігнатенко, М. Я. Сучасні освітні технології. *Початкова школа*. 2003. № 4. С. 2-6.

2. Павелко В. В. Формування знань і умінь молодших школярів у процесі навчання засобами наочності і моделювання : дис. канд. пед. наук : 13.00.09 «Теорія навчання». Рівне, 2009. 207 с.

3. Романюк А. А. Використання наочності у навчальному процесі початкової школи. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 42.

Матухно Оксана Юріївна

здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

канд. педаг. наук

доцент **Зобенько Н. А**

*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ОБДАРОВАНOSTІ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Одним з основних завдань сучасної шкільної освіти є не тільки виявлення резервів здібних і обдарованих школярів, але й забезпечення спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток гармонійно-розвиненої особистості обдарованого учня, його здатності до впевнених і самостійних дій у різноманітних навчальних і життєвопобутових ситуаціях, які постають перед ним в процесі взаємодії із суспільним середовищем.

Тому перехід до нової освітньої парадигми супроводжується посиленням уваги до обдарованих дітей, інтелектуальний і творчий потенціал яких став розглядатися як основний капітал держави.

Тема розвитку обдарованого учня молодшого шкільного віку стала об'єктом дослідження закордонних науковців Ф. Ганьє, Л. Термена, Дж. Гілфорда, Б. Тейлора, Дж. Фрімена та вітчизняних науковців О. Антонової, Н. Василенко, Г. Ващенко, О. Вишневського,

О. Зазимко, Т. Молнар та інших, але особливості прояву обдарованості в молодшому шкільному віці розкриті в дослідженнях неповно.

Перш ніж схарактеризувати особливості прояву обдарованості, встановимо зміст цього поняття.

Відповідно до сучасних поглядів, які панують у науці, обдарованість – це «системна якість особистості, що включає безліч здібностей, мотивів людини, направляючи їх на швидке освоєння будь-якої діяльності, пошук і реалізацію нових способів її виконання, досягнення високих результатів, забезпечуючи тим самим суспільне визнання суб'єктів даної діяльності. Обдарованість є складним психічним утворенням, в якому нерозривно переплетені пізнавальні, емоційні, вольові, мотиваційні, психофізіологічні та інші сфери психіки» [2, с. 67].

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями в тому чи іншому виді діяльності.

В основному обдарованість припадає на період шкільного дитинства. Тому для подальшого розвитку обдарованості дитини важливо помітити ознаки обдарованості ще в молодшому шкільному віці [1, с. 31].

Здійснений аналіз наукової літератури дає можливість стверджувати, що проявами обдарованості на цьому етапі можуть бути:

1) швидший темп психічного розвитку, перш за все пізнавальних здібностей і мотивів;

2) легкість і швидкість освоєння всіх або окремих видів діяльності, прагнення до досягнення в ній позитивних результатів найвищого рівня;

3) надмотивація, яка обумовлює внутрішню незадоволеність отриманим результатом і прагнення до лідерства, або прагнення до усамітнення, розриву або ослаблення звичних зв'язків і відносин [1;2; 3, с. 50].

Вказані ознаки або прояви обдарованості можуть бути постійними, але можуть мати і тимчасовий характер. Ці ознаки можуть

бути явними або представленими і в прихованій, потенційній формі. Крім того, ознаки обдарованості можуть проявлятися у вигляді високого рівня розвитку як загальних, так і спеціальних здібностей .

В цілому, обдарованість визначається випереджаючим розвитком пізнання та психологічним розвитком. Ці характеристики обдарованості є взаємопов'язаними, тож розглянемо їх детальніше.

Щодо сфери пізнання, то для обдарованих дітей характерні особливі, так звані «сенситивні» періоди пізнання, коли вони буквально «вбирають» в себе всю інформацію з зовнішнього світу. Такі діти можуть займатися кількома видами діяльності одночасно.

Зокрема, всепоглинаюча цікавість – ще одна сильна сторона обдарованих дітей. При цьому варто звернути увагу на те, що обдарована дитина не терпить обмежень в своїх дослідженнях, вона має широкий потенціал пізнання і величезний ентузіазм в пошуку нових знань [2, с. 68].

Такі діти часто мають хорошу пам'ять, яка будується на ранній мові і абстрактному мисленні. Їм властиве прагнення класифікувати інформацію, вміння широко користуватися наявними знаннями.

Великий словниковий запас, як правило, супроводжується складними синтаксичними конструкціями і умінням ставити запитання. Обдаровані діти з великим інтересом читають енциклопедії та словники, придумують нові слова, які виражають їх власні поняття.

Ще одна властивість обдарованих дітей – завзятість інтересів. Один з найбільш ранніх показників – це час, протягом якого дитина концентрує свою увагу на одній справі: вона буває поглинена нею кілька годин, може повертатися до неї протягом декількох днів, чого важко очікувати від звичайної дитини. З роками такі діти проявляють зосередженість і наполегливість у досягненні мети [4].

Розглянемо інший аспект обдарованості – психічний розвиток. У обдарованих дітей дуже рано проявляється почуття справедливості. Їх особисті системи цінностей дуже обширні: вони встановлюють високі вимоги і до себе, і до оточуючих; жваво відгукуються на правду, гармонію і природу; гостро сприймають суспільну несправедливість [5].

Зазвичай обдаровані діти не можуть чітко розділити реальність і уявний світ. Вони розвивають свої фантазії до такої міри, що буквально зживаються з ними. Яскрава уява породжує неіснуючих друзів і фантастичну сторону життя. Звідси впливають перебільшені страхи – обдаровані діти здатні вигадувати велику кількість всіляких неіснуючих результатів.

Обдаровані діти нерідко бувають егоцентричними в своєму тлумаченні явищ і подій. У даному випадку егоцентризм не означає егоїзм з його негативним забарвленням, це всього лише проектування власного сприйняття і емоційної реакції на явища і оточуючих. При цьому дитячий егоїзм може супроводжуватися чутливістю і роздратуванням від нездатності виконати завдання. З цим пов'язано зайве прагнення доводити все до повної досконалості – перфекціонізм, одна з головних проблем обдарованих дітей. Таким учням властиво судити власну роботу по дорослим міркам, тим самим завдаючи собі непотрібного болю і переживання [1, с. 32].

Незважаючи на всі згадані труднощі, обдарованим дітям властиво чудове почуття гумору. Саме гумор допомагає їм справлятися з життєвими неприємностями. Здатність побачити щось смішне в незручній ситуації – головний механізм захисту особистості обдарованої дитини. Такі діти багато помічають, у них сильно розвинена уява, вони активні – ось чому бачать у всьому набагато більше забавного, ніж їх однолітки. Однак слід пам'ятати, що сміх може приховувати велику образу, а дитина може сміятися – тільки щоб не заплакати. Проте це прекрасна властивість бачити кумедне в різноманітних ситуаціях, як правило, є ключем до соціального прийняття такої дитини однолітками [1, с. 31].

З огляду на вищезазначене можна зазначити, що ознаки обдарованості проявляються у навчальній, творчій, дослідницькій, ігровій діяльності дитини і можуть бути виявлені у процесі спостереження за характером її дій, поведінкою, наполегливістю. Ознаки обдарованості охоплюють два аспекти: пізнавальний та психічний розвиток дитини молодшого шкільного віку.

Вважаємо, що саме вчителю початкових класів важливо вчасно виявити ознаки обдарованості в дитини та організувати відповідну систематичну роботу. Так, в якості важливих умов розвитку дитячої обдарованості та її подальшого збереження на наступних етапах вікового зростання, виступають: оволодіння вчителем знаннями з психології дитячої обдарованості, його психологічна готовність проаналізувати сучасні погляди з питань розвитку здібностей дітей в контексті освітнього процесу, правильно підібраний методологічний орієнтир, а також здатність педагога до застосування та апробації технологій інтерактивного навчання у роботі з обдарованими дітьми.

Аналіз наявних у психолого-педагогічній науці вітчизняних та зарубіжних концепцій обдарованості дає нам підстави вважати, що чинниками, які б виступали в якості стимуляторів розвитку дитячої обдарованості у закладі загальної середньої освіти мають стати наступні, а саме: забезпечення гуманізованого освітнього середовища школи; інформаційна насиченість навчального закладу задля стимулювання пізнавальних можливостей школяра; культивування вчителями та адміністрацією школи інтелектуальних цінностей і творчих досягнень учнів; відсутність статусної ієрархії та демократичний стиль управління навчальною діяльністю школярів; високий рівень толерантності педагога до обдарованої дитини та виважене ставлення до її невдач.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корнієнко І. Обдаровані діти: особливості, пошук супровід розвитку. Педагогічна думка. 2017. № 3. С. 30 – 32.
2. Кушнір В. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості. Рідна школа. 2019. № 4. С. 66 – 69.
3. Мостовенко І. Виховання обдарованої дитини в початкових класах. Початкова школа. 2014. № 3. С. 49 – 50.
4. Науменко Р. А. Моніторинг виявлення та розвитку інтелектуально та творчо обдарованої молоді у позашкільних закладах. Обдарована дитина. 2010. № 4. С. 57 – 63.

5. Обдаровані діти. Вчитель вчителю, учням та батькам. URL: <http://teacher.at.ua/publ/19-1-0-425> (дата звернення: 12.05.2023).

Меклеш Богдана Миколаївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені
академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ «МИСТЕЦТВА» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Провідною ідеєю Концепції «Нова українська школа» є розвиток ключових компетентностей учнів. Орієнтуючись на європейський досвід освітніх реформ, українська освіта сьогодні повинна мати не академічний, а прикладний характер: усі знання, отримані в школі, дитина має використовувати в повсякденному житті. Саме такою ідеєю пронизане інтегроване навчання, яке нині набуло більш широкого розуміння в теорії й більш активного використання в практиці освітньої діяльності порівняно з попередніми роками. За новим Державним стандартом початкової освіти інтеграція є основною формою організації навчання молодших школярів [1].

Педагогічний словник визначає інтеграцію як цілеспрямоване об'єднання та координацію дій різних складових цілісної системи [5, с. 104]. Для інтеграції важливим є системний підхід, завдяки якому інтеграція розуміється як процес. Тобто інтеграція – це процес взаємодії двох чи більше систем задля створення нової, яка набуває нових властивостей завдяки зміні властивостей та зв'язків її елементів. В наукових джерелах вказано, що інтегрувати – означає поєднати

окремі складові систем в такий спосіб, щоб результат об'єднання в підсумку перевершував їхнє значення до взаємодії.

Л. Масол вважає, що інтеграцією є процес взаємодії елементів із визначеними властивостями, у ході якого відбувається встановлення, ускладнення і зміцнення істотних зв'язків між даними елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої виникає інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими характеристиками, і в структурі цього об'єкту збережені індивідуальні характеристики початково заданих елементів [4, с.46].

Інтегровані технології формування мистецько-творчої компетенції залежать від характеру роботи, що виконується. У сучасній системі початкової освіти в основу змісту навчально-виховного процесу покладена ідея збагачення духовного світу дитини, формування її моральних, естетичних, розумових і фізичних якостей, спонукання до участі в різних видах дитячої діяльності. Велику роль у цьому відіграють види мистецтва, до яких залучаються діти.

Мистецтво є унікальним засобом формування найважливіших загальнолюдських якостей – емоційної сфери, моральної та естетичної позиції, образного мислення, передумов до навчальної та творчої діяльності. У практиці початкового навчання мистецька творча діяльність поєднує спів, гру на дитячих інструментах, ритміку і хореографію, малювання, ліплення, аплікацію й художнє конструювання. Залучення дітей до оволодіння зазначеними видами творчої діяльності обумовлене не тільки їх призначенням у різноманітному відтворенні виниклих вражень про навколишню дійсність, але й відносною доступністю оволодіння їх творчо-виразними засобами, із урахуванням особливостей молодшого шкільного віку. Ефективність оволодіння дітьми різними видами творчої діяльності залежить від доцільно обраних педагогом інтегративних методів і прийомів і технологій навчання.

Основу інтегративних дидактичних технологій складають методи і прийоми порівняння – визначення спільних та відмінних ознак між різними художніми явищами та – схожості між ними за допомогою виявлення і стимулювання образних асоціацій. Це свого роду

компаративний аналіз – метод порівняння з метою розкриття ознак, які залишаються прихованими при вивченні в межах однієї галузі наукового знання.

Інтегративні технології мистецької освіти дозволяють досягнути наступних результатів:

- формування готовності до використання в освітньому процесі інтегративних підходів під час навчання курсу «Мистецтво»;

- систематичне розширення світоглядного та культурологічного світогляду дітей під час опанування різних видів мистецтва, котрі можуть успішно інтегруватися у навчально-виховному процесі закладу освіти;

- визначаючи інтеграцію мистецтв як один з найрезультативніших способів вирішення багатьох проблем мистецької освіти, естетичного виховання та творчого розвитку особистості, варто називати її однією з найрезультативніших креативних освітніх технологій;

- забезпечує творчий розвиток і удосконалення технічної майстерності кожного здобувача початкової освіти;

- активне використання в освітньо-виховному процесі педагогічного впливу різних видів мистецтва та впровадження технології інтеграції мистецтв, відчутно активізують емоційні, інтелектуальні, художньо-естетичні та творчі можливості кожного молодшого школяра та готують його до художньо-творчої діяльності та естетичного розвитку.

Л. Масол визначає, обґрунтовує художньо-інтегративні технології мистецької освіти та поділяє на три групи за основним видом інтегрування:

- технології духовно-світоглядного інтегрування (головна ознака – жанровість, тематизм, подібні в різних видах мистецтва і життя);

- технології естетико-мистецтвознавчого інтегрування (за ознакою спорідненості для різних видів мистецтв понять і категорій – естетичних, жанрових, мовленнєвих);

- технології комплексного інтегрування поєднують одночасно декілька різновидів інтеграції з попередніх названих [4, с. 74-80].

Основними складовими ланками впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів є:

– формування програмових знань, умінь та уявлень молодших школярів з різновидів мистецтв : музики, літератури, образотворчого мистецтва, хореографії, драматургії;

– впровадження інтегрованих форм організації освітньо-виховного процесу у структурі уроків на засадах тематичної, духовно-світоглядної, комплексної інтеграції;

– формування інтегральних практичних навичок роботи з дитячої творчості: музикування, хореографії і ритміки, малювання, ліплення, конструювання, аплікації;

– використання сучасних ігрових технологій, театралізованої драматургії і нестандартних технік образотворчої діяльності.

Зазначені види інтеграції реалізуються через систему творчих завдань інтегративного типу, що передбачають активізацію міжсенсорних образних асоціацій учнів у процесі сприйняття та художньо-творчої діяльності. Використання інтегративного підходу в початковій освіті сприяє: формуванню цілісної картини світу, розвитку системного мислення, здатності сприймати предмети та явища різнобічно, системно, формуванню якісно нових знань вищого рівня мислення, забезпеченню динамічності застосування отриманих знань у нових ситуаціях, гнучкості розуму, закріпленню творчого ставлення до праці, формуванню здатності вирішувати складні практичні завдання, що вимагають синтезу знань з різних наукових галузей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав. 2004. 218 с.

3. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Перероблене і доповнене видання. Львів: Новий світ – 2000. 2020. 154 с.

4. Масол Л. М. Методика навчання «Мистецтва» у початковій школі. Харків. 2006. 256 с.

5. *Український педагогічний словник*. /С. Гончаренко [гол. ред. С. Головка]. Київ: Либідь. 1997. 373.

Меленишин Наталія Борисівна
викладач вищої кваліфікаційної
категорії, викладач методики
навчання технологічної ОГ,
*Комунальний заклад «Балтський
педагогічний фаховий коледж»,
м. Балта, Україна*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ У КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «БАЛТСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ»

Формування національної та громадянської ідентичності на законодавчому рівні визнано обов'язковою складовою забезпечення національної безпеки України в теперішніх умовах військового часу.

Українська національна ідентичність – стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями [1].

Л. П. Нагорна зауважує, що національна ідентичність може ототожнюватися як з ідентичністю етнічною, так і визначатися лише через приналежність особи до певного громадянства [3]. Вірогідно, саме через таке неоднозначне тлумачення поняття, термін «національна ідентичність» не набув достатньо широкого використання в науковій та педагогічній літературі. Навіть у чинній

Концепції національно-патріотичного виховання «ідентичність» згадується лише один раз. Окрім того, у багатьох громадян України старшого покоління цей термін може викликати асоціацію з націоналізмом, до якого сформувалося різко негативне ставлення під впливом радянської політики.

Однак діяльність усієї сучасної системи освіти України спрямована власне на формування національної ідентичності. Протистояння російській агресії сприяло піднесенню рівня національної свідомості громадян, зокрема освітян. Про це свідчить перехід у спілкуванні з російської мови на українську, зростання попиту на речі з українськими орнаментами та символами, посилення інтересу до історії та культури України, її політики. Національна ідентичність стала потребою багатьох свідомих українців.

Одещина – один з тих регіонів, де досі є відчутними наслідки впливу русифікації та комунізації, і тут процес формування національної ідентичності дітей та молоді проходить повільніше, зокрема через брак національно-патріотичного виховання в сім'ях. Тому ключова роль у цьому процесі належить закладам освіти усіх рівнів.

Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж» є прикладом того, як можна ефективно організувати всебічну освітньо-виховну діяльність щодо формування національної ідентичності студентів – майбутніх вчителів початкової школи – за принципом соціальної відповідності, що передбачає «узгодження змісту і методів національно-патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, у якій організовано виховний процес» [2].

Досвід коледжу у формуванні національної ідентичності є багаторічним. З перших років незалежності України виховна робота закладу має яскраво виражену національну спрямованість.

Директор С. І. Іванніков переконаний, що вплив на свідомість студентів починається із візуальної інформації: зовнішнього вигляду як території закладу, так і кожного його працівника. Основою емблеми коледжу є зображення карти України. Біля закладу встановлено банер

(рис. 1) з патріотичним написом на синьо-жовтому тлі, а також цитатою Т. Г. Шевченка, пам'ятник якому знаходиться поруч.

Рис. 1. Патріотичний банер коледжу

У коридорах навчальних корпусів (а також в деяких навчальних кабінетах) є стенди з зображенням державних символів, інформацією про Україну та Одеську область. Аркові проходи у корпусах прикрашені орнаментами, що нагадують українську вишивку (рис. 2).

Рис. 2. Оформлення інтер'єру навчального корпусу в національному стилі

На майданчику, де проходять лінійки та урочистості, встановлено креативний тризуб (рис. 3).

Рис. 3. Свято Першого Дзвоника

Викладачі та працівники часто носять вишиванки. Кожен навчальний день починається з виконання Державного Гімну. Креативним нововведенням з 2022-2023 н. р. стала заміна дзвінків мелодіями сучасних патріотичних пісень.

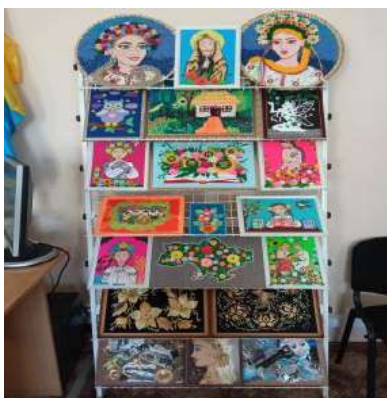

Щосеместру заступник директора з виховної роботи планує тижні або декади національно-патріотичного, національно-громадянського, військово-патріотичного виховання, тому заходи, що сприяють формуванню національної ідентичності студентів, проводяться впродовж усього навчального року. Серед таких – флешмоби до Дня вишиванки, Дня української хустки, рушника, Дня Прапора, спортивний челендж «До Перемоги!», дискусії з обговоренням важливих питань становлення української державності, робота гуртка «Патріот України», змагання з допризовної підготовки тощо. Багато заходів відповідають принципу історичної і соціальної пам'яті: щоденна Загальнонаціональна хвилина мовчання, виховні години, присвячені пам'яті Героїв Крут, Небесної Сотні, жертв Голодомору, Голокосту та ін. На стіні закладу закріплено пам'ятну гранітну дошку місцевим Героям АТО.

Велику роль у формуванні національної ідентичності студентів відіграє бібліотека коледжу, працівники якої здійснюють пропаганду читання української літератури на заняттях гуртка «Книголюби», видають брошури з патріотичними віршами студентів, організовують книжкові виставки та пізнавальні заходи, акції, наприклад «Російська книго, здавайся!».

Викладачі української мови регулярно проводять конкурси, поетичні читання тощо для прищеплення любові та поваги до державної мови.

Активно працює комісія викладачів мистецтва, залучаючи студентську молодь до гри на народних музичних інструментах (бандура, домбра, сопілка, окарина), танців, ремесел. Проводяться виставки малюнків та виробів національно-патріотичної тематики (рис. 4), зустрічі з народними майстрами та їхні майстер-класи. У коледжі створено народний хор студентів та працівників.

Рис. 4. Виставка студентських виробів

Колектив охоче долучається до патріотичних акцій міста і громади (наприклад, акція зі збору питної води для мешканців Миколаєва), до співпраці з волонтерами (передача квадроциклу для військових, теплих речей та продуктів першої необхідності). Коледж активно рекламує свою виховну роботу через газету «Педагогічний вісник», місцевий телеканал, сайт та спільноту в мережі Facebook. Реалізації принципу самоактивності та саморегуляції сприяє злагоджена діяльність членів студентської ради, які демонструють активну громадянську позицію (рис.5).

Рис. 5. Студентська рада коледжу в День вишиванки

На базі коледжу працює структурний підрозділ початкової освіти. Молодші школярі прилучаються до національних традицій і зростають справжніми патріотами.

Варто зазначити, що така посилена і різнобічна робота з формування національної ідентичності корисна не лише для студентів, учнів, членів їхніх родин, а й для педагогічного і трудового колективу. Кожен учасник освітнього процесу має усвідомлювати необхідність виховання себе як представника сильної, вільної нації і докладати для цього максимум зусиль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення 01.10.2023 р.).

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 №527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0527729-22#Text> (дата звернення 01.10.2023 р.).

3. Нагорна Л. П. ІДЕНТИЧНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Identychnist_nacionalna (дата звернення 01.10.2023 р.).

Мельничук Віта Олександрівна

викладач кафедри теорії початкового навчання
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ: ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

В сучасному світі технології та інновації настільки важливі, що перетворюють навчання та освіту в цифрову реальність. Сучасна студентська молодь, яка готується стати майбутніми вчителями, повинна мати не тільки педагогічні знання, але і навички використання цифрових технологій в навчальному процесі. На сьогоднішній день виникає потреба у вивченні технологій та інновацій у дистанційному

навчанні та способи підготовки майбутніх вчителів до цифрової реальності.

Цифрова трансформація в освіті – це процес, що передбачає використання сучасних інформаційних технологій та цифрових інновацій для поліпшення якості та доступності навчання. Ця тема стала дуже актуальною останніми роками, оскільки технології відіграють значну роль у підготовці студентів та в удосконаленні процесів навчання.

Сучасний світ переживає цифрову революцію, і освіта не залишається осторонь. Цифрові технології дозволяють розширити можливості навчання та зробити його більш доступним і ефективним. Зокрема, дистанційне навчання стало нормою під час пандемії COVID-19, і ця тенденція продовжує розвиватися у зв'язку із введенням на всій території України правового режиму воєнного стану.

Підготовка майбутніх вчителів до роботи в умовах цифрової реальності є важливим завданням. Ось декілька ключових аспектів цієї підготовки:

1) освоєння цифрових навичок: майбутні вчителі повинні бути здатні використовувати різні цифрові інструменти та платформи для навчання, спілкування та організації роботи зі студентами;

2) розвиток компетентностей е-лідера: вчителі повинні володіти навичками ефективного керування навчальними процесами в онлайн-середовищі та бути лідерами у впровадженні цифрових інновацій;

3) спеціальні курси та тренінги: університети та освітні інститути повинні надавати майбутнім вчителям можливість проходити спеціалізовані курси і тренінги з використання цифрових технологій в навчальному процесі;

4) педагогічна адаптація: методи навчання у дистанційному режимі можуть відрізнятися від традиційних підходів. Майбутні вчителі повинні навчитися адаптувати свої педагогічні методи до особливостей онлайн-навчання;

5) використання інноваційних підходів у навчанні: для підготовки майбутніх вчителів до цифрової реальності також важливо розвивати їхні здатності до впровадження інновацій у навчальний процес.

Інноваційні підходи можуть включати в себе використання віртуальної реальності, штучного інтелекту, блокчейн-технологій та інших передових інструментів.

Однією з ключових інновацій у дистанційному навчанні є використання віртуальних навчальних платформ. Ці платформи надають студентам доступ до навчальних матеріалів, завдань та взаємодії з викладачами через інтернет. Найвідомішими прикладами є платформи Moodle, Blackboard, Canvas і багато інших. Віртуальні навчальні платформи дозволяють створювати інтерактивні курси, завдання та тести, вести дискусії, спільні проекти та обмін знаннями. Вони також дозволяють викладачам відстежувати активність студентів та надавати індивідуальний зворотній зв'язок.

Масові відкриті онлайн-курси або MOOCs – це безкоштовні онлайн-курси, які надаються великими університетами та освітніми платформами. Вони дозволяють студентам з різних країн та галузей здобувати нові знання та навички.

MOOCs забезпечують доступ до високоякісної освіти та розвивають концепцію навчання протягом життя. Вони дозволяють студентам вивчати предмети, які їх цікавлять, і покращувати свій рівень освіти.

Відеолекції та вебінари є ще однією важливою складовою дистанційного навчання. Вони дозволяють викладачам створювати відеоуроки, які студенти можуть переглядати в будь-який час та в будь-якому місці. Це особливо важливо для студентів з різних географічних регіонів та різних графіків.

Вебінари, у свою чергу, надають можливість живої взаємодії між викладачем та студентами через відеоконференції. Це створює можливість для обговорення матеріалу в реальному часі та відповіді на запитання студентів.

Цифрова реальність перетворює освіту, і майбутні вчителі повинні бути готові до роботи в цьому новому середовищі. Підготовка майбутніх вчителів до цифрової реальності включає в себе освоєння цифрових навичок, розвиток е-лідерства, участь у спеціалізованих

курсах та тренінгах, а також здатність до адаптації педагогічних методів.

Підготовка майбутніх вчителів до цифрової реальності допомагає створити сучасне та ефективне середовище для освіти, що відповідає вимогам сучасного світу. Розвиток цифрових навичок та інноваційних підходів у навчанні є ключем до підготовки компетентних та адаптивних вчителів, які зможуть впроваджувати нові технології та забезпечувати якісну освіту для молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науковий періодичний журнал «Інформаційні технології і засоби навчання» URL: <https://journal.iitta.gov.ua>

2. Симбірський Г. Д. Інформатика: конспект лекцій. Харків: ХНАДУ, 2021. 123 с.

Міколуца Дінара Олександрівна,
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій
у початковій школі **Торчинська Т.А.**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ФОЛЬКЛОРНА ОНОМАСТИКА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЛІНГВІСТИЧНИХ НАУК

Протягом багатомілітирної історії український народ створив незліченні скарби словесного мистецтва, які належать до найцінніших надбань світової культури – фольклор.

Фольклор, (від англ. folklore – народна мудрість, знання) – автентичний складник художньої культури народу, його неписана словесність.

У фольклорі протягом століть накопичувалися найкращі та найцікавіші словесно-виражальні та мовно-художні засоби [2].

Фольклоронімію доцільно вивчати як унікальну систему лексичного наповнення усної народної творчості, а також особливу частину національного простору власних назв.

Аналіз наукових робіт сучасного періоду показує, що дослідження власних назв усної народної творчості є різноаспектними, адже беруться до уваги різні жанри фольклору, простежується змістове та функціональне навантаження онімів, їхня етимологія, особливості будови та специфіки використання у різних жанрах.

Сучасний стан досягнень у галузі фольклорної ономастики передбачає перспективу обґрунтування її місця в загальному колі наук лінгвістичного спрямування, розширення аспектного кола зацікавлення та задіяного фактичного матеріалу, створення повних та розширених зібрань фольклорних онімних одиниць.

Фольклорна ономастика поєднує в собі елементи лінгвофольклористики та ономастики, її доцільно вважати комплексною галуззю мовознавства [5].

Над питанням сутності та фольклорних ономастичних понять працювали Є. Бартмінський, А. Вежбицька, Л. Даниленко, С. Нікітіна, О. Хроленко та ін.

Усна народна творчість різноманітна за жанровою характеристикою. Вона включає в себе загадки, чистомовки, потішки, забавлянки, колискові пісні. Жанри дитячого фольклору – усної народної творчості мають різні джерела і виникали в різні історичні періоди розвитку народу [1].

Однією з основних ланок народної творчості є народна пісня, що у всі часи залишається надзвичайно важливим складником життя українців, де характерні художньо-образні форми пісенного слова містять поняття про народну мораль, уявлення про добро і зло, оцінку

людської зовнішньої та внутрішньої краси, зв'язки людини з навколишньою природою.

Зважаючи на різноманіття жанрів та кількість унікальних зразків української народної пісенної творчості, цілком вмотивовано слід розглядати їх як матеріальну базу для вивчення на уроках у початковій школі, тому що в їх змісті наявні різні ономастичні групи [3].

Одним із найдавніших жанрів народної творчості є загадка.

З давніх-давен загадка була засобом перевірки та виховання кмітливості, мудрості, зрілості людини, сучасне ж суспільство трактує такі метафори як забавку для дітей [4].

Ономастикон українських загадок не можна вважати надзвичайно багатим та розвиненим. Найчастіше у текстах досліджуваного фольклорного типу є антропоніми. Мій брат Кіндрат попід землю ходить, червінці знаходить (плуг). Чорний Іван, дерев'яний каптан, де носом проведе, там помітку кладе (олівець).

Можна виокремити ще одну групу загадок з антропоцентричним чоловічим чинником, яка містить загадки, де відгадкою є назва людини за професією або ж уподобаннями: Ковзани Василько взяв і усіх зачарував, він до цього має хист, бо Василько ... (фігурист).

Жіночі імена також фіксуються в текстах загадок.

В лузі вдосвіта Галинка погубила намистинки. Сонце встало, позбирало, а Галинці не віддало (роса).

Рідкісним явищем є вживання у текстах українських загадок прізвищ:

Чотири чотиренки, два Федоренки тягнуть мотулицю за хвіст на вулицю (коні, орачі, плуг).

Серед загадкових текстів є й топоніми, зокрема гідроніми, астіоніми:

Величезний цей хижак на людей наводить жах, проживає в річці Ніл небезпечний (крокодил); Через Дунай глибокий біг кінь білобокий, як упав, заіржав – білий світ задрижав (гроза й грім).

Фольклорні твори, а зокрема такий його жанр, як казка, є духовною спадщиною народів, де акумульований багатотисячолітній життєвий досвід.

Казка – це епічний, найчастіше прозовий твір з установкою на вигадку, твір з фантастичним сюжетом, умовно-фантастичною образністю, стійкою сюжетно-композиційною структурою, орієнтованою на слухача. Оскільки казки «належать до найдавніших витворів людського духу і сягають далеких від нас часів, якої не досягає жодна людська історія» [6], то і ономастичний простір казкових сюжетів є найскладнішим для вивчення. Символічне навантаження, у першу чергу, виконують у казці власні назви та імена, акумулюючи у собі джерела мотивації казкового сюжету загалом: історичні, соціальні, культурні, міфологічні, релігійні тощо та відображаючи традиції того чи іншого народу.

Казкові оніми в народних творах мотивовані вказаними джерелами і містять інформацію про історичні події, обряди, традиції, культуру, ритуали, міфологію, рослинний і тваринний світ тощо. Тому в казках найчастіше побутують такі класи онімної лексики, як міфоніми, топоніми, гідроніми, зооніми, антропоніми, і є як реальними іменами (на зразок антропоніма Іван, Василь), так і вигаданими (Котигорошко), виконуючи функції знаків первинної (одиниці мовної системи) і вторинної (носії культурно-історичної і символічної інформації) номінації.

Поряд із загадками на етапі розвитку мовлення у дітей можна ефективно використовувати скоромовки та чистомовки.

Скоромовки – чудовий витвір народної логопедії, спрямований як на вдосконалення звуковимови, так і на розвиток діалогічного мовлення.

Чистомовки – ритмічний мовний матеріал, який містить нескладне поєднання звуків, слів важких для вимови. Особливо до вподоби малюкам жарти – чистомовки з використанням іграшок, картинок. Діти із задоволенням повторюють їх за дорослими, ніби граються, не помічаючи, що вони

Колисанка – це перший поетичний твір, з яким зустрічається дитина вже в перші дні свого життя. Головна функція колискових пісень – впливати на стан і настрої дитини в момент засинання.

Забавлянки, утішки – коротенькі пісеньки або віршики, поєднанні із своєрідними вправами і покликані зміцнювати дитину фізично, підтримувати радісний, бадьорий настрій. Це своєрідна форма емоційного спілкування дорослих з дитиною, побудована на глибокому знанні психології дітей різного віку.

Прислів'я та приказки – особливий вид усної поезії, століттями шліфувати в себе трудовий досвід численних поколінь. Через особливу організацію, інтонаційне забарвлення, використання специфічних мовних засобів виразності (порівнянь, епітетів) вони передають ставлення народу до того чи іншого предмета чи явища [5].

Використовуючи у своїй промові прислів'я і приказки діти навчаються ясно, лаконічно, виразно висловлювати свої думки і почуття, інтонаційно забарвлюючи своє мовлення, розвивається вміння творчо використовувати слово, вміння образно описати предмет, дати йому яскраву характеристику [1]. Аналізуючи твори малих фольклорних жанрів, можна з впевненістю сказати, що в кожному із них є велика кількість власних назв, етимологія, яких надзвичайно цікава.

Отже, за допомогою малих форм фольклору можна вирішувати практично всі завдання методики розвитку мови і поруч із основними методами та прийомами мовного розвитку здобувачів початкової освіти можна й потрібно використовувати цей багатющий скарб словесної творчості народу, в якому незліченна кількість ономастичного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лановик Б., Лановик З. Українська усна народна творчість: підручник. Київ: Знання-Прес, 2005. 591 с.

2. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Громяка Р. Т., Коваліва Ю. І., Теремка В. І. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.

3. Морозенко О. С. Будова найменувань українських народних пісень календарно-обрядового циклу. Поділля. Філологічні студії: електронний збірник наукових праць. Хмельницький, 2021. Вип. 14. 111 с.

4. Онищенко Г. А. Мовна структура української народної загадки (семантичний і синтаксичний аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. А. Онищенко. Дніпропетровськ, 2006. 21 с.

5. Поліщук Л. В. Специфіка фольклорної ономастики [Електронний ресурс] / Л. В. Поліщук. Режим доступу: URL:<http://www.rusnauka.com/NIO/Philologia/polischuk.doc.htm>.

6. Порпуліт О. О. Ономастичний простір українських чарівних казок: автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. О. Порпуліт. Одеса, 2000. 196 с.

Мірзосєва Ганна Андріївна,
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій
у початковій школі **Торчинська Т.А.**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ЛІНГВО-ДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Дієслово, як ніяка інша частина мови, відповідає психіці школяра. Мова дитини цього віку динамічна, предикативна, насичена дієслівними формами. У мовленні молодших школярів переважають групи дієслів, що означають рух, роботу, різні процеси і дії. Ось тому ці слова найбільш близькі і зрозумілі дітям.

Опрацювання дієслова як частини мови спрямоване на поглиблення знань учнів про граматичне та лексичне значення слова,

про особливості словозмінювання та словоутворення в українській мові, про синтаксичну роль у мовленні.

Вивчення дієслова відкриває великі можливості для усвідомлення граматичної будови мови, засвоєння та застосування навичок правильного вживання дієслівних форм, зв'язку їх з іншими словами.

Грамматичне поняття про дієслово у молодших школярів формується поступово: від оволодіння суттєвими ознаками як частковими явищами до поєднання їх у граматичне поняття і формування його визначення [2].

Знання про дієслово як частину мови успішно застосовується учнями на практиці у тому випадку, якщо вони засвоїли суттєві ознаки, що складають сукупність поняття, уміють виявити ці ознаки у частковому явищі, виконуючи у визначеній послідовності розумові операції.

Все це забезпечує цілеспрямовану, гармонійну роботу, яка полягає у вивченні певної системи шляхом усвідомлення лексичного та семантичного значення слова, його синтаксичної ролі та стилістичного використання.

Ознайомлення із словами – назвами дій потрібно проводити з урахуванням такої системи: конкретне значення слова; багатозначність слів, синоніміка, переносність значень; звукова сторона слова; слово у синтаксичній структурі речення; життя слова у складі текстів [1].

Дієслово – це найгнучкіша частина мови, яка має величезну кількість граматичних форм, що з успіхом можуть замінювати одна одну. Все це дає можливість проведення лексико – граматичної роботи.

Сучасні методисти (Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Хорошковська О. Н., Чуйко Т. В.) ознайомлення з поняттям дієслова як частини мови підпорядковують вирішенню таких завдань: узагальненню та розширенню уявлення учнів про лексичне значення дієслів; удосконаленню уміння точно і влучно добирати дієслова для передачі своєї думки; формуванню початкових уявлень про основні граматичні категорії дієслова виробленню навичок правопису.

Одночасно проводиться лексична робота у таких напрямках:

- збагачення словника–засвоєння нових слів або нових значень уже відомих учням слів;
- уточнення словника–виявлення відмінності між антонімами, синонімами, аналіз багатозначності слів;
- активізація словника–введення вивчення лексем у мовленнєву діяльність учнів;
- усунення з дитячого словника нелітературних слів – діалектичних, просторічних, заміна їх літературними [5].

Виконання вправ дає змогу простежити вживання видо-часових форм дієслова як засобу зв'язності тексту.

Дієслово досить зручна із словотворчого погляду частина мови. Спостереження над спільнокореневими дієсловами сприяє збагаченню мовлення учнів, опрацюванню будови слова, дозволяє пропедевтично ознайомити дітей зі способами творення слів.

У 1–2 класах учні ознайомлюються із словами – родичами, вчать виділяти у них спільну частину – корінь (будівельник, будувати, будівля) і від даного кореня утворювати різні слова (синь: синій, синюватий, синіти, посиніти). Для запобігання помилкам, пов'язаних із розрізненням омонімічних коренів, слід звернути увагу на лексичне значення слова (гора, гірський, горіти; вода, водний, водити).

Добираються також вправи на розрізнення спільнокореневих слів і словоформ (зима, зими, прозимувати, зимовий; пишу, пишеш, писар, писати).

На основі спостережень можна підвести дітей до висновків про роль префіксів і суфіксів у творенні дієслів та їх форм. Додавання префіксів – це один із найпродуктивніших способів творення дієслів. При цьому вони набувають нового значення, іноді антонімічного (влетіти, вилетіти, прилетіти, відлетіти і т. д.), можуть означати завершену чи незавершену дію (співати – проспівати, грати - виграти).

За допомогою суфіксів утворюються дієслова, що означають завершену дію (кричати – крикнути, свистіти – свиснути), дієслова минулого часу (бажати – бажав, бажала, бажало, бажали).

Важливим завданням при опрацюванні дієслова є вироблення орфоепічних і орфографічних навичок, що передбачає цілеспрямоване, поглиблене застосування фонетичної, орфоепічної та орфографічної роботи під час опрацювання дієслова.

На початковому етапі вивчення дієслова добираються вправи на вимогу окремих звуків і слів. Із орфографічних вправ використовується списування із граматичними завданнями (наголос, складоподіл, пояснення орфограм).

Після ознайомлення з дієсловом як частиною мови вправи ускладнюються, до них добираються таблиці (на правильну вимову, наголошення, утворення особових форм із чергуванням приголосних в основі слів та ін.).

З метою кращого засвоєння правопису ненаголошених особових закінчень дієслів використовуються алгоритми, схеми, проводяться тренувальні вправи.

Дієслово відзначається різноманітністю граматичних значень, синтаксичних зв'язків.

Дієслово у речення найчастіше виконує роль присудка, вступаючи в різноманітні зв'язки з іншими частинами речення. Для усвідомлення ролі присудка використовують вправи на розбір речення і конструювання речень.

Мовне конструювання є продовженням розбору. В основі конструювання лежить синтез, однак воно передбачає й аналітичну діяльність учнів.

У навчанні застосовують такі види граматичного конструювання: добір прикладів до вправи; робота з деформованими реченнями і текстом; письмове конструювання речень потрібного типу з виучуваною формою слова, письмові відповіді на запитання; розширення тексту; вільні диктанти з граматичним завданням, перекази зі зміною форм слів, твори [3].

Таким чином, вивчення формальних ознак дієслова поглиблює знання учнів про значення цієї частини мови, сприяє розвитку абстрактного мислення. Дотримуючись морфолого–словотвірних вимог, учні засвоюють граматичний та морфологічний матеріали.

Системна робота над правилами літературної вимови і написання дає змогу виробити в учнів міцні орфоепічні та орфографічні навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Казнадзей К. Дієслово: [Методичні рекомендації] // Початкова школа. – 2017. – №12. – С. 63–64.
2. Кашуба Л. І. Навчання через гру / Л. І. Кашуба – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2007. – 234 с.
3. Костишин Н.В. Дієслово як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки // Українська мова та література. – 2005. – №36. – С. 17–18.
4. Крикун М. Роль дієслова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів // Початкова школа. – 2013. – №11. – С. 27–35.
5. Методика навчання української мови: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364 с.

Надкернична Любов Іванівна
завідувач практики,
Сверлович Валентина Вікторівна
заступник з навчально-
виробничої роботи
Комунальний заклад вищої освіти
*«Вінницький гуманітарно-
педагогічний коледж»*
м. Вінниця, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ У ФОРМАТІ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Проблему підготовки майбутніх вчителів початкових класів, критерії і показники їх підготовки до взаємодії з учнями розглянуто з позицій міждисциплінарного аналізу.

Перехід від знаннєвих пріоритетів до компетентнісного підходу вимагає пошуку шляхів його реалізації, інструментарію впровадження: партнерської взаємодії на засадах поваги, доброзичливості, довіри та відкритості – головними характеристиками педагогіки партнерства, що є ключовим аспектом у процесі становлення та розвитку Нової української школи, місія якої допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками [3].

Педагогічна взаємодія – явище, що об'єктивно належить до соціальної дійсності на рівні вияву взаємодії, соціальної взаємодії, педагогічної взаємодії.

О. Матвієнко педагогічну взаємодію розглядає як «явище зв'язку особистостей у навчально-виховному процесі, що реалізується через спільні дії і характеризується взаємовпливом учасників» [2, с.15].

Професіограма вчителя початкових класів визначає такі суб'єктності майбутнього педагога: професійні переконання; готовність до педагогічної діяльності та педагогічного спілкування. Саморозвиток приводить до вдосконалення, тісно пов'язаний з подальшою професіоналізацією, яка, в свою чергу, пов'язана з процесами професійної адаптації; з адаптаційними можливостями вчителів; із знаходженням індивідуального оптимального стилю діяльності.

Всі ці процеси функціонують тільки у взаємодії з учнями, тому підготовку до взаємодії можна розглядати як підготовку до педагогічної діяльності майбутніх учителів загалом.

Соціальна взаємодія не є реалізацією лише діяльнісної функції. Вона відбувається в конкретному предметному просторі за участю конкретних індивідів і значною мірою залежить від психологічних умов, що досить виразно відображено в ідеї «активізації людського чинника» [2, с. 7], а отже, соціальна взаємодія має продовження в суб'єктивній реальності.

Суб'єкт-суб'єктна схема педагогічної взаємодії, яка на даний час вважається найбільш ефективною, зміцнює або змінює Я – концепцію.

Включення учнів у процес педагогічної взаємодії відбувається через розвиток їхнього ставлення до вчителя і через нього – до навчальної праці. Вплив учителя на учнів розглядається як процес «трансляції» найбільш цінних виявів його особистості, в чому і полягає значення особистісної парадигми у практиці навчання.

Стосунки на основі взаємоповаги, довіри, взаємної підтримки, комфортності відповідають особистісно-зорієнтованому підходу, є базою ефективної педагогічної взаємодії. У контексті певної педагогічної ситуації вони конкретизуються і перетворюються на мотиви, а наявність мотивації – один із самих потужних рушійних факторів якісної освіти.

Обов'язкове урахування очікувань учнів відносно вчителя, переживання ними своєї суб'єктності (самоствавлення, установка на успіх або уникнення неуспіху тощо), установка на учня (уважність до його інтересів, цінностей, почуттів) створює умови для екстерналізації його Я-концепції.

Наявність у вчителів установки на учня та адекватних способів її реалізації є принциповою вимогою до здійснення педагогічної взаємодії.

Професійні мотиви й педагогічне мислення майбутнього педагога формуються в процесі теоретичної і практичної підготовки.

Критерії і показники готовності студентів до взаємодії з учнями:

– знання сутності, структури, типів процесу взаємодії педагогів і учнів, знання змісту, форм (групових та індивідуальних) і методів роботи вчителя, особливостей взаємодії в різних видах діяльності, знання вікових особливостей, провідних видів діяльності, сенситивних періодів розвитку дитини, особливостей протікання вікових криз (когнітивний);

– уміння керувати власним емоційним станом і почуттями, уміння зрозуміти внутрішній стан дитини, уміння відгукнутися на почуття й співпереживати з дитиною, уміло переборювати труднощі й доводити до кінця будь-яка справу, концентрувати увагу на успішних

фрагментах педагогічного впливу та не зациклюватись на невдачах (емоційно-вольовий);

– уміння гнучко міняти стиль, характер, тип взаємодії, самостійно виходити з конфліктних ситуацій, уміння адекватно реагувати на дії й учинки учнів, уміння спонукати дітей до виконання спільно визначених завдань, здатність переосмислювати власний педагогічний досвід і робити адекватні висновки (дієво-практичний).

Система практичної підготовки дає можливість адаптуватися до майбутньої професії, набутти професійні компетентності, необхідні для формування готовності здобувачів освіти до взаємодії з учнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України про освіту URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

2. Матвієнко О. В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії: монографія. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 382 с.

3. Розпорядження КМ України від 14.12.2016 № 988-р. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року –[Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>

Натан Катерина

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

СПІВПРАЦЯ ДІТЕЙ, БАТЬКІВ ТА ВЧИТЕЛЯ У ВИХОВАННІ КУЛЬТУРИ РОДИННИХ ВЗАЄМИН

У Концепції Нова українська школа, інших нормативних документах серед пріоритетних напрямків реформування освіти визначено: принцип єдності сім'ї та школи, наступності та спадковості поколінь, організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу.

У процесі аналізу науковий джерел нами встановлено, що у дослідженні проблеми співпраці дітей, батьків та вчителя значний внесок зробили сучасні вітчизняні вчені такі як: Т. Алексєнко, І. Бех, Л. Кацинська, О. Киричук, Т. Кравченко, Б. Ковбас, В. Костів, О. Матвієнко, А. Марушкевич, Л. Назаренко, Л. Повалій, В. Постовий, І. Рибальченко, О. Сухомлинська, П. Щербань та ін.

Науковець Т. Кравченко розглядала співпрацю дітей, батьків, вчителя у вихованні культури родинних взаємин як природний зв'язок двох соціокультурних інститутів, який ґрунтується на їх активній взаємній зацікавленості, дієвому впливові один на одного як способі існування, де кожний вкладає в спільну справу (соціалізацію дітей шкільного віку) те, в чому його участь уявляється найбільш корисною і продуктивною. Взаємодія передбачає певною мірою рівнозначний взаємовплив об'єктів один на одного й рівномірний їх розвиток [3].

Співпраця дітей, батьків та вчителя у вихованні культури родинних взаємин відіграє важливу роль на всіх етапах навчання дитини, але особливого значення вона набуває у молодшому шкільному віці (О. Богданова, Л. Болотіна, В. Глушкова, І. Егоров, А. Маїшева та ін.). Для молодших школярів початкова школа є так би мовити точкою відліку в освоєнні соціальних взаємодій, а також для

встановлення партнерських відносин між школою та родиною. Тому молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для становлення і виховання культури родинних взаємин.

Однією з особливостей розвитку дитини є зміна соціальної позиції. Ставши школярем, дитина залучається до систематичного навчання, стає членом шкільного колективу, змінюються її взаємини з дорослими.

Педагог стає авторитетом для молодшого школяра. Він формує у нього позицію учня, підводить до розуміння нових обов'язків. Новий колектив змінює і поглиблює систему взаємин дитини з оточуючим світом, дитячі емоції стають тривалішими, стійкішими і глибшими, виховуються організованість, дисциплінованість, ініціативність, відповідальність, активність.

Недостатній життєвий досвід молодших школярів ускладнює вироблення самостійних поглядів на існуючі моральні правила і норми, визначення власних моральних орієнтирів, однак вагомого значення набуває внутрішня позиція дитини, яка «формується у процесі життя і виховання і є відображенням того об'єктивного становища, в якому перебуває дитина в системі доступних для неї суспільних відносин» [1].

Виховання молодшого школяра у форматі «родина – школа» має базуватися на діяльнісно-комунікативних засадах і сприяти виробленню умінь для реального входження кожної особистості у соціум та формуванню моральності особистості, яка включає в себе «совість і чесність, доброту і милосердя, національну гідність і справедливість, терпимість і повагу до своєї родини, роду, інших людей» [2, с. 56]. Названі якості особистості молодшого школяра тісно взаємопов'язані з правилами і нормами поведінки і співіснування особистості в середовищі - тобто формування культури поведінки.

Родинне оточення має свої специфічні переваги у виховному впливі, так як батьки краще за будь-кого знають психологічні особливості своїх дітей, їх інтереси, уподобання, сильні та слабкі сторони, воно здатне успішніше здійснювати індивідуальний підхід до становлення особистості молодшого школяра. Найважливішим

фактором, який впливає на формування особистості, є мікроклімат сім'ї, родинне оточення, світ і коло інтересів батьків, рівень сімейних відносин, ставлення батьків до школи. Можливості сімейного виховання певною мірою унікальні і незмінні, але, якщо в ньому допущені якісь прогалини чи помилки, виправити їх буває надзвичайно важко.

Ми згодні з думкою О. Коберника, що сучасна родина потребує вчасної кваліфікованої допомоги у вихованні дітей з боку спеціалістів: вчителів, психологів, лікарів, соціальної підтримки та визнання її як найвищої соціальної цінності в суспільстві [2].

В умовах здійснення взаємоузгодженої співпраці родини та школи, як найважливіших соціальних інституцій формування культури родинних взаємин у молодшого школяра, центральним механізмом в координації виховних впливів педагогічного колективу, батьків, інших соціальних інститутів, безумовно, належить школі. Це обумовлено її спеціальною професійною підготовленістю, змістом виховної роботи, головним завданням якої є забезпечення становлення та всебічний, гармонійний розвиток особистості школяра.

Однак варто зазначити, що співпраця школи та сім'ї на сьогоднішній день має переважно форми нерівного партнерства, де педагог виступає лідером, що володіє правом диктувати мету, зміст та форми роботи з батьками, натомість координації їхній спільній співпраці. Формально-адміністративний підхід, який переважає у роботі школи, мало зорієнтований на актуалізацію потенціалу родини, розвиток її суб'єктності, а також помічаємо тенденцію зниження виховного потенціалу родини та необхідність її педагогічної підтримки на рівні школи. Тому такий характер співвідношень не можна визнати сучасним та продуктивним.

Сучасні науковці переконані, що співпраця дітей, батьків, вчителя полягає в тому, щоб спільними зусиллями домогтися справжнього взаєморозуміння, без якого неможливі такі соціально-педагогічні умови соціального становлення молодших школярів як ціннісні орієнтири родини та школи у вихованні; спільна соціальна діяльність; створення «ситуації успіху»; адаптивність освітнього середовища до

природних можливостей та потреб особистості; зворотній зв'язок між школою та родиною; відкритість стосунків та добровільне партнерство.

На думку таких учених, як М. Стельмахович, «вчителі початкових класів спільно з батьками мають змогу не просто «зв'язувати» школу з родиною чи родину зі школою, як до тепер бувало, а забезпечувати повну гармонію у їх навчально-виховній співпраці» [6, с. 11].

Подібну думку висловлює й А. Маркушевич, яка у своїй праці з проблеми підготовки майбутніх вчителів до педагогічної співпраці зазначає: «...розглядаючи педагогічну взаємодію як узагальнену базову категорію педагогіки, її можна визначити як детерміновану освітню ситуацію, опосередковану соціально-психологічними процесами і зв'язок суб'єктів (і об'єктів) освіти, що веде до кількісних і/або якісних змін якостей і станів цих суб'єктів і об'єктів. Основними її параметрами є взаємини, взаємоприйняття, підтримка, довіра» [4, с. 226].

Вважаємо за необхідне підкреслити, що Л. Даниленко визначає важливі характеристики, які є опорними точками співпраці дітей, батьків, вчителів у вихованні культури родинних взаємин: 1. Спілкування між родиною і школою є постійним, двостороннім та значущим. 2. Батьківські знання та вміння відзначені й поціновані. 3. Батьки відіграють активну роль у навчанні дітей. 4. Ми підтримуємо волонтерство батьків у школі, а також шукаємо їхньої підтримки та допомоги. 5. Батьки є рівноправними партнерами у вирішенні питань, які стосуються їхніх дітей. 6. Батьки виступають у ролі адвокатів за якісну освіту для своїх дітей [5].

З вище викладеного доходимо висновку, що таке залучення є бажаною ситуацією, при якій обидві сторони родинно-шкільної співпраці мають чималі можливості й ресурси для повноправної і повноцінної участі в освітньому процесі молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтовний підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
2. Коберник О. М., Мотрич Л. К. Співпраця вчителя з батьками: навч.-метод. посіб. Київ: Наук. світ, 2002. 133 с.
3. Кравченко Т. В. Взаємодія сім'ї та школи у вихованні дітей (1945 – 1991 рр.) : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 1993. 24 с
4. Марушкевич А. А. Родинна педагогіка: навчально-методичний посібник. Київ: ПАРАПАН, 2002. 216 с.
5. Сіданіч І. Л. Виховання культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку в сім'ї і школі : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 « теорія і методика виховання». Київ, 2004. 209 с.
6. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: навч. посіб. Київ: ІСДО, 1996. 288 с.

Натарова Віра Василівна

здобувач другого (магістерського)

рівня вищої освіти,

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

м. Умань, Україна

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Питання формування духовно розвиненої особистості завжди була однією з актуальних, а в сучасних умовах суспільних трансформацій вона набуває особливої ваги. Проведений нами аналіз наукових джерел з філософії, педагогіки, психології тощо свідчить про те, що моральному вихованню приділялося достатньо уваги у всі історичні епохи, що підтверджується наявністю цілого спектра досліджень від

найдавніших часів до сьогодні. В основі змісту поняття моральне виховання покладені «мораль», «моральність».

Моральний аспект у підготовці підростаючого покоління визначено у творах стародавніх філософів епохи античності: С. Аристотеля, Демокріта, Платона, Сократа та інших. Значний внесок у розробку проблеми моральності та морального виховання належить давньогрецькому філософу Аристотелю, ідеї якого висвітлені у праці «Нікомахова етика». У цьому творі знаходимо два терміни, похідні від слова «етос»: «ethikos» (етичний) і «ethika» (етика).

Термін «етичний» був використаний Аристотелем для позначення чеснот, що стосуються людської вдачі, характеру, на відміну від чеснот діаноетичних, тобто пов'язаних з мисленням, розумом людини. У своїх творах він так описував морально розвинену особистість: «Морально прекрасною називають людину із високим достоїнством... Адже про моральність судять по наявних чеснотах: мужність, розсудливість, справедливість...».

Проблема морального становлення особистості набула особливої важливості в умовах переходу від феодального ладу до капіталізму, що характерно для філософської і педагогічної думки XVI-XVIII століття. Саме в цей період розгорнулася теоретична і практична діяльність Я. Коменського, Г. Песталоцці, К. Гельвеція, Д. Дідро, Д. Локка, Г. Ващенка, Б. Грінченка, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди та інших.

Актуальними для нашого дослідження є ідеї А. Макаренка, який вказував на те, що у процесі морального виховання домінуюча роль належить формуванню характеру, вихованню добрих людських почуттів, гарних звичок. Він вважав, що формування гарних звичок правильно жити - важча справа, аніж виховання свідомості. За його переконанням, життя учнів має бути організоване як досвід, який, в свою чергу, формує певну суму звичок. Тим самим обґрунтував ідею, що навички і звички моральної поведінки формуються у зіткненні з дійсністю, у процесі активної діяльності, як наслідок осмислення дитиною оточення та активного пристосування до нього. Зокрема, А. Макаренко зазначав: «Наше завдання не тільки виховувати в собі правильне, розумне ставлення до питань поведінки, але ще й и

виховувати правильні звички, тобто такі звички, коли б ми робили правильно не тому, що сіли и подумали.

Огляд історичних джерел засвідчив, що мораль з'явилася на початку становлення суспільства. Провідну роль в утвердженні моралі та її принципів відіграла трудова діяльність людей, оскільки в боротьбі з природою людина зуміла вистояти завдяки взаємодопомозі, виконанням обов'язків роду. У ті часи мораль відіграла роль регулятора людських взаємовідносин, оскільки дотримання моральних норм уможлиблює формуванню життєдіяльності загально прийнятими ідеалами. Своєю чергою, формуючи та висуваючи перед своїми членами низку моральних норм, суспільство тим самим сприяє становленню особистості загально прийнятими ідеалами.

Таким чином, на відміну від конституційних прав і обов'язків, які регулюють відносини між людьми, дотримання норм моралі залежить від кожної особистості, від її совісті, поглядів та переконань. При цьому моральні договори представляються в системі принципів, заповідей, які пояснюють, як слід чинити.

Непотрібна Юлія Іванівна
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АРТИСТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У зв'язку з активними процесами технологізації та комп'ютеризації, які відбуваються в нашому суспільстві, сучасна дитина все більше і більше часу віддає спілкуванню із різноманітними гаджетами, перебуває у світі віртуальної реальності, що звужує коло її інтересів, гальмує гармонійний розвиток особистості, негативно

відбивається на її психологічному здоров'ї, емоційній сфері, комунікативних можливостях тощо.

Саме тому педагог, глибоко усвідомлюючи ці негативні тенденції, прагне їх усіляко нівелювати і висуває у якості важливих освітніх пріоритетів залучення учнів вже з перших днів їх перебування у школі до «живих» форм спілкування, насичення освітнього процесу цікавими формами роботи, які могли б забезпечити гармонійний розвиток усіх сфер дитячої особистості.

Надзвичайно важливим завданням початкової ланки шкільної освіти є не лише дати ті або інші знання (навчити дітей рахувати, писати, читати, володіти комп'ютером, опанувати іноземну мову тощо), а й сформувати у дитини здатність мріяти, фантазувати, думати, відчувати, співпереживати, висловлювати власні думки, висувати нові творчі ідеї, реалізовувати себе як творча особистість.

Однією з ключових компетенцій, яку дитина має набути під час свого навчання в початковій школі, визначена в Державному стандарті початкової освіти, є культурна компетентність, яка «передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості» [1].

Розвиток артистичних здібностей у ранньому віці має дуже позитивний вплив на подальше життя дитини в цілому. Дитина, яка активно займається акторською діяльністю, розвиває свою комунікативну продуктивність і стає більш відкритою для спілкування. Вона стає цікавим співрозмовником, здатним висловлювати свої думки та переконувати інші.

Крім того, заняття акторською діяльністю сприяють вирішенню різних завдань, пов'язаних з виразністю мовлення дитини. Це також сприяє розвитку її інтелектуальних та художньо-естетичних можливостей. Важливою є те, що це допоможе сформувати стійкий інтерес дитини до рідної культури, літератури та театру.

Акторські здібності включають у себе різні важливі елементи такі як увага, увага, здатність до спілкування та взаємодії з партнерами на сцені, віра у відтворенні подій, можливість дослідження різних

характерів, володіння виразними засобами (здатність впливати на глядачів за допомогою методів, зовнішній вигляд), вільність, демонстрація стриманості та психологічних бар'єрів), акторська гра, а також пам'ять для відтворення власних вражень та емоцій.

У науковій літературі також велика увага приділяється детальному розгляду специфіки акторської професії. Особливий акцент робиться на особливих навичках та вміннях, якими мають володіти актори, а також на розумінні акторські майстерності як сили особистого впливу на аудиторію, здатність актора вплинути на інших і включити в них емоційну реакцію та співпереживання.

Уміння – це здатність здійснювати дію, яка ще не досягла найвищого рівня сформованості, яка здійснюється цілком свідомо, при усвідомленні кожного кроку виконання цієї дії.

Навичка – це здатність здійснювати дію, яка досягла найвищого рівня сформованості і здійснюється автоматизовано, без усвідомлення проміжних кроків.

Театральна діяльність є унікальним методом розвитку артистичних вмінь і навичок у молодших школярів. Варто уточнити, що схильність до творчості властива кожній дитині. Спираючись на думки психологів, можна стверджувати, що творчість є нормою дитячого розвитку.

В учнів молодшого шкільного віку, які здійснюють артистичну діяльність можна виокремити різні психологічні особливості:

1) прагнення пізнавати навколишній світ через гру та ігрові відносини результати про їх бажання сприймати оточуючий світ через рольові ситуації та експерименти;

2) потреба в додатковій інформації для поглиблення в образі про бажання розуміти та сприймати свою роль більш глибоко;

3) бурхливість фантазії та активність емоцій створюють багатий емоційний фон для акторської діяльності;

4) нестійкість уваги та переважання мимовільної уваги можуть вимагати додаткового тренування для підвищення концентрації уваги під час акторських вистав;

5) переважання конкретно-образного мислення може вказувати на потребу розвивати абстрактне мислення учнів і сприяти їх здатності розглядати акторську діяльність у більш глибокому контексті;

б) прагнення реалізувати себе як творчу особистість та самостійно виражати себе перед однокласниками може відображати потребу в позитивній самоідентифікації та самореалізації через акторську діяльність.

Важливо, що дитина у цей віковий період починає привласнювати стиль рухів дорослих, їх пози, динаміку рухів тощо. Саме тому руховий контроль школяра набуває великого значення.

Розвиток творчих здібностей, артистичних умінь і навичок є сприятливим для загального розвитку кожної особистості. І чим раніше почати цей розвиток, тим ефективніше і краще сформувати особистість. Тому важливо розвивати артистизм, навички та вміння з раннього віку. Молодший шкільний вік можна вважати найбільш вдалим для цього завдання, після цього на цьому етапі дитина вже має певний досвід соціалізації в суспільстві та шкільному колективі, і вона готова проявити себе на театральному майданчику без сорому та з великим ентузіазмом.

Для успішного формування акторських умінь і навичок дітей необхідно, щоб вчитель на своєму власному прикладі був готовий до будь-якого перевтілення, сам володів основами і навичками акторської майстерності, що є обов'язковою умовою для проведення результативних занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.

Нестерчук Дарина Юрїївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-
гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Реалізація завдань мистецької освітньої галузі передбачає залучення учнів початкових класів Нової української школи до різних видів мистецької діяльності в умовах, спеціально створених для розвитку їхніх здібностей, формування здатності до самовираження з пріоритетом розвитку емоційної сфери, спрямованість на набуття ними життєвих навичок під час освітньої та самостійної художньої діяльності. В основі організації мистецької освіти дітей молодшого шкільного віку лежать принципи здоров'язбереження, естетичності, практичності, доцільності [1, с.14]. Мистецька освітня галузь володіє належним потенціалом, необхідним для формування кожної ключової компетентності, який потрібно реалізувати наскрізно.

Питання компетентнісного підходу розкривають у власних дослідженнях українські науковці В. Андрущенко, Л. Банашко, В. Захарченко, С. Калашнікова, В. Кремень, Б. Кришук, В. Луговий, С. Мартиненко, О. Севастьянова, А. Ставицький, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова. Дослідницька компетентність в мистецькій освітній галузі — здатність дитини вивчати дослідним шляхом, практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності.

Мистецтво сприяє формуванню здатності дитини вивчати дослідним шляхом мистецтво, пізнавати художню культуру в освітньому процесі:

- міркувати, інтерпретувати, конструювати усні висловлювання своїх вражень від мистецтва; за допомогою коментування дорослого й оцінювання власної художньо-творчої діяльності;

- спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва;

- самостійного використання інформаційних технологій для отримання, синтезування мистецької інформації, художнього творення;

- формування уміння досліджувати і визначати власні художні інтереси, досягнення і потреби;

- дослідницької співпраці з іншими, зокрема участі у мистецьких заходах, прикрашенні середовища для друзів, сусідів;

- прояву відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання задоволення (впливу на власний емоційний стан);

- дослідження і опанування народних традицій, мистецтва рідного краю; толерантного ставлення до мистецтва різних народів;

- проявів дослідницької творчої ініціативи та намагання її реалізувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній);

- презентації результатів власних мистецьких досягнень;

- виявлення бажання впроваджувати нові ідеї, новий досвід [1].

Під час опанування мистецьких цінностей діти засвоюють певні знання і набувають різноманітних умінь, які є засобом художнього розвитку – тобто становлення особистості як суб'єкта художньої діяльності, що передбачає розвиненість сенсорної та емоційно-почуттєвої сфер, образно-асоціативного мислення, загальних і спеціальних здібностей і якостей.

Педагогічні дослідження свідчать, що особливості діяльнісного підходу зводяться до того, що в процесі становлення освіти особлива увага приділяється не просто вивченню предметів і засвоєнню знань, а

створенню сприятливих умов для всебічного розвитку дитини як творчої особистості. Отже, особливості реалізації діяльнісного підходу визначаються його основними напрямками – цілеспрямованістю, мотиваційною обумовленістю, самостійністю, творчістю, які можливі за умов:

- інтеграції можливостей різних предметів для формування знань;
- застосування активних методів і форм навчання;
- спрямованості навчання на активізацію пізнавальної діяльності;
- спонукання молодших школярів до самостійної творчої діяльності.

Проблема дослідницької діяльності учнів початкової школи зараз дуже актуальна, а саме тому, що у сучасному ритмі життя виникає потреба у допитливій, творчій, неординарній особистості. Така навчальна діяльність є провідною і визначає розвиток головних пізнавальних якостей особистості дитини. В цей період розвиваються форми мислення, що надалі забезпечують засвоєння системи наукових знань, розвиток наукового, теоретичного мислення. Тут закладаються передумови самостійної орієнтації в навчанні й повсякденному житті.

Дослідницька діяльність тісно пов'язана з вирішенням учнями творчих, дослідницьких завдань із заздалегідь невідомим рішенням і передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері: постановку проблеми, вивчення теорії, пов'язаної з обраною темою, висунення гіпотези дослідження, підбір методик і практичне оволодіння ними, збір власного матеріалу, його аналіз і узагальнення, самостійні висновки, представлення виконаної роботи. Продуктом дослідницької діяльності школяра є не тільки знання, які він здобуває, а й способи пізнавальної діяльності, які впливають на інтелектуальний розвиток особистості.

Дослідження у початковій школі можна проводити на уроках з різних предметів. Пропоную до розгляду предмет «Мистецтва». Виявляється на уроках «Мистецтва» учнів можна вчити не тільки створювати нові зображення, але й озброювати досвідом творчої діяльності. Для цього потрібні спеціальні метод – метод дослідження. Цей метод спрямований на навчання пошукам самостійного рішення

зображувальної задачі, можливих варіантів, розвиток творчого мислення, уяви. Його можна використати, коли вчитель пропонує дітям виконати якесь творче завдання, створити щось по своєму замислу [5].

Творча діяльність – діяльність дослідна, і не існує загальних універсальних правил або схем, за якими вона розвивається. Та все ж, фахівці в галузі вивчення дослідного поведінки намагалися і намагаються виробити прийоми й алгоритми, які дозволяють відшукувати істину. Нами зроблена спроба організації навчального дослідження у початковій школі. Навчальне дослідження молодшого школяра, так само як і дослідження, проведене дорослим дослідником, неминуче включає основні елементи:

- виділення і постановку проблеми (вибір теми дослідження);
- вироблення гіпотез; пошук і пропозиція можливих варіантів рішення;
- збір матеріалу, аналіз та узагальнення отриманих даних; підготовку і захист підсумкового продукту.

Багато педагогам думку про те, що дитина здатна пройти через всі ці етапи, вважають сумнівною і навіть лякає. Та ці страхи й сумніви розсіюються відразу, як тільки починається реальна дослідницька робота з дітьми. Покажемо схему проведення дослідницького проєкту з молодшими школярами:

1. Актуалізація проблеми. Мета: виявити проблему і визначити напрямок майбутнього дослідження.
2. Визначення сфери дослідження. Мета: сформулювати основні питання, відповіді на які ми хотіли б знайти.
3. Вибір теми дослідження. Мета: визначити межі дослідження.
4. Вироблення гіпотези. Мета: розробити гіпотезу або гіпотези, в тому числі повинні бути висловлені й нереальні – провокаційні ідеї.
5. Виявлення та систематизація підходів до вирішення. Мета: вибрати методи дослідження.
6. Визначення послідовності проведення дослідження.
7. Збір і обробка інформації. Мета: зафіксувати отримані знання.

8. Аналіз і узагальнення отриманих матеріалів. Мета: структурувати отриманий матеріал, використовуючи відомі логічні правила і прийоми.

9. Підготовка звіту. Мета: дати визначення основним поняттям, підготувати повідомлення за результатами дослідження.

10. Доповідь. Мета: захистити його публічно перед однолітками і дорослими, відповісти на запитання.

11. Обговорення підсумків завершеної роботи [4, с.141-144].

Основна мета проектування полягає в тому, що діти, виходячи зі своїх інтересів, разом з учителем виконують проект, вирішуючи будь-яку практичну дослідницьку задачу. Методичні та дидактичні матеріали, які ми використовували для роботи з молодшими школярами в плані розвитку в них умінь і навичок дослідницької поведінки, сподіваємося, дозволили зробити реальний крок на цьому шляху. Подальші дослідження, спрямовані на вирішення цього завдання, ймовірно, принесуть нам масу цікавих професійних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав. 2004. 218 с.

3. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Перероблене і доповнене видання. Львів: Новий світ – 2000. 2020. 154 с.

4. Купчак С. Б. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування проєктної технології у професійній діяльності. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Рівне : РДГУ. 2023. 247 с.

5. Масол Л. М. Методика навчання «Мистецтва» у початковій школі. Харків. 2006. 256 с.

Ніколайчук Тетяна Юріївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ЗДОРОВ'Я ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Особистісний розвиток людини – це наслідок взаємодії біологічного і соціального чинників та її власної активності. Неодмінна умова особистісного розвитку – власна активність індивіда, тобто потреба і готовність діяти. Соціальна активність людини базується на стані її здоров'я. Від рівня здоров'я залежить рівень задоволення практично всіх потреб людини. Тільки здоровий, життєво активний організм здатний на повну та якісну взаємодію індивіда із зовнішнім середовищем: зі світом природи і соціальними умовами існування.

Здоров'я як одна з фундаментальних категорій людського буття є найважливішим пріоритетом усіх розвинених країн світу, а ставлення до здоров'я, усвідомлення його цінності вважається одним з елементів національної культури, критерієм добробуту суспільства [6, с. 83].

Висвітленню сутності здоров'я та різних його аспектів присвячені праці М. Амосова, Т. Андрющенко, І. Брехмана, Т. Бойченко, О. Вакуленко, Р. Валецької, Л. Ващенко, В. Войтенко, М. Гончаренко, М. Горобей, В. Грушко, О. Осадчого, Л. Жаліло, О. Іванашко, О. Колонькової, В. Копи, О. Литовченко О. Міхеєнко, В. Петленко, С. Тромбах, О. Федько, О. Яременко, інших відомих науковців.

У літературних джерелах налічується понад сто визначень поняття «здоров'я», і кожен фахівець інтерпретує його з позиції своєї науки, згідно з напрямом власних досліджень. Науковці розглядають здоров'я людини як:

– стан повного фізичного, духовного і соціального щастя, відсутність хвороб і фізичних дефектів [4, с. 7];

– процес збереження і розвитку її біологічних, фізіологічних і психологічних можливостей, оптимальної трудової й соціальної активності при максимальній тривалості активного творчого життя [1, с. 17];

– гармонійну єдність біологічних, соціальних якостей, обумовлених вродженими й набутими механізмами [5, с. 67];

– стан гармонійної саморегуляції й динамічної рівноваги із середовищем [3, с. 6];

– гармонійну взаємодію і функціонування всіх органів і систем людини при її фізичній досконалості та нормальній психіці, що дозволяють активно брати участь у суспільно корисній праці [2, с. 56].

За трактуванням ВООЗ, *здоров'я* – це стан повного фізичного, душевного і соціального добробуту, а не тільки відсутність хвороб. Ця дефініція визначає здоров'я в описових, неформалізованих категоріях добробуту, проте відповідає головним вимогам, що висувуються до дефініцій, – слугувати інструментом пізнання, давати можливість використання їх у практичних цілях.

Отже, запропоновані трактування поняття дозволяють нам визначити найтипівіші ознаки здоров'я:

– оптимальне функціонування організму при відсутності ознак хвороб або будь-якого порушення;

– рівновага організму і його функцій з факторами зовнішнього середовища;

– здатність до повноцінної соціальної діяльності та участі в суспільно корисній праці;

– здатність організму пристосовуватися до мінливих умов життя, підтримувати сталість свого внутрішнього і зовнішнього середовища, забезпечувати нормальну і різнобічну життєдіяльність в організмі;

– повний духовний, фізичний, розумовий і соціальний добробут, гармонійний розвиток фізичних і духовних сил організму, з принципом його єдності, саморегулювання і гармонійної взаємодії всіх його органів.

Здоров'я відображає якість пристосування організму до умов зовнішнього середовища, становить процес взаємодії людини та

середовища існування; сам стан здоров'я формується у результаті взаємодії зовнішніх (природних, соціальних) та внутрішніх (спадковість, стать, вік) факторів.

На жаль, безвідповідальне ставлення до свого здоров'я як до суспільної й індивідуальної цінності, неготовність, а часом і небажання нести особисту відповідальність за рівень свого здоров'я стали характерними ознаками нашого часу.

Для формування здорового суспільства потрібно, щоб більшість його членів усвідомлювали ідеологію збереження здоров'я, а соціально-політична, наукова та освітянська еліта має стати провідником та фундатором соціальних норм, призначених зберігати здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басюк Н. А. *Формування ціннісного ставлення молодших школярів до власного здоров'я. Магістр медсестринства: Український науково-практичний журнал. № 2(13). 2015. С. 36–39.*

2. Валецька Р. О. *Основи валеології. Підручник. Луцьк: Волинська книга, 2007. 348 с.*

3. Грушко В. С. *Здоров'я людини та основи здорового способу життя: навчальний посібник з курсу «Валеологія». Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. 386 с.*

4. Іващук Л. Ю., Онишкевич С. М. *Валеологія. Навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2010. 400 с.*

5. Кравченко Н. С. *Здоровий спосіб життя – свідомий вибір. Здоровий спосіб життя – здорова нація – здорове суспільство: збірник тез доповідей наукових досліджень студентів та магістрантів на I-й Всеукраїнській науково-практичній конференції, 8-9 квітня 2010. Кіровоград: КНТУ, 2010. С. 67–69.*

6. Федько О. А. *Здоров'я у системі цінностей сучасного українського суспільства. Інвестиції: практика та досвід. № 23. 2009. С. 82–85.*

Ніконенко Наталія Миколаївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

канд. педаг. наук, доцент кафедри теорії
початкового навчання **Волошина Г.П**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОБРОТИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Зміст сучасної шкільної освіти не зводиться до знаннєвого компонента, а передбачає набуття цілісного досвіду розв'язання нестандартних, проблемних ситуацій, виконання відповідних професійних і соціальних функцій.

Варто зазначити, що осмислити зміст і художню форму діти не можуть. Визначити мотиви поведінки персонажа, співвіднести мотиви, обставини й наслідки вчинків героя дитина може в рідких випадках (якщо описані ситуації збігаються з тими, які уже є в особистому досвіді), а тому власна думка про персонажа часто буває неточною, перекрученою або взагалі неправильною. А тому для усвідомлення змісту літературного твору варто враховувати певні особливості сприйняття молодшого школяра.

1. Відтворюючий рівень. Увага дитини з констатувальним сприйняттям зосереджена на подіях, їх послідовність відновлюється нею легко, але не завжди дитина розуміє зв'язок між ними. Як правило, вона може пояснити причини окремих учинків персонажів, але охопити всі причиново-наслідкові зв'язки, урахувати всі обставини їй важко. Вона легко відтворює загальну, зовнішню ситуацію, описану в тексті й не відчуває потреби в переробці у міркуванні над ним, хоча при наявності скеровуючих запитань педагога може правильно визначити мотиви поведінки героїв, орієнтуючись при цьому на власні

життєві уявлення про причини того або іншого вчинку, не згадуючи автора оповідання.

2. Рівень персонажа (або аналітичний). Цей рівень якісно відрізняється від попередніх. Діти, які досягли цього рівня, починають виростати із рамок наївно-реалістичного сприйняття, хоча й не долають його повністю. Емоції таких дітей точні, яскраві й мотивовані: дитина намагається передати в слові динаміку своїх емоцій, співвіднести зміну своїх почуттів з конкретними подіями, описаними в тексті.

3. Рівень змісту й художньої форми. У тексті такого читача цікавлять, насамперед, герої. Діти правильно визначають мотиви й наслідки вчинків персонажів, дають оцінку героям, обґрунтовують свою точку зору посиленнями на вчинки. Однак, багато в чому мотивація особистості залишається наївною й поверховою: діти сприймають тільки явні факти й не бачать підтексту в художньому творі. Елементи художньої форми іноді сприймаються читачами цього рівня.

4. Рівень ідеї (або концептуальний). Це найвищий рівень сприйняття, що якісно відрізняється від аналітичного (рівня персонажа). Діти, що досягли цього рівня, емоційно реагують не тільки на події твору, але й на його художню форму, що практично не зустрічається в початковій школі в силу загальних особливостей психічного розвитку дитини. Емоційні реакції на форму викликані не її зовнішньою стороною – ритмом, а красою поетичних описів, емоційним фоном твору. Емоції таких дітей витончені, багаті щодо відтінків, і діти намагаються їх виразити у слові й пояснити причини їх появи. Ставлення до героя і його вчинків завжди усвідомлене й проявляється як на емоційному, так і інтелектуально-оцінному рівні. Отже, художня література відкриває й допомагає дитині зрозуміти життя суспільства й природи, світ людських почуттів і взаємин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2.: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
2. Гавриш Н. Доброму всюди добре, або як допомогти дітям зростати доброзичливими. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 8. С. 40-45.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Режим доступу :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

Оксамітня Юлія Петрівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ ОПИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Нині, у зв'язку з модернізацією освіти, велика увага приділяється питанням розвитку моральності, громадянськості, гуманізму, культурі особистості дитини. Тісно пов'язана з цими поняттями екологічна культура відображає сучасний стан розвиненості особистості дитини. Аналіз літературних джерел [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7 та ін.] дозволив встановити, що, процес формування основ екологічної культури як особливий феномен – важлива характеристика особистості людини – процес безперервний, цілісний.

Екологічну культуру молодшого школяра ми розглядаємо як здатність учня на емоційно-чуттєвій основі сприймати реальні природні об'єкти і явища; вивчати, досліджувати, оцінювати їх реальні

стани, накопичувати різноманітні уявлення про умови їх життя і розвитку; розробляти проекти, спрямовані на захист, збереження і відновлення природного середовища, і реалізовувати їх; переживати почуття задоволення від власної природоохоронної діяльності на уроках в природному середовищі. Таким чином, екологічна культура розглядається нами як якісне новоутворення особистості.

З метою збору інформації щодо проблеми формування екологічної культури молодших школярів на констатувальному етапі дослідження ми використовували наступні методи: анкетування учнів початкової школи; анкетування вчителів початкової школи і батьків учнів; інтерв'ю і творчі роботи з учнями.

У процесі анкетування молодших школярів виявлялися: рівень розвитку інтересу до природничої освітньої галузі; володіння понятійним апаратом; здатність учнів класифікувати живі (неживі) природні об'єкти; конкретність і стійкість знань про раніше вивчений матеріал; уміння адекватно застосовувати вивчений матеріал в ситуаціях, що потребують встановлення причин і наслідків для подальшого розвитку природи. Дітям ставилися запитання:

1. Чи подобається тобі бувати на природі?
2. Чи доводилося тобі надавати допомогу тваринам, рослинам?
3. Чи вважаєш ти, що природі загрожує небезпека? Яка?
4. Чи є у тебе досвід спостереження за природою?
5. У яких справах з охорони природи ти і твої друзі брали участь?
6. Які книги про природу ти читав (читала)?
7. Що ти більше всього любиш робити, коли приходиш в природу?

У процесі анкетування вчителів початкової школи оцінювалися їхні погляди й установки на використання в процесі викладання природничої освітньої галузі підходів, що традиційно склалися, в навчанні, затребуваність ними нових форм організації навчального процесу, інноваційних технологій, спрямованих на формування в учнів основ екологічної культури. У вчителів запитували:

1. У чому полягає взаємозв'язок людини і природи, суспільства і природи?
2. Як ви розумієте екологічний розвиток?

3. Що таке екологія?

4. Як ви формуєте у дітей екологічну культуру?

При анкетуванні батьків фіксувалися: їхній досвід із прилучення своїх дітей-школярів до роботи в природному середовищі; форми і способи взаємодії дітей із природою; ефективність і спрямованість сімейного виховання на формування основ екологічної культури в учнів.

Наведемо приклади питань для батьків:

1. Чи замислюєтеся ви над тим, як поведуться ваші діти в природі (на річці, в лісі, у парку)?

2. Як часто ви з дітьми проводите час у природі?

3. Як ви знайомите дітей з природою?

4. Яка ваша особиста роль у справі охорони природи

5. Які правила поведінки в природі?

6. Що могло б поліпшити процес формування основ екологічної культури учнів початкової школи?

Окрім анкет використовувалися бесіди з батьками, з учнями для виявлення позитивного сімейного досвіду, спрямованого на формування у них любові до природи і навичок роботи з нею. З дітьми проводилися творчі роботи та інтерв'ю. З'ясувалися: рівень знань і уявлень учнів про правила поведінки в природному середовищі (норма – не норма); наявність інтересу учнів до природознавчої інформації; уміння учнів встановлювати причиново-наслідкові зв'язки і в письмовій формі описувати реальні умови існування і розвитку живого (неживого) об'єкту природи; здатність дітей включатися в уявну ігрову ситуацію і «оживити» образ природи; уміння оперувати конкретними знаннями про життя і розвиток природного об'єкту; виражати до нього своє ставлення і визначати можливі проблеми, пов'язані з його життям і розвитком; уміння планувати і реалізовувати власні дії, спрямовані на надання йому конкретної допомоги.

Відповіді учнів фіксувалися в протоколах за наступними показниками: наявність знань природознавчого змісту; рівень розвитку пізнавального інтересу, творчої уяви; мовлення учнів; їхнє

уміння надавати допомогу природному об'єкту за власною ініціативою і за спонудою дорослого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баштаник Д. Ф. Екологічне виховання – основа формування екологічної культури. Київ, 2007. 149 с.
2. Варго О. М. Екологічна свідомість як умова становлення екологічного суспільства : автореф. дис... канд. філософ. наук : 09.00.03 Харків, 2006. 17 с.
3. Ворон О. Г. Формування екологічної культури як необхідна умова вдосконалення освіти для сталого розвитку URL : roippro.org.ua/upload/iblock/a33/voron-o..doc (дата звернення 13.07.2023)
4. Запоржан З. Е. Екологія в початковій школі. Дидактичний матеріал з методикою його використання. Кам'янець-Подільський : Абетка, 1999. 200 с.
5. Іванчик Г. Ф., Пенькова О. І. Про деякі аспекти екологічної освіти школярів: Соціально-гуманітарна освіта України та шляхи її розбудови / за ред. В. Л. Андрущенко. Київ, 1997. 235 с.
6. Ковальчук Г. В. Екологічне виховання молодших школярів. Початкова школа. 2007. №4. С. 15–20.
7. Курняк Л. Д. Екологічна культура: поняття і реальність. Вища освіта України. 2006. №3. С. 32–37.

Попович Марія Володимирівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

доктор педа. наук, професор
кафедри початкової освіти

Червінська І.Б.

*Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ВПЛИВ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИКАРПАТТЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

В умовах творення Української держави особливої актуальності набуває проблема формування зростаючої особистості. Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають від учителів початкових класів, соціальних педагогів, практичних психологів створення такої моделі виховання людини, яка б дозволяла їй оптимально вирішувати складні питання життя, досягати вирішення поставленої мети, з повагою відноситися до надбань етнокультурної спадщини.

Адже суспільство як соціальний інститут та об'єднання людей може розвиватися лише за цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з виховання кожної особистості. Свого часу Я.-А. Коменський зауважував, що зневага до виховання є кроком до загибелі людей, сімей, держав і всього світу. Тому виховання з точки зору суспільного розвитку є провідною сферою діяльності як окремої людини, так і людської спільноти взагалі [2].

Однак формування національної свідомості громадян, збереження національної самобутності та свободи залежать від орієнтації системи освіти на збереження національних самобутніх надбань етнокультурної спадщини, сформованих упродовж віків історичних традицій та здобутків народної педагогіки. Недарма, - зазначає дослідник П. Кононенко, «спроби знищення української державності та ідентичності турецькі, польські, мадярські, румунські уряди

починали із знищення основ національної освіти, культури й науки»[1, с.36]. Тому, незважаючи на тенденції глобалізації в освітньому просторі, відмінності національного та регіонального менталітету, національної виховної традиції родини й етносів, які компактно проживають на Прикарпатті, які слугують основою для спадкоємності поколінь, будуть проявлятися і можуть протистояти повному зближенню систем освіти та виховання й формуванню єдиної і безликої педагогічної системи.

Особливості способу життя в різних народів складаються під впливом багатьох специфічних факторів: природно-кліматичних умов, мови, релігії (вірувань), умов праці (землеробство, мисливство, рибальство, скотарство і т. п.). Людина, перебуваючи в соціальному середовищі конкретної народності, неминуче формується відповідно до способу життя саме цього народу, громади, племені; засвоює й розділяє їхні ціннісні орієнтації й відповідно регулює свої дії, вчинки, поведінку.

Кінцевою метою виховання особистості є її підготовка до повноцінного суспільного життя, яке передбачає виконання ролей громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша. Та оскільки людина народжується й живе в конкретному національному середовищі, що вирізняється серед інших мовою, культурою, звичаями, вона проймається розумінням особливостей свого народу, етносу, нації.

Сьогодні перед учителями початкової ланки освіти стоїть завдання: підготувати молодшого школяра до життя в майбутньому постіндустріальному чи інформаційному суспільстві, при цьому дбайливо оберігаючи й примножуючи систему норм і цінностей, що склалася в українського народу.

Інтегруючою основою національної системи виховання є спільність історико-географічного походження, мови, культури й традицій, усвідомлення своєї приналежності до українського суспільства. Кожен із цих чинників визначає єдність поколінь минулих, сучасних і майбутніх, сприяє формуванню громадянина-патріота своєї країни.

Науково обґрунтований, належним чином організований процес виховання відображає духовний поступ народу, шляхи збереження й збагачення його культури. Формування особистості – це процес, який не закінчується на певному етапі людського життя, а триває постійно.

Термін «особистість» досить багатогранне поняття і тому не існує двох однакових його трактувань. Однак, незважаючи на те, що особистість в основному формується під час спілкування з іншими людьми та у процесі взаємодії з ними, чинники, що впливають на формування особистості, виявляються у процесі її становлення.

Оскільки Прикарпаття – це унікальний регіон Українських Карпат. Край багатий на екзотичні ландшафти, цілющі джерела, давню і цікаву історію, унікальні пам'ятки культури, самобутні етноси (гуцули, бойки, лемки), розвинуту мережу туристичних послуг, які в комплексі мають великий вплив на виховання особистості молодшого школяра [3]. Ще з давніх-давен високо моральним вважалося бережливе ставлення до «всього суцього на землі», до живої і неживої природи, тваринного і рослинного світу. Для декого можуть видатись дивними своєрідні правила-застереження щодо того як поводитись у навколишньому середовищі. Однак вони передавалися із покоління в покоління, з вуст у уста, і на сьогодні не втратили свого виховного значення. На їх засадах у дітей горян розвивається надзвичайна любов і прив'язаність до всього свого, рідного, знайомого ще з раннього дитинства.

Зазначене вкотре підтверджує, що показниками вихованості для жителів гірських регіонів завжди були конкретні вчинки і поведінка людей, які слугували добрим прикладом для наслідування молодим поколінням. А процес формування особистісної культури здійснюється соціумом під впливом етнокультурного середовища через соціальні осередки та інститути (сім'я, соціальні групи, виховні заклади, формальні та неформальні об'єднання).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кононенко П. П. Українознавство: підручник для вищих навчальних закладів. К., 2005. С.36.

2. Кузьмінська Ю. А. Ян Амос Коменський – основоположник нової прогресивної педагогічної системи, великий гуманіст і мислитель. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2. С.34–40.

3. Червінська І. Б. Соціокультурний простір гірської школи регіону Українських Карпат: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2020.

Резніченко Ірина Геннадіївна

канд. педаг. наук, доцент

кафедри виховних технологій та педагогічної творчості

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Головна мета дистанційного навчання під час війни – не засвоєння нових знань, а психологічна підтримка, спілкування, переключення уваги дітей [2].

Зараз важко і дорослим, і дітям. Постійний стрес, тривога, страх, панічні атаки, нервова напруга, відсутність спілкування, невизначеність у завтрашньому дні, зміна настрою, проблеми зі здоров'ям, неможливість впливати на ситуацію, апатія тощо. Все це призводить до травмування кожної особистості.

Зараз психологічна допомога потрібна всім: і вчителям, і учням, і їхнім батькам. Але психологічна культура ще не дуже розвинута в нашому суспільстві. Ми не звикли звертатися до психолога й не завжди усвідомлюємо, що потребуємо цього.

Зараз найбільше потребують психологічної підтримки учні (ті, що на окупованих територіях, що стали свідками жахливих подій; ті, що не відчувають вдома у безпеці; ті, що не мають змоги зараз спілкуватися з усіма членами родини; що втратили когось з родини чи

друзів; ті, що покинули свій дім; ті, що перебувають у чужій країні тощо). Цю підтримку їм можуть надати психологи (але для цього має бути сформований запит у батьків і має знайтись психолог, що надасть цю допомогу), самі батьки (чудово, якщо у батьків є психологічна освіта або якщо вони цікавляться психологією, але так буває не завжди) та вчителі.

Зараз найпрофесійніше надасть допомогу психолог. Хоча, ніхто не знімає відповідальність з батьків за психологічний стан їх дитини. В той же час, вчитель зараз теж може вести свій фронт робіт у збереженні здоров'я нашої нації.

Першочергово, коли вчитель готується до уроків і проводить їх, він сам відволікається, тобто допомагає собі. Крім того, він є організатором постійних зустрічей з класом, що додає в життя кожного учасника освітнього процесу хоча б якусь стабільність. Крім того, вчителі мають певний рівень психологічної освіти, вони знали учнів до війни і можуть зробити порівняльний аналіз їх емоційного стану. Тобто, вчитель сам (маючи ресурс) може впливати на емоційний стан учнів класу, а іноді і звертати увагу батьків на важкий стан, в якому перебувають окремі учні.

МОН пропонує вчителям початкових класів, практичним психологам, соціальним педагогам, проводити мотиваційні п'ятихвилинні «ранкові зустрічі», зокрема психологічні хвилинки для учнів усіх вікових категорій. Матеріали для цих щоденних заходів представлені у Всеукраїнському єдиному розкладі [3].

Учні (а особливо підлітки) не завжди діляться своїми переживаннями з батьками, в той же час деякі з них можуть мати певні довірливі стосунки з вчителями. Якщо серед ваших учнів є такі – ви їм зараз надзвичайно потрібні.

Дізнаючись більше про психологічну допомогу собі, вчитель може цікавитись і різноманітними вправами психологічного характеру для своїх учнів і, наприклад, ділитися деякими вправами з батьками (чи класним керівником класу) у чаті. Також, вкраплюючи такі вправи чи бесіди до синхронних онлайн уроків, спілкуючись і пояснюючи певні події, відповідаючи на питання учнів, у вчителів є можливість

невимушено здійснювати психологічну підтримку учнів. Наприклад, на початку уроку запропонуйте учням себе обняти, показуючи як би міцно вони хотіли б обняти інших учнів з класу (зараз цього учням дуже не вистачає); в середині уроку запропонуйте перерву на певні техніки дихання, наприклад «дихання квадратом», і поясніть, що ця вправа допоможе їм заспокоїтися, коли їм дуже страшно; наприкінці уроку запропонуйте озвучити учнів їх побоювання щодо майбутнього (проговорювання страхів також допомагає і дає можливість усвідомити, що страшно не лише тобі) [1].

Коли вчитель починає спілкування з учнями, в жодному разі не можна заперечувати реальність. Недопустимими є фрази «Нічого страшного не відбувається», «Усе добре» тощо. Починаючи урок, вчителю варто запитати в учнів, чи всі почуваються у безпеці, поцікавитися про самопочуття дітей, надати можливість висловитися тим учням, які цього потребують. Коли діти запитують про війну чи військові події, вчителю варто відповідати коротко, спокійно та використовуючи факти.

Дітям, які вимушено переселилися з зони бойових дій, варто на перших етапах приділити особливу увагу: познайомити їх з усіма дітьми, запропонувати гуртом привітатися, промовивши теплі лагідні слова; звертатися до дітей на ім'я, залучати до участі вполілозі, всіляко підтримувати їхнє бажання висловитись. Якщо діти не йдуть на контакт, мовчать, вимикають камеру під час онлайн-заняття, не варто їх змушувати спілкуватися. Вчителю варто озвучити, що він або вона поважає їхній вибір не відповідати. Не слід наголошувати на тому, що ці діти є переселенцями, постраждали від війни, або занадто емоційно реагувати на їхню присутність (виявляти жалість тощо). Це може підсилювати негативні переживання дітей [4].

В умовах інформаційної війни важливо розвивати в учнів критичне мислення: вирізняти офіційні джерела інформації, сумніватися, уміти перевіряти інформацію, щоб розпізнавати фейки, аналізувати різні точки зору, розрізняти переконливі аргументи та прояви маніпуляції. Такі вправи педагогам варто використовувати на кожному уроці [4].

Після закінчення уроку вчитель може запропонувати учням виконувати різноманітні вправи та ігри, які не тільки допоможуть дітям розважитись, але й допоможуть їм скинути зайве напруження та відчувати себе безпечніше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва Дарина. Про роль вчителя-психолога у процесі навчання під час війни. URL: https://undip.org.ua/news/pro-rol-vchytelia-psykholoha-u-protsesi-navchannia-pid-chas-viyny/?fbclid=IwAR27mmYWfeoDqSc02PHATi__CO5azImVg7F5myIdvq05PfvCRMjotdYwPlk (Дата звернення 18.04.2022).

2. Гасанова Лейла. Повернення до школи під час війни. Правила організації навчання від психолога. URL: <https://healthcenter.od.ua/2022/03/11/povernennya-do-shkoly-pid-chas-vijny-pravy-la-organizacziyi-navchannya/> (Дата звернення 22.04.2022).

3. Освітній процес у початковій школі: як провадити в умовах воєнного стану. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/3053-osvtny-protses-u-rochatkovy-shkol-yak-provaditi-v-umovah-vonnogo-stanu> (Дата звернення 18.04.2022).

4. Як організувати роботу з учнями та їх психологічну підтримку в умовах війни. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/3054-yak-organizuvati-robotu-z-uchnyami-ta-h-psiologchnu-pdtrimku-v-umovah-vyni> (Дата звернення 16.04.2022).

Рибачок Євгенія Петрівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Науковий керівник:
канд. педаг. наук, доцент
доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій
у початковій школі **Грітченко Т. Я.**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У кожному віковому періоді розвитку людини формуються її специфічні особистісні особливості. Не виключенням є і молодший шкільний вік. Цей період учені розглядають як унікальний етап соціального, комунікативного розвитку, коли формується цілий комплекс індивідуальних особливостей, що в майбутньому визначає можливість бути активним у багатьох видах діяльності [6].

Молодший шкільний вік є найвідповідальнішим етапом шкільного дитинства. Висока сензитивність і сенсорність цього вікового періоду визначає великі потенційні можливості всебічного розвитку дитини.

Найважливішими психологічними характеристиками дітей цього віку є:

- подальший фізичний і психофізіологічний розвиток дитини, що забезпечує можливість систематичного навчання в школі;
- удосконалення роботи головного мозку й нервової системи;
- нестійкість розумової працездатності, підвищена стомлюваність;
- нервово-психічна вразливість дитини;
- нездатність до тривалого зосередження, збудливість, емоційність;
- розвиток пізнавальних потреб;

- розвиток словесно-логічного, поміркованого мислення;
- набуття умінь до довільної регуляції поведінки [7, с. 12]

Дитина ще зберігає багато дитячих властивостей: легковажність, наївність, погляд на дорослого знизу догори [8, с. 58]. Однак, у цей період у неї відбуваються складні психофізіологічні трансформації, змінюється спосіб життя, режим, навчання стає провідним видом її діяльності; вона набуває нового статусу – учень/учениця.

Психологи [3; 4; 5 та ін.] зазначають, що у процесі навчання дитина шести-семирічного віку дисциплінується, у неї формується наполегливість, здатність контролювати свою поведінку, увага дитини стає довільною. У молодшого школяра формуються всі види самооцінки: адекватна врівноважена, завищена врівноважена і не врівноважена (завищена або занижена); його потреби стають усвідомленішими й керованими.

Головною психологічною особливістю цього періоду є докорінна зміна соціальної ситуації розвитку дитини. Потрапляючи у нові реалії життя, дитина долучається до суспільного життя, стає соціальним суб'єктом. У неї встановлюються нові міжособистісні стосунки, відбувається формування моральних якостей, цінностей, позитивних рис особистості. Молодший школяр починає виконувати нові, пов'язані з навчальною діяльністю, обов'язки, за виконання яких отримує оцінку соціуму, тобто розпочинається активний процес соціалізації його особистості.

На думку, О. Матвієнко, дитина соціалізується, входить в навколишній світ поступово, проходячи певні, характерні тільки для неї стадії розвитку долаючи тільки їй зрозумілі і відомі труднощі [8, с. 58].

Саме у цей період у дитини молодшого шкільного віку з'являється усвідомлення свого соціального «я», тобто себе у суспільстві. Розвиток соціального «Я», на думку Н. Бібік, не може здійснюватися без інших людей, тобто без соціального оточення. Кожна людина, зокрема учень молодшого шкільного віку, будує своє «Я» на сприйнятих реакціях інших людей, з якими вона вступає в контакт. Через відносини з

іншими, через їхні оцінки людина розуміє, якою вона є (теорія дзеркального «Я» особистості) [1, с. 7].

Учені акцентують увагу на необхідності формування й забезпечення у дитини емоційно-позитивного ставлення до себе, що лежить в основі структури самосвідомості кожної нормально розвиненої людини, та наголошують на необхідності педагогічної підтримки позитивної самореалізації та коригування соціально засуджуваних і небезпечних її напрямів [2].

Головним управлінцем процесу соціалізації молодших школярів на цьому етапі був і залишається учитель. Для своїх вихованців він має бути зразком дорослої особистості, авторитетом. Завданням учителя у цей період є розв'язання проблеми психолого-педагогічних утруднень, що виникають в учнів, підтримка педагога для дитини дуже важлива. Якщо вчитель зміг створити в класі здорову психологічну атмосферу, то в новому колективі у дитини досить швидко проявляється бажання включитися у колективну діяльність, в спілкування з однокласниками, тим успішніше буде проходити її соціалізація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Соціалізація молодших школярів у взаємозв'язку урочної та позаурочної діяльності : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.

2. Богуш А. М., Варениця Л. О. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Луганськ : Альма-матер, 2006. 221 с.

3. Варій М. Ю. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.

4. Вікова психологія / За ред. Г. С. Костюка. Київ : Навчальна література, 2006. 414 с.

5. Долинська Л. В., Скрипченко О. В, Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. 2-е вид. Київ : Каравела, 2009. 400 с.

6. Дудик Н. Особливості соціалізації молодших школярів. URL:https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_s

hkolu/24/visnuk_13.pdf (дата звернення : 23.09.2023).

7. Кравченко Т. В. Сутнісні характеристики соціалізації. Педагогіка і психологія. № 3. 2007. С. 11–18.

8. Матвієнко О. Основи морального виховання особистості молодшого школяра. Київ : Стилос, 1999. 154 с.

Романенко Людмила Віталіївна

канд. педаг. наук,
старший викладач кафедри
початкової освіти

*Київський університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна*

Фищук Анна Володимирівна

вчитель початкових класів
*НВК № 183 «Фортуна»,
м. Києва, Україна*

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ – ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Відповідно до вимог реформи “Нова українська школа”, провідними в навчальних закладах різного рівня є методи і прийоми навчання, засновані на застосуванні сучасної комп’ютерної техніки та мережі Інтернет. Одним із методів підвищення інтересу молодших школярів до оволодіння знаннями про соціум та природу є залучення їх до дослідницької діяльності. Формування дослідницьких умінь учнів початкової школи потребує створення системи, яка б мала свої, притаманні тільки їй, цілі й завдання, а також організація такого сприятливого дослідницького середовища, яке складається з класних приміщень, пришкольних ділянок, лабораторій, зорієнтованих на формування дослідницьких умінь молодших школярів. Пізнавальна діяльність учнів є важливою складовою організації освітнього процесу

та набуття ними умінь спостерігати, формулювати припущення, проводити дослідження, збирати та аналізувати результати, спрямовує на набуття ними відповідних способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, здатності до особистісного росту, самореалізації та досягнення життєвого успіху. Формування дослідницьких умінь молодшого школяра має носити системний, поетапний характер, а у подальшому розвиватися та поглиблюватися у основній та старшій школі.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури засвідчує, що різні аспекти навчально-дослідницької діяльності учнів цікавили багатьох науковців. Теоретичний аспект проблеми розкрито у працях Н. Виноградової, Г. Граница, С. Гончаренка, С. Мартиненко. Формування пізнавальних умінь учнів представлено у дослідженнях В. Андрєєва, Н. Бібік, О. Савченко та ін. Питання дослідницької діяльності вивчали В. Кларін, Л. Левченко, Н. Недодатко, О. Пометун та ін. Проблема формування дослідницьких умінь висвітлювалася у наукових дослідженнях О. Кондратюк, Л. Литовченко, Л. Пироженко, О. Оноприєнко та ін. У зарубіжних працях таких учених, як Ватрхайм Курт, Мак Міллан (Канада), Карсон Деллоса (США), Дітер Крафт (Німеччина), Лінда Бертола (Італія), досліджувалася проблема організації та здійснення науково-дослідницької діяльності молодших школярів. Однак, як свідчить аналіз літературних джерел та практична діяльність загальноосвітніх закладів, проблема організації та здійснення дослідницької діяльності молодших школярів під час вивчення тем, природничо-математичного спрямування залишається ще недостатньо вирішеною[4].

Теоретичний аналіз наукових джерел доводить, що поняття “уміння” є предметом дослідження філософів, психологів і педагогів. За визначенням Педагогічного словника “уміння це – здатність належно виконувати певні дії, яка заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок. Уміння передбачає застосування раніше набутого досвіду, певних знань” [3, 94]. У наукових працях з психології поняття “уміння” розкривається як сукупність компонентів ключової освітньої компетентності, що

представлено цілісною інтегрованою здатністю школяра бути суб'єктом діяльності, яка дозволяє активно і свідомо керувати ходом своєї навчальної діяльності. В Українському педагогічному словнику під редакцією С. Гончаренка уміння визначаються як “здатність належно виконувати певні дії”. Також зазначається, що “утворення умінь є складним процесом аналітико-синтетичної діяльності кори головного мозку, в ході якого створюються й закріплюються асоціації між завданням, необхідним для його виконання, знаннями та їхнім застосуванням на практиці”. У Короткому педагогічному словнику зазначено, що уміння визначається як засвоєний суб'єктом зміст виконання дій, що забезпечуються сукупністю придбаних знань та навичок [1]. Н. Недодатко під навчально-дослідницькими вміннями розуміє складне психічне утворення, синтез інтелектуальних та практичних умінь, що застосовуються для розв'язання навчально-дослідницьких завдань і виникають у результаті управління психічним розвитком учнів [2]. Узагальнюючи підходи науковців до визначення поняття “дослідницькі вміння”, робимо акцент на його тлумаченні О. Савченко, яка вважає, що це є вміння планувати і здійснювати науковий пошук, розробляти задум, логіку та програму дослідження, підбирати наукові методи та вміло їх застосовувати, організовувати та здійснювати дослідницько-експериментальну діяльність, обробляти та аналізувати отримані результати, оформляти їх у вигляді наукового тексту, формулювати висновки та успішно їх захищати перед однокласниками та вчителем, а поняття “формування дослідницьких умінь молодших школярів” тлумачимо як цілеспрямований процес діяльності вчителя, кінцева мета якого полягає у спроможності та готовності учня до вирішення поставлених дослідницьких завдань під час вивчення природознавства [5]. У процесі формування дослідницьких умінь молодших школярів важливим є врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; використання ефективних методів навчання; доступність форм і методів дослідження, які застосовуються учнями; відповідність тематики дослідження віковим особливостям та особистісним інтересам учнів; реалізація власних здібностей молодших школярів (саморозвиток,

самовдосконалення); потреба учнів у знаннях та розуміння цінності дослідницької діяльності.

Отже, аналіз наукової літератури довів, що формування дослідницьких умінь молодших школярів на уроках математики є одним із пріоритетних компонентів освітнього процесу, що має важливе значення для практичної діяльності учнів. Водночас, у початковій школі ще недостатньо застосовуються інноваційні засоби навчання на уроках математики як засоби формування дослідницької діяльності молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 376 с.
2. Недодатко Н.Г. Формування навчально-дослідних умінь старшокласників: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.09 “Теорія навчання”. Харків, 2000. 25 с.
3. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. Київ, 2001. 514 с.
4. Романенко Л., Ващенко О., Паламар С., Романенко К. Теоретичний аспект проблеми формування дослідницьких умінь молодших школярів засобом віртуальної екскурсії/Молодь і ринок (1(180)). 2020. С. 51-55.
5. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність. Компетентнісна освіта: від теорії до практики. Київ, 2005. С. 4-20.

Рудніцька Вікторія Миколаївна
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Науковий керівник:
доктор пед. наук, проф.,
завідувач кафедри фахових методик
та інноваційних технологій
у початковій школі **Комар О.А.**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В межах нашого дослідження аналізували та уточнили сутність понять: «технологія», «педагогічна технологія», «виховна технологія», «інтерактивні технології» та «засоби інтерактивних технологій».

Для початку розглянемо сутність поняття «технологія» (від грец. *techne* – мистецтво, майстерність; *logos* – наука, закон). Термін увійшов до активного обігу суспільства наприкінці XVIII століття, в період інтенсивного розвитку промисловості та відмови від ручної праці.

Академік О. Савченко зазначала, що технологія «у буквальному розумінні – це наука про майстерність» [1, с. 288].

В свою чергу, В. Химинець стверджує, що технологія – «це форма реалізації людського інтелекту, в якій відображаються вміння людини використовувати сукупність знань про методи та засоби проведення певного виробничого процесу, в результаті якого відбувається якісна зміна того, що є суб'єктом технології. Технологія не допускає варіативності, її головне призначення – отримати гарантований результат» [5].

Отже, технологія – це система прийомів, що використовується в будь-якій справі; спосіб реалізації особистості певного процесу, основна мета якого – досягнення високої ефективності.

Розглядаючи сутність поняття «педагогічна технологія», зазначимо, що серед науковців немає єдності. В більшості випадків педагогічна технологія розглядається як спеціальний набір форм, методів, способів, прийомів навчання та виховних засобів, що приводить завжди до досягнення прогнозованого освітнього результату з допустимою нормою відхилення. Педагогічна технологія – це комплексна інтегративна система, що містить чимало упорядкованих операцій і дій, які забезпечують педагогічне цілепокладання, змістовні, інформаційно-предметні та процесуальні аспекти, спрямовані на засвоєння систематизованих знань, надбання професійних умінь формування особистісних якостей студентів, що задані цілями навчання [3].

Етапи впровадження інтерактивних технологій з формування культури екологічної поведінки учнів початкової школи: емоційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, дієво-практичний та рефлексивний [4, с.207]. Розглянемо їх більш детально.

Основна мета емоційно-ціннісного етапу (1 клас) полягає у розвитку емоційно-ціннісної сфери дитини, коригування установки на взаємодію з природою. Для досягнення поставленої мети використовуються ефективні форми, методи та прийоми, зокрема: спостереження за навколишнім світом, асоціації, моделювання, уроки-подорожі, екскурсії, екологічні ігри, природознавчі свята.

Під час когнітивно-інтелектуального етапу (2 клас) відбувається формування природоохоронної компетентності, розширення екологічного простору дитини, розвиток здатності учнів початкової школи до добродіяння в природі на основі естетичного підходу [20, с. 146-151]. Цей етап досягається за допомогою наступних заходів: дослідження у світі природи, години спілкування з природою; усні журнали, конкурси, природоохоронні аукціони, вікторини; ігри-перевтілення у природі.

Дієво-практичний та рефлексивний етап (3, 4 клас) спрямований на формування екологічної поведінки учнів молодшого шкільного віку. Заходи, за допомогою яких здійснюється цей етап, розширюються, зокрема:

80%9444%E2%80%9415/151%E2%80%942010%E2%80%9403%E2%80%9422

Семко Лілія Василівна

здобувачка вищої освіти (другого)
магістерського рівня

Науковий керівник:

доктор педаг. наук, професор
кафедри початкової освіти

Червінська І.Б.

*Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Початок ХХІ століття визначається як період дії освітніх реформ та трансформацій, спрямованих на забезпечення відповідності системи освіти всезростаючим вимогам соціуму. Відповідно до цього змінюються і стратегічні цілі в освіті, які визначені провідними концепціями, доктринами та стратегіями розвитку освіти в Україні.

Окреслені завдання загальнодержавного розвитку вимагають нового рівня розуміння теорії й практики та напрямів управління сучасними освітніми системами. У зв'язку з цим виникає необхідність побудови нових підходів, технологій та механізмів управління закладами освіти, які базуватимуться на соціокультурних засадах розвитку. У цьому аспекті особливої актуальності набуває освітній контекст спрямованості соціально-педагогічного партнерства в управлінні сучасним закладом загальної середньої освіти.

Однак потребує ґрунтовнішого вивчення та узагальнення проблема соціально-педагогічного партнерства закладами загальної середньої освіти з урахуванням особливостей децентралізації та

створення об'єднаних територіальних громад у віддалених і важкодоступних регіонах України.

Вказані реалії засвідчують актуальність окресленої проблеми й вимагають певних узагальнень щодо опису її регіональних аспектів. У цьому контексті проблема залучення широких кіл громадськості до управління освітою в Україні потребує ґрунтовного вивчення. Це підтверджує аналіз науково-педагогічної літератури (В. Кравців, В. Кремень, О. Смолінська та інші), вивчення передового педагогічного досвіду кращих закладів освіти щодо впровадження ідей соціально-педагогічного партнерства в умовах реалізації концепції Нової української школи.

Завдяки втіленню в життя різних типів партнерської взаємодії (соціальне партнерство, соціально-педагогічне партнерство, соціально-освітнє партнерство) країни Європи досягли соціальної стабільності, успіхів у розвитку різних освітніх галузей. Тому вважаємо, що їх позитивні надбання є актуальним й для запровадження зазначеного інноваційного досвіду в освітньому просторі України.

Представники наукових шкіл по-різному визначають сутність поняття соціально-педагогічне партнерство, вказуючи на зміни, які відбуваються в системі відносин між партнерами, зокрема: рух від конфліктної до партнерської моделі взаємодії; від ворожості, несприйняття до співпраці, співуправління; від опори на обмежений досвід; до стратегії переходу на нові умови; від приховування інформації до обміну нею; до безперервного навчання. Як наголошує дослідник Червінська І.Б., «потрібно акцентувати увагу на налагодження партнерських взаємини, пов'язаних із сутністю освітньої діяльності, що зачіпає суб'єкти освітнього процесу (сім'ю, дитину, школу, заклади позашкільної освіти), а також партнерство школи з іншими (зовнішніми) структурами й організаціями, які розглядаємо як засіб забезпечення всебічного розвитку та виховання молодшої людини, забезпечення рівного доступу та можливості для здобуття якісної освіти учням...» [1, с.223]. У контексті зазначеного, варто наголосити, що на сучасному етапі реалізації Концепції «Нова

українська школа» відбувається перехід від державного до державно-громадського управління, надається автономія закладам загальної середньої освіти.

Громадський характер управління закладами освіти проявляється в тому, що поряд з органами державної влади створюються і громадські органи, до складу яких входять представники педагогічного та учнівського колективів, батьків і громадськості. Практика показала, що участь громадськості в управлінні закладами освіти створює реальні передумови для формування творчої атмосфери і позитивного психологічного клімату в колективі школи, підвищує успішність у навчанні здобувачів освіти.

Отже, для того, щоб відповідати умовам розвитку громадянського суспільства в Україні, школи мають стимулювати громадську активність, щоб не лише співробітники, але й батьки і члени громади змогли долучитися до життєдіяльності шкільного колективу, до загальношкільних справ, до прийняття стратегічних рішень. За таких умов успішними стають ті заклади освіти, керівництво яких розуміє, що батьки як частина шкільного колективу найбільше зацікавлені в ефективній роботі школи, коли йдеться про дітей, умови їхнього навчання та виховання, позаяк вони виступають соціальними замовниками надання освітніх послуг, якості та ефективності роботи педагогічного колективу. Тому сучасна початкова школа, реалізуючи завдання Концепції «Нова українська школа», повинна не лише надавати освітні послуги учням, але й залучати батьків і громаду до розв'язання соціальних та інших проблем, які виникають перед школою.

Запропонована система роботи школи, на нашу думку, дозволить урівноважити вплив державного та громадського чинників у процесі управління, дасть можливість налагодити зворотний зв'язок з урахуванням думок батьків і громадськості, реально здійснювати партнерство в освіті, посилити відповідальність за ухвалення колективних рішень, покращить якість освіти, оптимізує освітній процес. Отже, реалізація механізмів соціально-педагогічного партнерства у Новій українській школі сприятиме покращенню якості

її роботи, а особлива форма взаємодії освітніх установ з батьками школярів, громадськими організаціями, буде спрямовано на узгодження і реалізацію інтересів усіх учасників цього процесу та досягнення поставленої мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Червінська І.Б. Соціально-освітнє партнерство як умова формування позитивного іміджу сучасного закладу освіти. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2021. Випуск 35. С. 219–226. <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/11883>

Смаль Анна Ігорівна

здобувачка вищої освіти (другого)
магістерського рівня

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДОСЛІДНИЦЬКОГО УМІННЯ БАЧИТИ ПРОБЛЕМИ

Важливим завданням Нової української школи є виховання дитини, здатної творчо підходити до розв'язання проблем; самостійно опанувати нові знання та навички; адаптуватися до ситуацій, що змінюються. Реалізації означеного сприятимуть дослідницькі вміння.

У Педагогічному словникові *уміння* трактується як «набута знанням чи досвідом здатність робити що-небудь. Виражає підготовленість до практичних і теоретичних дій, що виконуються швидко, точно і свідомо. Сформоване вміння може стати властивістю особистості й умовою набуття нових умінь та навичок, тобто показником інтелектуального розвитку особистості й, насамперед, здатності до перебудови засвоєних прийомів діяльності (праці), до набуття знань і застосування їх у змінених умовах відповідно до поставленої мети діяльності» [1, с. 94].

Дослідницькими вміннями вітчизняний педагог Г. Черненко вважає «вміння планувати і здійснювати науковий пошук, розробляти задум, логіку та програму дослідження, підбирати наукові методи та вміло їх застосовувати, організовувати та здійснювати дослідницько-експериментальну роботу, обробляти та аналізувати отримані результати, оформляти їх у вигляді наукового тексту, формулювати висновки та успішно їх захищати перед однокласниками та вчителем» [2, с. 224].

Уміннями, що сприяють самостійному опануванню новими знаннями, є *дослідницькі вміння*: бачити проблеми, спостерігати, ставити питання, висувати гіпотези, давати визначення поняттям, класифікувати, проводити експерименти, робити висновки, структурувати матеріал, доводити та захищати ідеї.

Зазначені вміння розвиваються в учнів упродовж тривалого часу в найрізноманітніших видах діяльності, однак їх ефективному розвитку сприятимуть спеціальні вправи. Розглянемо окремі з них, які можна використовувати на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» з метою формування *вміння бачити проблеми*.

Проблема – це задача, що містить протиріччя між знанням та незнанням, а вміння бачити проблеми – це інтегративна властивість особистості, що характеризує мислення людини.

У процесі виявлення проблем важливими є здатності: змінювати власну точку зору, дивитися на об'єкт дослідження з різних точок зору; до розгляду всіх причин явища або події; долати стереотипи мислення. Тож розглянемо вправи, що сприятимуть розвитку цих здатностей.

1. Подивись на світ чужими очима

Читаємо дітям незакінчене оповідання: «*Вранці небо вкрилося чорними хмарами і пішов лапятий сніг. Він падав на будинки, дерева, тротуари, газони, дороги ...*».

Необхідно продовжити розповідь кількома способами. Наприклад, уявити, що ти дитина і просто гуляєш у дворі з друзями. Як ти поставишся до появи першого снігу? Потім уявити, що ти ворона і сидиш на дереві; зайчик, білка або лисичка в лісі. Аналогічних оповідань можна придумати безліч. Використовуючи їх сюжети,

можна вчити дітей дивитися на одні й ті ж явища та події з різних точок зору.

2. Складіть розповідь від імені іншого персонажа

– Уявіть, що ви на якийсь час стали камінчиком на дорозі, струмочком, річкою, джерелом, дикою чи свійською твариною, людиною певної професії. Опишіть один день цього вашого уявного життя.

Цю роботу можна виконати усно або письмово (запропонувати дітям написати твір).

3. Складіть оповідання, використовуючи подану кінцівку

Педагог читає дітям кінцівку оповідання (приклади кінцівок: «Коли ми вийшли на вулицю, гроза вже закінчилася»; «Маленьке цуцена привітно виляло хвостом»; «Кошеня сиділо на дереві й голосно нявчало») та пропонує спочатку подумати, а потім розповісти про те, що було на початку. Оцінювати потрібно, в першу чергу, логічність та оригінальність викладу.

4. Скільки значень у предмета

Дітям пропонують який-небудь, добре знайомий їм предмет, з властивостями, також добре відомими. Це може бути *цегла, шматочок крейди, плоди шипшини, шишка, бурулька* тощо. Завдання – знайти якомога більше варіантів нетрадиційного, але при цьому реального використання кожного з предметів. Заохочуються самі оригінальні, несподівані відповіді, і, звичайно ж, чим їх більше, тим краще. У ході виконання цього завдання активізуються, розвиваються, фіксуються основні параметри креативності: продуктивність, оригінальність, гнучкість мислення тощо.

5. Назвіть якомога більше ознак предмета

Педагог називає будь-який предмет: стіл, будинок, літак, книга, глечик тощо. Дітям потрібно назвати якомога більше можливих ознак цього предмета. Так, стіл може бути: красивим, великим, новим, високим, пластмасовим, письмовим, дитячим тощо. Виграє той, хто назве таких ознак найбільше.

У нашому дослідженні доведено, що запропоновані вище вправи мають позитивний вплив на формування дослідницького уміння

бачити проблеми.

Перспективами подальших наукових розвідок є дослідження проблеми формування таких дослідницьких умінь як *ставити питання, висувати гіпотези, класифікувати матеріал, структурувати матеріал* через використання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» комплексу розвивальних вправ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Педагогічний словник / за ред. дійсн. члена АПН України М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 516 с.

2. Черненко Г. Формування дослідницьких умінь у молодших школярів при вивченні природознавства. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія «Педагогічні та історичні науки»*. 2013. Вип. 114. С. 222–228.

Солтусенко Марина Михайлівна

викладач-стажист кафедри

фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ВИКОРИСТАННЯ НАВИЧОК СТВОРЕННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ, ЯК СПОСОБУ ПОКРАЩЕННЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасна освіта постійно змінюється та адаптується до нових вимог та можливостей. Однією з головних цілей сучасної освіти є забезпечення якісної підготовки вчителів, які відповідають вимогам сучасного світу. І в цьому контексті, використання навичок створення мультимедійних засобів стає важливою складовою покращення фахової підготовки вчителів початкових класів.

Сучасні вчителі повинні бути багатокompетентними професіоналами, які володіють не лише педагогічними методиками, але й цифровими навичками. Використання мультимедійних засобів у педагогічній діяльності стає невід'ємною частиною сучасної освіти. Вчителі, які володіють навичками створення мультимедійних презентацій, відеоуроків, інтерактивних вправ та наочностей, мають можливість створювати навчальні матеріали, які відповідають потребам та інтересам сучасних учнів [7].

Один із ключових аспектів використання мультимедійних засобів – це можливість створення інтерактивних навчальних матеріалів. Вчителі можуть створювати відеоуроки з можливістю взаємодії, віртуальні лабораторії, онлайн-тести та інші інтерактивні завдання. Це дозволяє залучити учнів до активної участі у навчанні та стимулювати їх інтерес до предмета [4].

Використання мультимедійних засобів дозволяє вчителям створювати навчальні сценарії, які роблять навчання більш доступним та привабливим для учнів з різними стилями відомостей. Деякі учні можуть краще сприймати інформацію візуально, і для них відео, ілюстрації та схеми стають ефективними засобами навчання. Інші віддають перевагу звуковому сприйманню, тому вчителі можуть створювати аудіоуроки або використовувати аудіозаписи для пояснення матеріалу. Мультимедійні засоби дозволяють задовольняти потреби всіх учнів, забезпечуючи різноманітність підходів до навчання [1].

Прикладом може бути вивчення математики. Замість традиційного пояснення на дошці, вчитель може створити мультимедійну презентацію, де геометричні фігури відображуються в тривимірному вигляді, анімації демонструють рух та перетин фігур, а звукові ефекти допомагають підкреслити важливі аспекти. Це не лише полегшує розуміння матеріалу, але і робить процес вивчення більш захопливим та цікавим для учнів [2].

Однак однією з найважливіших переваг використання мультимедійних засобів є можливість індивідуалізації навчання для кожного учня. Вчителі можуть створювати персоналізовані навчальні

програми, враховуючи індивідуальні потреби та рівень знань кожного учня. Це допомагає забезпечити більший успіх учнів та запобігти відставанню [5].

Персоналізація навчання стає більш доступною завдяки мультимедійним інструментам. Вчителі можуть створювати різні версії навчальних матеріалів для учнів з різним рівнем підготовки [6]. Наприклад, вони можуть підготувати розширений матеріал для здібніших учнів та додаткову підтримку для тих, хто має освітні втрати. Це дає кожному учневі можливість навчатися в комфортному темпі та забезпечує оптимальні умови для досягнення високих результатів.

Використання мультимедійних засобів також розвиває медіаграмотність та інформаційну компетентність вчителів і їхніх учнів. Вони навчаються критично оцінювати інформацію, розрізняти правдивість та неправдивість інформації в мережі, а також вміють використовувати різні джерела для підготовки навчальних матеріалів [3].

Крім того, використання мультимедійних засобів готує вчителів до роботи в сучасному цифровому світі. Вони навчаються користуватися комп'ютерами, програмами та онлайн-ресурсами, що є необхідними навичками в цифровому віці.

У підсумку, використання навичок створення мультимедійних засобів є ефективним способом покращення фахової підготовки вчителів початкових класів. Воно допомагає створювати інтерактивні та доступні навчальні матеріали, індивідуалізувати навчання, розвивати медіаграмотність та інформаційну компетентність, а також готує вчителів до роботи в сучасному цифровому середовищі. Це сприяє покращенню якості освіти та підготовці майбутніх педагогів, що є важливим для успішної освітньої системи та розвитку суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочаров Б. П. Інформаційні технології в освіті : монографія. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 197 с.

2. Василиків І. Основні проблеми та шляхи впровадження мультимедійних технологій в початковій школі. *Молодь і ринок*. 2019. № 1(168). С. 62–66.

3. Денисенко С. Мультимедійне освітнє середовище: сутність і специфіка. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2013. Вип. 19. Т. 2. С. 126–129.

4. Довженко Т. О. Особливості використання мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 50 Т. 2. С. 183–187.

5. Кучай О. В. Концептуальні засади підготовки майбутніх учителів засобами мультимедійних технологій : навчальний посібник. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 61 с.

6. Мартинюк І. В. Особливості використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи. *Методика викладання української мови в сучасній школі: теорія та практика* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 31 бер. 2020 р. Харків, 2020. URL: <https://genezum.org/conference/kharkiv-31032020> (дата звернення: 06.10.2023).

7. Чечель М. М. Педагогічні технології: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2014. 224 с.

Стельмашук Жанна Григорівна
канд. педаг. наук, доцент, доцент
кафедри теорії і методики виховання
*Рівненський державний
гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

РОЛЬ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В НУШ

У Концепції Нової української школи наголошено на необхідності виховання «цілісної всебічно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення; патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя» [2].

Відтак, необхідним є пошук інноваційних підходів та використання інноваційних технологій у вихованні особистості, серед яких вирізняється проєктна діяльність.

Під впливом середовища та спеціально організованих умов саме у діяльності формуються певні риси особистості, які закріплюються у поведінці, вчинках та діях.

Проєктна діяльність – конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв’язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проєкту. Вона належить до унікальних способів людської практики, пов’язаної із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задумів. Проєктування виступає як творча, інноваційна діяльність, оскільки завжди спрямована на створення об’єктивно і суб’єктивно нового продукту [1].

Дослідниця Г. Щекатунова зазначає, що «проєктна діяльність учнів – спільна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність

дітей, що має спільну мету, узгоджені методи, способи діяльності, спрямована на досягнення загального результату діяльності» [5]. Авторка зауважує, що «неодмінною умовою проектної діяльності є наявність заздалегідь вироблених уявлень про кінцевий продукт діяльності, етапів проектування (вироблення концепції, визначення цілей і завдань проекту, доступних і оптимальних ресурсів діяльності, створення плану, програм і організація діяльності з реалізації проекту) та реалізації проекту, включаючи його осмислення і рефлексію результатів діяльності» [там само].

Проектна діяльність дозволяє дитині набути соціального досвіду, зорієнтуватись в актуальних проблемах суспільства та активно самореалізуватись. Її перевагами є те, що діти навчаються самостійно визначати способи дій, планувати їх, працювати з різними джерелами інформації, а також обирати власну позицію, думку, приймати рішення та нести за них відповідальність.

На думку Л. Лук'янової, участь у проектній діяльності надає можливість учневі самовдосконалюватися, а також відкриває можливості вибору особистої ролі в системі відносин колективу учасників проекту (автор ідей, виконавець, учасник, організатор) або залишає право вибору на індивідуальну роботу, і в цьому випадку виконавець проекту поєднує усі ролі в одній особі [3, с 17].

Дослідниця М. Уйсімбаєва зазначає, що «така діяльність надає учню широке поле нової для нього діяльності, тим самим сприяє появі широкого кола інтересів, і потім, через них, здійснює вплив на формування переконань та світогляду особистості» [4, с. 260].

Таким чином, проектна діяльність характеризується в педагогіці як організована діяльність учнів, у ході якої відбуваються перетворення, що спрямовані на досягнення кінцевого продукту, тобто певного результату; система різних практичних дій особистості (групи, колективу), спрямованих на створення певного творчого продукту/продукції. Проектна діяльність відрізняється від просто колективно підготовленого заходу або групової діяльності з наданням наочних результатів тим, що демонструє головний результат проекту

– аналіз діяльності та пред'явлення способу розв'язання окресленої проблеми.

Основним засобом організації проектної діяльності є виконання учнями проектних продуктів, що передбачає вирішення актуальної проблеми освіти і виховання, що власне і сприяє розвитку пізнавального інтересу, самоствердженню особистості, отриманню задоволення від активної пошукової діяльності.

Проектна діяльність передбачає створення вихователем таких умов, які дають змогу дітям самотійно або спільно з дорослим відкривати новий практичний досвід, здобувати його експериментальним, пошуковим шляхом, аналізувати його і перетворювати. У дитини з'являється можливість бути самотійною, ініціативною, стати активним діячем, який відповідальний за досвід своєї діяльності, свої вчинки.

Вона розглядається як інноваційний підхід в сучасній теорії та практиці, як технологія, як потенційно ефективна активна форма виховання дітей молодшого шкільного у практиці НУШ, оскільки, на відміну від традиційних заходів, які спрямовані на передачу школярам готового соціального досвіду, дає змогу найбільш повно врахувати здібності, потреби та наміри учнів, сприяє їх творчому розвитку та самореалізації.

Застосування проектної діяльності у початковій школі є сьогодні необхідністю, оскільки це сприяє засвоєнню дітьми нових знань та цінностей; розвитку пізнавальних потреб, інтересів, дослідницького та критичного мислення; навичок співпраці в команді; здатність до взаєморозуміння, толерантності, безконфліктності, поваги і підтримки; уміння оцінювати свою роботу та власні можливості; у дітей формується активна позиція та вміння доводити почате до кінця; реалізуються принцип вільного вибору і принцип опори на суб'єктний досвід учнів, так як учні часто визначаються з темою проекту, виходячи з накопичених знань і умінь.

Означена діяльність може бути чудовим засобом для підвищення самооцінки дітей та розвитку їх особистості, сприяти розвитку інтелектуальних, творчих та комунікативних здібностей, створенню

дружнього та доброзичливого середовища в школі, підвищувати взаємодію між учнями.

Залучення до проєктної діяльності молодших школярів може допомогти у формуванні командної роботи та лідерських якостей учнів, бути ефективним засобом розвитку соціальної інтеграції дітей зі спеціальними потребами та дітей з менш розвиненими соціальними навичками. Така діяльність сприяє підвищенню мотивації та інтересу дітей до навчання, стимулює їх творчість та розвиток соціальної відповідальності. Окрім того, участь дітей молодшого шкільного віку у проєктній діяльності є корисною щодо формування позитивної соціальної поведінки, виховання культури міжособистісних взаємин та розвитку творчих здібностей.

Отже, проєктна діяльність, за дотримання відповідних педагогічних умов, є дієвим засобом виховання дітей молодшого шкільного віку в НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / АПН України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

2. Концепція нової української школи: Рішення колегії МОН України від 27.10.2016 №10.

URL:<http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 01.10.2023).

3. Лук'янова Л. Технологія організації проєктної діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2009. №10. С. 16-21.

4. Уйсїмбаєва М. Проєктна діяльність: теоретичні аспекти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Вип. 13. С. 258–263.

5. Щекатунова Г. Д. Проєктна діяльність у початковій школі. URL:http://ippo.kubg.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/08/proektna_dijalni_st_u_%20pochatkovij_shkoli.doc (дата звернення: 01.10.2023).]

Сухоручко Катерина Леонідівна
аспірантка кафедри теорії і
практики початкової освіти
*ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»*
м. Слов'янськ, Україна

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОЗВИТКУ МАТЕМАТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

У реаліях сьогодення сучасний учитель початкових класів має володіти технологіями формування ключових здібностей здобувачів початкової освіти, зокрема математичних, та педагогічно виважено і методично вмотивовано використовувати їх у професійній діяльності. На цьому акцентує увагу Закон України «Про освіту» [2], який визначає нові вимоги до підготовки вчителя початкових класів нової української школи. Концепція «Нова українська школа» [4] вимагає підготовки висококваліфікованих вчителів, що навчатимуть здобувачів початкової освіти на високому методичному та теоретичному рівні. Аналіз Концепції «Нова українська школа» [4] та Державного стандарту початкової освіти [1] свідчить, що пріоритетними у освітньому процесі є розвиток здобувачів початкової освіти, формування в них ключових та предметних компетентностей.

Оскільки нова українська школа висуває нові освітні завдання, дослідження фахової підготовки вчителів початкових класів особливо актуальні в теперішній час. Методико-математична підготовка майбутніх учителів початкових класів виступає процесом формування методико-математичної компетентності, де результатом є набуття майбутніми учителями фахово зорієнтованих математичних знань, умінь і навичок для успішного вирішення професійних завдань під час навчання математики здобувачів початкової освіти.

Т. Зорочкіна та К. Гнезділова [3] в своїх наукових розвідках розглядають методико-математичну компетентність майбутнього вчителя початкової школи як системне особистісне утворення, що

відображає інтеграцію теоретичних, практико зорієнтованих, дослідницьких знань та умінь із математики та методики її навчання в початковій школі, ціннісного ставлення до вдосконалення результатів своєї професійної діяльності на засадах самоосвіти, самореалізації, соціалізації та особистісного розвитку. Формування математичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій досліджували С. Стрілець, Т. Запорожченко [7]. Учені розробили модель формування математичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій.

Відтак наявні наразі в нормативних документах та науковій думці вимоги до методико-математичної компетентності вчителя, дослідження методико-математичної підготовки майбутніх учителів загалом ураховують потребу розвитку математичних здібностей здобувачів початкової освіти, однак, на нашу думку, не в повному обсязі, адже в межах реформи «Нова українська школа» поняття математичних здібностей здобувача початкової освіти набуває додаткових змістових акцентів, так же, як і потреби в їх урахуванні у фаховій методико-математичній підготовці майбутнього вчителя.

Поняття математичних здібностей набирає все більшої актуальності не лише у вітчизняних, а і в іноземних наукових дослідженнях. Так, зарубіжні вчені Т. Sumartini, N. Hamdani, I. Maryati [10], проаналізувавши математичні здібності здобувачів початкової освіти, з'ясували, що рівень їхнього вміння поєднувати знання з різних математичних розділів не відповідає вимогам. На цій основі науковці зробили висновок, що учні початкової школи потребують постійного розвитку математичних здібностей. Важливість удосконалення математичних здібностей здобувачів початкової освіти відображали у своїх наукових розвідках і вчені А. Sukmawati, D. Sari, M. Pramita [8], у результаті ще раз наголосивши, що початкова школа є основною освітньою ланкою їх формування й розвитку. Вплив розвитку математичних здібностей учнів початкової школи на рівень знань із математики досліджували S. Ndiung, F. Nendi [9] і дійшли висновку

щодо прямо пропорційної залежності цих складників математичної компетентності здобувачів освіти.

Аналогічних висновків у своїх наукових розвідках досягають і українські науковці. Методичні особливості формування математичних здібностей учнів початкової школи досліджували Н. Стасів, Т. Війчук [6]. Учені зазначали, що математичні здібності можуть формуватися у дуже ранньому віці і переважно у формі обчислювальних здібностей, здібностей до операцій із числами. На думку учених, обчислювальні здібності – це ще не є власне математичні здібності, але на цій базі часто формуються надалі дійсні математичні здібності: здатність до міркувань, самостійного оволодіння математичним матеріалом. У роботі вчителя початкової школи найбільш суттєвими щодо розвитку математичних здібностей є такі принципи: активної самостійної діяльності учнів; врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів; постійної уваги до розвитку різних компонент математичних здібностей; принцип змагання; задачі підвищеної складності; повного навантаження тощо.

Розвиток математичних здібностей учнів початкових класів нової української школи вивчала О. Масюк [5], зазначаючи, що він відбувається у процесі математичної діяльності учнів водночас із формуванням в них наскрізних умінь та математичної компетентності. Дослідниця наголосила, що нова українська школа має великий потенціал розвитку в учнів математичних здібностей, адже кожна дитина має певні здібності до математики, незалежно від її природної обдарованості, тому завданням учителя є, використовуючи різноманітні прийоми і засоби навчання математики, систематично і цілеспрямовано розвивати в учнів рухливість і гнучкість мислення, наполегливо стимулювати процеси пошукової активності, учити дітей міркувати, робити висновки, знаходити нові, оригінальні підходи до вирішення завдання, відчувати задоволення від навчання.

Отже, у освітньому процесі нової української школи вимоги до математичних здібностей учнів і підходи до їх формування змінюються, тому й проблема підготовки вчителя до їх розвитку

потребує особливої уваги науковців і зберігає свою важливість та актуальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.09.2023).

2. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 13.09.2023).

3. Зорочкіна Т. С., Гнезділова К. М. Формування методико-математичної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. Луцьк. 2022. Вип. 3. С. 59–63.

4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 17.09.2023).

5. Масюк О. Розвиток математичних здібностей учнів у новій українській школі. *Науковий інформаційний журнал «Новий Колегіум»*. Харків. 2019. Вип. 1. С. 34–38.

6. Стасів Н. І., Війчук Т. І. Методичні особливості формування математичних здібностей учнів початкової школи. *Журнал «Наукові інновації та передові технології» Серія «Педагогіка»*. Київ. 2022. № 2(4). С. 377–386.

7. Стрілець С. І., Запорожченко Т. П. Формування математичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій: монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 204 с.

8. Ati Sukmawati, Delsika Pramata Sari, Mitra Pramita. Mathematical Ability of Elementary School Students Based on Cognitive Style and Gender. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 100. 2017. Pp. 393–397.

9. Ndiung S., Nendi F. Mathematics Connection Ability and Students Mathematics Learning Achievement at Elementary School. *SHS Web of*

Conferences. 42, 00009 (2018). URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20184200009GC-TALE 2017> (дата звернення 20.09.2023).

10. Sumartini T. S., Hamdani N. A., Maryati I. Analysis of mathematical connection ability of elementary school students. *Journal of Physics: Conference Series*. 1987. 2021. Pp. 2–7.

Федоренко Аліна Олександрівна

здобувачка вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник:

канд. педаг. наук,

доцент **Мовчан В.І.**

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ STEAM-ОСВІТИ

Інформаційний світ ХХІ століття – це простір новітніх технологій; вихор нескінченних, а іноді – шалених ідей; це постійні виклики сьогодення, що змушують до постійних змін та вдосконалення. Підготовка сучасного учня має відбуватися згідно засадам модерного світу для того, аби підвищити рівень продуктивності та ефективності країни у різних сферах. Звідси і виникає необхідність слідувати інноваціям, які зароджуються як наслідок розвитку рівня життя. Науково-технічний прогрес, його стрімкий розвій, нині вимагає швидкої адаптивності, ініціативності, гнучкого мислення та навчання протягом усього часу.

Сьогодні необхідні не тільки знання в певних галузях, а й загальні навички вирішення проблемних ситуацій, надбання життєвого досвіду, пошуку інформації, критичної оцінки та прийняття необхідних рішень [1, с.75].

Виходячи з вимог, які ставить перед нами новочасний світовий простір, відбуваються зміни, зокрема і в освіті, адже школа має

допомогти сформувати конкурентноспроможних особистостей. Звідси постає ряд запитань: «Як ми маємо це зробити?», «Яким чином досягти очікуваного результату?» .

Як відомо, підґрунтя формування особистості відбувається у молодшому шкільному віці. Перед вчителем початкової школи постає відповідальність за заохочення дитини до навчання, надання якісної підтримки учневі в розширенні його потенціалу за допомогою великого розмаїття інструментів. Ними ж можуть бути: інноваційні технології навчання, а саме – елементи STEAM-освіти. Чим більша креативність педагога – тим сильніша ефективність освіти юних школярів.

STEAM-освіта є одним із засобів виховання незалежної, орієнтованої на свої цілі особистість, яка вміє аналізувати та усвідомлювати бачення свого місця, своєї ролі, що вимагає не тільки набуття знань, умінь і досвіду про навколишній світ і свої інтереси [2, с. 107].

Нагадаємо, що інтеграція такої інноваційної технології в освітній простір України відбулася порівняно недавно – в 2015 році за підписання меморандуму про створення коаліції STEAM в Україні. Але ж інші країни розпочали впроваджувати STEAM-освіту набагато раніше, як потужний освітньо-виховного комплекс, що має здатність допомогти сформувати креативних особистостей, які можуть швидко прийняти вдале рішення, знайти практичний, нестандартний, перевірений логікою підхід і застосовувати в повсякденному житті.

Беззаперечним фактом є те, що STEAM-освіта спрямована на розвиток різних аспектів особистості учня молодшого шкільного віку, через те, що ця міжпредметна система складається з п'яти навчальних галузей: Science – наука, Technology – технології, Engineering – інженерія, Art – мистецтво, Math – математика.

Ідеї STEAM-освіти зосереджені на вільному обміні ідеями та експериментуванні, створюючи безпечний простір для того, щоб учні могли робити помилки та вчитися на них, тим самим сприяючи інтелектуальному та емоційному розвитку.

Введення трансдисциплінарного підходу в розрізі освітніх галузей розкриває більше можливостей для застосування учнями своїх знань і вмінь, використовуючи проєктно-дослідну та творчу діяльність. Впровадження STEAM-освіти може стати адекватною відповіддю на сучасні пріоритети та тенденції сучасної та інноваційної освіти.

Така творча проєктна діяльність розвиває:

1. Критичне та проблемне мислення, оскільки учні в ході виконання проєкту навчаються аналізувати та розв'язувати проблему, шукаючи найбільш результативну можливість втілення власної концепції.

2. Інноваційність, що полягає в творчому рості та стимулюванні креативного підходу до створення продукуваних ідей.

3. Навички співпраці, у зв'язку з тим, що STEAM-проєкти в більшості побудовані на командній роботі. Потрібно вміти правильно розподілити обов'язки між кожним членом групи, знайти спільну мову у вирішенні питань розробки.

4. Стійкість та самоорганізація досягаються рівнем спроможності раціонально планувати, розмежовувати часові рамки виконання завдань.

5. Гнучкість мислення реалізується в майстерності пристосування до змін, баченні ситуації з різних підходів та добору альтернативного її вирішення.

6. Самооцінювання ґрунтується на аналізі та розумінні своїх слабких та сильних сторін у розрізі виконання STEAM-проєкту; та в подальшому вибудовуванні траєкторії покращення своїх здібностей.

Виходячи з вищесказаного, цей міждисциплінарний підхід формує широковідомі «soft skills», які наразі користуються високим попитом та цінуються у фахівцях.

Також STEAM-освіта – це засіб самопізнання себе, спосіб визначення реалістичної межі власних можливостей та шанс підвищити перспективу розширення свого потенціалу. Школярі мають можливість вибрати проєкт, який відповідає їхнім інтересам та цінностям, що допоможе їм краще зрозуміти самих себе і свої прагнення.

Тож, за традицією, пропонуємо добірку захоплюючих, пізнавальних групових STEAM-проектів, які задіюють систему набутих навичок та знань, а також відкривають можливість для саморозвитку.

Тема: “Моє місто”. Рекомендується створити макет однієї або декількох вулиць, що може включати найвизначніші місця відпочинку чи архітектурну споруду рідного міста. Це дає змогу учням, об’єднаним в команди, дослідити географічні особливості місцевості, проаналізувати екологічний стан, розробити план покращення міського простору, створити модель обраного району. Засоби для реалізації проекту: мобільні застосунки – Minecraft, Tinkercad, підручні матеріали - картон, ножиці, клей, фарби.

Тема: “Міні-театр”. Молодшим школярам пропонується створити пальчикові ляльки, задіюючи навички розрахунку деталей, рукоділля та дизайну, мистецькі знання, планування та організацію лялькового театру. Діти можуть створювати макети сцени, пейзажі та реквізит, які відповідають обраній ними темі. Можна продумати над розробкою куліс, які можна переміщати та змінювати під час виступу. Для цього можуть знадобитися механічні елементи. Також необхідно приділити увагу написанню сценарію та добору звукового супроводу.

Засоби для реалізації: фетр, тканина, голка і нитки, інженерні конструкції.

Тема: “Подорож на Венеру”. Головне завдання – розробити мультфільм, який в повній мірі зможе розкрити уяву та фантазію учнів. Відбувається вивчення вагомих фактів про планету, виготовити або промалювати макет літака “Venusvel”, планети, взявши до уваги дані про космічне тіло, та відповідно відтворити космічну подорож.

Засоби для реалізації: інформаційні ресурси – The Animator, Click; або ж фарби, фломастери, клей, папір, картон, глина та відеокамера для зйомки.

Пропоновані STEAM-проекти – чудовий інструмент у використанні педагогом у роботі для досягнення освітніх цілей. Заохочення дітей до навчання, яке може бути цікавим та надзвичайно корисним - вклад в їхнє майбутнє та майбутнє України. Дозвольте

розправити крила своєї креативності та допоможіть це зробити своїм учням, аби виховати обдарованих, різнобічно розвинених особистостей.

Завдяки такому освітньому підходу STEAM учні розвивають не лише професійні навички, але й творчий потенціал та сприйняття різноманітності світу. Сприяє розвитку різних аспектів особистості учнів, робить їх креативними, аналітичними, технологічно грамотними, готовими вирішувати складні проблеми сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кульматицька О.Р. Значимість впровадження STEM-освіти в освітній процес. – Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет конференції (м. Тернопіль, 12–13 листопада, 2020), 204 с. – С. 75 - 78.

2. Городнюк Л.С. Осягати і знати себе: метапізнання як важлива складова STEAM-освіти. – STEAM-освіта: від теорії до практики : матеріали круглого столу (Київ, 24 березня 2023 року). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. – С. 107-111.

Фрай Лілія Миколаївна

вчитель початкових класів

Уманська початкова школа №3

Уманської міської ради Черкаської області

м. Умань, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ЇХ ФОРМ, МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

«Однією з найважливіших особливостей творчості педагога є те, що об'єкт його праці - дитина - постійно мінлива, завжди нова, сьогодні не та, що вчора. Наша праця – формування людини, і це покладає на нас особливу відповідальність, яку ні з чим не зіставити.»

В. О. Сухомлинський

У концепції реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» передбачено не тільки оновлення змісту освіти, а й організацію освітнього процесу в цілому. У цьому вимірі особливої значущості набули зміни, що вже реалізуються в початковій ланці освіти, які передбачають створення принципово нового освітнього середовища, спрямованого на індивідуалізацію навчання, у процесі якого дитина одержує задоволення, відчуває себе успішною. Ці обставини зумовили впровадження в освітній процес нових технологій.

Актуальність обумовлена тим, що українське суспільство на сучасному етапі розвитку має особливо гостру потребу в самостійних, творчих особистостях, що усвідомлюють свою суб'єктність. Завдання, які стоять перед освітою в Україні, що спрямовані на гуманізацію та демократизацію всього освітнього процесу в школі, визначають нові пріоритети навчання і виховання, потребують формування ініціативної особистості, здатної до раціональної творчої праці:

- сприяє формуванню та розвитку інноваційної особистості, яка спроможна повноцінно реалізуватися в житті;
- забезпечує умови для розвитку креативної особистості дитини;
- робить можливим оригінальний підхід до побудови структури сучасного уроку в початкових класах;
- сприяє позитивній мотивації учнів до пізнавальної діяльності, потребі в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні.

Аналіз наукових джерел засвідчить, що поняття «інновація» (англ.innovation) тлумачиться як нововведення, що поліпшує хід і результат освітнього процесу. З позиції лінгводидактики, інновація – це процес створення та реалізації нових засобів (нововведень) для розв’язання тих педагогічних проблем, які досі розв’язували по іншому. Відкриття нових форм, методів, способів діяльності учнів і вчителів. До сучасних педагогічних технологій належать:

1. Особистісно-орієнтовані технології навчання:

- технологія різнорівневого навчання;
- технологія навчання як навчального дослідження;
- технологія навчання в співробітництві;
- технологія евристичного навчання;
- метод проєктів;
- розвиваюче навчання.

2. Предметно-орієнтовані технології навчання:

- технологія постановки мети;
- технологія повного засвоєння (М. Кларина);
- технологія педагогічного процесу у С. Шевченка;
- технологія концентрованого навчання;
- модульне навчання.

3. Інформаційні технології:

- ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології);
- технології дистанційного навчання.

4. Технології оцінювання досягнень учнів:

- технологія «Портфоліо»;
- безоцінкове навчання;

- рейтингові технології.

5. Інтерактивні технології:

- технологія «Розвиток критичного мислення через читання та письмо»;
- технологія проведення дискусій;
- технологія «Дебати»;
- відкриття нових форм, методів, способів діяльності учнів і вчителів;
- тренінгові технології.

Учитель початкових класів має право та змогу вільно вибирати будь-який ефективний і раціональний, на його думку, метод, прийом і технологію навчання учнів. Впровадження інноваційних методів навчання: нестандартні форми перевірки домашніх завдань, диспути, конференції, дослідження, експерименти. Застосовувати різноманітні форми уроків: урок- гра, урок- змагання, урок- подорож, урок- вікторина, урок – казка, урок-свято. Учитель має змогу застосовувати різні матеріали, казкових сюжетів і героїв. На уроках планує пошукові завдання, використовує евристичні бесіди, самостійні роботи з елементами творчості. Створювати умови для роботи в парах, робота в групах, індивідуальний добір завдань. Саме за допомогою інноваційних технологій діти вчать: слухати іншу людину, доводити свою точку зору, формувати власну думку, аргументувати і дискувати, розвивати навички самостійної роботи.

Сучасний урок. Яким бачуть його сучасні вчителі. До школи прийшли особистості, які потребують щоб їх помітили. Я вважаю, що вчити традиційно вже не достатньо. Адже у центрі освітнього процесу має бути особистість не з енциклопедично розвиненою пам'яттю, а з гнучким розумом, зі швидкою реакцією на все нове, з потребами дальшого пізнання та самостійної дії, з добрими орієнтувальними навичками та творчими здібностями. Все це можна досягти, використовуючи сучасні інноваційні технології. Зокрема технології інтерактивного навчання.

Та все ж, Нова українська школа рекомендує ключовою для використання саме предметну інтеграцію, або технологію

інтегративного навчання на основі синергетичного підходу до освітнього процесу. Саме інтеграція у вивченні навчальних дисциплін, на думку фахівців, найбільше сприяє ефективності освіти в початковій школі. Інтегрований підхід найбільш доцільний у початковій освіті, тому що застосовний у кількох варіантах інтеграції — у межах однієї навчальної дисципліни, коли вчитель об'єднує на одному уроці вивчення кількох різнотипних тем чи розділів в межах кількох споріднених дисциплін, наприклад: теми з рідної мови та літератури, математики й інформатики, «Я досліджую світ» і мистецтва, різнопланових і різнонаправлених дисциплін (цей вид інтеграції найважчий, але й найефективніший). Часто можливий варіант інтегрованих уроків, які проводять одночасно двоє чи більше вчителів, оскільки різні предмети в початковій ланці освіти можуть викладати різні педагоги. На це потрібно додаткові зусилля у світлі синхронізації роботи на уроці та алгоритму їхніх спільних чи роздільних дій з учнями.

Використовуючи інтерактивні технології я помітила, що збільшується кількість учнів на уроці, які свідомо засвоїли навчальний матеріал, на уроках активні, творчі, зростає їх інтерес до одержання знань. У дітей розвивається вміння спостерігати і порівнювати, конкретизувати і виділяти спільні і окремі риси у порівнювальних об'єктах, робити висновки.

Для того, щоб урок був ефективним, слід кожному учителю враховувати психологічні особливості сприймання учнями навчального матеріалу.

Для того, щоб учень добре засвоїв матеріал, він повинен постійно бути включений у процес учіння шляхом спілкування з учнями, учителем. На уроці він має говорити не один чи два рази, а постійно бути у спілкуванні. Такі уроки сприяють розвитку мислення, мовлення, вміння слухати товариша чи учителя, робити свої висновки, вчитися поважати думку іншого і вміти аргументувати свою думку.

Кожен мій урок містить інтерактивні вправи, прийоми та завдання, оскільки вони дуже різноманітні. Особливе місце відводжу груповим формам роботи, робота в парах, проведення дослідження.

У роботі з молодшими школярами найбільші труднощі викликали:

- нестійкий інтерес учнів до навчання;
- відірваність знань від дійсності;
- не вміння самостійно навчатися, пасивність на уроках, що призводить до низької якості навчання;
- заучування матеріалу без осмислення, недостатньо розвинені мислення та мовлення учнів;
- не вміння учнями встановлювати взаємозв'язки між поняттями, спостерігати і порівнювати.

Ефективне навчання не можливе без пошуків шляхів активності пізнавальної діяльності учнів. Головне щоб діти не просто засвоїли певну суму знань, а й навчилися спостерігати, порівнювати, виявляти взаємозв'язок між поняттями, міркувати.

Розвиток пізнавальної активності є і результатом, і необхідною умовою шкільного навчання. Досягти високих результатів у свідомому опануванні шкільної програми залежить від творчої активності учня на уроці, вміння доказово міркувати, спілкуватися з вчителем, обґрунтовувати свої думки, робити висновки. Тож визначальними рисами навчання у моїй роботі є: взаєморозуміння, толерантність, взаємоповага, творча співпраця.

Сучасний педагог в освітньому процесі повинен намагатися вдосконалювати свою роботу, використовувати нові форми, методи, засоби, прийоми на уроках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Види інтегрованого навчання. Онлайн-курс для вчителів початкових класів: URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON+EDERA+OSVITORIA+ST101+st101/courseware/1398b87899e34309879164345ffad9b9/4ce20caf76d946eeae73eb8abcda8> cc/

2. Використання інноваційних технологій на уроках в початкових класах http://mybclass.at.ua/load/statti/vikoristannja_innovacijnikh_tekhnologij_na_urokakh_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-3

3. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи //Тема. - 2004. -- № 3/4. - С. 229-232.

4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja; pid zag. red. H. M. Bibik. K. : TOB «Vydavnychij dim «Plejady», 2017. 206 s.

5. Osvitni tehnologii: navch.-metod. posibn. / O.M. Pexota, A.Z. Kiktenko, O.M. Lyubarska ta in.; Za zag. red. O.M. Pexoti. – Kyiv: A.S.K., 2001. – 256 s.

6. Олена Бикова. Структурні педагогічні технології (що виокремлені в Концепції «Нової української школи» для застосування в початковій школі).- Путивль, 2022.

Францишина Яна Андріївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальним завданням початкової школи було і залишається розумове виховання здобувачів освіти. Ключовою проблемою розумового виховання є формування пізнавальної активності учнів, і, навчання у цьому процесі відіграє вирішальну роль. Під час навчального процесу учні, з одного боку, опановують нові знання, які розширюють кругозір, а з другого – у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються їхні навчальні можливості. Завдяки цьому вони можуть самостійно і творчо використовувати не лише знання, що отримали, а й відкривати нові, задовольняти свої потреби у пізнанні.

Аналіз психолого-педагогічної літератури в контексті формування зазначеного феномену у здобувачів початкової освіти [2; 4; 5; 6; 8 та ін.] дозволив нам визначити, що пізнавальна активність виявляється:

– з народження дитини та інтенсивно розвивається упродовж усього її шкільного життя;

– у різних видах діяльності (здобувач початкової освіти, як правило, не концентрується на окремій галузі – йому цікаве все, що його оточує);

– у постійних запитаннях, постановці та розв’язанні найрізноманітніших навчальних та життєвих проблем, спрямованих на глибше пізнання предметів та явищ, що його оточують; розмірковуванні, порівнюванні, експериментуванні;

– через пізнавальний інтерес на рівні цікавості та всеосяжної допитливості. Ця діяльність спрямована не тільки на пізнання окремого предмета чи явища, а й на усвідомлення його структури, причин, цілей, цілей, способів використання тощо.

Численні дослідження доводять, що ефективна організація навчальної пізнавальної діяльності здобувачів початкової освіти має передбачати одночасну реалізацію кількох дидактичних умов. Серед них передусім необхідно виокремити умови визначення частково-дидактичних цілей організації та проведення навчальних занять. Проте слід відзначити, що сьогодні дидактив пропонують декілька різних підходів до формулювання таких цілей. Найбільш досконалим, на думку В. Буряка, є підхід до постановки частково-дидактичних цілей, у межах якого необхідна якість набуття навчальної інформації визначається за параметрами, що описують цю якість у двох вимірах: з одного боку, за рівнем діяльності, яку учень зможе виконати, використовуючи набуту інформацію, з іншого – за ступенем абстракції, яка характеризує мову опису набутих знань, яку використовує учень при здійсненні діяльності [1, с. 25].

У молодшому шкільному віці формуються основні інтелектуальні вміння дитини. Прояв її пізнавальної активності завжди пов’язаний з рівнем розвитку її пізнавальної потреби. На думку В. Сухомлинського, спочатку вона виникає в елементарній пошуковій активності, в подальшому пізнавальна активність знаходить вираз дослідницької активності, а найвищим її рівнем є творча активність особистості.

Умовами формування пізнавальної активності здобувача початкової освіти Л. Сапунова визначає :

– розуміння змісту і значення матеріалу;

- новизну у змісті навчання;
- використання оптимальної системи тренувальних, творчих, пізнавальних та інших завдань;
- практичну спрямованість матеріалу;
- самостійність у діяльності;
- високу ефективність кожного уроку;
- глибоке знання вчителем предмета, інтерес до нього, вміння зацікавити ним дітей [6, с. 206].

Щоб запобігти інтелектуальній пасивності учнів, важливо формувати у них пізнавальну самостійність, створювати умови, за яких бездіяльність стане неможливою. Під самостійністю (як важливою особистісною якістю) розуміють сформовану систему навичок самоорганізації. Самостійна пізнавальна діяльність – це навчальна діяльність учня, яку він здійснює індивідуально, без допомоги та вказівок вчителя, керуючись тільки сформованими раніше уявленнями про порядок та правильність виконання операцій та дій, які становлять основу пізнавальної діяльності. Організуючи навчальну пізнавальну діяльність, зазначає В. Буряк, необхідно враховувати важливість формування в учнів у навчальному процесі навичок самоорганізації [1].

Велике значення для формування пізнавальної активності здобувачів початкової освіти має розвиток пам'яті, уваги, уяви. Ці психологічні процеси є основою для розвитку їхнього продуктивного мислення та творчих здібностей учнів.

З метою формування пізнавальної активності учнів необхідно:

- щоуроку застосовувати пізнавальні завдання;
- формувати пізнавальні вміння в чіткій послідовності та системі, починаючи з найпростішого;
- розвивати прийоми розумової діяльності (аналіз, порівняння, абстрагування, узагальнення), які лежать в основі пізнавальних умінь.

Ефективне навчання неможливе без пошуків шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів, адже діти повинні не тільки засвоїти певну суму знань, а й навчитися спостерігати, порівнювати, виявляти взаємозв'язок між поняттями, міркувати. А добитися цього можна

лише засобами, що активізують пізнавальну діяльність. До них належать: дидактичні ігри, ігрові ситуації, завдання творчого характеру, нестандартні завдання тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряк В. К. Система дидактичних умов ефективної організації навчальної пізнавальної діяльності. *Рідна школа*. 2007. № 9. С. 25–27.

2. Дюдін О., Дюдін М. Пізнавальна діяльність молодших школярів на уроці. *Початкова школа*. 2006. №6.

3. Лозова В. І. Позанавчальна пізнавальна діяльність та її вплив на формування особистості школяра. *Управління школою*. 2003. № 10 (22). С. 16–22.

4. Мачушник О. Л. Пізнавальна активність у контексті психологічного знання. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка*. Київ. 2014. Том. 11. Ч.2. С. 73–79.

5. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів *Початкова школа*. 2001. № 8. С. 28.

6. Особливості формування пізнавальної активності молодших школярів в процесі навчання. URL: <https://naurok.com.ua/osoblivosti-formuvannya-piznavalno-aktivnosti-molodshih-shkolyariv-v-procesi-navchannya-339272.html> (дата звернення 15.09.2023).

7. Сапунова Л. А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі. *Таврійський вісник освіти*. № 1(41). 2013. С. 205–210.

8. Форостюк Т. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 474–478.

Царук Анастасія Павлівна
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ДЕЗАДАПТАЦІЇ

Спостереження є найпоширенішим і основним методом у роботі з першокласниками, але може використовуватися в дослідженнях розвитку дітей будь-якого віку. Якщо дослідника цікавлять усі особливості поведінки дитини, спостереження може бути безперервним, але частіше вибіркоvim.

Перед застосуванням методів спостереження необхідно виконати кілька вимог. Це: чітко визначені цілі; розробка схеми спостереження (на що звертати увагу і як це фіксувати); систематичність спостереження (епізодичне спостереження може виявити лише випадкові моменти, які залежать від миттєвого стану дитини і не показують закономірностей розвитку); об'єктивність спостереження (фіксуються самі факти, а не їх інтерпретація спостерігачем); об'єктивність спостереження (описуються самі факти, а не їх інтерпретація спостерігачем); об'єктивність спостереження (фіксуються самі факти, а не їх інтерпретація спостерігачем); систематичність спостереження (опис самих фактів, а не їх інтерпретація спостерігачем).

Складність організації спостережень у період адаптації до шкільного навчання полягає в тому, що необхідно спостерігати за поведінкою більш ніж 20 учнів одночасно. Первинні спостереження проводяться протягом двох-чотирьох уроків і перерв між ними (іноді після закінчення уроків), при цьому фіксуються всі виняткові випадки, тобто поведінка дітей, яка виділяє їх із загальної популяції дітей.

Приклади: 1) усі діти сидять тихо й уважно слухають учителя, але хтось починає вовтузитися, шуміти, повертатися, розмовляти або

вставати з-за парти; 2) усі діти беруть активну участь в уроці, але одна дитина нудьгує, дивиться у вікно, заглядає на свою парту чи на свій стіл, або 3) на перерві хтось сумно сидить осторонь, хтось постійно б'ється, хтось конфліктує з іншими дітьми тощо. Фіксуються яскраво виражені емоційні реакції, характерні відповіді та помилки, темп роботи, активність на уроці, ставлення до успіху та невдач. Шляхом спостереження виявляються діти з руховою загальмованістю, збудливі, дратівливі, малорухливі, емоційно нестійкі з переважанням певних емоцій, товариські та сміливі, контактні, боязкі та сором'язливі.

Для більш тривалого спостереження рекомендується аналізувати навчальні завдання, які виконують діти. Це може включати перегляд їхніх записів, прослуховування їхніх відповідей у класі та врахування їхньої успішності з усіх предметів. Спостереження за учнями оцінюються вчителями або психологами за сімома шкалами.

Шкала 1 - навчальна активність. 5 - активно працює на уроці, часто піднімає руку і відповідає правильно; 4 - активно працює на уроці, чергує позитивні і негативні відповіді; 3 - рідко піднімає руку, але відповідає правильно; 2 - відволікається, часто не слухає запитання; 1 - пасивний на уроці, дає негативні відповіді; 0 - не працює на уроці, дає негативні відповіді; 0 - не працює на уроці, дає негативні відповіді; 0 - не працює на уроці, дає позитивні відповіді; 2 - не працює на уроці, дає позитивні відповіді; 3 - не працює на уроці, дає негативні відповіді. - Зовсім не займається навчальною діяльністю.

Шкала 2 - засвоює матеріал; 5 - виконує навчальні завдання правильно і без помилок; 4 - поодинокі помилки; 3 - нестабільні оцінки, хвилі правильних і неправильних відповідей; 2 - недостатнє засвоєння матеріалу; 1 - допускає багато помилок, завдання виконує неправильно, багато разів виправляє і переробляє; 0 - погане засвоєння матеріалу, допускає багато помилок; 3 - допускає багато помилок; 4 - допускає багато помилок; 5 - допускає багато помилок; 6 - допускає багато помилок; 7 - допускає багато помилок; 8 - допускає багато помилок; 9 - допускає багато помилок; 10 - допускає багато помилок.

Шкала 3 - поведінка в класі. 5 – сумлінне виконання всіх вимог вчителя, дисциплінованість. 4 – виконує вимоги вчителя, але іноді

відволікається від уроків. 3 – часто розмовляє з товаришами, не зібрана. 2 – скутий на уроці, напружений, відповідає мало. 1 – виконує вимоги частково, крутиться, розмовляє. 0 – переважають ігрові інтереси, на уроці займається сторонніми справами.

Шкала 4 - Поведінка на перерві. 5 - Бере активну участь в іграх. 4 - Низька активність, вважає за краще займатися з одним із хлопців у класі. 3 - Діяльність дітей обмежується виконанням домашнього завдання, миттям дошок, прибиранням класу. 2 - Не може знайти собі застосування, переходить від однієї групи дітей до іншої. 3 - Відсутнє почуття відповідальності за клас. 1 - Пасивний, уникає інших; 0 - Часто порушує правила поведінки; 0 - Часто не знає, чим себе зайняти; 1 - Пасивний, уникає інших.

Шкала 5: Стосунки з однокласниками. 5 - Комунікабельний, легко знаходить спільну мову з дітьми. 4 - Не дуже активний, але легко йде на контакт, коли до нього звертаються. 3 - Обмежене коло спілкування, спілкується лише з кількома людьми. 2 - Хоче бути поруч з дітьми, але не йде на контакт. 3 - Любить бути поруч з дітьми, але не йде на контакт. 4 - Любить бути поруч з дітьми, але не йде на контакт. 5 - Любить бути поруч з дітьми, але не йде на контакт. 4 - Любить бути поруч з дітьми, але не йде на контакт.

Оскільки соціальна адаптація є двостороннім процесом, причиною дезадаптації, що виражається в асоціальних формах поведінки, в неузгодженні індивіда з навколишнім середовищем, в деформації системи ціннісних орієнтації, внутрішньої регуляції, соціальних установок може служити те неузгодження, причиною якого є деформація взаємодії. Дезадаптація неповнолітніх має об'єктивні та суб'єктивні прояви. Об'єктивно вона проявляється в обмеженні здібностей виконувати соціальні функції, у розриві соціальних зв'язків, суб'єктивно – у спотворенні системи внутрішніх норм, ціннісних установок, у поведінці, яка не відповідає нормам.

Отже, на процес адаптації та дезадаптації до нового освітнього першокласників впливають взаємини з дорослими, однолітками, оточуюче навколишнє становище, ігрова діяльність як засіб зниження стресу.

Ціпан Тетяна Степанівна
канд. педаг. наук,
доцент кафедри теорії і
методики виховання
*Рівненський державний
гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Новий соціальний час, нові соціально-політичні реалії висувають перед вищою освітою нові завдання у підготовці конкурентоспроможних фахівців. Вони стосуються як професійної підготовки майбутнього фахівця, так і формування його як громадянина-патріота, здатного захищати і відстоювати інтереси держави, так і трудівника, здатного своєю працею сприяти розбудові держави. На це наголошується у низці нормативно-правових документів, зокрема: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки, Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Професійному стандарті на професію «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти (2021), Професійному стандарті на професію «Вчитель початкової школи» (2021) тощо.

Як зазначається у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки, зусилля ЗВО, які здійснюють підготовку фахівців педагогічних спеціальностей, мають бути спрямовані на «вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів, які, у тому числі, стануть ключовою умовою впровадження Концепції реалізації державної політики у

сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [1].

Виховне середовище ЗВО є важливим чинником впливу на формування професійності і самоцінності здобувача освіти. Необхідними умовами ефективного функціонування різних моделей виховного середовища ЗВО є: наявність єдиної для всіх учасників виховного процесу мети виховання; педагогічної концепції, зорієнтованої на пріоритети гуманістичного виховання; подієвість виховного простору, діалоговий режим, розгалужена система стосунків між різними суб'єктами виховання.

Сучасні дослідники виокремлюють такі принципи формування виховного середовища закладу вищої освіти: зв'язок виховання з життям, що передбачає взаємозумовленість виховної діяльності та громадської практики; діяльнісний підхід до виховання, що передбачає урахування специфіки майбутньої професії здобувача освіти та означає реалізацію принципу єдності інтересів суспільства й особистості; гуманістичний характер системи загальних і конкретних цілей, завдань і напрямів виховання; єдність виховання і самовиховання; єдність мети і завдань виховання різних освітніх та громадських структур для реалізації виховних цілей і формування духовно-моральної особистості; послідовність і спадкоємність у змісті виховного процесу, форм, методів і засобів, які передбачають поетапне формування конкретних якостей особистості залежно від рівня навчання та його напрямку; творчий характер і динамізм виховання, що відображають розвиток і збагачення виховного процесу.

Специфіка професійної підготовки майбутнього педагога передбачає формування ціннісних орієнтацій, забезпечення активної позиції в колективній життєдіяльності, формування майбутнього фахівця як суб'єкта, готового до саморозвитку, позитивного ставлення до оточуючих тощо, реалізувати які можна.

Основний акцент у виховній роботі слід зробити на корекцію та розвиток таких особистісних якостей студентської молоді, як:

- моральність (відповідальність, тактовність, рівні виховання, освіти);

- громадянськість, колективізм і праця (почуття обов'язку, патріотизм, відповідальність, згуртованість).

Створюючи виховне середовище закладу вищої освіти, слід ураховувати такі тенденції розвитку суспільства та особливості особистісних проявів здобувачів освіти:

- система цілепокладання має стати ключовою, щоб реалізувати всі окреслені цілі, підсилюючи при цьому потреби та мотиви особистості для активізації творчої, навчальної та науково-дослідницької діяльності;

- створювати умови для розвитку. саморозвитку та самореалізації здобувача освіти ;

- взаємостосунки здобувача освіти із соціальним оточенням мають будуватися на засадах партнерської взаємодії, діалогу, для вдосконалення професійного розвитку.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку європейської спільноти, розширення інформаційного середовища, зміни у світі праці тощо важливим є використання інноваційних підходів до організації виховної роботи зі студентами.

Інноваційні підходи - це необхідні елементи успішної роботи майбутніх випускників в умовах ринкових відносин і конкурентного суспільства, що допомагають молодій людині реалізувати свої компетенції в обраній професії. Наприклад, середовищний підхід концептуально забезпечує формування професійної компетентності майбутнього педагога шляхом стимулювання самостійної навчальної діяльності, включення його у взаємодію з культурними цінностями, ідеалами, зразками, сприяє оволодінню не тільки знаннями, уміннями і способами дії, але й їх використанням в різних педагогічних ситуаціях.

Оскільки за своєю суттю виховання являє собою процес, що забезпечує осмислення й упорядкування життєвих смислів, цінностей, професійних і особистісних цілей людини, то виховне середовище має бути одним із провідних механізмів суспільного розвитку, формування різнобічно розвиненого конкурентоспроможного фахівця з

розвиненою культурою, інтелігентністю, соціальною активністю, якостями громадянина-патріота.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf (mon.gov.ua)

2. Ян Мен'ї. Особливості формування соціокультурного середовища в закладах вищої освіти. // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Вип. 99, 2022. С.30-36.

Червінська Інна Богданівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
*Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

МЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Надзвичайно високі темпи інформатизації сучасного соціуму здебільшого зумовлюються швидким розвитком інформаційних технологій, великою кількістю інноваційних цифрових платформ та інформаційних ресурсів.

Окрім того, автоматизація виробництва, розвиток медійної освіти та медійної грамотності, використання напрацювань штучного інтелекту, невпинно зростаюча кількість дітей з добре розвинутим кліповим мисленням, висувають нові вимоги до організації освітнього процесу в закладах освіти. Особливої актуальності та подальшого розвитку набуває ця проблема в умовах воєнного стану та широкомасштабної інформаційної війни.

Інформаційна війна – це одна з найгостріших форм протистояння в інформаційному просторі, де першочергового значення набуває

висока інтенсивність ведення суперечок, безкомпромісність впливів, крайня гострота суперництва, при якій сукупність інформаційних дій, що застосовуються сторонами, які протистоять одна одній, спрямована на досягнення визначених цілей. Здебільшого метою інформаційної війни є досягнення інформаційних переваг над супротивником і формування безпечного інформаційного середовища.

Надзвичайно високі темпи інформатизації освітнього процесу, які зумовлені розвитком інноваційних технологій, серед яких переважають мультимедійні, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, висуває особливі вимоги до організації підготовки майбутніх педагогів. Відповідно провідним вектором модернізації сучасної системи вищої освіти є процес інтеграції інформаційних технологій до освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти.

Особливої актуальності така інтеграція набуває в умовах воєнного стану, в якому зараз перебуває Україна. За таких обставин однією з головних вимог забезпечення стабільної роботи закладів освіти є дотримання гарантій високого рівня інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека - стан захищеності інформаційного середовища суспільства, особи, організації, для якого відповідний комплекс заходів унеможлиблює появу негативних наслідків впливу на інформаційне середовище та його складові при умисних, несанкціонованих та неумисних маніпуляціях з інформацією [1]. Таким чином, під інформаційною безпекою розуміємо безпеку держави, яка характеризується рівнем захищеності і стійкістю основних галузей та структур, що забезпечують її життєдіяльність (економіка, наука, об'єкти інфраструктури, сфера управління, військові об'єкти, ЗМІ, заклади освіти тощо). Відповідно - головним інструментом боротьби України проти російської дезінформації під час воєнного стану є правда, яку потрібно доносити не лише до внутрішньої, а й до закордонної аудиторії. У цьому контексті важливу роль відіграє рівень медіаосвіти, медіакультури та медіаграмотності всіх учасників освітнього процесу та суспільства загалом. Наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та в управлінні закладами освіти має стати інструментом

забезпечення успіху нової української школи та закласти підвалини для формування інформаційної безпеки країни.

Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній галузі впродовж останніх років перейшло від одноразових проєктів до цілісного системного процесу, який охоплює всі види діяльності закладів освіти. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології значно розширюють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, забезпечують рівний доступ до якісної освіти усім здобувачам, сприяють формуванню важливих для нашого сторіччя цифрових компетентностей.

Урізноманітнення агентів поля медіадіяльності, виникнення альтернативних медіа та впровадження нестандартних підходів організації медіакампаній визначають нові виклики для розвитку медіаосвіти в Україні.

Теоретики та практики медіаосвіти в Україні та світі акцентують увагу на актуальності розробки інструментів медіаосвіти як механізмів критичного ставлення до продуктів медіадіяльності, які не відображають, а репрезентують дійсність та мають потужний вплив на соціум. Адже медіаосвіті притаманні всі ознаки освіти. Тобто вона складає певну цінність для зростаючої особистості, а наявні інтерактивні ресурси та платформи допомагають навчатися впродовж життя, бути засобом впливу на формування суспільної свідомості. Вказані завдання окреслюють чіткі вимоги щодо наповнення змісту медійної освіти та визначають напрями формування медійної культури та рівні медійної грамотності.

Медіаосвіта – не тільки шлях до ефективності діяльності людини в системі трудових та освітніх відносин, але й спосіб залишатися самим собою, цілісною особистістю, здатною до самовираження і людяності. Не втрачають значення і традиційні завдання медіаосвіти, які полягають у запобіганні вразливості людини до медіаманіпуляцій і медіанасильства, втечі від реальності, у профілактиці поширення медіазалежностей. Створення ефективного механізму критичного осмислення і корегування інформації, отриманої через ЗМІ, відпрацювання особистісної системи ціннісних орієнтацій та

формування умінь інтерпретувати інформацію, розуміти її суть, адресну спрямованість, мету інформування, викриття прихованого значення інформації в комплексі мають усунути негативний вплив на свідомість громадян, особливо учнівської та студентської молоді. Варто враховувати також й ту обставину, що сучасні мас-медіа мають відігравати роль потужного культурного інтегратора, реалізовувати виховні функції, пропагувати відповідні норми поведінки особи в суспільстві, формувати в молоді поважне ставлення до інших людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемов В., Хорошко В., Інформайційно-воєнна безпека як елемент національної безпеки України. *Захист інформації*. 2022. Т. 24, № 1. С. 21-29.

Шафоростова Олена Володимирівна

здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій

у початковій школі **Торчинська Т.А.**

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

м. Умань, Україна

РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Як одне із актуальних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні ХХІ ст., творчість розглядається у широкому розумінні як важлива умова формування багатогранної особистості.

У світлі нових концепцій виховання людини перевага надається формуванню молодого покоління, здатного творчо включатися в життєдіяльність, самостійно розв'язувати доступні проблеми.

Творчість дає змогу виокремити резерви особистості. Завдяки творчій діяльності дитина має можливість пізнати нові шляхи власного вдосконалення, розкрити природні здібності, знайти своє місце в житті.

Значущий вклад у теоретико-практичне обґрунтування поняття «учнівська творчість» зробив видатний педагог В. Сухомлинський.

Творчість, згідно із переконаннями В. Сухомлинського, – «найвище духовне багатство людини», «джерело любові до праці». Вона повинна спонукатися високими мотивами, почуттями, естетичними емоціями: «Завдяки творчості збагачується емоційне життя, розкриваються задатки, здібності, нахили особи» [4].

О. Захаренко головним своїм завданням вважав: не заважати дитячим творчим починанням. Станіславська Г.П. вважає, що учнівська творчість – це глибоко своєрідна сфера дитячого духовного життя, самовираження, самоутвердження, в якому яскраво розкривається індивідуальна самостійність кожної дитини» [5].

На думку Романовська, коли учні виконують творчі завдання, запропоновані вчителем на уроці, то уже виникає творчий процес, адже тип такого завдання передбачає перебирання варіантів його розв'язку. Сама наявність варіантів у школяра – щастя, а вміння вибрати кращий серед них – це і є творчість [2].

Творча діяльність дітей, спрямована на присвоєння людської культури, на думку Волобуєвої, є неодмінною умовою розширеного відтворення творчих здібностей у сучасному суспільстві [2].

Творчість – це одна із найзмістовніших форм психічної активності дитини. Її можна розглядати як універсальну здібність, що забезпечує успіх різноманітної діяльності дітей. Будь-який творчий акт – результат його активних пізнавальних, творчих дій.

Засвоєння дитиною мови є творчим процесом (процес засвоєння норм словотворення), гра – це теж творчість, адже, створюючи нові

ігрові ситуації, дитина вносить своє, суб'єктивне в ігрові дії, зображувальну діяльність, музику, конструювання тощо [4].

Навіть наслідуючи дорослих, дитина творчо видозмінює своє сприймання відповідно до власних уявлень, а засвоюючи щось нове, пропускає його крізь особистий досвід, неповторний та унікальний.

Нові знання творчо трансформуються кожною дитиною і набувають своїх особливостей. Ці процеси є основою тих неочікуваних актів творчості, які породжуються та реалізуються.

Важливою проблемою сучасної школи є формування творчої активності учня. Для вчителя важливо зробити навчальний процес творчим, осмисленим, активізувати всю пізнавальну діяльність школярів. Розвиток творчих здібностей необхідно розпочинати з ранніх років, враховуючи наявні нахили дитини. Чим раніше починається розвиток здібностей, талантів, тим більше шансів на їх розкриття [3].

У дитячому віці учень більше здібний до творчості, ніж у зрілому, тому що на нього не впливають різного виду стереотипи. Тому, перед вчителем стоїть завдання не тільки повідомити матеріал і перевірити знання, а виявити досвід учнів щодо викладеної вчителями інформації.

Найголовніше завдання вчителя в будь-якій ситуації – створити творчу атмосферу, більше того, педагог повинен розуміти психологічну сутність цього процесу. Це насамперед не насильне навчання, а заохочення до пізнання, повага інтелектуальної сили дитини.

Розвиток творчих здібностей молодших школярів багато в чому залежить від позиції та професійної діяльності вчителя: знання й володіння ним технологіями навчання й виховання, вміння комбінувати методи та прийоми для розвитку творчих здібностей дітей.

Важливий для вчителя і принцип активності дитини. Знання учнів, розумовий, духовний та культурний розвиток повинні спиратися на власні зусилля. Особливу цінність для учня має шлях, який він обере, розв'язуючи поставлену перед ним проблему.

Учень оволодіває знаннями і навичками, які у майбутньому зможе застосувати до аналогічних завдань.

Найбільш вагомими показниками сформованості креативності у дітей ми вважаємо такі: чутливість до проблем, готовність їх розв'язувати власними силами; відкритість новим ідеям, інтерес до невідомого; схильність руйнувати стереотипи, відмовлятися від шаблонів, відходити від зразків; спроможність виходити за рамки заданої іншими ситуації; швидкість аналогій, протиставлень, асоціацій; загострене сприйняття неточностей, відхиленості незвичності, складності; уміння підійти до проблеми з різних точок зору; уміння вносити щось нове, видавати оригінальні ідеї, розв'язувати нові завдання, досягати незвичних результатів; пошуково-перетворювальне ставлення до дійсності; висока пізнавальна активність, допитливість; уміння швидко переходити від одного способу розв'язання до іншого, переключатися; переконструювати елементи в нових комбінаціях; дотепність, почуття гумору, інтерес до парадоксів; сміливість та незалежність суджень, здатність до постановки власної мети; об'єктивність суджень, неупередженість оцінок; самокритичність, здатність посміятися із себе; використання різних форм доказів; уміння помічати зв'язки між ознаками, формально між собою непов'язаними; здатність сприймати об'єкти комплексно, цілісно, виділяти в них головне, істотне, відкривати потенційне; розвинена уява, метафоричність (створення фантастичних ідей); уміння дивуватися; здатність прогнозувати, передбачати, висувати гіпотези, робити припущення; орієнтація на високі стандарти якості, ідеальні еталони [1].

Розвивати творчі здібності молодших школярів можна за допомогою інтерактивного навчання. Застосування інтерактивного навчання здійснюється шляхом використання фронтальних і кооперативних форм організації навчальної діяльності учнів інтерактивних ігор та методів, що сприяють навчанню вміння дискутувати.

Отже, для успішного розвитку творчих здібностей молодших школярів учителю початкової школи необхідно організувати спостереження, адже молодші школярі «дивляться», але «не бачать», проваджувати в практику навчання уроки мислення на яких розвиваються творчі здібності дітей, стимулювати творчу уяву, тому, що діти яскраво сприймають світ, для них характерна особлива емоційність уяви, розвивати потребу творчості, створювати атмосферу престижності творчого процесу, підтримувати позитивні емоції, адже діти молодшого шкільного віку сильно цінують думку дорослих, радіють власним і чужим успіхам. Тому завдання педагога – дозволити дитині отримати почуття задоволення від власних досягнень, від власної творчої праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волобуєва Т.В. Розвиток творчої компетентності школярів. – Х.: Видавнича група «Основа», 2005. – 112с.
2. Романовська Д. Регуляція творчої діяльності учня: створення адекватних умов для розвитку творчої особистості/ Д. Романовська// Психолог. –2016. –№11. – С.11-15.
3. Рудакова Т.І. Дидактична гра — дієвий засіб активізації творчої діяльності учнів / Т. Рудакова // Початкова школа. – 2015. – № 16. – С. 7-13.
4. Сухомлинський В.О. Вічна тополя: Казки. Оповідання. Етюди: Для дітей молодшого шкільного віку / Упоряд. О.Сухомлинська – К.:Генеза, 2003 – 272 с.
5. Станіславська Г.П. Розвиток творчих здібностей школярів /Г.Станіславська. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. – 64 с.

Шибасва Ангеліна Віталіївна
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Науковий керівник:
доктор пед. наук, проф.,
завідувач кафедри фахових методик
та інноваційних технологій
у початковій школі **Комар О.А.**
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО СПРЯМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасні світові й власне національні тенденції орієнтації суспільства на власний успішний розвиток особистості детермінують процеси вирішення актуальної проблеми сучасності, створення умов для творчої самореалізації поколінь та їхнього культурно-інтелектуального зростання. А відтак, актуалізується питання становлення творчої особистості ще з дитячого віку, що, своєю чергою, зумовлює формування у дітей молодшого шкільного віку потреби у творчості під час пізнання ними оточуючого їх довкілля.

Становлення творчого потенціалу майбутнього громадянина є однією із провідних ідей Законів України «Про освіту», [77; 78], у змісті яких зазначається, що стратегією держави сьогодні є прискорений розвиток шкільної і позашкільної освіти, яка має забезпечити інтелектуальне й морально-духовне становлення зростаючої особистості, її самореалізацію, завдяки створенню умов для розвитку творчих здібностей і обдарувань учнів, починаючи з молодшого шкільного віку, розвитку їхніх творчих здібностей, умінь і навичок самостійно розв'язувати складні питання і проблеми життєдіяльності.

На розв'язання цих важливих питань спрямована «Концепція позашкільної освіти і виховання», що актуалізує необхідність

створення «...такої психолого-педагогічної атмосфери, яка б сприяла виявленню, а також розвитку і реалізації учнями пізнавальної самостійності, творчої активності, прояву обдарованості і таланту в педагогічно орієнтованому дозвіллі» [50, с. 4].

Окреме важливе місце в освітньому просторі держави сьогодні належить реалізації провідних положень Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті, що актуалізує увагу на вирішенні важливих питань залучення дітей, зокрема з молодшого шкільного віку до різноманітної творчості, у відповідності до їхніх освітніх потреб, інтересів і бажань.

Водночас, з прийняттям Концепції Нової української школи особливий акцент зроблено у вирішенні питань залучення молодших школярів до самостійної творчої діяльності, пробудження у них бажань творчо пізнавати навколишній світ і самого себе.

Разом із тим, необхідно зазначити, що прогресивні досягнення у формуванні нормативно-правової бази діяльності закладів позашкільної освіти навіть сьогодні не забезпечують у повному обсязі реалізацію завдань творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Оскільки проблема творчості має складний, багатоаспектний характер, це зумовлює існування різних підходів до її вивчення: філософсько-культурологічного, що трактує особливості і спрямування процесів формування і розвитку творчих здібностей зростаючої особистості у процесі оволодіння матеріальною і духовною культурою; психологічного, що спрямовується на дослідження структури та психологічних особливостей зародження і розвитку творчих здібностей зростаючої особистості; педагогічного, завдяки якому виокремлюються і характеризуються провідні напрями, зміст, ефективні форми, методи і засоби формування творчої особистості дитини, розвитку її творчих здібностей.

У свою чергу, сучасна педагогічна наука розглядає творчість крізь призму особистості, тобто за основу береться людина, яка володіє ґрунтовними знаннями, умінням і навичками аналізувати явища, порівнювати їх, відкривати нові ідеї, робити нестандартні висновки.

Саме з таких позицій діяльнісного підходу творчий процес зростаючої особистості як у закладі позашкільної освіти, так і за його межами у найближчому докільні розглядають Н. Бібік, С. Гончаренко, Н. Миропольська, Г. Пустовіт, О. Савченко.

Саме в контексті застосування системного підходу щодо формування досліджуваного феномена в учнів молодшого шкільного віку нами виокремленні його структурні компоненти, серед яких: інтелектуальний, мотиваційно-ціннісний, діялісно-поведінковий. Подальший аналіз результатів нашого дослідження та практики закладів позашкільної освіти дав змогу виокремити й схарактеризувати традиційний алгоритм формування творчої спрямованості особистості учня молодшого шкільного віку у цих освітніх закладах, а саме:

1. Формулювання мети, виокремлення й характеристика провідних напрямів і змісту педагогічного впливу на формування досліджуваного феномена.

2. Визначення сутності основних завдань, що мають бути виконані, щоб забезпечити ефективне досягнення сформульованої мети.

3. Визначення й характеристика методичного інструментарію (як традиційних, так і інноваційних форм, методів, засобів тощо) організації і здійснення освітньо-виховної, розвивальної і соціалізуючої роботи педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, з метою вирішення кожного із завдань.

5. Виявлення й розкриття потенціалу закладів позашкільної освіти у формуванні творчої спрямованості особистості учня молодшого шкільного віку.

6. Врахування чинників зовнішнього і внутрішнього освітньо-виховного, розвивального і соціалізуючого середовища, що мають суттєвий вплив на формування досліджуваного феномена та ефективності функціонування системи позашкільної освіти.

7. Реалізувати визначені завдання у практиці освітньо-виховної, розвивальної і соціалізуючої роботи закладів позашкільної освіти.

Відтак, застосування такого алгоритму забезпечує системність в організації і здійсненні процесу формування творчо спрямованої особистості учня молодшого шкільного віку в закладах позашкільної освіти.

Шимко Лілія Миколаївна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасні зміни у початковій освіті вимагають постійного використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. До освітньої галузі «Технології» включена змістова лінія «Ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ)». Відповідно до Державного стандарту, метою освітньої галузі «Технології» є формування і розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві.

Отже, важливе місце в освітньому процесі займає предмет "Інформатика" ("Сходинок до інформатики"), який згідно Державного стандарту початкової загальної освіти (2011 р.) впроваджується з 2013-2014 навчального року, починаючи з 2-го класу. Основним завдання цього курсу, визначеним програмою, є формування в учнів базових понять інформатики і початкових навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток алгоритмічного, логічного та критичного мислення [1].

На базі варіативної складової навчального плану продовжується вивчення пропедевтичного курсу інформатики у 4 класах за

авторськими програмами, рекомендованими МОН України. Впровадження пропедевтичних курсів інформатики у початкову школу вимагає від вищого педагогічного навчального закладу забезпечення ґрунтовної підготовки майбутнього вчителя до викладання предмету. [8].

Наразі, існує певний досвід викладання інформатики в початковій школі, але відсутня єдина методика навчання інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі, а також немає чіткого уявлення про курс інформатики в школі в цілому.

Аналіз досліджень вчених і педагогів-практиків І. Ветрова, А. Горячева, С. Гунько, О. Іванова, О. Кивлюк, Г. Лаврентьевої, М. Левшина, О. Савченко свідчить, що використання інформаційних технологій надає великі потенційні можливості для психічного розвитку дитини і сприяє розкриттю талантів. Проте, методика навчання інформатики дітей молодшого шкільного віку ще недостатньо вивчена та потребує подальшої розробки й удосконалення. Усе це визначає актуальність дослідження проблеми **«Особливості викладання інформатики у початковій школі»**.

Інформатика у початковій школі є підготовчим курсом, що передуює більш широкому і глибокому вивченню базового курсу інформатики в середній школі. Даний курс являє собою скорочений систематичний виклад основних питань науки інформатики й інформаційних технологій в елементарній формі, а також є світоглядним. Знання та практичні навички, які здобувають молодші школярі, мають допомогти в опануванні інших предметів, сприяти всебічному розвитку, формуванню вмінню вчитися. [1, с. 33].

Метою курсу «Інформатика» у початковій школі є формування і розвиток в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності та ключових компетентностей для реалізації їхнього творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві. Основними завданнями курсу є формування в молодших школярів:

- початкових уявлень про базові поняття інформатики, зокрема повідомлення, інформація та дані, інформаційні процеси, комп'ютер та інші пристрої, що використовуються для роботи з повідомленнями

і даними, сфери їх застосування у житті сучасної людини в інформаційному суспільстві;

- початкових навичок знаходити, використовувати, створювати й поширювати повідомлення та дані, застосовуючи для цього засоби інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, створювати графічні зображення, комп'ютерні презентації, текстові документи, шукати відомості в мережі Інтернет, користуватися електронною поштою та ін.;

- алгоритмічного, логічного та критичного мислення;

- початкових уявлень та навичок роботи з різними програмними засобами підтримки вивчення інших предметів початкової школи, а також для розв'язування практичних завдань із цих предметів.

Цей курс розглядається як необхідний інструмент, що в сучасному суспільстві сприятиме більш успішному навчанню дітей у початковій школі і в наступних класах, формуванню як предметних, так і ключових компетентностей, всебічному розвитку молодших школярів [5, с. 47].

Початковий курс навчання інформатики є найбільш відповідальним етапом у загальноосвітній підготовці школярів. Його цілі виходять далеко за стандартні рамки формування елементів інформаційної культури. Поряд з традиційними формами навчання, важливо використовувати і впроваджувати технології інформаційно-розвиваючого навчання. Основний підхід, реалізований на заняттях – створення проблемної ситуації й умов для її успішного розв'язання. Основні прийоми – граючись, розвивати логічний стиль мислення, різні види пам'яті й увагу [2, с. 21].

Коли мова йде про вивчення інформатики у початковій ланці освіти, слід говорити не стільки про знання і вміння, якими мають оволодіти учні, скільки про здібності, які треба розвинути у дитини. Найважливішими з них є:

- абстрактне мислення;
- логічне мислення;
- здібність до моделювання;

- акуратність (вміння концентруватись на виконанні завдання, контролювати свої дії, що дозволяє зменшити кількість формальних помилок);

- уміння виходити за межі стандартних підходів до розв'язання задач;

- здатність до критичної оцінки вибору шляхів розв'язання проблем, в залежності від кінцевої мети.

Дані здібності необхідні для вивчення всіх предметів, та пропедевтичний курс інформатики має бути тісно пов'язаним з іншими предметами початкової школи. Вивчення інформатики в початковій школі має забезпечувати розвиток загальнонавчальних умінь та навичок (вчити учнів вчитися), а нові поняття даного курсу повинні вводитись з опорою на знання, одержані при вивченні інших предметів [4, с. 27].

Згідно Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом Савченко О.Я. (відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 21.02.2018 року №87 та затвердженої наказом МОН від 21.03.2018 №268 «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 класів загальної середньої освіти»), інформатика разом з іншими навчальними дисциплінами інтегрується до складу предмету «Я досліджую світ». Саме вчителі, які викладають інформатику в початковій школі, мають більше можливостей впровадити в навчання школярів основи сучасних новітніх технологій, які надають учням практичні навички роботи з різноманітними пристроями та навчають вільно орієнтуватися у бурхливому інформаційному океані.

Викладання інформатики в 2 класі має свої особливості, які тісно пов'язані з особливостями розвитку молодших школярів.

Сучасні уроки інформатики значно відрізняються від традиційних своєю спрямованістю на формування практичних навичок роботи з комп'ютером, духом постійного співробітництва між учителем і учнем, різними формами, прийомами й методами навчання, у тому числі й нестандартними.

Прикладом зацікавлення учнів другого класу на уроках інформатики є спеціально створена вчителем емоційно-забарвлена ігрова ситуація. Одним з основних умінь педагога, В. Сухомлинський вважав уміння проникнути в духовний світ дитини, а зробити це можна лише завдяки грі. «Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості» [9, с. 103]. Навчальні ігри мають бути спрямовані на формування чи вироблення певних навичок. Основна мета гри – підняти інтерес учнів до навчання, і тим самим підвищити ефективність навчання. Навчальні ігри дуже подобаються дітям молодшого шкільного віку, бо дарують їм радість і захоплення, сам процес гри сповнений несподіванок, а результат – таємниця.

На уроках інформатики діти об'єднуються в малі групи. Це навчає їх співпрацювати один з одним в команді, вміти домовлятися та разом знаходити правильне рішення. Робота за комп'ютерами дозволяє учням виробити практичні навички опрацювання інформації. Вчитель інформатики має приділити належну увагу стійкому усвідомленню базових понять «інформація», «інформаційні процеси» через систему вправ.

Також, чимало завдань, які використовуються на уроці інформатики у початковій школі, спрямовані на формування логічного мислення. Інформатичні задачі логічного змісту тісно переплітаються з математикою, із життєвими ситуаціями та вчать школярів аналізувати, встановлювати відповідності, порівнювати, робити висновки, знаходити спільне та відмінне, класифікувати предмети за певною ознакою.

Неможливо уявити собі урок інформатики, на якому не було б вправи, яка сприяє формуванню алгоритмічного мислення. Оновлена програма вже у 2 класі включає змістову лінію «Алгоритми». У дітей потрібно сформувані базові поняття лінії: поняття команди; порівняння команди й спонукального речення; команди й виконавці; послідовність дій; приклади послідовності дій у природі; виконання послідовних дій; ігрові вправи з надання команд виконавцям у

середовищах програмування; порівняння двох або більше предметів; об'єднання предметів у групи за певними заданими ознаками; назви групи однорідних предметів; ігри на змінювання послідовності дій, пошук помилок в послідовностях; об'єднання предметів у групи, вилучення зайвого за певними ознаками. [6] Отже, перетворення простих завдань на план або послідовність дій або виконання таких дій – це обов'язкові елементи уроку інформатики.

Учні 3-4 класів у 2019/2020 навчальному році здійснюється за Освітньою програмою школи I ступеня (3-4 класи) (розроблена на виконання Закону України «Про освіту» та постанови Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 №462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» для 2-4 класів). На уроках використовуються Робочі зошити з інформатики (авт.: І.В. Табрчук).

Учні 3-4 класів під час уроків інформатики знайомляться з можливостями мережі Інтернет, опановують способи опрацювання текстової та графічної інформації, знайомляться із середовищем створення презентацій та середовищем програмування Scratch.

Під час вивчення теми «Графіка» чи «Тексти» діти можуть виконувати короткотривалі проекти (наприклад, малюнок на вільну тему «Золота осінь» чи «Вітальна листівка»), які виконуються протягом одного уроку.

При вивченні теми «Основи алгоритмізації та програмування» велика увага приділяється формуванню алгоритмічного мислення, розглядаються різні способи запису алгоритму (графічна, словесна, блок-схема, програма) та формується початкове уявлення про основні алгоритмічні структури (слідування, розгалуження, повторення). На підтримку викладання цієї теми можна використовувати різноманітні середовища програмування для дітей, як стаціонарні, так і он-лайн.

Формуванню стійкого інтересу до інформатики сприяє проведення предметного тижня. Протягом тижня учні беруть участь у різноманітних вікторинах та конкурсах, залучаються до квестів та інтерактивних загальношкільних заходів, учні 1 класу запрошуються на екскурсію-вікторину у кабінет інформатики. Наприкінці тижня

підбивається підсумок та нагороджуються найактивніші учасники тижня інформатики.

Пропедевтичний курс інформатики повинен базуватися на науковообґрунтованій концепції вивчення інформатики в початковій школі, на основі якої визначається зміст навчання розробляється навчальна програма, яка враховує вимоги дитячої психології та лікарів-гігієністів [1; 3].

По-перше, педагоги постійно використовували у своїй діяльності інформаційні засоби (засоби збереження, опрацювання і передачі інформації). Вдосконалення цих засобів призводило до підвищення ефективності навчання. Тому використання комп'ютера, як найсучаснішого засобу, поряд з використанням традиційних засобів навчання (підручника, телевізора, відеомагнітофона, калькулятора і тощо), при вивченні навчальних предметів повинно сприяти підвищенню ефективності освітнього процесу. Вдосконалення комп'ютерного програмного забезпечення дозволяє легко його освоїти молодшим школярам [7, с. 24].

По-друге, в початковій школі відбувається зміна провідного виду діяльності дитини з ігрової на навчальну. Цей процес часто протікає боляче і часто супроводжується певними психологічними проблемами. Використання ігрових можливостей комп'ютера у поєднанні з дидактичними можливостями (наочне представлення інформації, забезпечення зворотного зв'язку між учнем і програмою, широкі можливості заохочення правильних дій, індивідуальний стиль роботи і т.д.) забезпечує більш плавний перехід від ігрової до навчальної діяльності [1, с. 33].

Психологічною особливістю дітей початкових класів є високий рівень їх емоційності, яка на традиційних уроках переважно гальмується суворими рамками навчального процесу. Заняття на комп'ютері дозволяють розрядити зайву емоційну напругу і створити більш сприятливе середовище для оволодіння знаннями і навичками.

Незважаючи на те, що курс інформатики у початковій школі був введений порівняно нещодавно, існує досить велика кількість наукової та методичної літератури, яка розкриває питання особливостей

викладання інформатики для молодших школярів. А окремі вчителі-методисти нерідко охоче діляться своїм досвідом викладання інформатики в учнів-початківців.

У зв'язку з постійним оновленням знань в області інформатики, ефективним методом навчання стандартним видам діяльності можна вважати поетапне формування розумових дій учнів у процесі навчання. Молодші школярі повинні оволодіти навичками роботи за комп'ютером, ознайомитися з його можливостями, розвинути логічне мислення, навчитися використовувати комп'ютер для складання текстів, малюнків, розвивати творчі здібності. Головна мета застосування комп'ютера в молодших класах повинна носити світоглядний, загальнокультурний характер, бути спрямованою на розвиток логічного мислення та особистості дитини взагалі, формування основ комп'ютерної грамотності в учнів.

Кожен вчитель, який викладає інформатику в початковій школі, має обов'язково усвідомити, що будувати навчальний процес з молодшими школярами ефективно, означає цілісно й у взаємозв'язку застосовувати педагогічні закономірності, принципи і дидактичні правила, які виправдали себе на практиці, творчо використовувати їх під час розв'язання нових завдань у сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусич О. Сходинки до інформатики: від програми до планування/ О. Андрусич // Учитель початкової школи. – 2013. – № 3. – С. 33-41.

2. Ведмідська Н.М. Реалізація ідеї розвиваючого навчання на уроках інформатики в молодшому віці / Н.М. Ведмідська // Особливості навчання інформатиці в початковій школі: пріоритети і завдання / упоряд. Д.Г.Клугман, С.М.Бондаренко. – Прилуки, 2013. – С. 21-25.

3. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/. – Назва з екрану.

4. Дубовик О. Про впровадження навчального предмета «Сходи́нки до інформатики» в початковій школі / О. Дубовик // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2012. – № 3. – С. 27-29.

5. Зеленська О. Використання інноваційних технологій на уроках у початкових класах / О. Зеленська // Початкова школа. – 2013. – № 9. – С. 47-48.

6. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2-4 класів. Інформатика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/pochatkova-shkola.html>.

7. Пойда С. Познайомимось ближче: «Сходи́нки до інформатики» з інтерактивним додатком, розробленим засобами ПЗ Elite Panaboard Book / С. Пойда // Інформатика. – 2014. – № 9 (трав.). – С. 24-34.

8. Стрілецька Н. М. Методика навчання інформатики (у початковій школі): навчально-методичний посібник / Н. М. Стрілецька. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2014. – 240 с.

9. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1971. – 208 с.

Шпаченко Оксана Валентинівна
здобувачка другого (магістерського)
освітнього рівня вищої освіти
Київський університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В 4 КЛАСІ НУШ

У початковій школі читання є одним із видів мовленнєвої і пізнавальної діяльності, який активно впливає на мовний розвиток дитини. Вивчення поетичних творів передбачає достатньо розвинені навички читання й усвідомленого сприйняття, володіння засобами логіко-емоційної виразності. Проблему вивчення поетичних творів на уроках літературного читання в початкових класах розглядали Н. Логвіненко, В. Науменко, Л. Овдійчук, О. Савченко, Г. Ткачук та ін. Дослідники наголошують, що раннє прилучення дітей до візуальної масової культури, віртуального простору, комп'ютерних ігор зумовили становлення нового типу читача, для якого притаманні переважно прагматичне ставлення до читання, слабо виражена читацька мотивація, відчутні тенденції до фрагментарного, поверхневого сприймання текстів, невміння учнів повноцінно працювати з традиційними друкованими виданнями, а ще – втрата читацького інтересу, потягу до читання, яке викликає співчуття, співпереживання, робить процес читання творчим.

Саме тому проблема вивчення поетичних творів на уроках літературного читання в 4 класі є актуальною. Метою дослідження є визначення організаційно-методичних особливостей вивчення поетичних творів, осмислення поезії на уроках літературного читання в 4 класі. Для висвітлення цих питань необхідно опрацювати наукові праці вчених-методистів, спираючись на їх досвід, визначити ключові питання проблеми.

Формування читацької компетентності молодших школярів передбачає різні види завдань на перечитування, розуміння,

відтворення і зміни текстів, залежно від мети опрацювання, їх жанру, обсягу, складності. Важливим у цьому процесі є збереження інтересу до читацької діяльності та пізнавальної активності кожного учня. У процесі проєктування, моделювання, конструювання уроків літературного читання вчителю слід спланувати систему різних методів і прийомів інтерактивного навчання, щоб підживлювати інтерес і пізнавальну активність дітей упродовж усієї теми, розділу.

О. Савченко продемонструвала застосування інтерактивних методів і прийомів у системі уроків з вивчення учнями 4 класу теми «Тарас Шевченко: сторінки життя і творчості». У 4 класі діти вивчають п'ять ліричних поезій, оповідання «Про себе» і твори письменників про життя поета і його творчість. Вчена обґрунтувала застосування методу проєктів під час вивчення біографії, особливостей творчого шляху поета [4]. Різноманітність змісту текстів зумовлює варіативність уроків і варіативність організаційних форм навчання. Зокрема, впродовж шести уроків учнів можна задіяти до таких видів інтерактивної взаємодії: виконання і презентація проєкту «Мандрівка шляхами Тараса Шевченка»; віртуальне відвідування Переяслав-Хмельницького Музею «Заповіту» Т. Шевченка; аналітичне перечитування у парах оповідання «Про себе» і створення у парах сенканів на уроках вивчення ліричних поезій. На думку вченої, поєднання інтерактивних методів і прийомів із мультимедійними засобами дозволяє створити більш динамічну і яскраву за результатами роботу, у якій діти виявляють різнобічне засвоєння текстової інформації. Також О. Савченко обґрунтувала застосування прийомів інтерактивного навчання, як-от: ігрова діяльність, віртуальна мандрівка, літературна експедиція, інсценізація, робота учнів у групі та парі [3].

Щоб посилити у молодших школярів сприйнятливність до краси поетичного слова, необхідно гармонійно вплітати у тканину уроків, позакласних заходів слухання уривків музичних творів, розгляд і обговорення картин, малюнків, відеозаписів. Важливо пам'ятати, що вивчення поетичних творів має виконувати важливі завдання, зокрема: пізнавальні – збагачення знань про природу, суспільне життя,

діяльність людей; виховні: сприяти громадянському, етичному, моральному, естетичному вихованню учнів; формувати в них національну самосвідомість, духовність, викликати інтерес до традицій свого народу, його минулого, сьогодення й майбутнього; розвивати навички мовленнєвої етики. Важливими є розвивальні завдання, що допомагають формувати мовленнєві уміння; розвивати увагу, пам'ять, спостережливість, аналітико-синтетичні уміння порівнювати, узагальнювати, доводити; розвивати творчі здібності. А також навчальні: удосконалення техніки читання; робота з текстом (формування вмінь повноцінно сприймати поетичні тексти, розвивати інтерес до книжок, самостійного читання); розвиток зв'язного мовлення.

Учні 4 класу знайомляться із епічними (сюжетними) та ліричними віршами. Відмінність цих типів відбивається на методиці опрацювання. Епічні подібні до інших художніх жанрів, таких, як оповідання й літературні казки, тому й організація цих уроків подібна: після вступної бесіди та ознайомлення з текстом застосовується повторне читання, аналіз головної думки та її художнього втілення. Також у віршах додаткового опрацювання потребує поетична форма – образність, своєрідна синтаксична будова речень, лаконічне змалювання образів. Варто бути уважним до пояснення окремих слів і виразів, тлумачення смислу речень. Позиція автора у цих віршах виявляється в осуді чи схваленні героїв, побажаннях, рекомендаціях читачам – слід орієнтуватися під час визначення головної думки. Такий аналіз образного апарату вірша допоможе дітям сприйняти текст як поетичний твір, якому притаманні художність, ритміка викладу подій [1].

У ліричних творах немає сюжету, відтворено переживання поета чи його почуття, що передаються в змалюванні картин природи або розкритті подій. У громадянській ліриці важливо визначити головну думку поезії, виявити складові ідейного задуму. Зміст цих віршів слід розкривати на тлі політичного життя, історичних екскурсів, доповнювати розповідями про власні спостереження чи досвід. Заключне слово вчителя має стати закликком чи порадою, виразом

гордості за Батьківщину чи осуду її ворогів, але робити це слід ненав'язливо, без повчань. Твори пейзажної лірики зазвичай невеличкі за обсягом і передають почуття, пов'язані зі змалюванням явищ природи, переживань ліричного героя. Така поезія сприяє емоційному пізнанню дійсності. Отже, вчителю слід вводити дітей у світ художніх образів через почуття, а далі будувати роботу над текстом до думок і висновків. У допомозі можуть стати спогади, екскурсія, музичні фрагменти. Аналіз такого вірша спрямовується на розвиток уваги до переживань, настроїв і на основі цього словник збагачується лексемами на позначення почуттів. Г. Коваль зауважує, що особливу складність являє собою навчання читати й розуміти вірші, тому слід застосовувати смисловий аналіз, композиційний розбір, емоційно-образний аналіз в поєднанні з розбором мовних та композиційних засобів, лексико-стилістичний аналіз, виразне читання на основі цих видів аналізу [2, с. 124]. Дослідниця пропонує алгоритм опрацювання вірша, який доцільно використовувати на уроках літературного читання у 4 класі: вступне слово вчителя про автора, спрямування на усвідомлення змісту (підготовча робота); виразне читання (краще напам'ять) вірша вчителем за опрацьованою партитурою (первинне читання); читання учнями мовчки (повторне читання); власне аналіз (композиційний, смисловий аналіз, словесне малювання, емоційно-образний розбір, визначення головної думки, ідеї вірша); підготовка до виразного читання; повторне читання вірша учнями одночасно з подальшою роботою щодо усвідомлення тексту (спочатку вчитель вголос разом із учнями (напівголоса, пошепки), потім учитель і кращий учень, учитель і група учнів тощо); творча робота на основі тексту [2].

Отже, вивчення поетичних творів під час уроків літературного читання відіграє важливу роль у розвитку читацької компетентності учнів, умінні сприймати, усвідомлювати значення поезії. Важливим є застосування інтерактивних методів і прийомів у системі уроків літературного читання. їх основні функції: розвивати пізнавальний інтерес, вчити кожну дитину активно і вільно мислити на уроці, набуваючи досвід навчальної співпраці.

Вивчення поезії на уроці має бути зрозумілим та цікавим, вчитель може використовувати різноманітні інтерактивні види роботи, а також важливо правильно зрозуміти та проаналізувати поетичний твір письменника. Завданням вчителя є урізноманітнення уроків читання, структур їх побудови і методики організації навчальної взаємодії, що зумовлено широким діапазоном цілей цього предмета, необхідністю врахування вимог навчальних досягнень з кожної змістової лінії, особливостей конкретного тексту в поєднанні з рівнем готовності дітей, їх пізнавальних потреб, інтересу до читання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Каніщенко А. П. Система роботи над розумінням тексту у початковій школі. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 96 с.
2. Коваль Г.П. Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання: Навчальний посібник. – Тернопіль :Навчальна книга – Богдан, 2009. – 280 с.
3. Савченко О. Я. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури // Початкова школа, 2011, № 9. – С. 11 – 15.
4. Савченко О.Я «Метод проектів на уроках літературного читання» // Початкова школа, 2015. – № 11.
5. Савченко О.Я. Читання в 4-му класі: посіб. для вч. – К.: Освіта, 2002. – 160 с.

Ябурова Олена Володимирівна
канд. пед. наук, доцент кафедри теорії
та практики початкової освіти
*ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»*
м. Слов'янськ, Україна

ОНЛАЙН-ТАБОРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сучасні процеси соціально-економічної інтеграції та глобалізації України в умовах воєнного стану породжують принципово нові вимоги до рівня володіння усіма складовими іншомовної професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов, особливо що стосується міжкультурної компетенції, що активно функціонує у процесі соціальної взаємодії та економічного співробітництва на міжкультурному та міждержавному рівні. Відповідно, виникає нагальна необхідність підготовки вчителів іноземної мови такого рівня, щоб вони мали змогу активно просувати ідеї міжнародної взаємодії та прищеплювати соціальні та громадянські цінності підростаючому поколінню. З урахуванням цього, міжкультурна компетентність, суть якої висвітлює С. Курганова, Е. Пасова, А. Садохіна, С. Азарова, М. Бірам, В. Давидова, Н. Павлик, І. Попова, Р. Fofdham, Т. Jeffs, виступає суттєвим детермінантом подальшої професійної реалізації вчителя іноземних мов. Процесу набуття майбутнім вчителем іноземних мов власної міжкультурної компетенції відбувається не тільки в ході навчально-професійної діяльності, а й під час заходів неформальної освітньої діяльності. Неформальна освіта виступає зараз потужним, ефективним та доцільним засобом оптимізації процесу становлення міжкультурної компетенції, тому що вона уможливорює більш усвідомлене, активне та цілеспрямоване залучення її суб'єктів до процесу набуття знань та навичок з міжкультурної комунікації.

Онлайн-табір, як одна з форм цифрового навчання, які розглядаються у працях Р. Вайноли, О. Гончарової, Л.Івашко, В. Попова, І. Хижняк, К. Watkins, V. Marsick, може виступати одним із найкращих засобів розвитку навичок міжкультурної комунікації в демократичному суспільстві, зокрема таких її складників як медіаграмотність та критичне мислення. Основна місія цього неформального виду освіти – об'єднання студентів, що набуває значної актуальності під час неможливості фізичного спілкування, навчання та розвитку у звичному та безпечному офлайн середовищі. Молоді люди залишилися наодинці зі стрічками новин в соціальних мережах, що транслюють тяжкі події, які відбуваються в Україні. Деякі зі студентів опинилися за межами рідної країни та зіткнулися з необхідністю адаптуватися в новому культурному та освітньому середовищі. Все це безумовно розширює їх можливості міжкультурної комунікації, але одночасно демонструє низький рівень готовності українських студентів до повного занурення в іншомовне середовище.

Організація онлайн-простору для формування міжкультурної комунікації починається з визначення цільової аудиторії, назви, географії проекту та постанови завдань. Наступним кроком організації онлайн-табору буде насичення його контенту різноманітними активностями (семінарами, тренінгами, ярмарками ідей, круглими столами, дебатами та виступами у форматі TED), що надає можливості для молоді покращити не тільки навички міжкультурної комунікації, але і навички спілкування з різних тем українською та англійською мовами. Розглянемо процес формування міжкультурної комунікації на прикладі онлайн-табору з назвою “Інтеграція через комунікацію“, який був проведено для студентів бакалаврського рівня спеціальності 013 Початкова освіта факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ “Донбаського державного педагогічного університету“.

Основні завдання табору включали:

- формування навичок міжкультурної комунікації через досягнення порозуміння з представниками інших культур та долання мовних бар'єрів у комунікації;

- усвідомлення особливостей рідної культури та неповторності інших культур;

- розвиток толерантності молоді в міжкультурній офлайн і медіа комунікації;

- оволодіння навичками критичного аналізу подій та їх презентації у медіа джерелах українською та англійською мовами через дебатування та командну роботу;

- сприяння інтеграції молоді України до світового та Європейського молодіжного співтовариства;

- підтримка мотиваційного середовища та надихання на поширення стійкої, патріотичної громадянської позиції в суспільстві.

Перший крок спілкування з майбутніми учасниками онлайн-табору – це анкетування, аналіз результатів цього анкетування та прописування очікуваних результатів спільної праці, які б відповідали сучасним викликам переліченим в анкетах студентів. Наведемо декілька головних проблемних питань, які були для студентів вирішальними для участі в цьому онлайн-проекті:

- Розвиток світової економіки, прогрес у сфері телекомунікацій і технологій, імміграція для пошуку нових робочих місць зумовлюють необхідність підвищення рівня міжкультурної компетентності.

- Необхідність працевлаштування в є найважливішою мотивацією, яка змушує молодь вивчати іноземні мови та набувати навичок міжкультурної компетентності.

- Відчуття «громадянином світу» є нагальною потребою в наданні молодим фахівцям можливості ефективної взаємодії з роботодавцями, колегами, конкурентоспроможності на світовому ринку праці.

Ці запити допомогли сформулювати основні очікуванні результати після участі студентської молоді у онлайн-таборі “Integration through Communication ”. Після табору молоді люди зможуть:

- демонструвати знання основних понять і термінів міжкультурної комунікації;

- відчувати особливості культур народів світу для досягнення взаєморозуміння й позитивного результату у міжкультурних контактах;

- аналізувати нове культурне середовище, критично оцінювати та створювати власний контент для міжкультурної комунікації;

- аналізувати природу міжкультурних непорозумінь й конфліктів і пропонувати засоби виходу з них;

- критично оцінювати себе, власні цінності і погляди на цінності інших людей;

- практикувати методи й прийоми досягнення позитивного результату міжкультурної комунікації.

Програмні заходи онлайн-табору мали за мету досягнути основних цілей проекту, урізноманітнити діяльність табору, мотивувати студентів до активної участі за допомогою інноваційних заходів неформальної освіти. Програма табору вмістила 10 заходів англійською та українською мовою, в кожному з котрих приймали участь від 15 до 25 студентів. Надаємо перелік основних заходів онлайн-табору: семінар « Основи міжкультурної комунікації в контексті глобалізації світу», тренінг « Ігрові технології як засіб формування міжкультурної комунікації молоді», ярмарок ідей « Міжкультурні конфлікти: види, причини, шляхи вирішення», виступи у форматі TED « Толерантність у сучасному культурному просторі», дебати « Міжкультурні виміри євроінтеграції України», круглий стіл « Шляхи розвитку міжкультурної комунікації у молодіжному суспільстві», зустріч за технологією акваріум « Мережева культурна взаємодія як умова ефективної взаємодії», Pecha Kucha презентація «Навички міжкультурної комунікації», зустріч у форматі Світового кафе «Культурні орієнтири і цінності студентів як основа міжкультурної комунікації», міжнаціональна конференція по питанням крос-культурної та міжкультурної комунікації».

Індикатором досягнення перспективних результатів та очікувань від онлайн-табору виступали різноманітні опитувальники, в тому числі у Google, до та після проведення онлайн табору, анкети, форми оцінки

зі шкалами, відкриті відповіді в усній чи писемній формі. Загальний моніторинг ефективності роботи табору включав:

- вимірювання знань, умінь і ціннісних переконань учасників проєкту, оцінки результативності їх діяльності під час проведення активностей табору з точки зору керівників, тренерів та учасників;
- оцінку впливу взаємодії в таборі на підвищення їх соціальної активності;
- сприяння якості навчання його учасниками (власні думки).

Результати діяльності онлайн-табору було розглянуто у короткостроковий та довгостроковий перспективі. У короткостроковій перспективі учасники онлайн-табору покращили навички міжкультурної комунікації, вдосконалили знання щодо особливостей субкультур націй і народів світу, навчилися знаходити шляхи вирішення міжособистісних і міжгрупових міжкультурних конфліктів та ставитися більш толерантно до представників інших культур та етнічних ідентичностей, навчилися дебатувати щодо євроінтеграційних процесів в українському суспільстві. Довгострокові результати онлайн-табору “ Integration through Communication” передбачають стійке підвищення рівня міжкультурної комунікації молоді, залучення їх до різноманітних процесів щодо глобалізації та інтеграції України в Європейське середовище.

Проблема розвитку міжкультурної компетентності набуває дедалі більшої актуальності, оскільки суспільство стає мультикультурним, процес глобалізації триває і виникають нові виклики щодо готовності інтеграції майбутніх вчителів в нове, орієнтоване на Європейські цінності суспільство. Щоб бути успішними в професійній діяльності, майбутній вчитель має бути творчою, конкурентоспроможною, гнучкою особистістю, готовою досягти взаєморозуміння та уникати бар'єрів у спілкуванні. Учасники онлайн-табору будуть виступати в ролі трансляторів цінностей, набутих під час занять, ділитися досвідом набуття міжкультурної компетенції, давати поради з спілкування в міжкультурному середовищі своїм колегам та учням, вже самостійно організовувати наступні заходи з підвищення міжкультурної компетенції молоді України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Онлайн-табір “Integration Through Communication”: методичний посібник / автори.: О.В. Ябурова, О.Є. Ішутіна. Дніпро: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2022, 72 с.
2. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2014). Association Agreement between the European Union and Ukraine <https://www.kmu.gov.ua/en/yevropejska-integraciya/ugodapro-asociacyu>.
3. Gallois, C. Watson, B. M. (2018). Intergroup communication: Identities and effective interactions. *Journal of Communication*, 68(2), 309-317.
4. Hosek. A.M., Rubinskiy, V. (2019). Measurement in Intergroup Communication. In *Communication Research Measures III* (pp. 70-81). Routledge.

Яцина Світлана Миколаївна

канд. педаг. наук,

старший викладач

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В ОСВІТЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Науково-технічний розвиток суспільства значно розширює можливості людини. Тому якісні зміни звичайних процесів учіння виходять за межі традиційних методик, засобів навчання, форм роботи та індивідуальних можливостей учителя. З’являються нові специфічні компоненти освітнього процесу, що зумовлюють акцентувати увагу використання сучасних педагогічних технологій.

Нова освітня парадигма передбачає гармонійний, інтелектуальний і моральний розвиток особистості. Тому нові завдання системи освіти

мають забезпечити формування всебічно розвиненого випускника школи знаннями, моральними якостями, патріотичним вихованням, вміннями креативно мислити, приймати рішення, бути індивідуальною особистістю.

Серед сучасних освітніх технологій таких як особистісно-орієнтовані, предметно-орієнтовані технології, оцінювання досягнень учнів, інформаційно-комп'ютерні технології, виокремлюємо інтерактивні технології в початковій школі.

Певний час поняття «технологія» залишалося поза межами педагогічного понятійного апарату педагогічних наук, а належало до технократичної мови, хоча його буквальне значення («вчення про майстерність») не суперечить завданням педагогіки: опису, поясненню, прогнозуванню, проектуванню педагогічних процесів тощо [1].

Інтерактивні технології навчання широко пропагують О. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пошетун, Г. Коберник, О. Пехота, Г. Селевко та інші.

Застосування методів інтерактивного навчання у професійній діяльності вчителя розглядали Н. Андрущенко, Н. Бондаренко, В. Гузеєв, В. Мельник, Т. Коваль, Т. Сердюк та інші.

Інтерактивні технології серед інших технологій вирізняються певними ознаками:

- забезпечення вільного доступу до навчальної інформації на паперових та електронних носіях інформації;
- організація міжособистісного спілкування;
- оперативність зворотних зв'язків;
- забезпечення для студентів права вибору навчального матеріалу різного рівня складності;
- адаптація системи навчання до індивідуальних особливостей студентів;
- забезпечення у процесі навчання різних рівнів автономії студентів (часткової, обмеженої, повної) [2].

Нині процес навчання потребує напруженої розумової діяльності як з боку учнів, так і вчителів, тому слід обґрунтувати необхідність використання активних методів навчання.

Організація інтерактивного навчання в початковій школі передбачає використання ігрової діяльності (рольових ігор), вміння вирішувати проблемні ситуації, вміння міркувати та аргументовано вирішувати питання відповідно до поставлених проблем.

Нова українська школа пропонує такі сучасні варіанти уроків літературного читання з урахуванням використання на них ігрових технологій:

1. *Уроки ознайомлення з творами одного жанру.* Їх структура залежить від особливостей жанрів творів, які вивчаються.

2. *Уроки-сходинки до монографічного вивчення життєвого і творчого шляху письменника.* Ці уроки мають на меті читання творів одного з відомих авторів, розширити знання про його особистість та творчий шлях.

3. *Уроки-інсценізації.* Проведення такого виду уроків передбачають розігрування учнями сюжету вивчених творів.

4. *Уроки з елементами гри.* Цей різновид уроків проводиться під час узагальнення вивчених тем. Наприклад, теми уроків з ігровим сюжетом можуть бути «Подорож сторінками відомих казок», «Мандрівка по Шевченківських місцях», « Зустріч із друзями Пізнайка».

5. *Уроки-роздуми.* Особливістю цих уроків є читацька діяльність учнів, яка передбачає аналіз проблем твору, пізнавальних задач, моральної цінності. Щоб дати відповіді, учні повинні усвідомити зміст тексту, проаналізувати дії персонажів, обговорити різні думки.

6. *Урок -інтеграція елементів різних предметів.* Метою такої інтеграції є створення кращих умов для удосконалення мовленнєвої діяльності учнів, їх літературного розвитку, розширення знань про творчість різних письменників.

Такий вид роботи буде доцільним під час інтеграції літературного читання з подібними темами предметів українська мова, образотворче мистецтво, музика, курс «Я досліджую світ».

7. *Урок - діалог.* Особливістю даних уроків є спілкування, обмін думками учнів, звернення уваги на життєвий та читацький досвід, дискусії щодо прочитаного твору. Ці уроки сприяють розвитку комунікативному потенціалу молодших школярів, грамотному використанню засобів спілкуванню.

8. *Уроки розвитку творчих літературних здібностей учнів.* Для такі уроки сприяють розвитку спостережливості, образного мислення, мовлення, творчої уяви, умінь конструювати, перетворювати, створювати нові образи, тексти на основі прочитаного, побаченого, почутого тощо.

9. *Уроки узагальнення знань.* Готовність до проведення таких уроків передбачає перевірку засвоєння знань учнів з вивченої теми. У підручнику після кожного розділу є блок «Пригадайте, поміркуйте», у якому визначенні завдання для узагальнюючого уроку [3].

В таких видах ігрової діяльності беруть участь всі учні, отже йде розвиток у них усного та писемного мовлення, пам'яті, дрібної моторики, зорових та слухових аналізаторів. Як показує досвід педагогів, використання даних методик робить урок цікавим для учнів та ефективним .

Таким чином, забезпечення уроків літературного читання інноваційними ігровими підходами до навчання є найважливішою умовою ефективності їх впливу на активну читацьку діяльність учнів, виникнення і підтримки інтересу до вивчення предмета.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 176 с.

2. Коваль Т. І., Кочубей Н. П. Інтерактивні технології навчання іноземних мов. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2011. № 7. С. 160–163

3. Особливості методики класного читання <https://chl.kiev.ua> > key> Books> ShowBook